

ULDUZ

№10 (605)

WWW.AZYB.AZ
WWW.AYB.AZ

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGİSİ OKTYABR 2019

- ✓ Məti Osmanoğluun ekspertizası
- ✓ Təranə Vahidin özüylə söhbəti və hekayələri
- ✓ "Babamin son arzusu"
- ✓ "Onu bağışlamaq olar..."
- ✓ Qısa fikirlər xəzinəsi
- ✓ K.M.Cumakadirova Nəsimidən yazır
- ✓ Debüt
- ✓ Dərgidə kitab

BU SAYIMIZDA

3

Məti OSMANOĞLU
Nəsillərin
görüş yerindən
reportaj

7

Təranə VAHİD
özüylə söhbəti
və hekayələri

qısa fikirlər
xəzinəsi

15

20

İntiqam YAŞAR
"Qınama,
heç nə olmadı"

22

HƏCƏR
"Sevgi bəladır"

27

Xatirə XATUN
"Unut məni bir az
vaxtın olanda"

29

Nicat HƏŞİMZADƏ
"Babamın son arzusu"

31

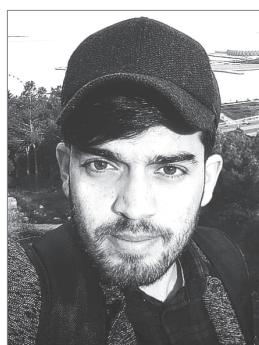
Xalid MAHMUD
"Eşq romanı"

33

Elmar Vüqarlı:
Dağlar sinəsini verib
Günəşə...

35AY Bəniz
ƏLİYAR"Üç şairdən
üç duygú yarpağı"**41**Rüfət SABİRLİ
debüt**42**Vasif
ƏLİHÜSEYN
esse**45**Mahirə NAĞIQIZI
"Qayada bitən
çiçək"**47**Kamil ƏFSƏROĞLU
"Onu bağışlamaq
olar..."**51**Saqif QARATORPAQ
"Uşaq deyiləm ki,
küsüb də gedəm"**53**Fərid Hüseynin
poetik dünyası**57**Səma MUĞANNA
"Babamı xatırlarkən"**59**K.M.CUMAKADIROVA
TÜRK ELİ**62**Nurəngiz GÜN
dərgidə kitab**Təsisçilər:**Azərbaycan Yazarlar Birliyi və
«Ulduz» jurnalının kollektivi**Baş redaktor**

Qulu Ağsəs

Redaksiya heyətiTərənə Vahid
(Baş redaktor müavini)

Həyat Şəmi

Elçin Mirzəbəylı

Xəyal Rza

Səhər Əhməd

Xanəmir

Rəsmiyə Sabir

Elxan Yurdəoğlu

Nuranə Nur

Anar Amin

Elmar Vüqarlı

Ələmdar Cabbarlı

Qılman İman

Hafız Hacxlal

Nisəbəyim

Fərid Hüseyn

Məshəti Musa

Elşən Əzim

Nargis

Seyfəddin Altaylı

(Türkiyə)

Xaqani Qayıblı

(Estoniya)

Baloğlan Cəlil

(Başqırıstan)

Saodat Muxammadova

(Özbəkistan)

Nilufər Şıxlı

(Moskva)

Günay Səma Şirvan

(Voronej)

Bədii redaktor

Ədalət Həsən

Ünvanı: AZ1000, Bakı,

Xaqani küçəsi, 25

ulduz_dergisi@mail.ru

dursul@mail.ru

www/ayb.az

Telefon: 498-72-43

Çapa imzalanıb: 17.10.2019

«Ulduz» jurnalı redaksiyasında

yığılıb səhifələnib.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya»

MMC-də çap olunub.

Sifariş №78, Tiraj: 300

Qiyməti: 2 man.

1967-ci ildən çıxır**Şəhadətnamə № 238****Nömrənin eksperti:**

Elxan Yurdəoğlu

**«AZƏRMƏTBUATYAYIMI»
AÇIQ SƏHMDAR
CƏMİYYƏTİ**

«Ulduz» jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon «Mətbuatyayımı» şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

**«QAYA»
MƏTBUAT YAYIMI**

«Ulduz» jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon «QAYA» mətbuat yayımı şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

**«EKSPRESS»
MƏTBUAT YAYIMI**

«Ulduz» jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon «EKSPRESS» mətbuat yayımı şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

Jurnalın

1 aylıq abunə qiyməti – 2.00 man.

6 aylıq abunə qiyməti – 12.00 man.

Bakı şəhərində abunə yazılməq istəyənlər:

440 – 27 – 85

440 – 39 – 83

440 – 46 – 94

564 – 63 – 45

598 – 35 – 22

556 – 67 – 13

564 – 48 – 96

437 – 28 – 10

408 – 17 – 51

nömrəli telefonlara zəng edə bilərlər.

ISSN 0134-522 İNDEKS AZ 1000 2 AZN

Məti OSMANOĞLU

NƏSİLLƏRİN GÖRÜŞ YERİNDƏN REPORTAJ

(“Ulduz” jurnalının sentyabr
sayı haqda qeydlər)

“Ulduz” jurnalının sentyabr buraxılışında nəşr edilmiş yazılar ədəbiyyatımızın bir neçə nəslinin “görüş yeri” kimi maraq doğurur. Fərqli təmayülləri bir araya gətirən jurnalda eksperimentə meyil edən, ədəbiyyata yeni mövzular gətirməyə, təzə bədii söz deməyə, gözlənilməz tərz nümayiş etdirməyə çalışan gənclərlə, eləcə də ilk yazılarını təqdim edən debutantlarla yanaşı, mərhum Oqtay Rzanın təmsil etdiyi 60-ci illər nəslinin, Kəmaləddin Qədimin və Tahir Taliblinin təmsil etdikləri 80-ci illər nəslinin də səsini, sözünü eйтmək mümkündür. Bu keyfiyyətinə görə “Ulduz”un sentyabr buraxılışı ədəbiyyatımızın zamanları və nəsilləri arasında müqayisə aparmaq üçün müəyyən imkan yaradır.

Jurnal Təranə Turan Rəhimlinin avqust buraxılışında gedən yazılar barədə ekspert sözü ilə açılır. Təranə xanımın məqaləsi müəllifin ona verilmiş söz tribunasına son dərəcə böyük hörmət və öz işinə ciddi məsuliyyətlə yanaşması ilə fərqlənir. Haqqında fikir yürüdülən hər bir müəllifə münasibət səmimiliyi ilə seçilən bu yazı güzəstsiz tənqidçi ekspertizası olmaqdan daha çox, ədəbiyyatın dəyərlərini və təəssübünü yüksək tutan, qiymətləndirmədə obyektivliyə əsas şərt kimi əməl edən qayğılaş müəllim sözdür.

Açıq demək istəyirəm ki, jurnalda ən çox xoşuma gələn mətn Taleh Mansurun “Yazı masası” rubrikasında nəşr etdirdiyi məqalədir (“məqalə” sözünün yazının janrını dəqiq müəyyənləşdirdiyinə əmin deyiləm). “85 yaşlı Oqtay Rza:

“İlk yazı masam məndən yaşlı idi...” sərlövhəsi məqalənin mövzusu barədə kifayət qədər aydın təsəvvür yaradır. Bənzərsiz insani keyfiyyətləri, xüsusilə ömrünün son illərində ədəbi həyatda – müxtəlif mövzulu tədbirlərdə, yubiley və təqdimat məclislərində özünəməxsus fəallığı ilə seçilən Oqtay Rzanın son səhbəti əsasında qurulmuş bu yazı janrin qəliblərinə, hətta publisistikanın çərçivələrinə sığdırır. Yazı Oqtay Rza haqqında maraqlı hekayə kimi birnəfəsə oxunur və şairin indi həyatda olmaması yazının hüznünü bir qədər də artırır, mətnə əlavə minor çalarlar gətirir. İndi bizim publisistikamızda müsahibə janrı xeyli bəsitləşdirilib. Əksər hallarda ayaqüstü səhbətin diktofona yazılıb olduğu kimi verilməsi şifahi radio və ya televiziya reportajları ilə yazılı mətn arasında fərqi aradan götürür. Mənə elə gəlir ki, yazılı müsahibə onu təqdim edən qələm adamından sözün həqiqi mənasında yaziçi yanaşması tələb edir. Bu baxımdan, Taleh Mansur bizə, sadəcə, Oqtay Rzanın səhbətini çatdır-

mır, həmin söhbət əsasında şairin əyani portretini, xarakterinin incə cizgilərini canlandırır. Burada Talehin nasir kimi istedadının və təcrübəsinin rolu da az əhəmiyyət daşımır. Yazı ciddi süjet və kompozisiya şərtlərinə tabedir, oxucu ilə mətn arasındakı ünsiyətin dramaturji gərginliyi axıra qədər saxlanılır. İki adamın söhbəti üzərində qurulmuş mətn üçüncü tərəfi – oxucunu söhbətə cəlb edib, axıra qədər bu söhbətdən ayrılmaga qoymur.

Yazının daha bir maraqlı cəhəti də söhbətin içində Oqtay Rzanın şeirinin verilməsidir. Müsahibə götürənlə müsahibə verənin söhbətinin incə zarafat və humor üstündə qurulub davam etdirildiyi yazıda tərəflər bir-birinə təklif etdikləri "oyun" şərtlərinə sona qədər əməl edirlər. Sonda şeirin verilməsi söhbətdə maraqlı bir dönüm yaradır – Oqtay Rzanın şair kimliyi üzə çıxır. Müsahibənin yumoristik əhvali ilə şeirin lirik havası bir-birini üzvi şəkildə tamamlayırdı.

Oqtay Rzanın məqalənin mətnində verilmiş şeirinin "Ulduz"un bu buraxılışının ən yaxşı poeziya nümunəsi kimi yadında qalmğını da müəllifin vəfatının təsiri hesab etmirəm. Bədii yaradıcılıq üçün səmimiyyət dediyimiz başlıca şərt burada özünü qabarıq göstərir.

Jurnalın sentyabr buraxılışında Kəmaləddin Qədimin şeirlərini "nəsil təəssübkeşliyi" ilə oxudum. Mənim kimi, Kəmaləddin müəllim də ilk yazılarını 1980-ci illərdə nəşr etdirib və o vaxtdan ədəbi ictimaiyyətin təsəvvüründə öz yaradıcılığı haqqında müəyyən iz qoyub. Ədəbi prosesdə öz yeri olan şairin təzə şeirləri də həmin ab-hava içində yaranıb.

Kəmaləddin müəllimin jurnalda təqdim edilmiş ilk şeiri "İçimdə bir uşaq yaşayır mənim" adlanır. İnsanın içində yaşayan uşaqın axtarılması bizim mənsub olduğumuz ədəbi nəslin estetik müəyyənliyi baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyan səciyyəvi motivdir. O illərin poetik ab-havasını yaradan nəslin nümayəndələrinin əksəriyyəti dünyaya, dünyanın qəribəliklərinə heyvətlə bir uşaq gözü ilə baxır, gördüklerini, göstərmək istədiklərini reallıqda olduğundan daha parlaq, daha rəngli, daha dolu təqdim etməyə üstünlük verirdilər. Nəsrə bir qədər əvvəl nüfuz eləmiş işıqlı uşaq baxışlarının cazibəsi şeirdə 70-ci illərin sonunda nəzərə çarpmağa başlamışdı. Hələ dünyanın günahlarına bulanmamış uşaq heyvəti, məsum uşaq səmimiyyəti 70-80-ci illər şeirinin məzmunu ilə yanaşı, poetikasına, sözün bədii düzümünə də ciddi sirayət edir və təsir göstərirdi.

BU SAYIMIZDA

3 Tərahan Turan Ədəbiyyatın ulduz yolunda addimlayanlar	29 85 yaşlı Oqtay Rza: "İlk yazı masam məndan yaşı idim..." yazu masası	 43 Seymur Su Miraj	 56 Komaləddin Qadim Şansını bir da sına
9 Nargis özüylə söhbəti və həkayəsi	33 Allahsükr Ağa Böyükündən uşaqa	45 Tahir Tahblı tribuna	60 Anar Adil Qondaqdakı qızıl dığ
16 Aysel Nasırzadə Get yaşa-yavaşa	35 Cinarə Ömrəy Dəli Ruqeyha	48 Leyla Nazlı début	64 Aysel Ataş Bir qadının ömrü
19 Mübariz Cəfərli Talada	37 Nigar Ələunur Borc ver, dostum!	51 Vüsal Yurdoglu Daha darixmiram	65 Yelda Özsnar İftic
24 qisa fikirlər xəzinəsi	38 Parvin Qələmlə, yaxud qələmsiz...	53 Güləmər Cəbbəlli dərgidə kitab	70 Təlah Nəcrysə Poligrafya

Tələh Nəcrysə
 Azərbaycan Yazarlar Birliyi və «Ulduz» jurnalının kollektivi

Bəs redaktor
 Qulu Ağası

Redaksiya heyeti
 Tələh Nəcrysə
 (Bəzəkələr, 10, 10001)
 Heybat Sami
 Elçin Məmmədov
 Xəzəf Rəsul
 Sahir Əhməd
 Xanım
 Ramizə Sabir
 Elxan Vurðublı
 Nurlan Əliyev
 Anar Əmin
 Elmər Vüqarlı
 Gündəm Əliyev
 Qulman İman
 Hafiz Hacibəyli
 Nəsim Əliyev
 Fərid Hüseyn
 Məhəmməd Musa
 Elçin Əliyev
 Nargis
 Seyfoddin Əliyev
 (Tələh)
 Xəzəf Qayıblı
 (Estativ)
 Başqəsəbələ
 (Bəzəkələr)
 Sədəd Məsimədəlova
 (Bəzəkələr)
 Nüfər Şəhər
 (Moskva)
 Gülmər Səmər Sırvan
 (Voronej)
Bədii redaktor
 Sədəd Məsimədəlova
 (Bəzəkələr)
 Ünvan: A21000, Bakı,
 Xəzəf küçəsi, 25
 ulduz.az@yandex.ru
www.azby.com

Tələh Nəcrysə Poligrafya
 MMC da çap olunub.
 Sifariş №77-17-306
 Qiymət 2 manat
 1967-ci idamı çur
 Səhədət 1967-ci idam
 Nömrəsinə eksperti:
 Mati Osmanoğlu

Kəmaləddin müəllimin jurnalın bu buraxılışında nəşr edilmiş şeirlərinin hər biri özünə aid mövzuya, əhval-ruhiyyəyə və bədii ifadə tərzinə köklənsə də, bu şeirlər dünyamızın indi daha çox möhtac olduğu uşaq heyrətinə sədaqətini itirməyib...

Mübariz Cəfərlinin “Tələdə” hekayəsinin mövzusu bu günümüzün eybəcərləşmiş reallığından götürülüb. Hekayənin poetik sistemi ənənəvidir və bunu mən çatışmazlıq kimi qələmə vermək fikrindən uzağam. Ancaq məni düşündürən sual bu mətnin bir oxucu kimi mənə hansı estetik enerjini ötürməsidir və düzünü deyim ki, sual mənim üçün açıq qaldı. Eyni sualı Anar Adilin “Qundaqdakı qızıl diş” hekayəsi də oyatdı.

Jurnalın “Dərgidə kitab” bölməsində Ələmdar Cabbarının iki hekayəsi nəşr edilib: “Qol” və “Qızıl”. Hər iki yazı ciddi nəşr nümunələri kimi diqqəti cəlb edir. Yaziların məzmunu ilə poetikası arasında ayrılmaz bütövlük var. Müəllifin təhkiyə qurmaq, mətn daxilində təhkiyəçi-oxucu ünsiyyəti yaratmaq bacarığı, təhkiyənin dönümlərini ustalıqla idarə etmək məharəti bu yazıların başlıca keyfiyyətləridir. Müəllif “Qol” hekayəsində hamımızın bu və digər şəkildə rastlaştığımız, daim içində olduğumuz və vərdiş eləyib barışdığımız, bəzən də cəfengiyat həddinə çatan bürokratiya mühitinin bədii hekayəsini yarada bilib. Bürokratiya adlandırdığımız ictimai xəstəliyin hökmran olduğu bir mühitdə insan hiss olunmadan həmin mühitin xırda bir “vintinə” çevrilib robotlaşır, şüur altında daim pusquda olan mərəzlər onu idarə edir. Belə bir bögənaq mühitdə sağlam hava yaratmaq üçün fərqli düşünən, qeyri-standart qərar verməyi bacaran insanlara ehtiyac yaranır. Bəlanın böyüyü isə budur ki, bürokratiya “sürüsü” fərqli düşüncəyə də öz meyarlarından yanaşır: bayaq adının yuxarıda birinci sıradan sonra ikinci sıradə çəkilməsi üçün əldən-ayaqdan gedən “sürü”, birinci şəxs öz imzasını aşağıda qoyandan sonra aşağıdan yuxarıya hesablanan ikincilik uğrunda “mübarizəyə” başlayır. Toplananların yeri dəyişir, cəm isə dəyişmir. Burada yazıcıının bizə ötürdüyü mesaj çox dəqikdir: cəmi dəyişmək ədəbiyyatın de-

yil, cəmiyyətin işidir. Ələmdar Cabbarlı isə ədəbiyyatın işini ləyaqətlə yerinə yetirə bilib.

“Qızıl” hekayəsi öz mövzusuna və poetik sistemə görə “Qol”dan fərqlidir. Əsər hamımız üçün böyük ağrı olan və yarası içimizdə qövr edən Qarabağ mövzusundadır. Milli yaddaşımızdan, eləcə də ədəbiyyatımızdan itin sədaqət rəmzi olması haqqında kifayət qədər misallar gətirmək mümkündür. Bu qənaəti bir daha təsdiqləyən “Qızıl” hekayəsindən alınan sərt qənaət isə budur ki, biz insanlar da yurda və torpağa Qızıl adlı it qədər sədaqət göstərmış, fədakarlıq etmiş olsayıdıq, indi yaramız bu qədər dərinə işləməzdik...

Seymur Suyun orijinal fikir demək, yeni fikrin yeni obrazlarını tapmaq axtarışları maraqlıdır. Uşaq heyrətinin poeziyasını yaratmağa üstünlük verən Kəmaləddin Qədimdən fərqli olaraq, Seymour Su “sualı olmayan cavablar” axtarır. Oxucunun diqqətini zahirin oyatlığı heyrətdən batının yaratdığı həssashığa, şübhələrə, tərəddüdlərə yönəltməyə çalışır. Onun şeirlərində dişlənmiş almada söndürülən siqaret, ad günü tortuna düzülmüş şamlar, balerinaya bənzəyən külək və s. detallar parlaq poetik təssürat oyadır.

Seymur Suya əsas iradım yazılarının dilindəki səliqəsizliklə, bəzi ifadələrin yerinə düşməməsi ilə bağlıdır. Müəllifin dilin qaydalarına meydan oxumaq cəhdinə gənclik çılgınlığı təsiri bağışlayır və ümid edirəm ki, Seymour ədəbiyyatımıza gətirmək istədiyi yeni fikirlərin və obrazların daşıyıcısı olan bədii dilimizə qayğısını artıracaq.

Seymur Su ilə eyni nəslin nümayəndəsi, müasir ədəbi prosesdə öz yeri olan Allahşükür Ağanı ədəbi ictimaiyyət ciddi şair kimi qəbul edib, ən azından etməlidir. Allahşükürün yaradıcılığı düşüncənin miqyaslarının genişliyi, ənənə ilə müasir poetik təcrübə arasında üzvi bağlılıq ilə əlamətdardır. “Ulduz”un sentyabr sayında Allahşükür Ağanın yazıları “Böyükdən uşağa” rubrikasında təqdim olunub. Şairin bu rubrikada verilmiş şeirləri uşaq ədəbiyyatımızdakı boşluğun, təsadüfi imzaların yaratıldığı xaosun, naşirlərin zövqündən, kommersiya tələblərindən irəli gələn ölçüsüzlüyün fonunda əhəmiyyətli təsir bağışlayır. Allahşükürün təqdim etdiyi yazılar bir daha təsdiq edir ki, uşaqlar üçün yazmaq

böyükler üçün yazmaqdan daha məsuliyyətli işdir. Elə buradaca onu da vurgulamağa ehtiyac duyuram ki, Allahşükürün uşaqların şerlərində poetika texnikası (məsələn, bəzi yerlərdə qafiyə uyğunsuzluğu, dilin qrammatik tələblərindən kənarəçixmalar) baxımından qüsurlar da gözdən yayılmışdır. Bunun uşaqlara ünvanlanmış mətnlər üçün ciddi və yolverilməz məsələ olduğunu düşünürəm.

“Ulduz” bu buraxılışında da öz yaxşı ənənələrindən birini, debütantların təqdimatını davam etdirib. Jurnalın budəfəki debütanti Leyla Nazlinin yazıları haqqında onu deyə bilərəm ki, gənc müəllifin kiçik həcmli nəşr əsərləri bədii yaradıcılıq “iksisinin” – istedadın məhsuludur. Bundan sonrası Leylanın inadkarlılığından, zəhmətsevərliyindən və öz istedadına sədaqətindən asılıdır. Jurnalda gəldikdə isə öz missiyasını yeri-nə yetirib – istedadlı bir gəncin nübar yazılarını oxucuların mühakiməsinə verib.

“Ulduz” jurnalının bu buraxılışında diqqət çəkən amillərdən biri müxtəlif janrlarda yazan qadınlara geniş yer verilməsidir. Təranə Turan, Nargis, Aysel Nəsirzadə, Çinarə Ömrəy, Nigar Ələnur, Pərvin, Leyla Nazlı, Aysel Atəş, Gülnarə Sadiq...

Gülnarə Sadiqin “Mavi kağız” adlı hekayəsində belə bir parça var: “Mən indi öz ruhumda kişi-qadın duyğularını birləşdirməyə məcbur qalan bir məhkum idim. Məni nələrin gözlədiyini bilmədən taleyimə qarşı elə silahlanmışdım ki...”

Bu parça mənim başqa bir münasibətlə üzərində işlədiyim yazının mövzusu ilə səsləşdiyinə görə mövzunun üzərində bir qədər müfəssəl dəyanmalı oldum.

Axır vaxtlar qadın şairlərin yaradıcılığı ilə bağlı müəyyən təcrübələrim olub: rus və dünya ədəbiyyatının tanınmış simalarından Anna Axmatovanın “Son toast” şeirini dilimizə tərcümə etmişəm, Esmira Məhiqizinin dərdlərimizin rəngli şəkillərini ilmə-ilmə sözə toxuyan şeirləri haqqında yazmışam, müharibə fəlakətini təkcə yازılarda deyil, ömründə yaşadan, yaradıcılığını döyüsdə şəhid olmuş ərinin – hərbi təyyarəçi Yusifin xatirəsinə həsr etmiş Arzu Nehrəmlinin tale portretini canlandırmaya cəhd etmişəm. Ori-

jinal düşüncə tərzi ilə fərqlənən Həyat Şəminin bədii yaradıcılığı üzərində müşahidələr aparmışam.

Mənə elə gəlir ki, qadın poeziyası Azərbaycan ədəbiyyatı üçün zəngin keçmişə malik estetik-mədəni hadisədir. Düşüncəmizin lap qədimlərindən gələn ağı, layla kimi elə janrları var ki, onların yaradıcıları da, ifaçıları da qadınlardır. Xalça toxuyan qadınların həvə və kirkit ritmində etdiyi zülmələr, qımqımlar (bunlar yazıya alınmamış olsa belə) xalçanın özü kimi, qadın yaradıcılığının məhsuludur. Sırf improvisasiya kimi bədahətən yaranan eydirmələr də onun kimi...

Bəlkə də, məsələyə ayrıca estetik hadisə kontekstindən yanaşmaqdan gələn maksimalizmə görə qadın müəllifərin “Ulduz”un sentyabr buraxılışında nəşr edilmiş yazılarında, Təranə Turanın və Pərvinin, eləcə də Leyla Nazlinin yazıları istisna olmaqla, bütöv mətnə rast gəlmədim.

Aysel Nəsirzadə və Nigar Ələnurun şeirlərində öz içindəki tərəddüdlər böhranından çıxmış, düşüncələri aydınlığa, ruhu azadlığa qovuşdurmaq istəyi öndədir. Bununla belə, Aysel Nəsirzadənin yazılarında məntiqi mühakimələr duyğuların poetik ifadəsini kölgədə qoyur.

Nə yaqmurlar yaşada bildi
o qadını,
nə də ruzgarlar;
fəsillərdə itirdi mutluluğu,

– deyən Aysel Atəşin şeirlərində Azərbaycan şeir düşüncəsinin müasir türk şeir dili ilə teması nəzərdən yayılmışdır. Bunun mətnə və dilə hər hansı genişlik götirdiyini deməyə isə çətinlik çəkirəm. Əlbəttə, bunlar ümumi təəssüratlardır və hər bir mətn ayrılıqda təhlil tələb edir.

“Ulduz”un sentyabr buraxılışı rəssam Ədalət Həsənin “sərgi”si ilə başa çatır. “Ulduz” yarananın Ədalətin üslubu bu jurnalı müşayiət edir və onun müxtəlif illərdə çəkdiyi rəsm əsərlərinin reproduksiyaları “Ulduz”da bir araya gələn nəsillərin görüş yeri üçün unikal illüstrasiya kimi yadda qalır...

özüylə söhbəti...

...özümlə söhbətim elə mənim
hekayələrimdir...

...və hekayələri

XIRDA BƏHANƏLƏR

*Böyük quşlar köçüb gedəndən sonra xırda
quşlar payızın qulağına nəsə piçıldayırlar...*

Onların daxması kəndin qurtaracağında, ağaclarının göye milləndiyi zəhmli palid məşəsinin düz ağızındaydı. İncəvara, daxmanın üzü kəndə tərəf idi, axşamlar məşədə canavarlar ulayıb çəqqallar səs-səsə verəndə daxma işığı yanmış kəndə baxıb ürəklənirdi.

Daxmanın da qəribə görkəmi vardi. Taxta-puşunun bir tərəfi əyildiyindən uzaqdan paşağını yan qoyub macəra axtaran şuluq usağı oxşayırdı. Elə bilirdin, nəfəsini alan kimi yerindən götürülüb kəndə tərəf qaçacaq. Amma qaçıb eləmirdi. Gün boyu daxma adamın gözünə də birtəhər dəyir, haldan-hala düşürdü. Səhərlər qollarını çırmalaya-çırmalaya günəşin gözünə baxıb "Bu gün biçin başlayacaq!" - deyən əkinçiye, günorta bostan oyuguña, gün əyilib məşənin o üzünə aşanda ayaq üstə mürgüləyən yorğun qocaya oxşayırdı.

Görünüşünə fikir verməyin, bu daxmada dünyada tayı-bərabəri olmayan, oyunları bitib-tükənməyən, sevincləri yerə-göyə sığmayan nənəylə nəvə yaşayırıdı. Birinin altı, o birinin altmış altı yaşı olsa da, elə bil yaşıydırlar.

Təranə VAHİD

Düzdü, həyat nənəni döyə-döyə istədiyi şəklə salmışdı. Anaş toyuğa oxşayan bu yastı-yapalaq qarı tükü-tükədən seçər, yazda qışın, qışda yazın tədarükünü görər, bostanda, məşədə, dağda, düzdə, çayda - hər yerdə gözə dəyərdi.

Nəvəsini də körpəlikdən o saxlamışdı. İndi əli çomaqlı, telli-toqqalı yekə kişiydi. Hər dəfə nənəsi:

- Çomağına nənən qurban, ay evimin yarasığı, ömrümün naxışı - deyəndə uşaq əlindəki qupquru çomağa baxıb içini çəkərdi. Ona elə gələrdi ki, bir gün möcüzə baş verəcək, bu quru çomaq əlində yaşıllaşıb böyük ağaca çevriləcək. Elə yekələcək ki, qol-budağı köhnə daxmalarını qanadı altına alıb onları dünyanın bütün yamanlıqlarından qoruyacaq. Hər səhər nənəsinin gözündən yayınıb daxmaya söykədiyi çomağına baş çəkər, zoğ atıb-atmadığını yoxlayardı. Çomağını quru taqqıldanaq kimi görəndə ümidini itirməz, gör hələ nə qədər səhərlər var, - deyib özünə təskinlik verərdi. Nənəsinin dediyi

kimi, səhərlər Gözəgörünməzin kitabının səhifələriydi. Nənəsi deyərdi ki, bu kitab bir ucdn peydərpey yazılır. Nə bitən deyil, nə də tükənən.

Nəvə nənəsinin qurduğu dünyada xoşbəxt idi. Hərdən kəpənəklər, parabüzənlər, qanadlı həşəratlar başlarının üstündə dövrə vurub sevinclərinə şərik olar, həyatlarına rəng qatar-dılar. Nənəsi demişkən, xoşbəxtlik üçün padişah-zad olmaq gərək deyildi, xoşbəxtlik üçün sevgi bəs edirdi. Bu köhnə, taxtapuşu əyilmiş daxmada o qədər sevgi, istək, şəfqətvardı ki, bütün dünyaya bəs edərdi.

Səhərlər odun peçinin üstündə qaynayan südün ətri dalğa-dalğa ətrafa yayılıb nəvənin burnunu qıdılqlayanda taxta qapının o üzündən nənənin güllü səsi gələrdi:

- Ay savağın xeyir olsun, ay üzünə xeyir savaxlar açılsın, ay günün uğurlu olsun, dur gör bizə kim gəlib?

Nəvə mitilin içindən boynunu uzadıb gözləri gülə-gülə:

- Kim gəlib? - soruştı.

- Bu gün bizə günəş gəlib, başına dönüm, düz damımızın üstünəcən gəlib, deyir, şirin nəvən harda gizlənib, niyə gözümə dəymir?

Nəvə uşaq marağıyla yerindən dik atılar:

- Məni soruştı, hə?! - deyib nənəsinin yanından güllə kimi keçib günəşin görüşünə gedərdi.

Qonaq gəlməyən evə günəşin gəlməsi toy-bayram olardı.

Sonra yaz gələrdi, nənəsi ona "Yazın mübarək, dərdin ürəyimə, qışda sənə danışdığım yaz vardi ha, zərif qanadlarıyla qara qışı qovub uzaqlaşdırın yaz, bax, gələn onun özüdür" - deyərdi. Uşaq nə cavab verəcəyini bilməzdi, əslində o, günəşdən çox, yazdan çox, anasının yolunu gözləyərdi. Bir dəfə nənəsi ona demişdi ki, sənin anan da bir gün yaz kimi səssiz-səmirsiz gələcək. O, anasını görməmişdi, xatırlamırdı, amma hər yaz gözləri kolun dibindəki nərgizə sataşanda bu şux, sarı çiçəyi anasına bənzədərdi. Amma ürəyindən keçənləri nənəsinə deməzdi. Ürəyinə dəyər, ürəyinə toxunar deyə, deməzdi. Xırda ad-dımlarla gedib çöp kimi barmaqlarıyla nənəsinin cadarlı əlindən tutar:

- Nənə, yazın mübarək! - deyərdi.

Hamının unutduğu bu daxmada nənə-nəvə xırda sevinclərlə günü günə calayar, heç nədən özlərinə bayram düzəldərdi. Köhnə daxma sevincdən cilvələnər, hərdən divarlarında yaşıł otlar da bitərdi.

"Günün mübarək, yağışın mübarək, yarpağın mübarək, isti çörəyin mübarək, təzə soğanın mübarək, yamağın mübarək..."

Bir belə sevincin içində darixmaq olardı?

Ayda-ildə bir dəfə, unları azalıb kisənin dibində qalandı nənəsi nəvəsini yanına alıb kəndə gedərdi. Qarşılışdıqları adamlar tələsik salam verib keçərdilər. Bircə dükançı Osman kişi nənəsiylə əməllicə hal-əhval tutar, hərdən onun başını sığallayıb:

- Maşallah, yekə kişi olmusan, nənəndən muğayat ol, - deyərdi.

Uşaq bu sözlərdən utanar, ciyinlərini qısar, balaca əllərini şalvarının cibində gizlədərdi.

Nənəsi dükançı Osmandan sabun, duz, nəvəsinə finka, pamazı köynək, hərdən də utana-utana özünə alt paltarı alardı. Lap axırdı da bir kisə unu ərki çatan adamın ulağına yükləyib aparardı. Heç borclu da qalmazdı, xırda bez torbadə qurutduğu dənə lobyadan, qozdan-fin-dıqdan, qaxdan ullaqhaqqı verərdi ullağın sahibinə.

Gələni yola salan kimi nəvə nənəsinin səsləyib əliylə un kisəsini göstərər, sevinə-sevinə:

- Unumuz mübarək! - deyərdi.

* * *

Bu qış həmişəkindən tez gəldi. Nənəsi qışın mübarək deməmiş, nəvəsi qarın mübarək dedi. Nənə-nəvə qara qışı işıqlı sözlərlə rəngləyə-rəngləyə yarıladi.

Amma qış uzandıqca uzanır, qurtarmaq bilmirdi. Tərslikdən qışın cilləsində unları da qurtardı. Nənə güllü şalını başına örtdü, dəvə yunundan olan şalını ortasına bağladı, nəvəsini də yanına alıb qarı yara-yara kəndə endi. Belə qarlı havada uzaq yol nənənin gözünə dursa da, nəvənin sevinci yerə-goyə sığmırıldı, Mərdanı görəcəkdi. Mərdan dükançı Osmanın nəvəsiyidi. İnişl dostlaşmışdılar. Mərdan ondan iki-üç yaş böyük olardı, ya olmazdı. Necə dostlaşdıqlarını heç özləri də bilmirdilər. Hər dəfə un almağa gedəndə ikisi də dükanın arxasına qaçıb oynayar, söhbətləşərdilər. Mərdan ona maraqlı şeylərdən,

balıq tutmaqlarından, kinoda gördüklerindən danişardı. O da nəfəs çəkmədən Mərdana qulaq asar, ondan ayrılmak istəməzdi. Bir dəfə necə oldusa Mərdanın əlindən tutub “Gəl bizə gedək” - dedi.

Elə bil Mərdanı ilan vurdu, əlini geri çəkib:

- Yox - dedi.

- Niyə?

- Anam qoymaz.

- Niyə?

Anam deyir ki, ondan uzaq dur.

Pərt olsa da, özünü o yerə qoymadı.

- Mənim bitim yoxdu ki, - deyib əlini başına çəkdi.

Bit söhbəti deyil ey. Hamı deyir ki, anası onu atıb gedib. Anam deyir, yaziq uşağın nə günahı var, anası gərək belə iş tutmayaydı.

Eşitdiyi sözlər onu üzütdü.

- Anam məni atmayıb ki, uzağa gedib, nənəm deyir, bir gün yaz kimi gələcək.

Mərdandan aralanıb nənəsinin yanına qaçıdı. Geri dönəndə yol boyu ağızını açıb bir kəlmə də kəsmədi. Onsuz da nənəsi ulağın yiyəsi ilə nə barədəsə xisən-xisən danişirdi. Daxmalarına çatanda başını ot tayasının içində salıb zülüm-zülüm ağladı.

O gün nənəsinin rəngli sözləri, işıqlı alqışları, alabəzək oyunları sehrini itirib adıləşdi. O gün heç nənəsinə “Unumuz mübarək!” - də demədi.

O gündən sonra nəvə əvvəlki nəvə olmadı. Yumurtası tərs gələn toyuq kimi nənəsinin yanında o tərəf-bu tərəf vurnuxur, gecələr balaca əllərini başının altında daraqlayıb nə barədəsə uzun-uzadı fikirləşirdi.

Nəvəsinin qəribəlikləri nənənin gözündən qaçmadı, axır əlacı kəsildi:

- Nə fikirlisən, dərdim ürəyimə, de görüm, nolub, niyə quş kimi səksəkəlisən?

- Nənə, mən bir şey bilirom.

Nənəsi özünü itirdi.

- Nəyi bilirsən?

- Anamın məni atdığını.

Nənəsi eşitdiklərinə inanmadı.

- Bunu sənə kim deyib?

- Mərdan. O, hər şeyi danişdi. Dedi ki, anana görə heç kim səninlə dostluq eləmək istəmir. Hamının zəhləsi gedir bizdən.

Nənəsi onu bərk-bərk qucaqlayıb saçından, paltarından, əllərindən öpdü.

- Qoy hamının bizdən zəhləsi getsin, istəmirlər, heç un da verməsinlər, qonşu kənddən gətirərik, ürəyini sıxma, dərdin ürəyimə.

O gecə nənə-nəvə bir-birinə sarılıb yatıldılar.

Qara qış arxada qaldı. Nənə-nəvə sağ-salamat yaza çıxdılar. Gecələrin birində nəvə qorxulu bir yuxu gördü. Gördü ki, kəndin içiyə qqaça-qqaça: “Nənə, ölümün mübarək, nənə, ölümün mübarək! - deyib qışqırır. Amma səsinə heç kim səs vermir. Heç Mərdan da...

Yuxudan ayılanda ürəyi quş ürəyi kimi döyüñürdü. Bayırdan qarışiq səslər gəlirdi. Yatağından qalxıb qapıya yaxınlaşdı. Nənəsinin cingiltili səsi aləmi bürümüşdü:

- Çölə çıx, ömrüm-günüm, gör kim gəlib?

O qorxa-qorxa qapının arasından boylandı. Taxta darvazalarının yanında yaşıl paltarlı bir qadın dayanmışdı. Günəş rəngli saçları güllü yaylığının altından şəlalə kimi çiyinlərinə dağılışdı. Nənəsinin dediyi kimi: “O, yaz kimi səssiz-səmirsiz gəlməşdi...”

Qapını aralayıb yalnız ayaqlarıyla qadına tərəf qaçıdı. Ayaqları torpaqdan üzüldü, kimsə onu havaya qaldırıb bağrına basdı, zərif ətir ağlını başından aldı, nənəsinin titrək səsini eşitdi:

- Anan mübarək!

İndi köhnə daxma papağı yan qoyan şuluq uşağa, bostan oyuğuna, yorğun qocaya yox, qanadları olan sehrli saraya oxşayırdı. Günəş barmaqlarıyla daxmanın başını sığallayıır, kəpənəklər rəqs edir, üzünə təbəssüm qonmuş meşə ağacları xorla oxuyur, Gözəgörünməz kitabının yeni səhifəsini yazırı...

DONQARSIZ KÜÇƏLƏR

O, bütün olanları görürdü...

- Ora bax, ora, o arvadın belinə bax, uy daaa...

Hər dəfə uşaqlar onu görəndə söz atar, fitə basar, gözdən itənəcən zəhləsini tökərdilər. Onun da gücü söyüşə çatardı. Təpə kimi donqarın altında çətinliklə başını, daha doğrusu, bədənini döndərib:

- Köpək uşağı, elə bil donqar-filan görməyiblər, onsuz da dərdim özümə bəsdi, əl çəkin yaxdan, - deyərdi.

Uşaqlar bir yana, hərdən aqlıqıt böyükələr də söz atıb donqarını güclə daşıyan arvadın könlünü bulandırardılar.

Sözün qızası, donqarı dünyani Cahan arvadın başına dar eləmişdi. Bilmirdi, öz dərdini çəksin, donqarının dərdini çəksin, yoxsa əsir torpağının.

Yurd-yuvasından perik düşəndən sonra Cahan arvadın başına nələr gəlmədi ki? Evini itirəsən, ata-ananın, ərinin qəbrini qoyub gələsən, madar balanla qərib yerdə tələbə yataqxanasına sığınasan, nabələd yerdə Allahdan başqa söykənəcəyin olmaya, özündə təpər tapıb qapılarda iş axtarasan, xalça yuyasan, tualet təmizləyəsən, xəstəyə baxasan, bir belə dərdin içində andira qalmış bir dərd də axtarır tapa səni.

Əslində Cahan arvad donqar-filan deyildi, elinin-obasının gözəl-göyçək gəlinlərindən biriydi. Yurd-yuvasından didərgin düşən ilin qışında kürəyinə yara çıxdı.

Yazı yazarının qələmi yeddi yerdən qırılsın, – deyirdi Cahan arvad. Bir belə müsibətlə, dərdlə, əyimiş ciyninə başqa bir dərd də qoydu.

Əvvəl xırda bir sizanağıydı. Heç fikir də vermədi, bekara şeydi, çıxıb gedəcək, dedi. Bir də onda xəbər tutdu ki, yarası əməlli-başlı böyüüb. Büyüdü, büyüdü, o qədər böyüdü ki, gül kimi Cahan arvadı hamı donqar Cahan çağırıldı. Bircə Allaha yalvarırdı ki, donqarı day bundan artıq böyüməsin.

Köhnə paltarları əyninə olmurdu. Qayıyla donunun kürəyini kəsib çıxarmışdı. Paltarını geyinəndə qızıyla köməkləşib əvvəl donqarını geyindirirdi, sonra başını keçirirdi. Kimsə iri bir jaket vermişdi. Donqarı jaketin altından dağ kimi dikəldirdi. Boynu donqara təslim olub əyilmişdi. Dərd kimin başını əymir, həyat kimi sindirmir ki? Onsuz da həyatın dibindəyilər. Həyatın dibi də qapısı, pəncərəsi olmayan daş karxanasıdır. Ölənəcən daş çapmalısan, daş atmalısan, daş yonmalısan. Qapısı olmayan yerdən necə çıxa bilərsən? Ümid edə bilərsən, özünü inandırırsan ki, bir gün bir qapı açılar, gözləyərsən, sonda ümidişənin qanadı sallanar, ümid ağacın quruyar. Bu quyudan çıxməq üçün möcüzə olmalıdır. Cahan arvad dünyani görmüşdü, kirpiyiylə od götürmüştü, möcüzə-filan gözləmirdi.

Donqar çıxarandan sonra adamlar bu bədheybət adamdan eyməndi, heç kim evinə buraxmadı, iş-güç vermədi, hara getdisə, əliboş qayıtdı. Əlacı hər yerdə üzüləndə ağlına bircə şey gəldi: tum satsın.

O satan, bu satan, Cahan arvad tumsatan

oldu. Səhərdən axşamacan şəhərin nabələd küçələrini dolaşib hər gün qazandığı qəpik-quruşla balasını ölməyə qoymadı. Dişiyəl-dırnağıyla həyatdan yapışdı. Bir müddətdən sonra taxta yeşik tapıb tum ləyəninin yanına xırımxırda şeylər də düzdü. Saqqız, "bakuş", iynə, şam, əlinə keçən nə varsa... Soyuqda, sazaqda, istidə, yağışda kimsə onu işindən qopara bilmədi. O ağır illərdə Cahan arvad mühəribə içində mühəribə yaşadı. Sahə polisləri gündə neçə dəfə onu yerindən didərgin saldı, Cahan arvad da ləyəni qoltuğuna vurub quş yuvasına qayıdan kimi hərlənib-fırlanıb yenidən yerində peyda oldu. Yaşamaq üçün min dona girdi küləkli küçələrdə. Yoldan ötenlər yekəpər bədəni, iri donqarı, zolaqlı corabları olan bədheybət gülürdülər. O da xəlvətcə köks ötürüb keçirdi...

Belə-belə həyat Cahan arvada hər şeyi öyrətdi.

Qızının kəkili çıxan kimi ərə verdi. Başına bir iş gələr, uşaq ortalıqda qalar qorxusuya. Allahdan kürəkəni mərhəmətli idi. Heç vaxt onun donqarına lağ eləmədi, könlünə dəymədi, onlara sahib çıxdı. Cahan təpərli arvad idi, qızıma, kürəkənimə yük olmayım deyə, tum ləyənini yerə qoymadı.

Bir dəfə kürəkəni "Səni həkimə aparaq, əməliyyat elətdirək, o zəhrimara qalmışdan canın qurtarsın" – dedi.

Gözləri dolmuş Chan arvad:

– Donqarımıla işiniz olmasın, qoy hamı görsün, qoy hamı gülsün. O donqar deyil ha, mənim dərdlərimdi. Donqarımın kökləri buramda, əliylə sinəsini göstərdi, bax, burdadı, – dedi.

Cahan arvadın tək dərdi donqar dərdi deyildi. Cahan arvad yaralı torpağın, sütlü-sütül torpağa tapşırılan oğulların, öləndə son kəlməsi vətən olan qocaların, bala deyəndə dodağı on yerdən çat verən şəhid analarının dərdini çəkirdi. Cahan arvad çeşid-çeşid dərdlərin od köynəyindən keçmişdi, donqarı bunların yanında nəyiyydi ki? Dərdini daşıyan adam hələ ki, yükünü həm kürəyində, həm ürəyində daşıyırıldı. Donqar Cahanın dərdi hələ ki, böyük şəhərin gündən-günə gözəlləşən küçələrində ara-sıra gözə dəyirdi. Cahan arvad qorxurdu ki, öləndən sonra donqarsız adamlar dərdini görməyəcək və bütün olanlar unudulacaq...

KƏNDİR

Gecənin kəndiri kəsilmişdi, intihar yağımurdu...

İntihar xəbəri xırda qar kimi əvvəlcə şəhərlərin, sonra kəndlərin üstünə yağıdı. O gün adamların baxışları oləzidi, gözlərinin giləsindən kəndir asıldı. Başqalarının əlindən kəndir alan adamın öz boynuna kəndir salması qorxutmuşdu ağlında kəndir dolaşan adamları. İntihar xəbəri küçədə, yolda, izdə, evdə adamların içənə yağırdı... hamı piçapiçla, təlaşla, vahiməylə psixoloquñ ölümündən danişirdi. Amma kimsə ekranlarda böyük şövqlə, səmimiyyətlə, açıq ürəklə, qayğıkeşliklə həyatın gözəlliyyindən, ümidiñən, sevgidən danişan adamın ölümünə inanmırıdı. Yox, o belə etməzdi, ondan kömək gözləyənlərin ümidiñi kəsməzdi...

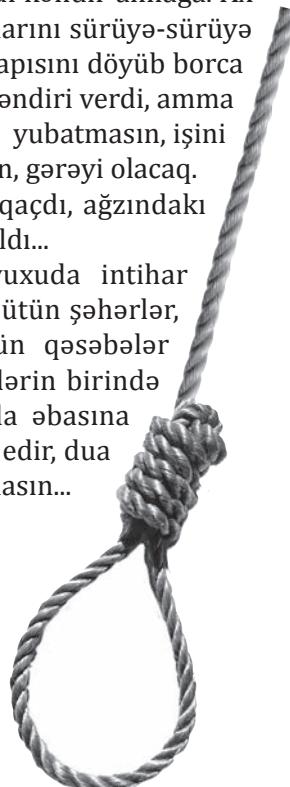
Göydən intihar yağırdı... Sonra, sonra intihar xəbərinin üstə şübhə yağıdı: intihar, yoxsa qətl?! Çox qətllər intihar adıyla basdırıldı, çox intihar xəstəlik damgasıyla malalandı...

Adamların gümanı yüz yerə gedirdi... intihardan başqa...

O gün uşaqqdan böyüyə hər kəsin qulağında intihar nəgməsi səsləndi, hər kəsin ürəyindən kəndir keçdi. Dükançı Səfi dükanının bir künkündə tökülüb qalmış bir şələ kəndiri həmin gün xırıd elədi. Kəndirsiz bir ev də qalmadı. Bircə Ənbərin gücü çatmadı kəndir almağa. Axşam köhnə ayaqqabılarnı sürüyə-sürüyə qonşusu Səlimgilin qapısını döyüb borca kəndir istədi. Səlim kəndiri verdi, amma bərk-bərk tapşırdı ki, yubatmasın, işini bitirən kimi qayıtsın, gərəyi olacaq.

Ənbərin dodağı qaçıdı, ağızındaki iki-üç çürük diş qaraldı...

O gecə hamı yuxuda intihar gördü. Gördülər ki, bütün şəhərlər, bütün kəndlər, bütün qəsəbələr intihar edir. Məscidlərin birində sağ qalan son molla əbasına bürünüb son duasını edir, dua edir ki, kəndiri qırılmasın...

DAS

Biri vardı, biri yoxdu. Yer üzündə bapbalaca findiq boyda, yox, findiqdan bir az böyük, qozdan bir az kiçik, çelimsiz, kələ-kötür, dinqılı bir daş vardı. Balaca qara daş böyük bir qayadan qopandan sonra uzun müddət keçmişin xiffətini çəkmiş, belə böyük dünyada tək-tənha necə yaşayacağını düşünəndə üzəyi ayağının altına düşüb qorxusundan aqlamışdı da. Amma neyleyə bilərdi, olan olmuşdu. Gör yer üzündə nə qədər onun kimi xırda, yönəmsiz, köməksiz daşlar vardi.

Bapbalaca daş özündə təpər tapıb xırdalığıyla yenice barışmaq istəyirdi ki, iki yekə daş başının üstünü kəsdirib başdan-ayağa onu süzdü, hardan gəlib hara getdiyini xəbər aldı. Qərib daş nə qədər yaxasını kənara çəkmək istəsə də, alınmadı. Əvvəl istədi ki, səsini içiñə salıb süssün, bacarmadı, xirdalığını ört-basdır eləmək üçün xırda ağızını açıb xırda-xırda xeyli üyündüb tökdü. Nə qədər dəridən-qabıqdan çıxsada, xeyri olmadı, onu buynuzladılar, top kimi ayaqlarında çilədilər, nə gözünün yaşına baxdilar, nə də burnunun suyunu.

Elə bil möcüzə baş verdi, insan ayağı dəyməyən bu yerdə kimsə ayaq saxlayıb rəngi avazımış daşı yerdə götürüb cibinə atdı. Xırda daş heç vaxt belə rahat, isti, xəta-bələsiz yerdə olmamışdı. Kefi duruldu, azacıq mürgülədi, sonra xırda əllərini dizinə sürtüb qərara gəldi ki, keçmişini unudub gələcəyə baxsın.

Xırda olmasına baxmayın, əslində xırda daş yer üzündə olanlar barədə xeyli xırım-xırda şeylər bilirdi. Bilirdi ki, xırda adamlar, xırda balıqlar, xırda həşəratlar kimi, xırda daşların da gələcəyi yoxdu. Yaşamaq deyilən hiss iriliyə, xirdalığa baxmir ha. Hardansa bir səs deyir ki, xırda xırda kimi, böyük böyük kimi yaşamalıdı. Bu yerdə xırda daş köks ötürdü. Sonra xırda, yaşarmış gözlərinin suyunu kədəriylə sildi.

Adamın cibində yeri rahat olsa da, içində qəribə bir narahatlıq vardi. Axi adamlar barədə çox az şey bilirdi. Daşlar çox nadir hallarda adamlardan danişirdi. Axi adamlar daşların nəyinə lazımdı?!

Xırda daş özünə təskinlik verirmiş kimi çarpanaqlı kəkilini arxaya daraqlayıb taleyini adamın ixtiyarına buraxdı.

Adam getdi, getdi, az getdi, çox getdi, o qədər getdi ki, daş yorğun olduğundan xurt düşüb daş kimi yatdı. Oyananda özünü böyük bir evdə, stolun üstündəki büllur qabda gördü. Gördükləri möcüzənin özüydü. Ömrü boyu açıq havada, yağışda, qarda, günəşin altında yaşayan xırda daş sevincindən var gücüylə bağırmaq istədi. Amma həməncə hissərinə qalib gəlib qartmaqlı əliylə ağızını yumdu. Düşündü ki, özünü nə qədər ağır aparsa, o qədər yaxşıdı. Necə də olsa, dağdan qopmuş qayanın zərrəsiydi, görməmişlik edib özünü biabır eləməsin. Bir də düşündü ki, çəkdiyi bütün müsibətlərin qarşılığında daşların Tanrısi onu mükafatlandırib. Yerdə qalan ömrünü bu cəh-cəlallı evdə keçirəcək, daş ömrünün xoşbəxt anlarını yaşayacaq, həyatdan zövq alacaq, bu da olacaq indiyə kimi çəkdiyi bütün əzab-əziyyətlərin əvəzi, ədalətin təntənəsi. Xırda qara daşın ürəyi köksünə, xəyalları böyük evə sığmirdi. "Özün belə xırda olasan, xəyalların yerə-göyə sığmaya!" – böyük ürəkli xırda daş özünə güldü də!

Xırda daş, arzuladığı kimi, bir müddət bu evdə, büllur qabın içində səssiz-səmirsiz, xoşbəxt yaşadı. O, evdə baş verənləri maraqlı film kimi izləyir, adamların həyatı ona maraqlı gəlirdi. Onu xilas edən adam – evin sahibi geoloq idi. Geoloqun çəlimsiz arvadı yunan mifologiyasından elmi iş yazır, ərini böyük sevgiyə "Apollon" çağırırdı. Hərdən də evdə həngamə qopurdu. Apollon xəlvətcə sevgilisiylə mesajlaşır, arvadı duyuq düşəndə cir səsiylə aləmi bir-birinə qatır, ərinin gününü göy əskiyə bükürdü.

Hələ məktəbli uşaqlar... bu evdə o qədər ağlaşılmaz hadisələr baş verirdi ki, xırda daş darixmaga macal tapmirdi.

Amma bir gün qadın evi təmizləyəndə daşı gördü. Tərslikdən həmin gün əriylə aralarında soyuq müharibənin anonsu keçmişdi. Qadın da "Boşanacağım" – deyib bağları dibindən qoparmaq istəmişdi. Düzdü, indi dediyi sözə görə it kimi peşman idi, amma özünü o yerə qoymurdu. Belə bir vaxtda zəhərini xırda daşın üstünə tökdü: camaatın əri başqa planetdə şirkət açır, mənimki də daş-çinqıl axtarır! Səninlə rastlaşdığını günə daş düşəydil!

Xırda qara daşı indiyə kimi heç kim belə təhqir eləməmişdi. Qadının qarğısının bir ucu onu tutduğundan büzüşüb quru paxla dənəsi boyda oldu.

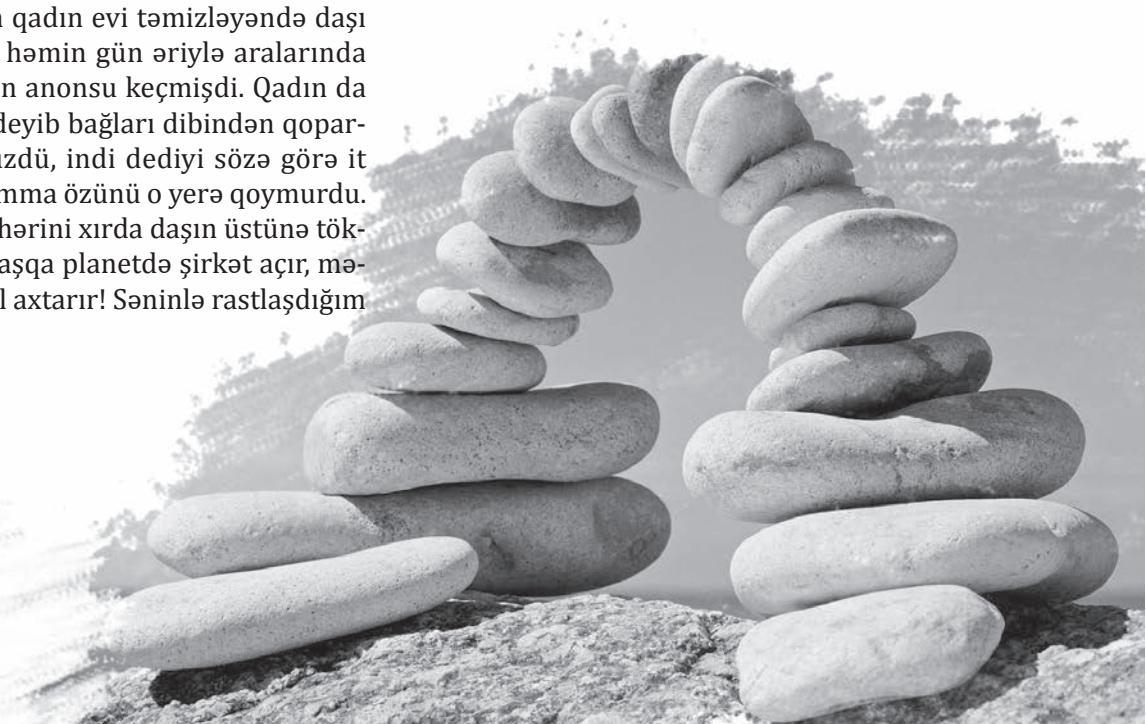
Bu yerdə Apollon gəlib çıxdı, daşı arvadının əlində görəndə Makedoniyalı İsgəndərin xəzinəsini tapan adam kimi sevinib bütün umu-küsünü unutdu. Gör bu daşı neçə müddət idи axtarırdı?

Kişi sevinclə daşı alıb cibinə atdı. Dünyanın ən gözəl sözlərini o gün simicilik eləmədən arvadına yağırdı.

Bir gündən sonra xırda qara daş gözünü daşların mənşəyini təhlil edən laboratoriyada açdı. Burda eybəcər şüşələrin içində özü kimi xırda, solğun, ölüvay daşlar vardi. İmkan düşən kimi daşlardan biri onu barmağıyla yanına çağırıb piçıldadı: ay yazıq, sən bura niyə gəlmisin, bura daşların ölüm kamerası. Səni də bizim kimi şüşəyə salacaqlar, üstünə kimyəvi maddələr töküb əridəcəklər. Bunun nə demək olduğunu bilirsən? Hardan biləsən, bu cəhənnəm əzabından da betərdi, qaç, qaç, canını qurtar!

Xırda daş belə qapalı yerdən hara qaça bilərdi. Qaça bilmədi. Yaxşı bildiyi adam onu şüşəyə atıb üstünə pis qoxulu məhlul tökdü. Daşın ürəyi az qala ağızına gələcəkdi. Xırda daş onu tapıb gətirən adəmi ürəyində lənətləyir, kimyəvi maddələr daş dərisini yandırıdıqca dünyadaki bütün daşlara qışqıra-qışqıra belə bir ismaric yollayırdı: adamlardan qorxun, adamlardan uzaq durun, onların yalançı mərhəmətinə inanmayın, bir-birinizdən qopmayın, bölünmeyin, yadlaşmayın, yad daş olmayın!!!

Nağılimizin sonunda göydən üç daş düşdü. Bu, sadəcə, xəbərdarlıqdı...

QASIRĞA

...Kəpənəklər uçur, uçur, uçur...

Onun hekayəsi, hamı kimi, xırda bir uçuşdan başladı. Dünya hava limanına qonar-qonmaz sallaq bişli bir kişi əyilib qulağına şəcərəsinin baş tacını – soyadını piçildədi:

Çalağanov!

Guya yer üzündə adlar qurtarmışdı ki, ulu babası dünyanın gözünü töküb züryətinə belə yönsüz ad qoymuşdu: Çalağan... Heç sonrakı nəsillər də Çalağanın qan-qadasından qurtara bilmədilər. Şura hökuməti gələndə Çalağanın arxasına oraq-çəkicili "ov" şəkilçisi yapışdırıb dövriyyəyə buraxdı. Məktəbdə oxuyanda uşaqlar soyadına xeyli şəbədə qoşdular. Əsgərlikdə ruslar bu soyadı nə deyə, nə də yoza bildilər. Ali məktəbdə də bu nadir soyadı rüşvətxor müəllimlərin parolu kimi kodlaşdırıldılar.

Düzdü, soyadından hamidan çox özünün zəhləsi gedirdi, amma bu adda həm də bir hikmət, kəramət vardi. Bunu sonralar bildi, qapılar üzünə taybatay açıldı: "Çalağanov belə deyir", "Çalağanov məsləhət gördü ki...", "Əgər Çalağanov deyirəm..." – deyib istər-istəməz onunla razılaşanda...

Xoşbəxtlikdən ailə qurdüğü qadın da adından çox, soyadını əzizlədi.

Sonralar özü də adını unutdu...

Bu uzun-uzadı müqəddimədən sonra hekayəmizin qəhrəmanıyla tanış olmağın vaxtı çıtb. Çalağanov altmış bir yaşında, iri cüssəli, dolu bədənli, babası kimi sallaq bişli, gözləri göz çuxurunun dərinliyində yetişməmiş mor tut kimi işim-işim işildayan müəmmalı bir adamdı. Onu tanıyanlara elə gəlir ki, Çalağanov anadan olandan özüylə gözə görünməz xətkəş gəzdirir, ölçüb-biçməmiş, toplayıb-çıxmamış, kök altına salıb çıxarmamış bir addım da atmır.

...Bəxtin üzə gülməyi, fişəngin atılmağı və uğur böcəyi ...

Xətkəşini sayəsində Çalağanov altmış bir yaşınanın nə istədisə, hamısını əldə elədi: gözəl ailə, vəzifə, sərvət, çoxlarının qibtə edəcəyi barlı-bəhərli həyat...

Amma bir gün ona elə gəldi ki, həyatında nəsə çatışır. Mühüm, çox mühüm nəsə. Xeyli

baş sindirandan sonra ona elə gəldi ki, əslində həyatında heç nə yerində deyil. Çatışmazlıqların konturları üzə çıxanda, içində ucsuz-bucaqsız boşluq yarandı. Peşmançılıq küləkləri əsdi, nigarancılıq yağışı yağıdı, təəssüf vulkanı püskürdü. Yox, o təslim olmayıacaqdı, lazımlı gəlsə, qədərini pozub yenidən yazacaqdı. Axtarışları nəticə verdi: həyatının ən böyük səhvi üzə çıxdı: düzgün olmayan seçim!

...Tərəddüd eləmə, istədiyini seç, səni gilyotinə aparmırlar...

Uşaq vaxtı onuancaq qaymaqcıçeyinə oxşayan sarışın qızlar həyəcanlandırdı. Böyüyəndə bu istək bir az da böyüdü, ürəyinin qapısındanancaq sarışınlar boylandı. Amma həyat bağçasında belə olmadı, insanpərvərliyi başına vurdu, anasının qara kişmiş deyib gecə-gündüz təriflədiyi çəlimsiz qonşu qızıyla evləndi. Həssas, kövrək, göz yaşı ovcunda olan qadınlardan ötrü ürəyi gedə-gedə, bir ömr "soyuq cərəyan"la bir yastığa baş qoydu. Dəmir iradəsi, tükənməyən səbri, polad əsəbləriylə ürəyinin əksinə getdi. Getdi, getdi, getdi...

Düzdü, soyuq cərəyan ona üç yaraşıqlı oğlan bağışladı. İndi onların üçü də ataydı. Altı nəvəsiylə açıqdan-açıqa fəxr edirdi. Amma bunlar təskinlik üçün bəs eləmirdi. 61 yaşında düşdüyü boşluq ölüm çuxuru kimiydi, ya cəhd edib çıxacaqdı, ya da...

...Çiçək dörd ləçayını itirib yegana ləçayına böyük ümidiirlərə baxırdı...

Fikrini qətiləşdirdi. Düşündü ki, insanın dünyaya gəlməyi milyonda bir təsadüfdür. İkinci dəfə bu şans ona verilməyəcək, "Seçim et" - təklifi də nə göydəkindən, nə də yerdəkindən gələcək.

Vaxt daralır, qocalıq zinqirovlu ilan kimi ona tərəf sürüñürdü. Mənəvi böhran keçirdiyi belə bir vaxtda həyatında möcüzə baş verdi: xəyallarında rəqs edən, ən çətin anlarında gözünün qabağında gülümşəyib ona göz vuran, yaşamağa həvəsləndirən Sarışın peyda olub dünyasını səhra qasırğası kimi yerində oynatdı. İpək saçlı, ala gözlü, çəhrayı dodaqlı Sarışın ona seçim imkanı verdi. Bu seçim qarşısında Çalağanov sarsıldı, gözlərini yerə dikib Tanrıya yersiz bir sual verdi: "İlahi, yer üzündə belə sarışınlar ola-ola, quru balıqla gün keçirməyin başqa adı nədi?" Ağlına cəhənnəm sözündən başqa heç nə gəlmədi.

Qoca möminin son tövsiyəsini xatırladı:
*...Bu dünyada cənnət ola-ola, cəhənnəməni
seçmək ağılsızlıqdır...*

Çalağanov boşanmaq üçün axtardığı üç əsas səbəbi, əslində bəhanəni göz qırpmında tapdı: xasiyyətimiz tutmur, mən danışanda o həmişə uzaqlara baxır, qonşu istirahətə gedəndə pişiyini uşaqların anasına əmanət elədi, yazıq pişik üç gün qapının ağızında ilan dili çıxarıb yemək istədi, arvadımın tükü də tərpənmədi.

Məhkəmə bəhanələri ciddi qəbul eləmədi. Amma arvadı ərinin istəyinə qarşı çıxmadi. Nə ağladı, nə sızladı, nə də səsinin tonunu qaldırdı. Soyuq cərəyan qüruruyla "Boşanmaq istəyirsən, boşanaq!" – dedi.

*...Şah deyilsən ki, məğlub olanda tacını
itirəsən, gülümsə...*

O gün Çalağanovun həyatının ən bəxtəvər günüydü. Həmin gün günəş onun şərəfinə çıxmışdı, quşlar ona görə cəh-cəh vururdu, adamların üzündəki təbəssüm ona hesablanmışdı...

...Sevgi, çəkisizlik və yoxluq...

Sevgiyə gedən yolda bütün qapılar üzünə taybatay açılırdı. Açılan hər qapı onu Sarışının hüzuruna aparırdı. Sarışının iliq təbəssümü, işıqlı gözləri, zərif səsi onu səsləyirdi. Qırxinci qapının ağızına çatanda nəfəsinin odu dodaqlarını qarsaladı. Bu qapı, gərək ki, qızıldanıydı, yoxsa belə göz qamaşdırmasa, işıq saçmazdı. Amma indi qızıl hayında deyildi. Qızldan qiymətli ala gözlü, albalı dodaqlı, qızılı saçlı Qasırga qapının o üzündəydi....

Həyəcanını ört-basdır eləmək üçün bir addım geri çəkilib qapının açılmasını gözlədi. Qapını açan kimi həyatı kökündən dəyişəcək, hər şey o istədiyi kimi olacaq, bütün boşluqlar dolacaqdı...

...Yeriyirdi, ayaqları yerə dəymirdi, uçurdu, qanadları yoxuydu, o, sadəcə, sevirdi...

Qapı özünü naza qoyub qızıl anların ömrünü uzadırdı. Bu dəfə qapını barmaqlaryla yox, ürəyiylə döyüd.

Gözlədiyi qapı yox, qonşunun qapısı açıldı. Başına calma bağlamış kök qadın yorğun səslə:

– Getdi, – dedi.

İnanmadı. Gülümsədi. Təbəssümünün üstündə elə bil iri şriftlərlə bu sözlər yazıldı: Lütfən, xoşbəxtliyimə kölgə salma!

Qonşu qadın başını yelləyib dönüb getmək istəyəndə yenə insafi yol vermədi. Demək istədiyini qorxa-qorxa birnəfəsə dedi:

– Dünən dəf-dumbulla Dubay seyxinə ərə getdi.

...Elə həqiqətlər var ki, onlara inanmayın...

Heç o da inanmadı. Həmin gün nikah bağlayacaqdılar, sonra da bal ayına gedəcəkdilər. İstanbul-Paris-Roma biletini cibində xəcalətdən tərləyirdi...

Çalağanov sonralar da bu həqiqətə inanmadı. İnamsızlıq onu elə yeyib-bitirdi ki, həyatında Sarışının olub-olmadığını şübhə etməyə başladı, bağ evində gizlətdiyi boşanma kağızına baxmağa belə ürəyi gəlmədi.

Hamiya elə gəlirdi ki, Çalağanov anadan olandan özüylə xətkəş gəzdirir. Bu yaşında, bu başında məlum oldu ki, Çalağanovun heç vaxt xətkəsi olmayıb.

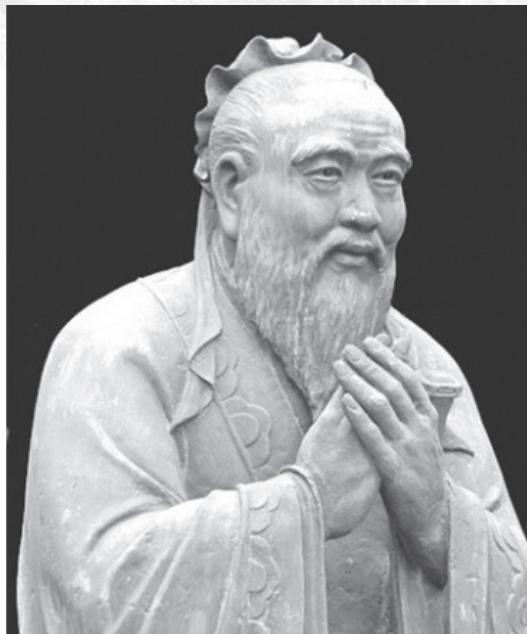
...İpək pərdələr, ipək xalçalar, ipək arzular...

Qasırga əhvalatından sonra Çalağanov soyadı elə bil soluxub yazıqlaşdı. Sayrısan qıgilcımlar depressiyası onu cənginə aldı. Puç olmuş ümidi lər cəngəlliyyində bir müddət dolaşandan sonra özünü yiğisdirdi.

Hərdən istəyir ki, əvvəlki həyatına qayıtsın, isti sözlərlə soyuq cərəyanın könlünü alsın, yarımcıq qalmış həyat hekayəsinin ardını yazsın, belə düşünəndə gözlərinin qabağında Sarışın peyda olub qasırga kimi firtına qoparır, şişkin dodaqlarını sağlam dişləriylə didişdirir, gözləri min oyundan çıxır, uzun, caydaq ayaqları darduğu yerdə "Lambada" oynayır, o da yaz qarı kimi əriyir, əriyir, əriyir...

Hər axşam da özünə yersiz bir sual verir: görəsən, Dubayda havalar necədir?

...Sevgi qasırga kimidir, ürəyin ən gözəl hissələrini kökündən qoparıb aparır, yerində rəngli xatırələr qalır, qalır, qalır...

KONFUTSİ:

Almaz cilalanmayınca qüsursuz olmadığıtək, insan da acı çəkməyincə kamilləşməz.

Arxasında güc durmayan ədalət gücsüzdür.

Bildiyini bilənin arxasında gedin, bildiyini bilməyəni duyuq salın, bilmədiyini biləni öyrədin, bilmədiyini bilməyəndən qaçın.

Hər nəsnənin özünə görə bir gözəlliyi var, ancaq hər kəs bunu görə bilməz.

İnsan hara yollanır-yollansın, o yerə bütün varlığıyla getməlidir.

İnsanlar məni anlamırlar deyə, təlaşlanmaram;
mən insanları anlamasam, təlaşlanaram.

Çalışmaqdan zövq alanlar həmişə gülərz
olurlar.

Qaranlığa söyüncə qalx da bir şam yandır.

Qorxu bilmədikcə qəlbə qorxu yoxdur.

Sabah neyləyəcəyini bilməyən insan bədbəxtidir.

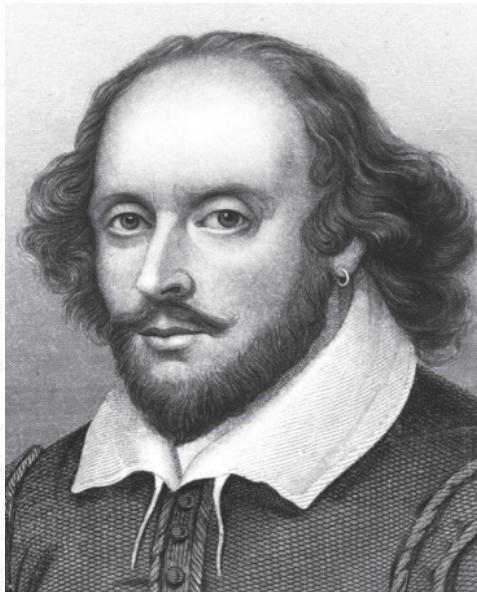
Təkbaşına çalışsan belə, kimsə səni qovurmuş
kimi çalışmalısan.

Unutmaq mümkün olsaydı, həyat işgəncəyə dö-nərdi.

Yaşamaqdan nə anladım, ölümündən nə anlayam...

Yolları ayrı olanlar bir-birinə gənəşməzlər.

Zamanın pula bənzəri var; lüzumsuz yerə sərf
edilmədikcə daima yetər.

Uilyam ŞEKSPİR:

Azadlıq nəhənglər və cəngavərlər yetişdirdiyi
halda, qanun heç vaxt böyük şəxsiyyət
yetirəmmir.

Bilgidən qanadlar tax – cənnətə uçmaq üçün.

Buz kimi saf, qar kimi təmiz ol, yenə böhtandan
qurtula bilməyəcəksən.

Çürüyən zanbaq alaq otundan da pis qoxu verir.

Dərd önungdə əyilsən, başından bir az da
basacaq.

Dostluğun zəiflədiyi yerdə nəzakət qaydaları
güclənir.

Heyvanların da təbiəti öyrədir ki, dostlarını
taniyanan.

Xoşbəxtliyin nə olduğun, nəhayət ki,
anlamışdım, çünkü sevirdim.

İnsanların çoxu itirməkdən qorxduğuyçın
sevməkdən də qorxur. Sevilməkdən qorxur,
özünü sevilməyə layiq görmədiyi üçün.
Danışmaqdən qorxur, tənqiddən qorxduğu
üçün. Duyğularını ifadə etməkdən qorxur, rədd
edilməkdən qorxduğu üçün. Yaşlanmaqdən
qorxur, gəncliyinin qiymətini bilmədiyi üçün.

Unudulmaqdən qorxur, dünyaya yaxşı bir şey
vermədiyi üçün. Və ölməkdən qorxur, əslində
yasamağı bacarmadığı üçün.

Qorxu – yalanın əbədi yol yoldaşıdır.

Özünü müdrük sayan xoşbəxt deyil, bəlkə,
özünü xoşbəxt sayan daha müdruktur.

Saxtalıq hökm verir qəlbə, ağla, kamala,
Bəkarət təhqir olub düşür dərdə, zavalə.
Qüdrət qüdrətsizliyə əsirdir, səcdə qılır,
Düzlük, mərdlik, doğruluq bir axmaqlıq sayılır...

Sevənlərin saatı, adətən, qabağa qaçıır.

Səbir ələngə yabıdır, amma nə olur-olsun, səni
mənzil başına yetirəcək.

Blez PASKAL:

Qəlbin məntiqə siğmayan apayı
bir məntiqi var.

Dünyaya gəlmişimin səbəbini bilmədim; yaşadım,
necə yaşamaq gərək olduğunu bilmədim; indi
ölüb gedirəm, yenə niyəsini bilmirəm.

Ağıla qarşı çıxa biləcək yeganə
qüvvət duyğudur.

Biz həqiqəti tək bir ağlımızla deyil, həm də ürəyimizlə dərk edirik; ürəyimizdir bizə hər şeyin
başlangıcını dərk eləməkdə kömək göstərən.

Bütün ləyaqətimiz – düşüncələrimizdədir.

Bütün murdarlıqların mənbəyi hərəkətsizlikdir.

Danışın hamı kimi, ancaq özünüz kimi düşünün.

Fəlsəfəni dolamaq – əsl filosofluq eləmək də
bax elə buna deyərlər.

İnsan ağılıyla deyil, könlüylə dərk edir Allahı.
Ağlınlı yox, ürəyinlə Allahı hiss eləyə bilmək –
iman bunun özüdür ki var.

Mən uzun məktub yazdım, çünki qısa yazmağa
vaxtim yox idi.

Tanrıya inamdan başqa heç nə içərimizdəki
yanğını, ruhumuzdakı təşnəni söndürə bilməz.

Vicdan – malik olduğumuz ən yaxşı kitabdır,
yoldan azmamaqcün ona tez-tez baxmaq gərək.

Yaşamaq çətinləşəndə əxlaq da pozulur.

Fransua VOLTER:

Adamları haqqımızda yaxşı danışmağa məcbur
etməyin tək yolu – özümüzlə yaxşı
davranmaqdır.

Azadlığı və həqiqəti sevməyən biri güclü ola
bilər, amma heç vaxt böyük ola bilməz.

Azadlıq – haqqımız yetəni eləməkdir, ürəyimiz
istəyəni yox.

Başqa dili öyrənmək bir-iki ilin işidir, amma
ana dilini yaxşı bilməkçün ömrün yarısı gərək.

Biz dünyani gələndə necəydisə, gedəndə də
yenə eləcə – mənasız, yamangülü görürük.

Böyük işlər heç zaman böyük maneələrsiz
olmur.

Dilin bir böyük əhəmiyyəti də budur ki,
fikirlərimizi onun köməyilə gizlədə bilirik.

Ən gözəl fikir belə pis ifadə olunan zaman də-
yərini itirir.

Fəlsəfə odur ki, dinləyən danışanı anlamır,
danışan da nə dediyini bilmir.

Gördüyün bir işdən həzz alırsansa, bu, elə azad-
lıq deməkdir.

Gülüncüə çevrilmiş bir şey artıq təhlükəli ola bil-
məz.

İnsanlar xəsisdən heç nə qopara
bilmədikləriyçün ona nifrət eləyirlər.

İnsanlar yeməyə çörəkləri, yatmağa yerləri olan
kimi düşünməkdən də vaz keçirlər.

Kütlə ki mühakiməyə qalxdı, hər şey havayıdır.

Qədim Romada senzura olsaydı, Ovidinin, Yuve-
nalın, Siseronun dahiyanə əsərləri bizə gəlib
çatmadı.

Qoy gənclər dünyani xəyal elədikləri kimi gör-
sünlər, böyüyəndə onsuz da necə olduğunu
görəcəklər.

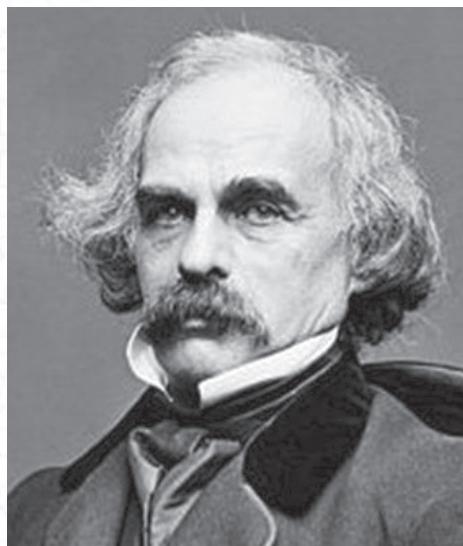
Lağlağı ki anladıldı, lağlağı olmaqdan qalır.

Öləndən sonra hara düşmək istərdim: cənnətə,
ya cəhənnəmə? Cənnətin havası yaxşıdı,
ancaq cəhənnəmdə də dost-tanış məclisi
o qədər xoş ki...

Pis adamlar, olsa-olsa, yer üzünə səpilmiş bir ovuc yaxşını sınamağa yarayır.

Sağalmaq ümidi sağalmağın yarısıdır.

Zəkasızlarla əmin-amanlıq içində yaşamaqdadır zəkanın təntənəsi.

Nataniel HOTORN:

Bədənimizdə rast gəlinən bəzi xəstəliklər ruhumuzda gizlənən xəstəliklərin kiçik parçalarıdır.

Qoy damgasının üzərini istədiyi kimi örtşün, necə olmaya, acısı hey qəlbində qalacaq.

Yaxşı insanlar özlərini həmişə daha sərt mühakimə edərlər.

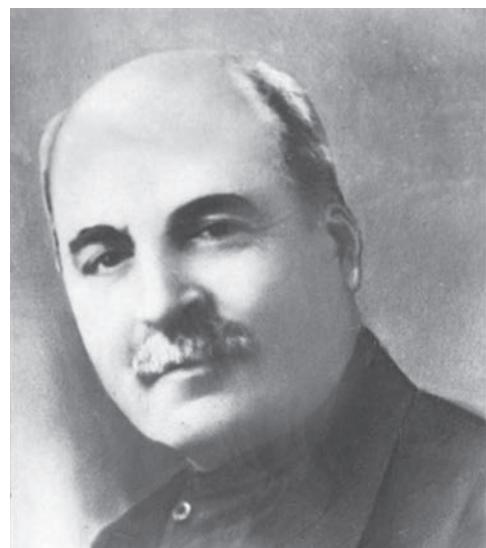
Səmimi olmayan kəslər üçün bütün kainat ikiüzlüdür.

Doğru – inancın səsidir.

Xoşbəxtlik – qovalanan zaman əsla özünü ələ verməyən kəpənəyə bənzər, amma səssizcə oturub gözləyəndə bir də gördün üzərinə qonub.

İnsan təbiətinin ən çirkin yön'lərindən biri də sərf əlinə fürsət keçibdi deyə, zalimlaşmağıdır.

Hansı zindan insanın öz ürəyindən daha qaranlıqdır?! Hansı zindançı insanın özündən daha amansızdır?!

Mirzə CƏLİL:

Ağlamağımın səbəbi? Ağlamağımın səbəbi budur ki, belə insanların içində yaşamağa məcbur oluram, bir çarəm də yoxdur.

Bizim yeqinimizdir ki, dili dolaşış şəxsin fikri də dolaşılıqdır. İbarəpərdazlıq fikrin boşluğununa və bir dərəcədə yoxluğuna dəlalət eləyir. Doğru və salamat fikirli adamların kəlamı həmişə aydın, açıq və düzgün olur.

Əməl, əməl, əməl!..

Havada uçan quşlar üstümüzə gülür. O səbəbə ki, əcnəbilərin gözü qabağında qarabağlı-bakılı davası düşür...

Heç bir fikir sahibinə demək olmaz ki, qandığını at, mən qandığımı tut. Heç bir şairə demək olmaz ki, el yazma, belə yaz.

Həmişə və hər bir məkanda vətən məhz cavanlardan öz nicatını gözləyib.

İnsan üçün böyük dərslərin biri də tarixdir. Açıxın səhifələrini və əgər gördün ki, insanlar bir para işlərdə səhv eləyiylər, – dəxi sən həmin səhvi eləmə.

Alber KAMYU:

Amal uğrunda ölmək – amala layiq olmağın tək yoludur.

Aydın yazarlarının oxucuları var, qaranlıq yazarların isə şərhçiləri.

Azadlıq – tarixin itməyən yeganə dəyəridir.

Bir insanın təkbaşına xoşbəxt olmağı utanılacaq haldır.

Bir ölkəni tanımaq istəyirsinzsə, o ölkədə insanların necə öldüyünə baxın.

Dünya aydınlıq olsaydı, sənət olmazdı.

Dünyamız bədbəxtliklərdən zəhərlənib və deyəsən, bu elə onun özünə də zövq verir.

Edam cəzasını ləğv etməyəcək bir inqilab naminə ölməyə dəyməz.

Eşq ağılli-dəli demədən bütün insanlara yoluxan bir xəstəlikdir.

Əgər Tanrı olmasayı, bir insan müqəddəs ola bilərdimi?!

Freydin ...əzablar içindəki bəşəriyyətə heç üzəyi yanmırıdı.

Gecələr sonsuz deyil...

Gözləməyin məhşər gününü: o gəlib artıq və indi hər gələn gün məhşərdir.

Heç nə böyüklük qədər sadə deyil, çünkü sadə olmaq bir az da böyük olmaqdır.

Həqiqət də işiq kimi kor eləyir gözləri.

İdrakın ilk işi – gerçəyi yalandan ayırd etməkdir.

İnsanı müdafiəyə qalxıram, çünkü yixildığını gördüm.

İyrənc olur yazılıçının yaşamadıqlarından yazmağı və ya danışmağı...

Qorxaqların əhatəsində ikən insan özün tənhalıqda hiss edər.

Nə Faust, nə də Don Kixot bir-birin yenməkçün yaradılmayıb və sənət də dünyaya pislik üçün icad edilməyib.

Ölüm qorxusunu dəf etmədikcə insana azadlıq yoxdur.

*Tərtib və tərcümə edən:
Cəlal Bəydili (Məmmədov)*

İNDİ, KİM BİLİR, HARDASAN?!

İndi, kim bilir, hardasan?!
Kim bilir, könlündən hansı rəsmim asılmış?!
Düşünə bilirsənmi hansı buludun altında necə
darixdiğimi?
Gözlərimdən gözlərinə uzanan yoldayam,
Uzaq şəhərlərin darixmağı ağır olurmuş,
Həm bir az acı, həm bir az şirin.
Bu gecə əllərinlə yuxuda həmsöhbət idim.
Gözlərini soruşdum,
“Gördük” dedilər,
Uzaqlara dikilmişdi səssizcə...

ÖZ YALANLARIM

Mən öz yalanımla inandırdım özümü,
Mən öz yalanımla baş-başayam hər gecə.
Mənə yağış pay verər, mənə külək bağışlar,
Mənə bu cür doğmadı bu şəhərdə hər küçə.

İllərin ağrısı var hər ciyinimdə yük kimi,
Məni taqətdən salan səbəblərin sayı yox!
Mən bu ömrü büsbüütün itirmişəm, nə yazıq,
Nə bu bir gün, nə beş gün, bunun ili, ayı yox.

Nə günahkar tapıram, nə günah var ortada.
Gözlərimdə görünür hər ağrının əl izi.
Yenə yetişdi axşam, yenə gəlir ağrılar.
Yenə ayaq səsləri silkələyir dəhlizi.

Yaralarım qan verir hər günəş qürubunda,
Mən ürək adamıydım, ürəyimi qırıldılar.
Məni qınamaq üçün sən də tələs, yubanma,
Təkcə deyəcəyim bu: yordular, dost, yordular...

GETMƏKDƏN HEÇ DANIŞMA

Yuxulu gözlərində gizlənər arzularım,
Yuxulu gözlərində ürək boyda həqiqət.
Mənim umub-küsdüyüm o gözlərdə, İlahi,
Nə qədər hicqırtı var, nə qədər də sükunət.

Üsyən havasındadır hər səhər-axşam başım,
Göy üzünə ümidlər cilənməkdə qan kimi.
Səni yer kimi sevdim, səni göy kimi sevdim,
Bacarmadım sevməyi adı bir insan kimi.

İntiqam YAŞAR

TORPAQLARIN VƏTƏN OLAN TƏRƏFI

Torpaqların vətən olan tərəfi
qan azlığından əziyyət çəkir həmişə.
Qanını torpağa verir övladlar
son cümləsinəcən...
Nə yaxşı ki, bütün qan qrupları torpağa düşür.
Taqətsiz vətənin üstünü örtməksə
buluda düşür, ağaca düşür, yarpağa düşür...
Yoxsa...

YOXLUĞUNUN KABUSU

Sənsiz nə uzaqlar çəkilər,
Nə uzun gecələr.
Yoxluğunun kabusudur
Bütün səssiz küçələr.
Gözlərim uzaqlarda yorğun düşər,
Nəfəsim sinəmdə ağırlaşar.
Səni hansı səslə unudum?
Səni hansı sükütlə xatırlayıb?
Bir gün günəşi birgə salamlasaq,
Əllərini səmədan çəkmə.
Əllərim əllərini göydə tapmasa, intihar edə...

Bu sevginin yükünü çiyinlərin daşımaz,
Bilirəm, çox ağırdı əzilərsən, sınarsan.
Amandı, mənim kimi ürəyə bel bağlama,
Bir gün öz odun düşər, öz odunda yanarsan.

Göz yaşların acıdır, gözlərimi sil daha.
Səndə günah nə gəzir, suçlamağa qıymaram.
Yanımda qalmaqınla sağalarımı yaramız?
Getməkdən heç danışma, getməyə də qoymaram...

* * *

Mən çıxıb getməyə bir küçə tapsam,
Mən çıxıb getməyə bir kimsəsizlik,
Mən çıxıb getməyə bir ada tapsam,
Bir boş ada!
Nə ağaçı olsun, nə daşı olsun!

Mən çıxıb getməyə bircə yol tapsam,
Mən çıxıb getməyə bir azca da güc.
Mən çıxıb getməyə ən uzaqları!
Kimsənin olmayan uzaqlar!
Nə bir iz buraxım, nə geri baxım.

Mən çıxıb getməyə qərarlı olsam,
Mən çıxıb getməyə yır-yığış etsəm,
Mən çıxıb getməyə həyata çıksam,..
Əllərim qoynumda qəfil titrəsə!
Hər şeyi o köhnə evdə unutsam!
Hər şeyə yenidən başlamaq olar!

* * *

"Gözlərin ayağının altını seçmir" deyənlərə
anlada bilmədim,
Anlada bilmədim ayaqlarına dolaşan kabusa
baxa bilmədiyimi.
Hər yerdə qınandım,
Hər yerdə özgə oldum.
Ürəyimin ən yüksək yerlərindəki buzlar da əridi
ürəyimə od düşəndə.
Bütün dayanacaqlarda ağrılar qalaqlanmış.
Bütün avtobuslardakı sərnişinlərin
bir gözü arxada,
Övladını yetimlər evində qoyub gedən
atalar kimi.
Hamı yalan danışır.
Hamı tezliklə dönəcəm, deyir...
Amma bütün biletlər birtərəflidir...

* * *

Ürəyimdən çıxarılan qanlı ox bərabəri doğmasan,
Ovcumla qanlı həqiqətə pərdəyəm, rahat ol.
Baxışlarımın ayaq səsindən diksinməsin
getdiyin yollar,
Gözlərim susmağı da öyrənib "A" hərfini
öyrənərkən.
Məndən sənə ziyan gəlməz bütün arzu
şəkillərində.
Məndən sənə ziyan gəlməz, məni də özümdən qoru.

* * *

Mən gülə bilmirəm, bilmirəm
Buludları qərarsız səmanın altında.
Bəli, mən bir az da bədbin adamam.
Amma, amma adam kimi adamam.
Günah məndə deyil.
Misalçün, dünən sevgilimin şəklinə baxırdım,
içim sizlədi.
Sevgilimi görmədim.
Küçənin tinində süpürgəçi qadın gördüm.
Söykəndiyi süpürgədən kiçik.
Dünyada söykənəcəyi tək süpürgə.

* * *

Sağlarına söykənib səni sevmək olar ölüncə,
Toxunma o saçlara, toxunma ölüm gəlincə.
Mən həyata gələn adamların ən sonuncu
dərd çəkəni,
Dərdi dəbdən salanıyam,
sevən də çoxdu, sevməyən də məni.
İndi uzaqlar ən yaxın mənzildi unudulmağa,
İndi yaxınlar ən qorxulu uzaqlıqdı mənimcün.
Qınama, çox şey oldu.
Qınama, heç nə olmadı.

* * *

Bütün təsəllilər ən pis söyüş kimi səsləndikdə,
Anlayırsan ki, nəfəsin divarı əridə bilməz.
Əllərin uzaqbaşı səfəh yumruğu olar...
Gözlərin yumulub-açıldıqca qatı duman bürüyər
bütün uzaqları.
Ağ kağızlar yazılar, bükülər, yazılar, bükülər;
Sətir-sətir için əriyib gedər.
Əriyər, tökürlər.
Ürəyin sol tərəfini bəyənməz...
Hədər... hədər... hədər...

Sevgi bəladır ...

HƏCƏR

Bibimin adı Zöhrədir. Onunla mənim aramda on bir yaş fərq var və bibim atamın ögey bacısıdır, yəni atamlı bibimin anası ayrıdır. Yaziq atamın heç nə bacısı doğma, nə də doğma qardaşı vardı. Ancaq atasından olan bacı və qardaşlarını o qədər çox sevir, elə qayğılarına qalırkı ki. İnsafən, onlar da elə idilər. Atamın yanında araqlı, siqaret çəkməzdilər, atamı sayardı əmilərim. Atam dədəsini özü evlənəndən sonra gedib tapmışdı. Və həm babam ailəsini saxlaya bilmədiyi üçün, həm də bibimdə astma xəstəliyi olduğu üçün atam onu lap kiçik yaşlarından doğulduğu yerdən - uzaq Qara dənizin sahilindəki o yamyaşıl şəhərdən ayrıb biz yaşadığımız isti, quru iqlimi olan yerə gətirmişdi. Nənəmlə babam əmioğlu-əmisi idilər. Eşitmişdim ki, bizim tayfamız İrəvana yaxın bir yerdə, axar-baxarlı gözəl kənddə yaşayırmış. Nənəm çox sevdiyi biri ilə nişanlı olmuş. Nişanlısının tayfası ilə bizim tayfanın arasına qan davası düşür. Nənəmin atası nişanı qaytarır ki, daha sizinki ilə bizimki tutmaz. Bir-birini ürəkdən sevən və toylarına lap az qalan sevgililər ayrılmalı olur. Sonra erməni-müsəlman davası düşür və qaçaqaç vaxtı bizimkilər gəlib indi yaşadığımız şəhərdə

məskunlaşırlar. Babam nənəmdən 3 yaş kiçikmiş və o, evlənmək həddinə çatanda nənəmi razılığını almadan babama verirlər. Nənəm göz yaşını içində axıda-axıda əmisi oğlu ilə ailə qurur, ancaq ilk sevgisini unuda bilmədiyi üçün atam anadan olandan sonra babamdan ayrılır. Bu, o vaxtlar olur ki, nənəmin atası rəhmətə gedir və onu babamda qalmğa heç kim məcbur edə bilmir. Babam isə doğma şəhərində qala bilmir, yaxın dostu ilə baş götürüb o uzaq məmləkətə - Qara dənizin sahilinə gedir. Bibimin orda doğulmasının səbəbi bu idi—tale işi.

Bələ baxanda bibim dünya gözəli deyildi, yəni klassik təsəvvürlə götürsək, standartlara uyğun gözəllik yox idi onda. Qapqara, xoş baxışlı və ürəyinin içini göstərən gülümsər gözləri, ağappaq sıfəti və ən əsası sanki korreksiya olunmuş kimi bantıklı qəşəng dodaqları sıfətində bir yerə yiğişib qəribə bir gözəllik əmələ gətirmişdi. Şipşırın gülüşü, mütənasib boy-buxunu da bura əlavə etsək, onun görkəmini tamamlamış olarıq. Saçını həmişə yandan ayırar və açıq qoyardı. O bizə gələndə dördüncü sinfi rusca bitirib gəlmişdi və elə buna görə də təhsilinin qalanını bizdə rusca davam etdirdi. Orta məktəbin sonuncu sinfində oxuyanda

bibimi Ziyad adlı birinin sevdiyini dedilər. Evdə anamın bibimlə daim bu barədə xisən-xisən danışığını eşidirdim:

Zöhrə, sevgi pis şeydi, bəladı. Sən hələ uşaqsan. Məktəbi qurtar görək, axırı noolur.

Bibim heç nə deməz, məhzun baxışlı gözlərini anama zilləyib gülümsərdi. İlk dəfə onları bir yerdə məktəbdən gələndə gördüm. Ziyad bibimin məktəbli çantasını götürmiş, bibim də əlində çörək tutmuşdu və hər ikisi – Ziyad da, bibim də isti çörəkdən kəsib yeyir, şirin-şirin danışib nəyə isə gülürdülər. Məni görəndə bibim suç üstə tutulan adam kim alındı, gülməklərini və söhbətlərini kəsib bir az aralı dayandılar. Özümü birtəhər hiss elədim. Həm bibimi qısqandım bu adama, həm də onların şirin söhbətlərini kəsmələrinə səbəb olduğum üçün özümü günahkar kimi hiss etdim. O anda nə edəcəyimi bilmədim. Eləcə başımı aşağı salıb yad adam kimi yanlarından ötüb keçdim.

Ziyad çox qəşəng oğlandı. Biz tərəflərin adamlarına xas olmayan qara, six kirpiklərin dövrələdiyi yamyaşıl gözləri vardi. Dalğalı qara saçlarını geri darayar, baxışları yerə dikili gəzərdi. Ucaboy, ariq-arğaz bir oğlandı. Əsgərliyi bitirib gəlmışdı, mağazada satıcı işləyirdi.

Beləcə bu haqda artıq dedi-qodular başlandı və atam bunu eşidəndə bərk qəzəbləndi:

– Bizim Kərimxanlılarla bir işimiz olmaz, onlara nə qız verərik, nə də qız alarıq. Tayfaları zaydi.

Bu biri otaqda bunu eşidən bibimin yaşılı gözlərini, ümidsiz baxışlarını görmək elə əzab-verici idi ki. Sonra eșitdik ki, Ziyadin da valideynlərinin oğullarına o uzaq yerdən gəlmış qızı almaq fikirləri yoxdu. Oğlanın anası iki ayağını bir başmağa dirəyib ki, sənə dayın qızını alacam, vəssalam, bu sevdani unut.

Bibim orta məktəbi bitirib bir il də qaldı bizdə. İssiz-gücsüz. Anamla piçıldırsaqlarından bilirdim ki, o, Ziyadı gözləyir. Ancaq onlardan elçi gəlmədi ki, gəlmədi. Qonşuları danışındı ki, anası məsələni qəti qoyub və bibimin onu gözləməsi əbəsdir. Bir dəfə anamla söhbətini eşitdim bibimin:

– Nə olsun ki, deyir, qoşulaq, qaçaq. Onun valideynləri razi deyil. Mən orda xoşbəxt ola bilmərəm. Həm də arada qardaşım var axı.

Anladım ki, ona qoşulub qaçmağı təklif edən Ziyadı bibim rədd edib. Bir neçə ay keçmiş – yazda Ziyadin dayısı qızı Zərifə ilə nişanlanması xəbəri gəldi. Elə həmin ilin yayında bibim bizi tərk edib evlərinə – Qara dəniz sahilindəki o gözəl şəhərə çıxıb getdi. O gedəndən sonra hiss etdim ki, hamımız ondan ötrü darixırıq. Onun şirin gülüşləri, qəşəng baxışları, söhbətləri üçün darixırıq. O vaxtı fikirləşirdim, görəsən, Ziyad bibimdən ötrü darixmir bəs? O, bibimi necə unutdu, ona xəyanət elədi, dayısının gonbul qızı ilə nişanlandı. Ancaq heç bir il keçməmiş, bir xəbər bomba kimi partladı. Zərifə Borçalıdan olan, bizim məhləyə yaxın hərbi hissədə qulluq eyləyən, tərxis olunma vaxtı çatmış bir əsgərə qoşulub qaçıdı. Özü də düz Tiflisə. Zərifə deyirmiş:

Ziyad bir dəfə də mənim adımı düz demədi. Elə həmişə “Zöhrə” deyib çağırırdı. Qoy getsin, sevdiyi qızla evlənsin. Mən niyə qaratikan kolu oldum onların arasında, bilmirəm. Hamisini bibim elədi, baş-beynimi yedi.

Bundan sonra Ziyad məhləmizə yaxın bir yerdə mağazada işə düzəldi və elə mağazanın düz böyründə olan və qədim məbədin işçiləri üçün eyni üslubda, eyni kərpiclərlə tikilən köhnə, məbədlə yaşış evdə yaşamağa başladı. Məbədin əzəmətli görkəmi vardi. Hündür qülləsinin üstündə leyləklər yuva qurmuşdu. Hər il yazda yuvalarına qayıdanda onların dimdiklərinin şaqquqtisəsına küçəyə qaçar, xorla oxuyardıq:

Hacileylək havada,
Yumurtası tavada,
Çağırın, gəlsin, ət yesin.
Başına vuraq, dərd yesin.

Məbədin tarixi, kim tərəfindən tikilməsi barədə məlumatımız yox idi. Bəziləri deyirdilər ki, bu, alban məbədidir,ancaq ermənilər əl çəkmir, tez-tez ora baş çekir, erməni kilsəsi olmasını sübut etmək üçün dəridən-qabıqdan çıxırlılar. Məbədin giriş qapısının hər iki yanında olan sütunlar üzərində iki kitabə vardi. Mən erməni hərflərini tanıyırdım. Amasiyadan Siranuş adlı dostum vardi. Onunla məktublaşirdım. O, ermənicə yazır, mən də məktubu aparıb məhlədə yeganə erməni ailəsinin qızı Açinə

oxudurdum. O hərflərlə kitabədəki hərfləri tutuşdurur, oxşarlıq tapmirdim. Öz kiçik ağlımla ermənilərin hərəkətinə qarşı çıxırdım. Açın qarımış, çox çirkin qızdı. Bütün günü ev işləri ilə məşğul olar, evdən çölə çıxmazdı. Ancaq mən Açının o məbədin pəncərələri qarşısında şam yandırıb ağladığını görmüşdüm. Anama deyəndə:

– Neyləsin yaziq, bəxti yoxdu. Allahlarından kömək istiyir, bəlkə, onun da qapısı açıla – dedi.

Məbəd haqqında çoxlu rəvayətlər danişirdilar. Deyirdilər ki, kahin orda çoxlu qızıl gizlədib və məbədin qülləsi üzərində böyük qızıl xoruz varmış, kahin onu da qızıllarla bir yerə qoyub. Çox sonralar – 90-cı illərin lap əvvəllərində idarəciliyin xaotik vaxtında özlərini “cəbhəci” adlandıran, ancaq məsləki tam fərqli, o cəbhəyə pis niyyətlə qoşulan adamlar məbədin erməni kilsəsi olmasını bəhanə edib onu yerlə yeksan etdilər. O vaxt ciyini avtomatlılar hər yerə burnunu soxur, varlanmaq, kapital əldə etmək üçün vurnuxurdular. Məbəddən heç nə tapmadılar, onun kərpiclərini daşıyb özlərinə ev, barı tikdilər. Məbədi sökənlərin, o kərpiclərdən istifadə edənlərin isə hərəsinin başına bir cür fəlakət gəldi, heç biri xeyir tapmadı. Bundan sonra tarix və etnoqrafiya institutundan xəbər gəldi ki, məbədi nahaq söküblər. O, erməni kilsəsi yox, alban məbədi imiş. Ancaq artıq gec idi. Evimizə gedəndə məbədi, onun qülləsi üzərində dimdiyini şaqquşdan leyləkləri hələ də gözüm gəzir.

Açının ata-anası, qardaş-bacıları məhlədə heç kimlə qaynayıb-qarışmazdlar. Yalnız axırdan-axıra doğulmuş kiçik oğulları Eyvaz məhlə uşaqları ilə oynayar, dava düşəndə də uşaqlar ona:

– Erməni köpəyoğlu, cəhənnəm ol, xaç-pərəst, – deyərdilər. O da əlinə daş alıb uşaqlarla daşlaşar, cavabında:

– Erməni köpəyoğlu sənsən, it oğlu, basurman, – deyərdi.

Məhləmizdən yuxarıda, alçaq təpənin döşündə ala-tala sucuqlar olardi. Onun yanında isə nə vaxtsa mövcud olmuş gur bulağın suyunun izləri, yatağı vardi. Sudan daim korluq çəkən o məhlənin adamları orada su mənbəyinin olub-olmamasını müəyyənləşdirmək

üçün kankan çağırıldılar. Kankan demişdi ki, bir vaxtlar burda çox gur bulaq olub və yəqin ki, kəhriz ilə çıxarıblar bulağı. Çünkü həmin yerdən yuxarıda hündür təpəliklər idi. Kankan biz tərəfdə ən yaşı adamı çağırmağı, bəlkə, bulağın gözünün hara olmasını bilən biri olduğunu soruşmuşdu. Arayıb, soraqlaşış Eyvazın babası Markar kişinin ən yaşı adam olduğunu, bəlkə, onun biləcəyini güman edib kankanın yanına aparmışdır. Kankan ondan bulağın gözünün hara olduğunu soruşmuş, Markar da cavabında:

– Ərə, mən nə bilim, bulağın gözü hardadı? Biz bu tərəflərə gələndə burda bulaq-zad yoxuydu, – demişdi.

Onun ləhcəsindən hansı millətdən olduğunu bilən kankan usta adam imiş. Gözləyib ki, görsün, bu ayaq üstə güclə dayanan qoca erməni harda oturub dincini alacaq. Bir azdan Markarı dincəlmək üçün oturduğu yerdən qaldırıb, elə həmin yeri qazmağa başlamışdır. Orda böyük bir kəhrizin gözünü açmışdır. Tunel kimi təpənin altına girən yol qaralırdı, böyük adam əyilib o yolu içəri gedə bilərdi. Tunelin içi ilə isə buz kimi gur su axmağa başladı. Markarın bulağın gözünün yerini gizlədib deməməsi o vaxtı sovet hökumətinin “xalqlar dostluğu” barədə təbliğatını gözümdən saldı, gün altında qar əriyən kimi, xalqların dostluğununa inamı da əriyib yox oldu.

Bibim bizə bir də iki ildən sonra gəldi. Çox qəşəngləşmişdi. O, bizdən ötrü, ata və anamdan ötrü çox darıxırdı. Anama:

– Gərək heç getməyəydim. Orda yaman qəriblik çəkirəm. Elə bilirəm ki, qardaşım mənə ata, sən də anasan. Bura doğma evimdi mənim, – deyirdi. O, bütün işləri eynilə anam kimi görürdü. Anam kimi paltar ütüləyir, qab yuyur, kartof soyurdu. Elə bil anamın eynilə “kapirovkası” idi.

Bibim, anam və mən həmin kəhriz bulağının yanından keçən yolla avtobus dayanacağına gedəndə Ziyad birdən qarşımızda peyda oldu. Onu görəndə bibimin nə kökə düşdүünü təsvir etməkdə çətinlik çəkirəm. Ziyad salam verib əhvalimizi soruşandan sonra:

– Zöhrə, səni unuda bilmirəm. Məni rədd etmə, gəl çıxaq gedək buralardan. Mən sənsiz yaşaya bilmirəm, – dedi.

– Nişanlın başqasına qoşulub qaçmasaydı, indi evli idin. O gedib, mən yada düşmüşəm. Ürəyimi qırdın. O vaxt sənə qoşulub qaçmadım, indi heç qaçmaram. Həm də ki sənin valideynlərin razı deyil, necə olar bu iş? – deyə bibim cavab verdi. Birdən gözləmədiyimiz anda Ziyad bibimin qarşısında çöküb onun dizlərini qucaqladı:

– İnad eləmə, inad eləmə, ikimizi də bədbəxt eləmə! Gəl çıxaq gedək. Məni öldürmə! – deyib hönkürdü.

Bibim onun əllərini dizlərindən ayırib geri çəkildi. Anamın gözləri dolmuşdu. Mən elə təsirlənmişdim ki. Çox istəyirdim, bibim onu rədd etməsin. Eşq acısı çəkən hər iki aşiqin kənar, dəxli olmayan səbəblər və bəhanələrlə bir-birindən ayrı qalması mənə dünyanın rəhmətsizliyi, taleyin qəddar oyunu kimi görünürdü. Mənə ən qəribəsi də bu gəldi ki, anamla mən bu cür təsirləndiyimiz halda, bibim heç doluxsunmadı da. Sonralar anladım ki, Ziyadın başqası ilə nişanlanması, anasının inadını qırıb onu yola gətirməməsi bibimə o qədər pis təsir edib, onu elə yandırıb ki, bu adama qarşı ürəyini daşa döndərib.

Biz ordan uzaqlaşış dayanacağa getdik. Ziyad dimdik dayanıb arxamızca baxırdı. Sonralar həmişə ordan keçib gedəndə bir dəfə də olmadı ki, o səhnəni – Ziyadın bibimin qarşısında diz çöküb hönkürməsini xatırlamamış olum.

Bibim bir ay sonra yenə evlərinə qayıtdı. Orda işə düzəlmışdi. Biz də hər il yayı baba evinə gedir, tətili orda keçirirdik. İki il sonra öz şəhərlərində bibimə Murad adlı biri elçi düşdü və indi də babam və əmilərim onun Murada getməsinə razı olmadılar. İnsafən, Murad pis oğlan deyildi, ancaq babam elə inada düşüb:

– Bizim tayımız deyil, – deyib dururdu.

Bibim hər axşamüstü işdən gələndən sonra gürcü rəfiqəsi Eteri ilə dənizə gedər, məni də özü ilə aparardı. Orda Muradin hər gün sahilə gəlib uzaqdan bizə baxdığını görərdim. Bibim çox gözəl üzgүү idи. Ağappaq, işiqli bədənini dənizə, dalğaların qoynuna atıb balıq kimi üzər, sahildən uzaqlaşar, başı suların üzərində uzaqdan güclə qaralardı. Onu bu vaxtlar su pərisinə bənzədərdim. Çünkü heç vaxt saçlarını yiğmaz, eləcə açıq qoyar, o üzükçə saçları ilan kimi qıvrılıb arxa-sınca sürünərdi. Bibim tufanlı dənizdə üzəməyi

daha çox sevirdi. Qara dəniz coşar, onu qoynuna alıb uzaqlara aparar və mənə elə gələrdi ki, bibimin dəniz kimi coşqun, üsyankar duyğuları dənizin şahə qalxan dalğaları ilə həməhənglik yaradar, bir-birini tamamlayardı. Bir dəfə bibim dənizin belə coşqun vaxtında sahildə qumun üstə ağzıüstə uzanb Eteri ilə söhbət eliyir, mən də dalğalar dənizə çəkiləndə ona tərəf qaçı, sahilə hücum çəkəndə geriyə sıçrayırdım. Birdən üst-üstə gələn dalğalar elə çasdırı ki, başım üzərindən aşıl ayağımın altından qumları yuya-raq məni birbaşa dənizə sürüklədi. Çabalayıb çıxmaga çalışsam da, daha dərinə getdim, başımı sudan çıxarıb köməyə çağırmağa da imkanım olmadı. Elə həmin anda kiminsə barmaqlarının saçımı ilişdiyini hiss etdim. Murad uzaqdan mənim boğulduğumu görüb özünü yetirmişdi. Bibim və rəfiqəsi həyəcanla mənə sarı qaçdilar. Murad bir kəlmə demədən uzaqlaşış getdi.

Aradan bir həftə keçmiş bibim işdən evə gəlmədi. Axşamüstü ortancı əmim Eteridən öyrəndi ki, Murad bibimi qaçırb. Əmimin, babamın həmin gün düşdükleri vəziyyət indi də xatirimdədir. Əmim dostlarını çağırırdı, maşınla harasa getdilər. Babam isə öz otağında divanda oturub üzünü çəliyinə söykəyərək:

– Sümüyümüzü it sümüyünə caladı, – deyirdi.

Səhəri günü böyük bibim və əmimin arvadı onu görmək üçün hazırlaşmağa başlayanda özümü öldürdüm ki, mən də getmək istiyirəm. Bibim Muradin bacısığında idi. Bizi görəndə böyük bibimlə qucaqlaşış ağladı:

– Neyliyim, taleyim belə gətirib, daha mənimki burası qədərdi, – dedi.

Onun üzündə xoşbəxtlik, sevinc, bəxtəvərlik axtardım. Onu Ziyadla gördüğüm o vaxtkı sevgi, səadət ifadə edən üzünü, gözlərini, qəşəng gülüşünü axtardım. Ancaq onların heç biri yox idi. Bibim çox sakit, həm də susqun və qəmli idi. Onların sevgisinə o anda elə heyifim gəldi ki. Tale insana nə yazıbsa, o olmalı imiş. Axi Ziyad da bibimə qoşulub qaçmağı təklif etmişdi. Bibim onunla niyə getmədi? Qoşulub qaçmaq vardısa taleyində, elə istədiyinə gedərdi. Bunları düşünməklə kələfin ucunu itirir, bir yerə gəlib çıxa bilmirdim. Və hər dəfə də anamın sözləri düşürdü yadına: "Sevgi bəladır".

Onların toyundan bir həftə sonra biz evimizə qayıtdıq. Həmin ili Ziyadın qaldığı o köhnə, qədim evin qonşuluğunda yaşayan Ziba adlı qızın ona hər gün baş çəkməsi, yemək gətirməsi, tez-tez onları bir yerdə görünmələri haqda sözləşibət yayıldı. Təəccübüli idi ki, bu qızın da adı "Z" hərfi ilə başlayırdı – Ziyadın həyatından keçən qadınlar: Zöhrə, Zərifə, Ziba. Bir neçə ay sonra Zibanın Ziyaddan bir qızı oldu və o, qızını qoltuğuna vurub sakitcə Ziyadın evinə gedərək birlikdə yaşamağa başladılar.

Mən artıq böyümüşdüm. Hər gün dərsdən gələndə yolum Ziyadın mağazasının qarşısından keçirdi. Məni uzaqdan görən Ziyad mağazadan çıxır, yolun kənarında dayanır, çox sakitcə salam verirdi. Onun səsi o qədər zəif çıxırı ki, salam verib-vermədiyi kəsdirə bilmirdim. Sonra artıq bu, vərdiş halını aldı və mən ondan qorxmağa başladım. Onun saçları tamam ağırmış, beli azca əyilmişdi, ruh kimi dolaşırdı. Sifətində yalnız qəm-kədər tökülen gözləri əvvəlki kimi canlı idi və yamyəşil baxırdı. Mən hərdən yolumu dəyişir, dolayı, başqa yolla evimizə gəlirdim. Bir müddət sonra yenə öz yolumla gələndə həmin vəziyyət təkrar olunurdu. Öz-özümə düşünürdüm ki, bəlkə, mən bibimə oxşayıram, ona görə bu adam məni hər dəfə görəndə belə edir. Gəlib evdə güzgüyə baxırdım və üzümdə bibimə bənzər heç bir cizgi tapa bilmirdim. Onun mənə belə astaca, özünün eşidə biləcəyi tərzdə və cavabsız salam verməsini heç cür anlaya bilmədim.

Ziyadin qızı böyüyüb məktəbə gedəndə onunla bir sinifdə oxuyan qonşumuzun qızına demişdi ki, atam ilk sevgilisinin şəklini bizim güzgüünə başına vurub və "O şəkli ordan götürənən öldürərəm" – deyir. Heç birimiz qorxudan ona əlimizi də vura bilmərik. Hər gün gəlib oturur güzgüünə qabağında və nəfəsi kəsilincə, huşu başından gedənə qədər iştir.

İllər ötdükcə Ziyad əriyib bir dəri, bir sümük qaldı. Bir gün isə onun gecə ikən keçindiyini eşitdik. Həmin ili bizə baş çəkməyə gələn bibim məni özünə həyan kimi götürüb onun qəbri üstünə getdi. Ağlayıb özünü öldürdü. Onun bu dərəcədə taleyə üsyan etməsini birinci dəfə idi gördürüdüm:

– Canını qurtardın, qəsdən içirdin ki, tez ölösən, yaxanı qurtarasan. Heç olmasa yaşa-

yaydın! Yaşayaydın, məni bu qədər yandır-mayaydın! Yenə mənə xəyanət elədin, məni atdin, – deyirdi.

Bibimin də taleyi düz gətirmədi. Onlara gedəndə servantın şübhəsindən bizə baxan o gənc, yaraşıqlı oğlanın şəklini görürdüm. Təəccübüli idi ki, onun əri bu adamın kim olmasını soruşmur və bibimə o şəkli saxlamağa icazə verirdi. Bir-birindən ayrı düşən sevgililər şəkillərini saxlaya bildilər, ancaq ən əsas şeyi –özlərinin bir-birinə qovuşmaqlarını saxlaya bilmədilər. Murad bibimlə evlənəndən iki-üç il sonra onu atıb getdi. Rusiyada, Dağıstanda, Gürcüstanda səfil həyat keçirdi. İçkiyə qurşandı, orda-burda arvad saxladı. Bibimin bir oğlu da olmuşdu. O işləyib həm oğlunu, həm də qayınana və qayınatasını saxlayır, bağ-bostanıbecərirdi. İsləməkdən əlləri çat-çat, kişi əli kimi qabar olmuşdu. On il sonra əri qayıdır gəldi, bibim onu evə buraxmadı. Murad ailənin nə demək olduğunu çox sonrabası daşdan-daşa dəyəndən sonra anlamışdı. Boşanmamaqlarına baxmayaraq, əri nə qədər cəhd etsə də, bibim barışmamaqdə israrlı idi. Lakin həyatın qəribə sürprizləri var. Murad gələndən üç-dörd ay sonra kiçik əmim avtomobil qəzasına düşdü və xəstəxanada onun bir ayağını ləp dibdən amputasiya etdirildi. Ancaq cəmi otuz altı yaşı olan əmim sağalmadı, üç gün sonra elə xəstəxanadaca rəhmətə getdi. Onun ölümündən sarsılan yaxınlar əmimin dəfn işləri ilə məşğul olarkən ayağının hara atılması ilə maraqlanmamışdır. Bibim bunu biləndə haray qopardı:

– Mənim qardaşım yarımcıq bədənlə dəfn olunacaq?! Onun ayağı hansı bataqlıqda çürüyəcək?—deyib özünü öldürdü. Murad bibimin fəryadını eşidəndə dalğic paltarı tapıb o xəstəxananın yaxınlığındakı üfunət iyi verən bataqlığa girdi və əmimin amputasiya olunmuş ayağını tapıb gətirdi. Əmimi ayağı ilə birlikdə dəfn etdirildi. Bibim on illik əzablarını Muradın bu hərəkətinə qurban verdi və bundan sonra ərini bağışladı.

Xatirə XATUN

UNUT MƏNİ BİR AZ VAXTIN OLANDA

İndi onun vaxtı deyil, əzizim,
Unut məni bir az vaxtin olanda.
Nə xəbərdi, ay var, il var qarşında,
Unut məni bir az vaxtin olanda.

Yad davranışın buz tutmağa tələsmə,
Sevgimizi qurutmağa tələsmə.
Bu tezliklə unutmaya tələsmə,
Unut məni bir az vaxtin olanda.

Tez sağalmır bu yaralar, bilirəm,
Sağalsa da, yeri qalar, bilirəm.
İşin çoxdu bu aralar, bilirəm,
Unut məni bir az vaxtin olanda.

Arzudu da, hər arzu ki quş deyil,
Sinən altda yuvası var, daş deyil.
Unutmaq da belə asan iş deyil,
Unut məni bir az vaxtin olanda.

ALIŞDIĞIM ADAMSAN

Sən mənim həyatıma gec gələn ilk baharım,
Bir az yasəmən ətri, bir az da ki dumanla.
Qışda açan çiçəyim, yaz çığı yağan qarım,
Səndən vəfali çıxan həsrətinə zamanla
Alışdığım adamsan...

Basdırıldım o sevgini, arxasınca yas tutub,
Sən gördüğün o qəlbə indi bulud, sis tutub.
Uzun gecələr boyu şəkillərinə üz tutub
Danışdığım adamsan...

Çəkir mənim səbrimi sınağa Allah yenə,
Sənə gəlib çatmadı o çəkdiyim ah yenə,
Xəyalınla gah küsüb, birdən olur... gah yenə
Barışdığım adamsan...

Mən qorudum bu eşqi içimdəki o qışdan,
Sənə xəbər yolladım küləklərdən, yağışdan,
Zənglərini açmayıb sonra dostdan-tanışdan
Soruşduğum adamsan...

Zaman yaddaşımızdan bir gör nələri sildi,
Amma yadigar qalan məktublardı, şəkildi.
“Kim daha tez unudar” – deyə gör neçə ildi
Yarışdığım adamsan...
Yarışdığım adamsan...

MƏN SƏNƏ YAZMIRAM ŞEİRLƏRİMİ

Deyim, qoy bu qədər olma nigaran,
Mən sənə yazmırıam şeirlərimi.
Yazıram ilhamım, "yaz" deyən zaman,
Mən sənə yazmırıam şeirlərimi.

Çiçəyə yazıram, quşa yazıram,
Ağaca yazıram, daşa yazıram,
Payızə yazıram, qışa yazıram,
Mən sənə yazmırıam şeirlərimi.

Nəyimə lazımdı köməyin axı?
"Hələ qəlbimdəsən" deməyin axı?
Nahaq oynamasıñ ürəyin, axı
Mən sənə yazmırıam şeirlərimi!

Bir vaxt yer almışdın dualarımда,
Yazım da sən idin, son baharım da.
Axtarma özünü misralarımda,
Mən sənə yazmırıam şeirlərimi.

Sən atılmış liman, mən uzaq ada,
Dönmüsən mənimcün özgəyə, yada.
İnan, yuxumda da düşmürsən yada,
Mən sənə yazmırıam şeirlərimi.

Çalış ki, hər nə var, dadında saxla,
Hörməti, izzəti adında saxla.
Bunu da yazıram, yadında saxla-
Mən sənə yazmırıam şeirlərimi,
Mən sənə yazmırıam şeirlərimi!

SAĞLIĞINA İÇİRƏM

Mən də belə sevmişdim, ağasıydım sözümün,
Səninsə heç olmadı dəyanətin, dözümün.
Bu sevdanın önündə vicdanımın, üzümün
Ləkədən qoruduğum ağılına içirəm,
Sağlığına içirəm...

Susaraq danışıram... bu da olsun cavabın,
Məni peşmanlıq boğur, səni – vicdan əzabın,
Xatirən dibindədi bircə qədəh şərabın,
Mən də o xatirənin varlığına içirəm,
Sağlığına içirəm...

Rahat ol, mən kimsəyə söz etmədim adından,
Sən kimisi nə anlar şərab kimi qadından?
Elə gözəl, astaca çıxırsan ki yadımdan,
Ürəyimi dolduran yoxluğuna içirəm,
Sağlığına içirəm...
Sağlığına içirəm...

SƏNDƏN AYRI

Səndən ayrı bu ömrün yazı keçdi qış kimi,
İntizarın oturub ürəyimdə daş kimi.
Hər səni görən zaman qanadlanıb quş kimi
Uçmazdım?
Uçardım...

Hardan gəldi, bilmədim, bu qədər istək sənə,
Bağlanmışdım ən əziz, ən doğma kəstək sənə.
Hamidan gizlətdiyim hər sırrımı tək sənə
Açmazdım?
Açardım...

Təşnəyəm sənlə keçən ömrümün hər anına,
Bu həsrəti, de, necə yollayım ünvanına?
Baş götürüb hamidan təkcə sənin yanına
Qaçmazdım?
Qaçardım...

Sənsiz ötən bu illər, bilmirəm, keçdi necə,
Beşi birinə dəyməz, biri də ki... eh... heçə.
Arzulayıb yuxumda xəyalını hər gecə
Qucmazdım?
Qucardım...

Səndin könül dünyama tək bəzək, tək yaraşıq,
Sən yuxuda butamsan, mənsə sərsəri aşiq.
Gəlsəydin, əvvəlkitək hər tərəfə nur, işıq
Saçmazdım?
Saçardım...

Ötüb getdi bu sevda bir dəli külək kimi,
Bircə gün ömrü olan zərif kəpənək kimi...
Gəlsən, yenə bu eşqdən səhrada çiçək kimi
Açmazdım?
Açardım...

Nicat HƏŞİMZADƏ

Babamın son arzusu

Iyul gecəsi... Yata bilmirəm. Kitab oxumaq istəsəm də, fikirlərim dağınıqdır. Bir səhifəni oxuyub o birinə keçəndə əvvəlki səhifəni unuduram, təkrar bir də oxuyuram. Ancaq yenə alınmir. Başım yerində deyil, sanki bədənimdən uzaqlaşış naməlum yerlərə gedir. Mayn Ridin "Başsız atlı" romanı yadına düşür. Dəhşətli tər məni hövsələdən çıxarıır. Dostlarla görüşəndə də tez-tez deyirlər ki, sən nə çox tərləyirsən. Yayda kitab oxuya bilmədiyim üçün bu fəslə sevmirəm.

Babamın vəziyyəti ağırlaşandan özümdə deyiləm. Allah kasıbçılığın üzün qara eləsin. Kişiyü düz-əməlli əlil arabası da ala bilmədik. Babam həmişə böyrəklərindən şikayətlənir, allergiyası olduğunu deyirdi. Uzun illər pəhriz saxlamışdı. İki il öncə vəziyyətindən şübhələnin həkimə apardıq. Ciddi xəstəliyin olmadığını dedi. Soyuqdəymə əleyhinə müalicə yazıp bizi yola saldı. Antibiotiklər vurulduqca qocanın vəziyyəti daha da ağırlaşdı. Dabanlarını yerə qoya bilmir, divarlardan tutaraq ayaqlarını sürüyürdü. Sanki başı və ciyinləri ayaqlarını ağır yük kimi ardınca daşıyırıldı. Anamlı dayım əlacsız qalıb kişini yenidən həkimə apardılar. Axşam anam gözləri yaşlı halda evə gəldi. Anamı heç vaxt bu cür ağlayan görməmişdim. Elə bil atası ağır xəstə olan bütün övladların əvəzinə ağlayırdı. Sual vermək istədim. Danışa bilmədim. Həyəcan məni boğdu. Babamın öldüyünü düşündüm, gözlərim yaşardı. Anam kövrək səsiylə, sadəcə, iki söz deyə bildi:

- Onkoloji xəstəlik.

Tibbdən anlayışım olmadığı üçün onkoloji xəstəliyin nə olduğunu bilmədim.

- O nə xəstəlikdir elə?

- Xərçəng xəstəsidir baban.

Gözlərimdən yaş axdı, anamın yanında ağlamaq istəməsəm də, özümü saxlaya bilmədim, içimi çəkərək, hönkür-hönkür ağladım. Babama çox bağlıyam. Dünyadakı ən maraqlı həmsöhbətim o olub. Babam olmaqdan daha çox dostum olub. Ata babam da xərçəng xəstəliyinin qurbanı olub. İndi həyatda olan yeganə babamın da ağır xəstə olduğunu anlayırdım. İnanmaq istəmirdim:

- Mama, bəlkə, səhv diaqnoz qoyublar. Axi bizdə həkimlər tez-tez səhv edir. Diaqnozu səhv qoyurlar.

Anam cavab verə bilmədi. Ağlamağım atamın xoşuna gəlmədi. İşdən evə haçan gəldiyini, qapıdan içəri nə vaxt girdiyini nə anam, nə də mən görmüşdüm.

- Ağlama, möhkəm ol. Ağlayan anana dəstək olmaq, həyan durmaq əvəzinə sən də ona qوشulub ağlayırsan.

Cavab vermədim. İçimdə yaranan qəzəbi atamın ağarmış saçlarına, qırışmış üzünə bağışladım. Saçları töküldükçə atama məhəbbətim və onu itirmək qorxum artırdı. Atamın alına düşən qırışlar mənim qəlbimə düşürdü. Bir az da bacı-qardaş yoxluğunun əzabını yaşayırdım. Tez-tez də "övladın olsa, əmisi, bibisi olmayıacaq" sözərini eşidirdim. Sanki əmisi, bibisi olan adamlar

çox xoşbəxt olurlar. Anamla atamı qocaldan səbəb yaşımın ötməsi, evlənməməyim, işsizliyimdir. Hələ ki özümü xoşbəxt gələcəyə inandırıa bilirəm.

Babamı Onkologiya Xəstəxanasına zülmlə aparırıq. Ayaqları tutulub. Bizə əziyyət vermək istəmir. Həm də sağalmağa inamını tamamilə itirib. Babamın xərcəng xəstəsi olduğunu biləndə nənəm gizli infarkt keçiribmiş. Bunu təxminən bir ildən sonra bildik. Nənəm arıqlamış, tamamilə gücdən düşmüdü. Həkim demişdi ki, ürəyi sanki bir saplaqdan asılı qalıb. Babam özündən çox nənəmi düşündürdü. Axi deyirdilər ki, yoxsuluq qapıdan girəndə məhəbbət bacadan qaçırl. Bəs bu 53 illik məhəbbət niyə bacadan qaçmamışdı? Ən ağır günlərdə belə onlar bir-birlərini sevmiş, həmişə sədaqətli olmuşdular. Babam 75 yaşına kimi işləmişdi. Gecələr gözətçi işləyirdi. Qışın soyuğunda babam işdə, nənəmsə evdə yatmadı. Babam restorana gözətçilik etdiyinə, nənəmsə babamı düşündüyünə görə yatmadı. Gecələr babama zəng edib soruşurdu:

- Əmioğlu, necəsən? Soyuq deyil?

Soyuq olsa da, babam nənəmin narahat olmağını istəməzdi.

- Yox, Gülü, narahat olma, yaxşıyam. Peç yanır, otağım istidir.

Babamın otaq dediyi balaca bir gözətçi hücrəsi idi. Çox soyuq olardı qış aylarında, peç də yanmazdı. Orada qəzet, jurnal, kitab oxuyardı.

Dövrümüzün laqeydlik adlı xəstəliyi çox adamda soyuqluq, biganəlik yaradıb. Babamla yaxın dost olsaq da, həmişə ondan çəkinmişəm. Üzündəki zəhm, sərt baxışlar sərhədi keçməyimə əngəl olardı. Övladları üzünə baxmağa çəkinər, sözləri olanda nənəmə deyərdilər. Nənəm də uyğun hesab elədiyi məqamda babamı dilə tutmağa çalışardı. Nənəm uzun illər babamla birgə yaşamağı necə bacarıb? Bu sual məni həmişə düşündürürdü. Babamın kaprizlərinə çətin ki, başqa qadın dözəydi. Görəsən, nənəmin bezdiyi, tükəndiyi, ayrılmak istədiyi anlar olub-mu? Elə suallar var ki, cavabsız qalacağını bilsən də, daim cavab axtarırsan, bəzən məlum, bəzən naməlum ünvanlarda.

Babamın ölümünü gözləyərkən nənəmin hali pisləşdi. Babam sanki heykəltək donmuşdu. Günü-gündən zəifləyir, gözlərimin qarşısında əriyirdi. Bu məqamda əriyir sözü yerinə düşməyə bilər. Amma əminliklə deyirəm ki,

sözün əsl mənasında əriyirdi. 50 il öncə həkimin "40 yaşıdan sonra prostatını yoxlat" məsləhətinə əməl etmədiyi üçün də çox peşman olmuşdu. Qocanın qolları sallanmış, ciyinləri əriyib sinəsinə yapışmışdı. Elə bil bütün bədəni yerə uzanmaq istəyirdi. Sanki yaşamağı daha çox istədikcə bədəni iradəsinə təslim olmur, onu torpağa dartırdı. Nə idi, görəsən, babamın ölümünü gecləşdirən, təxirə salan? Deyirlər, insan böyük günah sahibi olanda çətinliklə olur, ölümü belə dəhşətli olur. Ağrilar güc gəldikcə ölümü daha çox arzulayırlar, ölümü daha çox arzulaqdıqca sanki cəzası daha böyük olsun deyə, ömrü bir az da uzanır. Babamın böyük günah sahibi olduğuna inanmırıam, ya da inanmaq istəmirəm. Babamın ən böyük nöqsanı zamanında həkimə getməmək, özünü yoxlatdırmamaq, müayinələrə qeyri-ciddi yanaşmaq olub. Əslində babam xəstəliyi çox da ağır keçirmirdi. Onu üzən, gücdən salan səbəb nənəmin gözlərində ölümü görməsi idi. 1941-ci ildə doğulan babam atasını görməyib, onun doğumundan 3 gün əvvəl babamınmasını mühabibəyə aparıblar. Yaxın qohumları babamı anasına verməyib, özləri saxlayıblar. Uşaq yaşlarında babam həm atasız, həm anasız qalıb.

Nənəm dünyani tərk etməyə tələsirdi, son sözlərini demək istəsə də, gücü çatmadı. Danışa bilmədi. Nitqi qurumuşdu. Çarəsiz babam acizliklə sadəcə, bu sözləri deyə bildi:

- Gülü, qurban olum, ölmə. Mən atadan, anadan yetim qaldım, heç olmasa, sən məni qoyub getmə. Məni yetim qoyma, qurban olum, heç olmasa, məndən əvvəl ölmə.

Nə edəcəyimi bilmirdim, sadəcə, susmuşdum, addım atmaq, hərəkət etmək istədim, bacarmadım, donub bir yerdə qaldım. Gözlərim yaşardı. Düşündüm: "İnsanın sonu budurmu?". Ömrü boyu əlləşib-vuruşub, zəhmət çəkib, sonda bu taleyimi yaşayacağıq? Bəlkə, Tanrı, ya təbiət haradasa səhv edib.

Həmin gün anladım ki, kişilər təkcə anadan yox, qadından da yetim qalırlar.

Nənəm ölmədi, babamsa bir anda yüz dəfə ölüb-dirildi. Qocanın gözlərindən yaş axındı. Həyatın bitmədiyini, hələ davam etdiyini bildirən sevinc göz yaşları. Babam bir də sevincindən ağlaya bilməyəcəkdi. Bu, sonuncu sevinc göz yaşları idi. Onun son arzusu ürəyində qalmadı.

SƏN MƏNİ ANLAMAZSAN

İçində cavabsız suallarla dolu
bir dünya mürgüləyir üzü ayrılıqlara sarı...
Sənin anlamadığın dildə danışır,
baxma içində gözlərimin,
sən məni anlamazsan...

Susuz səhra kimi çatlayar dodaqlarında
taleynin təbəssümü.
Ömrün siniq-salxaq divarları arasında gizlənər
əllərinin qoxusu...
Arzular süddən yanıq uşaq kimi
yapışar ayaqlarından ümidi.
Ümidsə...
Mən sərgərdan uşağiyam bu küçələrin,
boğazım kəndir izlərinə tamarzi.
Addımladığım yolun sonu nəhayətsizlik...
Sən məni anlamazsan...

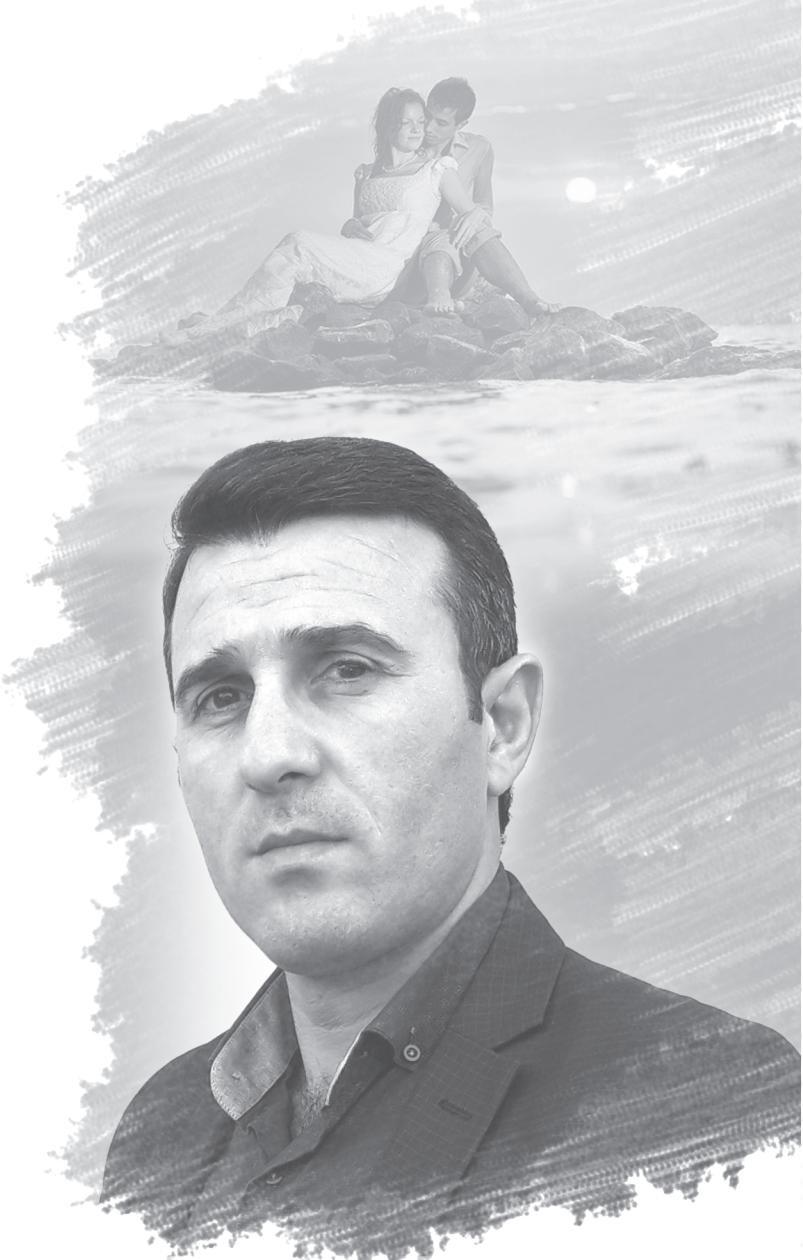
Səninçün işığı görünən evin
mənimçün qapıları çıxdan bağlanıb.
Sahibsiz itlərin küçəsindən keçir ayaqlarım,
sahibsiz küçələrin itləri ötürür məni
mərhəmət dilənən gözləriylə
qaranlıqların içindən hər gecə...
Mən nəhayətsizliklərin adamıymam,
min ilin tənhalığı tökülür üst-başından,
sən məni anlamazsan,
anlamazsan sən məni...

TƏLƏSİRƏM

Hər gün bir ümud olur bu hücrənin içində,
hər daşın arxasından bir ruh boylanır mənə.

Gecələr darıxıram,
lap lülənin içində güllə darıxan kimi.
Sən isə sevinirsən,
sevinirsən məhbuslar türmədən çıxan kimi...

Həyat çox balacdı,
ümid acı, zaman dar...
Qəlbimi verdim sənə, götür nə var, yiğ, apar,
arzuları yiğisdir, ürəyimdən çıx, apar...
Mənim xoşbəxt olmağa vaxtim yox,
tələsirəm...

Xalid MAHMUD

EŞQ ROMANI

Sevginin ətəyi olmaz, canım, kötüyi olar.
Dəydikcə yerindən qan çıxmaz,
yeri qançır olar, yara bağlamaz,
yəni havası geldisə,
küt ağrırlarla yandırar canını...

Məhəbbət üç il yaşar deyincə Berqber,
bəlkə də, özünə təsəlli üçün seçdi
bu həyat tərzini,
ya da sevginin acısını soyutmaq üçün
hər gün bir qadın ağladı,
hər gün bir eşq hönkürdü...

Görürsənmi... Görürsənmi...

Səni neçə göz ağladığımı,
neçə qucaq əzizlədiyimi,
neçə ayrılıq yola saldığını,
bir qutu siqaret, bir udum tüstü kimi...

Sönmüş ocaqların külü nəm olar,
boş qalmış yuvaların
qapısının dəstəyi soyuq olar,..
Yalnız ürəklərin döyüntüsü çox,
bu qədər göz yaşı,
bu qədər qar soyuğu,
bu qədər eşq atəşi varkən...

BİR AZ ROMANTİKA...

Tıxananda boğazım bir cansıxan qəhərdən
köhnə görüş yerinə
sənsiz dönürəm hərdən...

Köhnə görüş yerimiz...
Əl-ayaq yığışanda qəribsəyir gör necə?!
Kövrək baxışlarıyla,-
bir az da ümid yağır...
Yolumuzu gözləyir elə bil ki hər gecə...

Xərif külək yalayıր göy suların üzünü,
yarpaqlar da titrəşir
səssizcə,
aram-aram.
Arzular ürəyimdən çıxıb bir-bir özünü
intihar həvəsiylə atır suya sakitcə...
Bax, beləcə baxıram,
bir azca darıxıram...

Kimsə yox,
hər yer sakit, qaranlıq çox fikirli.
Günahkar küçələrin ölgün baxışı kirli...

Təkcə pozur arabır
gecənin sükutunu qatarların fit səsi.
Bir də ki yorğun düşüb
hardasa qərib-qərib,
sahibindən inciyən bir kimsəsiz it səsi...

Tıxananda boğazım bir cansıxan qəhərdən,
köhnə görüş yerinə
sənsiz dönürəm hərdən...

UNUDULMUŞ KİMİ...

Tavanıcuq evəm,
Yağış da damır üstümə...
Keçən yaz da beləydi,
Bu qış da damır üstümə...

Mən bu ömrün içində
Qanadsız quş kimiyyəm.
Tanrıının gözlərində
Unudulmuş kimiyyəm?

Taleyin ovucunda
Bircəydim, dikdənmişəm.
Sükutun gözlərinə
Çoxdan pərçimlənmişəm.

Ümidlər başıaçıq...
Buz kəsir nəfəsindən.
Səssizcə keçib gedir
Zamanın küçəsindən...

BAŞIN SAĞ OLSUN...

Mən də ölüb gedirəm,
vətən, başın sağ olsun.
Boyuma biçilməyən
kətan, başın sağ olsun.

Ayaq açdı dərd bizə,
ayrılıq çıxdı dizə...
Əlim çatmayan sözə
çatan, başın sağ olsun.

Bu kor bəxtin tasında,
otur ağla yasında...
Dərdin xarabasında
batan, başın sağ olsun.

Məhkum olub səsin də
ömrün məhkəməsində...
Ümidin kölgəsində
yatın, başın sağ olsun...

Dağlar sinəsini verib Günəşə...

Gənc şair Elmar Vüqarlı şeirlərini mənə verəndə diqqətim alıcı quş kimi aşağıdakı misraları tutdu və həmin anda qələmlə yanına iri bir nida işarəsi qoydum. Çünkü şair yaşadığımız deyingən həyatın bir parçasını ustalıqla gözlərimizin önünə gətirir:

Əvvəl atamın ölümü,
sonra da uşaqlıq günahlarım,
Qarabağ müharibəsi,
anamın zəhlətökən deyinmələri
bezdirdi məni həyatdan...

Bu həyat parçaları birləşib yeni bir şair obrazı yaradır. Ənənəvi olaraq şair görüntü xatirinə bu şeirdə deyə bilərdi ki, başıma gələnlər və ya ətrafında baş verənlər məni həyata daha da möhkəm bağladı, iradəmi möhkəmlətdi və sair. Amma şair bu cür sovet realizm metodundan milyon ağaç uzaqdır.

Elmar Vüqarlı ədəbi mühitdə qədərincə tanınan və qəbul edilən ciddi bir imza sahibidir. Poeziya artıq bu gün yalançı obrazlılığı, döyüşkənliyi və qəhrəmanlığı qəbul etmir. İnsan

hisslərinin necə əzildiyinin, məğlub olduğunu tərəfində dayanır. Poeziyanın əsl işi, məramı elə buradan başlayır.

Elmar Vüqarlı ədəbiyyatda öz səciyyəsini yaranan şairdir. Şair var ki, nə qədər oxuyursan, heç bir səciyyə daşımıır. Kiminsə üslubunda özünə yer tutur, boz-bulanıq su kimidir. Nə qədər baxırsan, heç nə görə bilmirsən, nə rəngi var, nə də dadi. Və nəticədə həmin imzani birdəfəlik unudursan, çünkü o özünü ədəbiyyata (oxucuya) nişan verməmişdir. Yuxarıdakı şeirinin yanına qoymuş nida isə artıq Elmarın şair səciyyəsini müəyyən edən bir işarə idi.

Elmar Gəncədə yaşayır. Amma iş yeri Daşkəsən rayonundadır. Mən deyərdim ki, Gəncə-Daşkəsən arasındaki dolama dağ yolları onun yazı və oxu dəftəridir. Yolların kənarına, ağacların yarpaqlarına nə qədər şeir yazılıb, sadəcə, cəld bir şəkildə şeirləri budaqlardan dərmək lazımdır. Bunun üçün ustalıq və peşəkarlıq vacib şərtidir. Çünkü maşın bu yolları sürətlə gedir, bir az geciksən, "meyvələri" itirə bilərsən. Ona görə də fikrin sürətinə güvənmək lazımdır. Bu mənada, mən Elmar haqqında

fikrimə, daha doğrusu, "səciyyəli" sözünün yanına bir "düşüncəli" sözünü də yazıram. "Elmar düşüncələr şairidir" desəm, fikrim düppədüz yerinə oturar. Aşağıdakı misralara baxaq:

Yuxuya dalıb bu şəhər
Gecənin mürgüləyən həzinliyində.

Bu xoşbəxt şəhər haradır, deyə bilmərəm, amma gör şəhəri xoşbəxt eləyən nə qədər səbəblər var. Əvvəla, şəhər xəyalalı dalmayıb, yuxuya gedib, "dalmaq" sözündə yatmaq yox, anlamaq, dərk etmək, öyrənmək strixləri çoxdur. Ona görə ki, gecə həzindir və özü də bu həzinlik mürgüləyən həzinlikdir. Şair göstərir ki, gecənin yuxulayan həzinliyində şəhər (əslində adamlar) dünya dərkinə vaqif olub. Allahın həqiqətini dərk etməyə başlayıb.

Elmar Vüqarlının şeirlərində detal var, yəni o, şeirlərini detallar, təfərrüatlar üzərində ustalıqla qurur və oxucunun hissələrinə təsir edir, onu heyrətləndirə bilir. Şair bir topa paslı açara ictimai məna verir, hətta o paslı açarların içində Qarabağda qoyub gəldiyimiz evlərin də açarı var. Görəsən, mənzilləri aça biləcəyikmi?

Şair şeiri bir az da siyasiləşdirir: Axı açarlar pas atıb.

O paslı açarların arasında
Qarabağda qoyub gəldiyimiz
mənzillərin də açarları var...

Elmar Vüqarlı nədən yazırsa-yazsın, həmişə ən xırda detalda belə ictimai məzmunu önə çəkir. Şair Qarabağı dünyanın dərdi kimi qələmə verir. Nə varsa, dünyanındı, dünyadan kənarda heç nə yoxdur, – deyir. Bu cür bəşəri duyğularla yaşayan şair də dünyanındır. O, dünyəvi düşüncələrini ustalıqla sərgiləyir.

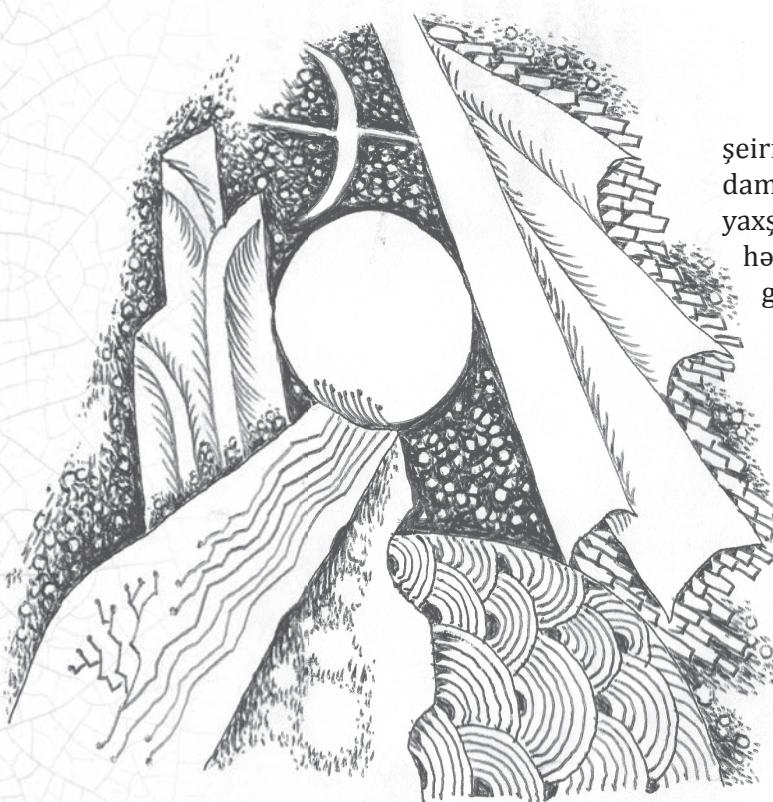
Elmar Vüqarlının aşağıdakı şeiri məni öz kəndimizə apardı, uşaqlığımıla üz-üzə qoydu. Deyirlər, əgər bir şeir oxucuya nəyişə xatırladırsa, demək, o şeir gözəl şeirdir. Şeirə diqqət yetirək:

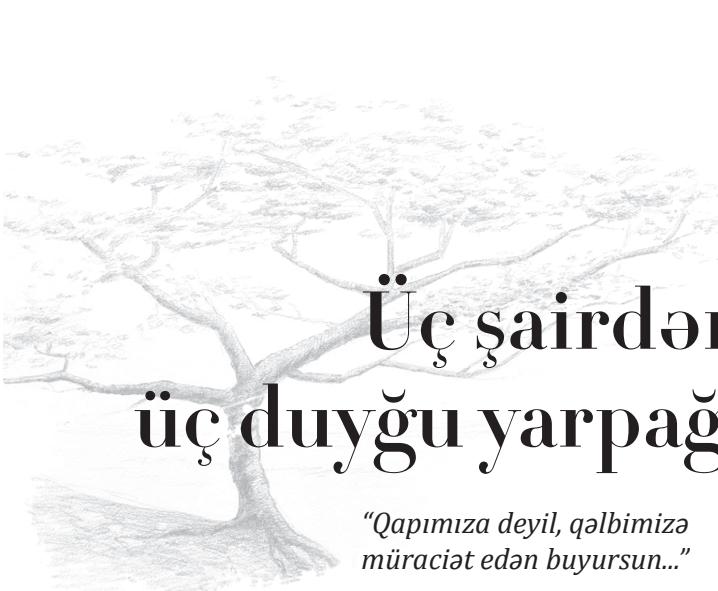
Dağlar sinəsini verib günəşə,
Qışın ayazını atır canından.
Səsini başına atmış bir kəndlə
İnəyin çıxarda bilmir damından.

Düşüncəm tərtəmiz, qəlbimdə sevinc.
Baxıram səmanın dərinliyinə.
Kəndlının dilində tənəli söyünc
Qarışib baharın həzinliyinə.

Bu şeirlə Abbas Səhhətin "Bir yay səhəri" şeiri mənim nəzərimdə yanaşı dayanır. İnəyini damdan çıxara bilməyən o kişini, məncə, hamı yaxşı tanıyoruz. O söyüş bir yaz səhərində baharın həzinliyinə qarışa bilirsə, dünya nə qədər gözəlmiş, İlahi. Demək, mühəribə yox olmuş, demək, kəndin üzərindəki barıt tüstüləri deyilmiş, bacalardan çıxan ocaq tüstüləri olmuş, Allahım. Şairin təqdim elədiyi bu kənd hamımızın kəndidir. Hətta açarları pas atan Qarabağdakı evlərimizdir. Bu elə bir xoşbəxt kənddir ki, onun ətrafindakı dağlar sinəsini günəşə verib. Qışın ayazını canından çıxarıır. Demək, artıq bahar gəlib...

Qəşəm NƏCƏFZADƏ

Üç sairdən üç duyğu yarpağı

*"Qapımıza deyil, qəlbimizə
müraciət edən buyursun..."*

Ş.Təbrizi

SÖZƏ TƏŞNƏ ZAKİR MƏMMƏD (Zakir Məmməd - Birinci yarpaq)

Söz biləndə bir adam az,
Səs salıb meydan sulamaz.
Zakir, könlünə qulaq as,
Söz ona təslim olacaq.

Bir qələm dostumun dedikləri yadına
düşdü:

"Sən şeirləri yazarkən sanki onları piçıl-
dayaraq yazırsan". Bəlkə, elə bu piçiltılarda Şair
özünü sözlə izhar etməyə çalışır? Piçiltılar
olmasa, aşib-daşan boşluqları necə doldura
bilər ki? Qişqıra-qışqıra, bağıra-bağıra hansı
boşluq doldu ki?

Mətləbə keçmək bəzən çox çətin olur, belə
yerdə heç söz özü də haraya yetmir. Sözü özün
gətirib süfrənin başına çəkirsən. Oxşayırsan, na-
zına qatlaşırsan, ilhamının çarxını yağıyırsan.
Söz də bəzən sənə istədiyin maneələri aşmağa
yardımçı olmur. Söz də səni yarı yolda qoyub
yanında bilir. Yerində deyilmədisə, yanlış anlaşılı-
lısa, vay o sözün halına, sahibinin üzünü
qızardar.

Ədəbi aləmin söz meydanında daha toz-
tozanaq qoparan sözbazları, "söz serrafları"nı
görmək mümkün olmur. Hamısı sanki özünə
çəkilib bu toz-tozanağın yatmasını gözləyir.
Hansı tozanağın bəs? Əgər onu yaradan
olmayıbsa, bəs niyə bizə indiki mühit bu təsiri
bağışlayır? Sual vermək nə qədər asandırsa, ona
cavab tapmaq və izahını vermək bir o qədər
çətindir. Mənə elə gəlir ki, bütün sualların

birdən artıq cavabı var, daha çox, xeyli, hətta bir
sualə yüz cavab oyunu oynamamaq olar. Bunu da
yalnız sözdən anlayan çatdırı bilər. Sözdən
anlamağın özü də hal adamı olmağa bərabərdir.

Bütün bu özəllikləri özündə cəm edən Zakir
Məmməd haqqdadır birinci söhbatim. "Sözə
təşnə Zakir Məmməd" haqda...

Hər qoltuğa dayaq girmir,
Hər qəflətə oyaq girmir.
Bu qablara ayaq girmir,
Düz ayaqqabı düzəldin.

Sözü özü üçün qəlb zülməsi, könül
piçiltisi edən Zakir müəllimin lirik dünyasından
boylanıram. Hardasa çox-çox uzaqlarda ədəbi
aləmin içindən yavaşça və səssizcə, heç kimin
görmədiyi və bilmədiyi yerdən kök atıb çıxan bu
adamin öz yerişi ahəngində duyumu və həs-
saslığı var. Başını ağır-agır tərpədib gülüm-
sədikcə uca dağların başındakı qiyı havasında
qanadlanan qartal sayağı çöhrəsindəki ani
təbəssümüylə öz dəst-xəttini, möhürüünü olduğu
yerə vurur, damgalayır, silinməz edir. Vaxt,
zaman, məkan onunku deyil. O bütün hallarda
olduğu yerdə deyil, zamanından çox-çox öndərdir.
Yerişi ağır, sürəti iti, təzadı bir ayrı

düşüncə. Nə qədər istəsə belə, əlinə qələm alanda bu ağır təzaddan qurtulub yazmaq bacarığını ona bəxş edən Tanrıdan uzaqda ola bilmir. Tanrısını Hira dağında özü yaradıbmış kimi peyğəmbər libasını geyinib sözə ehya verib bu adam. Heç nəyi yoxdur, qapısında hörümçək tor qurubdur yüz ildir, sözdən yellər oynasa da, onun içindəki min illik sükutu pozmağa imkanlı deyil. O hörümçək torundan da özəllikləri var bu adamin. O hörümçək torundan da sevmədiklərini asib qətlə yetirə bilir. Elə şirin-şirin can verir ki sevmədiklərinə də... Onları öldürüb yenidən diriltmək gücünə malikdir Zakir Məmməd. Zamanın qurdüğü tələ onun qapısının ağızındakı adı bir hörümçək toru qədər deyil. Onun qapısı da elə bir kitab vərəqinin sonuncu sətri kimi oxunub bitirildikdə anlaşılandı. O, bu qədər gizlidir. İçində gizlidir, yazılılarında gizlidir. Hamidan yazmağı bacardığı kimi, heç kəsdən gözləmədiyi bir dərinliyi yenə dönüb-dolanıb özündə tapan adamdır Zakir Məmməd. İnsanı böyük edən onun təmənnasızlığıdır. Hamiya, hər kəsə qarşı onu təmənnasız edən ürəyi olmasınaidir. Düşmənini də sevə bilər insan. Düşməni olmayan adamdır ədəbiyyat adəmi. Bax elə ona görə də əsl ədəbiyyat adamıdır Zakir müəllim. Tənhaliği biçimli, əyninə ölçü-biçisi doğru... Sözü kimi kəsərlı...

Nə gecən var, nə gündüzün,
Bu dağ, bu meşə sənindir.
Ula, boz canavar, ula,
Bu qəmli peşə sənindir.

Söz belə yerdə bitir və yenidən doğulur. Hər misrada belədir... Hər yazısında yenidən doğulan söz adamıdır, hər yazısında öz qəhrəmanından uzaqda qalmağı tərcih edəndir. Qələmini qanına batırıb yazandır söz adəmi. Gözlərinin yuxusuzluğu, ağrı-acısı tökülmədisə yazdığınıñ üstünə, ondan söz ətri gəlməz. Ürəyinin çırpıntıları payız yarpağı kimi xışıldamadısa, heç nə!.. Qələmi yerə qoy!.. Zakir Məmmədin istədiyi bax budur!

Bu dünya binadan-başdan
Var toplayır qucaq-qucaq.
Xırda qarışqasına da
Yükünü daşıtdıracaq.

Fəlsəfə bizim daxilimizdə olan duyum boyda vicdan yükü kimidir. Kim nə boyda vicdan sahibidirsə, o boyda duyğu adamıdır. Harasından boylansan bu dünyaya, həyat eşqinin nə rəngini, nə ölçüsünü, nə var oluşunu bilməzsən, duyğuların olmasa... Bəzən bir bənd şeirdə varsan, bəzən bir misra sözdə... Yazdığın səni sevindirər, yazdıqca oxucunun ürək ritmindən qopan bir dağ şəlaləsi kimi şaqraq nəğmə səsi boylanar misralarından. Kimə nə yazdığını bilərsən, heç kimi unutmadan, vəfasız çıxmadan, hətta əlindəki qələmə də sadiq yoldaş olmayı seçərsən. Heç xəyanətkar gördünmü özün kimi? Gecənə xəyanət etdin, qəlbinə xəyanət etdin, yuxuna, varlığına, yoxluğuna, zamanına xəyanət etdin. Hətta xəyanət sözünü dilə gətirməmək üçün sözün özünə də xəyanət edəcəkdin ki, dönüb bütün günahlardan keçib söz adəmi oldun. Günahların bağışlansın deyə, dəridən-qabıqdan çıxan baxışlarına da yolçuluq etdin bəzən... Təbəssümünü bağışladıgın O deyildisə, bağışlamaq istədiyin bəs kim idi? Sən ona aparan yollara da yoldaş olmadın. Bütün bu ağrılardan keçib ucaldın özün olmaq mərtəbəsinə.

Bax, budur sənin cavabını bildiyin suallar!
Şeir kimi ömrü uzundur Sözün!

Yer üzü adamlı dolu,
Adam da bir az qorxulu.
Yol da ki Allahın yolu,
Bu yoldan hər adam keçdi.

Zakir müəllimin öz təbirincə desək, “**gül gülü çağırır, bülbül bülbülü, nə vaxtdır, adam adəmi çağırırmır**”, “**xoruz da banlayır, səhər də açılır, adəmin ürəyi açılmışır**”, “**nə vaxtdır, baş saxlayır hərə bir cür, çünki bu baş lazım olacaq yaxşı-yaxşı düşünməyə**”... Bəli, nə vaxtdır, dostlarla münasibətdən daha yaxşıdı başı qarlı uca dağların seyrinə dalmaq, nə vaxtdır, adam unudub adamları da, elə adəm olmaq da unudulub, kəm-kəsir dərdi çəkməkdən işib adamların başı... Vaxt qazanmaq da yaramır ömür etməyə, ömürdən bezir adəm... Zakir müəllimin bu “**nə vaxtları**” öz zamanından keçib keçmişə dalıb, günümüzə gəlib çıxb, gələcəyə aparır yer kürəsini, çünki nə vaxtdır, yer kürəsi boş-boşuna yaxşı şairləri dənləməklə məşğuldu...

Bir az göydən, bir az yerdən şair olmaq istəyi
azalacaq bu dünyanın...

Baxım, özümü unudum,
Qurusun lap matim-qutum.
Bir az göylərə üz tutum,
Bir az da aşağı baxım.

Hamıdan və hər şeydən yazacaq Zakir Məmməd, bircə özündən yazmayacaq, öz vaxtını hamiya və hər kəsə sərf edəcək...

"SÜKUTUN SƏSİ" NİN SEHRİNDƏ

(*Sevinc Məmmədova - İkinci yarpaq*)

“Özü özünə, həqiqəti həqiqətinə, yuxuları yuxularına bənzəyir onun Vətəninin, torpağının, elinin, obasının... Ağrısı da eynidir. Sızıntıları da... Bir Vətən şeiri gəzdirir sinəsində... Köksündə ilişib qalan gülə kimi... Yaza bilmir vərəqlərə. İnidir, ağrıdır... Çin olmur nə vaxtdır yuxuları... Gəlinlik otağı kimi boyatlaşış gözündə həyat...”

Nə yazasan bu düşüncələrdən sonra? Nə yazsan, o acını dindirə bilməzsən ki...

Hərdən yaşamaq ağır olanda asırıq özümüzi göz yaşlarımızdan.

Diqqətlə baxsaq, görərik ki, bütün güzgülərdə göz yaşlarının şoranolmış ağ ləkələri durur. Bütün daraqlardan yarı ağarmış saçların ilk baharı boyanır. Hər evdə ən azi bir pəncərə və bir qapı olur. Şair dünyasının pəncərəsiz və qapısız damında o dünyanın özü boyda al şəfəqləri, heç zaman solmayan əbədi bir günəşi boyanır. İşığı kərpiclərin arasından sızdıqça özünü unudan canın qəm fəraigində eşidilən naləsini ört-bas edə bilmir. Amma o işıqdan sözünlən məlhəm onu dirləyən və ona baxan insanlara çarə olur, bu qarmaqarsıq dünyanın fərqli-fərqli insanlarına “Gülüşünü sevirəm”, deyir... Sonra da bu sevgiyə davam edir öz haqq yoluna... Qarşısına çıxan bütün insanlara gülümsəyərək keçir. Hamisəna sevgi paylamaq istəyir... yaxılara da, yamanlara da, əyrilərə də, düzlərə də... Birdən yorulur və usanır... Elə bu dəmdə dəli bir sükut çökür ürəyə... Ürək haray çəkməyə başlayır...

Gülüşünü sevirəm,
Kədər dolu gözlərin
ulduz-ulduz alışır..
Mənə böyük bir eşqin
mümkünsüz taleyindən
vərəq-vərəq danışır...

Birdən geriyə boyanır. Yaşanan və yaşanmayan xəyallar içində çırpinır bədəni. Gecələr üstünə çökdükə özü özündən yaxa qurtarmaq üçün yazır. Yazdığı hər şeir əslində bir ağrılı “Etiraf”dır.

“Sevməmişəm səni o vaxt qədərincə”, deyir...
Bu ki sevginin doğurduğu bir qadın qürürunun təcəssümüdür. Müəllif beləcə davam edir:

Bir adicə maraq olub,
inad olub bu duyğular.
O yaşınla nə biləsən,
həyat nədir, sevgi nədir?
Sevməmişəm səni o vaxt,
yanımdaykən necə sevim?
İtirilmiş xoşbəxtliyin qiymətini
kim bilib ki, mən də bilim?!

Şairlikdə bütün gözəlliklər ağrı ilə paralel gəlir dünyaya. Ən gözəl duyğular da, o duyğulara bələnən şeirlər də, insanlara sevgi və insanlardan qazanılan etibar və güvən hissələri də... Hər şey gözəldir! Ancaq heç nə sadə və asan deyil. İçimizdə bizi belədən-belə sürükləyən ağrılarla paralel davam edir, irəliləyir, böyüyür həyat eşqi. Elə o ağrılar kimi...

Şair özünü yazanda səmimi olur. Şairlik özünüdərkən başlayır. Özünü artıq düşünməyə başlayırsan və səni incidən nə varsa, daşaraq ətrafa səpələnir. Yeridiyin yollarda, küçələrdə, sənə rahatlıq verməyən gecələrində, oyananda günəşi salamlamadan başladığın günlərdə də bir ümid, bir ağrından qurtulmaq üçün sənin bədənindən bir sığınacaq kimi istifadə edir. Özü də çox insafsızcasına, səni özünə təslim edərək...

Töküləsən...
Bu tökülmək gözəl yaşam...
Dəyib dibinə tökülsən!
Köhnələsən,
sökülüb tökülsən!
Bax beləcə, özündə durmayasın...

"Hər sevginin öz taleyi varmış..." Nə gözəldir öz taleyini yaşamaq!

"Özünün özünə qalib gəlməyində, o biri uduzan tərəfinin ağrılarına dözə bilməyində bir də bu dünyaya bəslədiyin sonsuz güvən hissələri durur."

"Hər sevginin öz taleyi varmış", deyir müəllif. "Ürəyinin qapılarını gözlənilmədən bərk-bərk döyen bu gözəlliyyə qovuşub xoşbəxt də ola bilərsən. İztirab, ayrılıq, qəlbinə ömürlük məhkumluq əzabı da daşıya bilərsən, kim bilir..." Və belə bitirir:

"Bizim qismətimizə ayrılıqların ən gözəli düşüb!"

"Göz-gözə, səs-səsə yaşayaraq"

ayrılmış olurmuş!

"İçin-için qovrula-qovrula" ayrılmış olurmuş!

Xeyr! Bu, Ayrılıq deyil ki, bu da Sevginin qürur nəzəriyyəsindən boylanışıdır...

İzn ver, keçib gedim,
Bir günah seçib gedim.
Yolların başı bağlı,
Sinəndən keçib gedim.

Bir qapını döyməmişdən önce nə düşünər insan? Düşünərmi? Qapının o üzündə nələr gözlər onu bəs? Üzünə açılacaqmı qapı? Qapının hansı üzündəsən, düşündünmü?

Şairlərin döydüyü qapılar açılmaz!

Ağrıların düyüünü açılmaz ki... Yollara çıxarsan boylanmağa, darixmaqdən keçərmiş həyat!

Şairin yol üçün ayrı tədarükü var. Onun yolları xeyallarını bitirməklə məşguldur.

Bu yollar nə qədər gedən ağlayıb,
Qayıtara bilməyib, ağlayıb hədər.
Mənim söz yükümü sənlə bağlayıb,
Çəkəcəm, deyəsən, sonuma qədər...

Müəllif başladığı sətirləri başqa cür bitirə bilmir və onun yolları "Uzanır həsrətin qolları kimi..."

Bütün qadılarda bir duyu var, qadılığının isbatı kimi o duygunu səhər-axşam çək-çevir edir. Cox maraqlıdır... İstədiyi alınmayanda

daha az Qadın olur. İstədiyinə çatınca tam Qadın olur və gülür, sevinir, bayram edir... Amma Qadınlıq şairlərin zərif cinsinə necə yaraşmasın? Axı Poeziya əsl Qadın gözəlliyyidir! Bizim müəllif "Bir qərib durnanın qərib səsiydim" deyən Qadındır!

"O" istəyən Qadın ola bilməyən, xiffətdən saralıb solmayan, qarşısındakına havalanmaq üçün qol-qanad olmayan Qadın! Sonra səbri tükənir və hayqıraraq "Get" deyir. Bu Qadının "get" sözündə bir məna var, sadıq ola bilmirsənsə, qalma!

Ümidini təpər eylə dizinə,
Bu yollarda qürurunu yıcıb get.
Güç eyləyib xatirəni özünə,
Yaşla dolu gözlərini sıxıb get.

Arxa çevirib gedəcəksən bir gün özünə də...
O zaman üzünə güldüyün adamlar qalacaq arxanda, arxanca səni dartsıdırmaga.

Təsəvvür elə... Bir tənha qoz ağacı yüz hektarlıq sünbüл zəmisinin tən ortasında. Tək-tənha... Yanına çatanda ayaqların tamam taqətdən düşür, asılıb qalırsan bir budağından. Koğuşunda bir boşluq var. Boşluqda uzandıqca uzanan qaranlıq bir labirint. Düşüb gedirsən özünü gəzməyə. Altında iki daş arasında qaralmış ocaq yeri... Xeyli baxırsan... Baxırsan... baxırsan... Tək qalmaq xoşuna gəlməyə başlayır... Bir nəğmə yatıb dilində, oxusən, dağlara səda düşər səsindən. Qorxursan, tir-tir əsir ürəyin... Amma bura qədər gəldiyin yolun o başındaki təpədə sənin evin varsa, nə gözəl. Əgər o gözəllikdə bir də gözlədiyin insanın gəlişi durursa əgər, cənnət... Bunlar real olmaya bilər... Amma bunlar real olduğu üçün daha böyük ümidi verir, sonra əlindən alıb səni məhv etməyə.

İstəmədən saçlarını bir əl oxşayır.

Bu yaz da gecikdi, yubandı yaman,
Tükəndi dağ səbrim naşı yollarda.
Qayıt gəl, yurdumun nazlı durnası,
Bahar həsrətimi daşı yollarda.

Gözləyirsən işığı yansın dünyanın. Aha, yanır...

Yenə bu sevginin baharı gəlir,
Həsrəti don geyib güldən, çıçəkdən.
Yırtıb butasını yarpaqlar kimi,
Qol-qanad bağlayıb güldən, çıçəkdən.

İki daş arasındaki ocaq alışmağa başlayır.
Uzadıb əllərini qızdırırsan. Gözlədiyin gəlir... Elə
bir tikə qayğıya "Bismillah" etmək istəyirsən ki...
"Nə yaxşı, vaxtında tanıdım səni..."
Heyiflər...
"Gülləri tumurcuq, yarpağı yaşıl,
Budanmış, qırılmış budaq kimiyəm."

Qayıdırısan təpənin başındaki evinə...
Masanda bir məktub var, bayaq yazmışdın,
göndər ünvanına, nə vaxtdır, heç kim məktub
yazmir Allaha. Sənin ağılna bu hardan gəldi?
Yazırsan:

Allah, bu dünyanın sözü qurtarıb,
Nabatı, şəkəri, duzu qurtarıb.
Yarama qoymağə buzu qurtarıb,
Səndən nə diləyim, dilək verənim?!

Bir başqa...

Keçə bilmərəm bu yolu,
Qəbahətdir sağı, solu.
Yaranmışlıq Allah qulu,
Tənima məni, tənima...

Ruhun yaxındır göylərə, ruhunu qoru, ürəyin
sevgi mayasıdır, ürəyini qoru....

OXUNACAQ ƏN BÖYÜK KİTAB İNSANDIR

(İbrahim İlyashı - Üçüncü yarpaq)

Bir sevgiyə tutalğacdım,
Bir əhli-hala möhtacdım.
Öz ağlıma ürək açdım, –
Məni başından elədi.

Bəzi şairlər öz şeirlərinə bənzəyirlər. Oxu-
yan kimi hiss edirsən ki, hər şey öz qayda-
sındadı, amma yenə də nəsə çatmır. Və bir gün
o "nəsə"ni tapıb yerinə qoyanda onun RUH

olduğunu görürsən. Bəli, şeir var, amma ruh
yoxdur!

Bəzi şairlər öz kitablarına bənzəyirlər. Nəfis,
səliqə-sahmanlı, o qədər işiqli görünür ki üzləri,
içləri, sanki heç zaman açılmamış və oxun-
mamış... Bəzən kitablar da öz sahiblərinə
oxşayır. Çılpaq, yırtıq-yamaq, darmadağın olmuş
xəyallar kimi, yuxusuz gecələr və islaq mən-
dillər kimi... Bu insanlar oxunduqca vərəqləri
saralar, solar, amma təsəlli yerləri elə oxun-
maları olar, təəssüf...

YOXluğu VARa çəkilən,
Qəmi bazara çəkilən,
Haqqından dara çəkilən
Ya RUHumdu, ya da mənəm.

Bəzən quşlarda da belə olur. Quşlar yu-
valarını özləri boyda tikirlər, bir quş iki quşluq
yuva tikir, deyərdim, "özləri" deyəndə də elə
bunu nəzərdə tuturdum. Amma elə yuvalar da
olur ki, yuvasızlar da, yuvası uçulanlar da, köç-
dən geridə qalib xəstəlikdən can verənlər də ora
pənah gətirir. Çox az-az şairlərin kitabları da,
şeirləri də, elə özləri də həmin yuvaya bənzəyir.
Hansısa bir qəlbin tutalğac yeri olur.

Sıralamanı o qədər artırmaq olar ki...

Bəzi şairləri kitabından tanımaq olur,
kitablarını oxumasan, şair olduqlarına məəttəl
qalarsan. (Və bunu gizlədərsən, şübhəsiz.) Belə
yerdə şair yazmağım doğru çıxmadı, şeir yazan
demək istədim.

Ömrünün yazını ötürən bir müəllifin payız
mövsümündəki şairliyi xırmandan dənin sov-
rulmasına oxşayır. Yeni dəni şuma səpəndə
torpaq cana gəlir sanki, amma torpaqda cana
gələn əslində dənin özüdür ki var. Şairlər də
torpağa həssas olurlar, doğulub boy-a-başa
çatdıqları torpağa. Ömrün xırman çağında
istəkləri öz torpaqlarında dən salıb göyərmək
olur yenidən. Amma harada yaşamalarından
asılı olmayıaraq, elə şairlər öz dəli və eyni
zamanda da qəribən ruhları ilə ətraflarından
siyrılıb az qala heç bilmədikləri dünyaya çağırış
etməyə başlayırlar, bütün hallarda şairlik-
lərindəki RUH ilk günlərdə olduğu kimi qalır.

Torpaq kimi əkilərik,
Toxum kimi səpilərik.
Vaxtı gələr, çəkilərik –
Sən qeybə, mən carmixa.

Heç şübhəsiz ki, Tanrı bu dünyani xəlq edəndə şairlərin yaradılışına bir başqa ruh qatmışdır. Həmin Ruhdan payına az düşənlər də var, çox düşənlər də... Amma İbrahim İlyasının payına düşən RUH qədərincə olub, özü onun bir hissəsini xərc edib, digər hissəsini də saxlayıb onu xəlq edənin hüzuruna çəkməyə... Mən İbrahimi tanıyanda bizim Xaqani Poeziya Evinə ilk görüşümüz, amma ümumən götürsək, üçüncü məclisi-şüəramız idi. İlk dəfəsində onu ikinci görüşdən çox-çox əvvəl çəkdirdiyimiz bir şəkil üstündə olmuşdu, hərgah bunu şəkillənən görüş saymaq olar. İkincisində o məni tanımağa cəhd göstərmişdi və üçüncüsində, artıq Poeziya Evinin fəxri qonağıydı. İbrahim ruhu özündən əvvəl doğulan şairlərdəndi. Və mənə nədənsə elə gəlir ki, İbrahim Şabrandakı Poeziya Evinə özündən əvvəl ruhunu göndərmişdi. (Yazımın bu yerində İbrahimin ruhundan can bulan kitablarına tərəf baxıram, yaxşı ki, kitablar var, deyirəm, çünkü İbrahimin kitabları da özündən əvvəl yazılıb sanki, ruhu kimi dolaşa-dolaşa bu şəhərin küçələrindən sıvişib göydəki buludalaracan qalxıb).

Bir az bu ağaca, bir az o daşa,
Bir az bu torpağa oxşayıram mən.
Bir az ağaç ömrü, bir az daş ömrü,
Bir az torpaq ömrü yaşayıram mən.

Çox qəribədir, əvvəl qeyd üçün şeirdən bir bənd götürərlər, onu xırdalayıb təhlilə keçərlər, adətən, belə olur, amma mən əksini edirəm, əvvəl ürəyimin göynəyini dilləndirirəm, sonra İbrahimin şeirlərindən həmin göynərtiyə uyğun gələnini seçib götürürəm. Əlimin altındaymış kimi seçib götürürəm özü də... Mənə yazılmış kimi oxuyuram, yaşayıram, arada ayılıb kitabın çıxdığı tarixə də baxıb gözümü döyürrəm. Gerçək yuxudur, sanıram, hər halda ruhu özündən əvvəl doğulmuşlar hər fəsil ömrün şairlərindən sayılırlar, deyərdim. İbrahimlə tanışlığıma, dostluğuma heç cür güzgü tuta bilmirəm. Mənə elə gəlir ki, bizim ruh halımızın dost olduğu zaman-

larda güzgünün özü belə kəşf olunmayıbmış. Bizi doğma edən ruh halımız daş dövründən keçib bugünüümüzəcən gəlib, bizi bir ömrün ayrı-ayrı fəsillərində iki Poeziya Evinin divarları arasında doğmalaşdırıb.

...Divarların bu üzündə,
Qismətim qubardı mənim.
Hər yan gözəllikdi, Tanrım,
Hər yanım divardı mənim.

Necə deyiblər, odu sevənlər müxtəlif olur; kimi istisinə, kimi tüstüsünə, kimi işığına görə; kimi öz canını oda yaxmaq üçün, kimi başqalarını yandırmaq üçün.

Biz, adətən, özümüzü yox, başqalarını görürük. Özünü görməyin yolu isə özünə başqalarının gözü ilə baxmaqdır. İbrahim də belədir, özünə başqalarının gözü ilə baxanlardandır. Amma başqalarımı görmək üçün onun RUHununda öz gözələri var. Və o hamiya ruhunun gözəliylə baxmağı bacarır. Alın yazısı bir dəfə yazılır, amma insana onu hər dəfə yenidən yazmaq şansı verilsəydi, əminəm ki, İbrahim öz alın yazısını dəyişmək üçün heç nə etməyəcəkdi.

Günümüzün insanı köklərindən qopmuş bir ağacdır. Günümüzün şairlərinə daha böyük məsuliyyət düşür bu halda.

Hər dağın döşündə çiçək,
Dibində duman yeri var.
Hərənin bir güvənc yeri,
Hamının uman yeri var.

İnsan var, dərya kimidir, baş vurdunsa, çıxməq çətindir; insan var ki, divar kimidir, qarşında durur və heç nə görə bilmirsən; insan var ki, şüşə kimidir – dünyani sənə göstərməyə çalışır; insan var ki, ayna kimidir, səni özünə göstərməyə çalışır. İnsan kimi insan, şair kimi şair, dost kimi dostdur İbrahim İlyaslı!

AY Bəniz ƏLİYAR

UZAQLAŞDIN

Getdin, uzaqlaşdın sən.
 Atdığın hər addımda yad insanlar olduq biz.
 Yadlaşdı gözlərimiz, yadlaşdı əllərimiz.
 Əslində sən gedəndə mən tək qalmalı idim,
 Yarım qaldın nədənsə.
 Milyon qadın içindən sən girdin həyatıma.
 Girdin girməyinə,
 Bəs sonra həyatımı puç elədin nədən sən?!
 Və getdin, uzaqlaşdın.
 "Getmə!" deyə bilmədi, bu adam dilsiz oldu.
 Hər şey bir yana,
 Sənsizlik azmış kimi, sən çevrilib siz oldu.
 Bakı balaca şəhər.
 İllər sonra rastlaştıq bir yad kimi bu səfər.
 Heç çevrilib baxmadın, qürurunu əymədin.
 Bizim bu eşqimiz də
 Bəxtiyarın eşqitək bir salama dəymədi.
 Necə demişdi şair?
 "Sən mənə zülm elədin, mənə zülm yaraşır,
 Bir salama dəyməyən eşqə ölüm yaraşır".
 İndi çıx get, uzaqlaş!
 Əllərimin içindən su ol, ax, get, uzaqlaş!

YALNIZLIQ

Yalnızlıq xərcəng kimi yayılır bədənimə.
 Bir az rəngim saralır,
 Hamiya yadlaşıram, bir az çevrəm daralır.
 Nə bu boş otağında durmaq gəlir içimdən,
 Nə də ki çölə çıxməq.
 Elə hey işim-peşəm köhnə çay qurtumlamaq,
 Və bir də ki... darıxmaq...
 Yalnızlıq çox çətindir,
 Hərdən cana doyuram.
 Sükut çökür üstümə.
 Divardakı saatın səsin aydın duyuram.
 Unuduram gülməyi...
 Hər gün, hər gün ölürem.
 Bacarmıram ömürlük adam kimi ölməyi.
 Heç nə ovutmur məni, -
 Nə bir körpə gülüşü,
 Nə baharın gəlişi,
 Nə yağışın öpüşü...
 Özüm özümə yadam.
 Güzgüyə baxanda da mənə zilləyir gözün
 Tanımadığım adam.

Rüfət SABİRLİ

Mən daha öyrəşmişəm
 Bu dağınıq yatağa,
 Çirkli paltarlarına,
 Bu dağınıq otağa.
 Heç vaxt dəyişməyəcəm,
 Elə bu cür qalacam.
 Sənin qismətindəki xoşbəxtlikdir,
 Mənimse yalnızlıqdır, balacam.

DE, NECƏSƏN?!

De, necəsən, necə keçir həyatın?
 Möhkəm saxla o tutduğun adəmi.
 Qarışdırma onun nəvazişinə
 Hey düşünüb unutduğun adəmi.

Bilirsən ki, səni qışda qar kimi,
 Payız vaxtı xəzan kimi sevirdim.
 Səni əsla qılmadığım namazla
 Bilmədiyim azan kimi sevirdim.

De, necəsən, necə keçir həyatın?
 O da sənin saçlarından öpürmü?
 O da sənin əllərinin içindən,
 Barmağının uclarından öpürmü?

Qədərə bax, yollarımız bölündü...
 Asandırımi bu getdiyin yol, qadın?!
 Sən mənimçün milyon dənə şeirdin,
 Onun üçün bir misra da olmadan.

De, necəsən, necə keçir həyatın?
 Möhkəm saxla o tutduğun adəmi.
 Qarışdırma onun baxışlarına,
 Qarışdırma unutduğun adəmi...

Armud

Anam Şəlalənin əziz xatirəsinə

Şaqlıqdan bu yana həmişə qəribə yuxular görürəm. Şairlərin və yazıçıların bu haqda hardasa vergili olduğu danılmazdı. İnandırıcı olmasa da, hələ günün ulduz falını da oxuyuram. Anam xəstə olanda daha çox qarışq yuxular gördüm. Elə bil ağrıların gözü var idi. Axşam düşən kimi anam başlayırdı zarımığa. Bakıda ən bahalı klinikaları gəzdirmişdim. Həkimlər “sinir ağrısı” kimi yanlış bir diaqnoz qoymuşdular qadına. Yaziq qadın o qədər ağrıyırdı ki, həmin vaxtı Allahdan da gileylənirdi. Deyirdi: “İlahi, sənə neyləmişəm, belə zülm verirsən mənə?!” Edilən müalicələrin də heç bir köməyi yox idi. Yaziq qadına o qədər iynə vurmuşdular ki, hər yeri daş kimi idi. Ancaq hərə bir torba dava-dərman yazırkı ki, bunlardan istifadə elə.

Hər gün evə zəng vurub ağrılarını soruşturдум. Sonra həkimlər dedilər ki, belində yırtıq

var. Hələ bir əməliyyat da elədilər. Ağrısız günlərinin sayı cəmi beş oldu. Həmin beş günün gecəsini rahat yatdı anam. Hələ bir qurban da kəsdim ki, şükür, anam sağaldı. Sonra yenə gileyləndi ki, ağrıyıram. Özüm də dilxor oldum. Qonum-qonşuda bel yırtığından əməliyyat olunan qadınların bir neçəsi gəlib dedi ki, vallah, biz də əməliyyat olunmuşuq. Amma belə ağrılar olmayıb. Sənin ağrıların kəsməliydi. Axi niyə də belə olsun??

Bir dəfə yatıb yuxuda gördüm ki, anam rəhmətə gedib. Həyətimizdə adam əlindən daş atsan, yerə düşməz. Öz səsimə yuxudan oyananda gördüm ki, yuxu görmüşəm. Əlimi üz-gözümə vurub gördüm ki, suyun içindəyəm. Həm ağlamışam, həm də tərləmişəm. Yerimdən qalxıb, hamama keçib yuyundum və təzədən yerimə uzandı. Gündüz yuxumu dostlara danışanda dedilər ki, ömrü uzun olacaq. Buna elə sevin-

mişdim ki, elə bilirdim, doğrudan da, ömrü uzun olacaq. Hələ zəng vurub özünə də demişdim. Ağlamışdı.

Anam ağrılарının dördüncü ayında əməliyyat olunmuşdu. Yenidən Bakiya gətirdik. Həkimlər bu dəfə bildirdilər ki, qanından analiz verilməlidir. İlahi, bu vaxta qədər bütün gözləntilərin ən çətininin analiz cavabı olduğunu bilmirdim. Qan analizi verdikdən sonra, səhəri gün saat 11-də həkimlərin dediyi vaxtı, xəstəxanaya gəldik. Binanın üçüncü mərtəbəsinə qalxıb laboratoriyyada işləyən xanımlara anamın adını və soyadını deyib analizin cavabı istədim.

Xanım analizi cavabını gətirib mənə verəndə, ürəyim dözmədi: Xanım, qorxulu bir şey yoxdu ki? – deyə soruştum. Xanım qız üzümə gülümsəyib, – Qorxulu bir şey yoxdu burda, niyə belə ağrısın ki ananız?! – dedi.

İcimdə bir az rahatlıq tapdım. Bu xəbəri koridorun o başında həkimin qapısının ağızında gözləyən anama da dedim. Birləkə anamla həkimin qəbuluna girdik. Həkim qan analizinə ciddi-ciddi baxıb anamdan soruşdu:

– Təzyiqin olurmu, bibi?

Anam sevincək bildirdi ki, elə də yox, hər dən olur.

– Siz düşün, aşağıda qızlar sizin təzyiqinizi ölçsün.

Anamın qoluna girib aşağı düşürəndə, həkim "Sən bibini aşağı qoyub özün qayıt, resepti yazım, get, dərmanları al," – dedi. Anamı aşağıda otağa ötürüb üçüncü mərtəbəyə qalxdı. Həkim gah analiz kağızındaki yazıların üstünə rəngli karandaşla xətt çəkir, gah da üzümə baxırı. Amma həkimin alını düyünləməsi mənə yenə nəyinsə baş verdiyini anlada bilmədi, birdən gözlərini gözümün içində zillədi:

– Bilirsən, bu heç də yaxşı şeyə oxşamır.

Həmin vaxtı bədənimə bir gizli gəldi.

– Necə yəni yaxşı şeyə oxşamır?!

– Bu... xərcəngin əlamətləridi.

– Həkim, siz nə danışırsınız? Bəs deyirdiniz, belində yırtıq var. Əməliyyat da elətdirdik. İndi bu hardan çıxdı?!

– Allah eləsin, bu olmasın. Amma, çox təəsüf ki, əlamətləri ona oxşayır. İndi sənə bir yer

deyəcəm, ora apararsan. Orda da dörd aparatdan keçəcək. Bundan sonra dəqiq biləcəyik ki, xəstəlik odur, yoxsa yox.

Kağızları götürüb birinci mərtəbəyə düşdüm. Gördüm ki, anam təzyiqini ölçüdürdükdən sonra gözləmə zalında oturub məni gözləyir. Qadın yenə gözümün içində baxdı:

– Nə dedi həkim? Yenə dərman yazdı?

Bədənimdəki giztiləri bir kənara qoyub, özümü ələ almağa çalışdım.

– Yox, ana. Dərman yazmadı. Aparatlara yazıb, ondan keçməlisən.

Anamı dörd aparatdan keçirdilər. Xəstəxanada da halı pisləşdi. İlkimiz də ağladıq. Araya xalam girdi ki: "Bəsdirin, ağlamayın". Cavabı üç gündən sonra deyəcəkdilər. Ona görə üç gün gecə-gündüz dua edirdim ki, o zibil xərçəng olmasın. Qalan nə xəstəlik olsa, sağalda bilərik. Hələ anamla olan şəkilimizi evdə "Quran"ın arasına qoymuşdum ki, İnşAllah sağalar. Yenə qurban dedim. Bu neçə günü anamı ağırkəsici ilə sakitləşdirdik.

Səhər tezdən qalxıb xəstəxanaya yollandım. Həkimlər diplomat kimi olan kağız çantada analiz cavabını verdilər. Ürəyim yenə dözmədi, elə ordakı həkimdən soruştum ki, doktor, nə xəstəlikdi anamda?!

Həkim bildirdi ki, elə də qorxulu bir şey yoxdu. Qanında "Myeloma" xəstəliyi var. Bunu da müalicə edirsən, keçib gedir. Sən öz həkiminin yanına get, o, sənə hər şeyi deyəcək. Anamın həkimi qara rəngli lövhələrə baxıb başını buladı: "Vəziyyət yaxşı deyil. Ana xərçəngdi". İlahi, elə bil başıma qaynar su tökdülər.

– Bəs nə qədər yaşayacaq? Bunu bilirsınız?

– Vaxta var hələ. Bizim belə xəstələrimiz çoxdu. Yaşayırlar bir il, iki il-filan... Çalış apar İrana ananı. Orada müalicə alsın. Sən tədarükünü gör. Nə arzuları var, yerinə yetir. Alınsa, toyunu da elə.

Həkimdən ayrılib aşağı düşəndə gördüm ki, anamın telefonundan zəng gəlir. Telefonu açanda gördüm ki, bacımıdı. Xırıltılı səslə soruşdu:

– Analizin cavabları nə oldu?! Vəziyyəti yaxşı deyil e nəsə.

O gün hamını aldatdım, bir anamdan başqa. Anamı da aldatmaq istədim, amma alınmadı. Bacıma dedim ki, narahat olma, qanında mikrob var, sağalacaq. Bir ağırkəsici vurun, gəlirəm.

Metronun "28 May" stansiyasının qarşısında o qədər ağlamışdım ki, gözlərim qıpçırmızı idi. Adamlar yenə qaçaqaçda idilər. Öz – özümə deyirdim ki, İlahi, bu boyda başıma gələnlər heç kimin vecinə deyil?! İnsanlar neyə belə soyuq-qanlıdırlar?!

Metroya minib gedəndə anam daha əl-çatmadır görünürdü mənə. Ürəyim sıxlırdı. Elə bilirdim, boğurlar məni. Anam bacımgildə yatardı. Qapıdan içəri girib anamla görüşdüm:

– Necəsən, ana? Darıxma, yaxşı olacaqsan, həkimlər qanında mikrob deyir. Ona görə bu qədər ağrıyırmışsan.

Anam yataqda gözüyaşlı mənə tərəf baxıb dedi:

– Bəs niyə ağlamışan?! Nəsə pis xəstəlikdi?!

Anam sağ ciyni üstə uzanmışdı yataqda. Sağ əlini də yataqdan bayırı uzatmışdı. O, çox vaxt belə yatırıdı. Özümü saxlaya bilmədim. Diz çöküb bayırı uzatdığı əlini ovuclarımın arasında do-daqlarımı sıxdım:

– Ana, vallah, yox. Sadəcə, qanına mikrob düşüb, sağaldacam səni! Allaha and olsun sağa-lacaqsan!

Bunu deyə-deyə ikimiz də ağlayırdıq. Hön-kürtülərimin səsinə o biri otaqdan bacım gəldi. O da qoşuldu bizə. Özümü ələ almağa çalışdım. Durub anamın yatağının qırığında oturub əlindəki dəsmalla anamın göz yaşlarını sildim. Artıq son bir neçə günü anam yeməkdən də düşmüşdü:

– Ürəyin nə istəyir alım, ana?! Sən yemirsən, mənim də boğazımdan heç nə keçmir. Nə olar, bir şey ye!

Anam gözləri ilə tavana baxıb bir az fikirləşdi. Araya hardasa beş saniyə sükut çökdü. Birdən dilləndi:

– Armud istəyirəm.

Tez uşağı yolladım ki, gedib armud alsın. Uşaq çox kecmədi ki, armud alıb gətirdi. Bacım armudu yuyub gətirdi. Dilimləyib anama verdim. Bir-iki dilim yedi. Biz də anamıza baxıb yedik bacı-qardaş. Səhəri gün İrana yola düşməyi planlaşdırılmışdım. Evə qayıdış xarici pasportumu, pal-paltarımı götürüb bacımgılə gedəndə, yolda anamın telefonundan yenə zəng gəldi. Telefonu açan kimi bacım elə qışqırkı ki:

– Tez çat, anaya nəsə olur!

Telefonda hiss elədim ki, deyəsən, gecikmişəm. Çünkü evdə qadın ağlaşmasının səsi eşidilirdi. Küçənin başındakı dayanacağa doğru bir az qəcdim, yolda ayaqlarım tutuldu, yixıldım. Yenə ayaga qalxıb qışqırdım:

– Ana!

Dayanacaqda dayanmış taksiyə minib anamın yanına çatdım. Gördüm ki, gecikmişəm. Təcili yardım maşının dəşən qadın mənə yaxınlaşdı:

– Mərhumun nəyisiniz?

– Oğluyam.

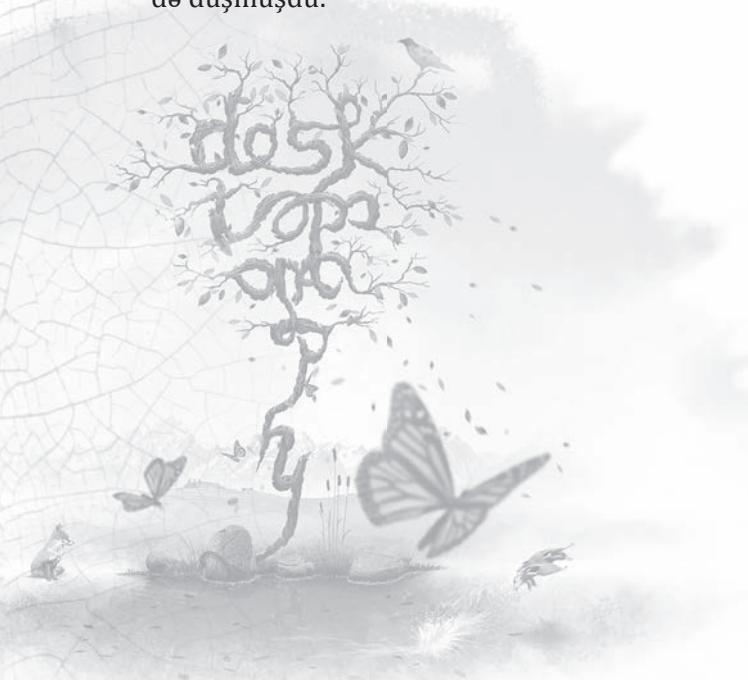
– Şikayətçi deyilsiniz ki?

– Xeyr.

– Buyurun, bu da ölüm haqqında kağızdı.

Anamın cansız bədənini maşına qoyub kəndə, evimizə gətirdik. Həyətimizdə gördüm ki, yuxumda gördüğüm adamların hamısı həyətimizdədi. Onda anladım ki, sən demə, səhərə yaxın yuxular düz çıxır. Gördüyüüm yuxuya anamın ölümü arasında bir ay fərq oldu. Anam da onu, bəlkə də, bildiyi üçün ağlayıb. Amma bundan sonra kimin ölümünü yuxumda görsəm, bilirəm ki, bu qədər ağrımayacam.

O gündən-bu günə harda armud görürəm, elə bilirəm ki, anamdı. Anam armudu çox sevirdi. Armud yeyən idi anam. Həyətimizdə anamın təndirinin yanında bir armud ağacımız var. Həm o armud ağacı iyəsiz qalıb, həm də anamın təndiri. Bir də elə bilirəm ki, o yuxunu görməsəydim, anam ölməyəcəkdi...

Mahirə NAĞIQIZI

QURBANIN OLUM

Kimdi görən bu dünyanın
Sonunu, qurbanın olum.
Tanrı qisməttək geydirər
Donunu, qurbanın olum.

Yağışı yerdən doymadı,
Səhrası damla ummadı.
O kimdi, vurdu, tutmadı
Qulunu, qurbanın olum.

Xeyirnən şər qoşa gələr,
Dilək varsa, başa gələr.
Qırma, gələn haşa gələr,
Könlünü, qurbanın olum.

Müxənnətnən ocaq çatma,
Beinsafa əl uzatma.
Aparar mənzilə, atma
Yolunu, qurbanın olum.

Mahirənin tək pənahı,
Səni sevməkdir günahı.
Çəkmə, bülənd olar ahı,
Qolunu, qurbanın olum.

UFACIQ-UFACIQ

Xəyalımla ömrü verdim
Yelə, ufacıq-ufacıq.
Sinəm torpaq, qəlbim kərdim,
Ələ ufacıq-ufacıq.

Güman yüzdü, yol birdimi,
U mud gedəsi yerdimi?
Balan kimi al dərdimi,
Bələ ufacıq-ufacıq.

Atımdan endirdin məni,
Nə dinib-dindirdin məni.
Od olub döndərdin məni
Külə ufacıq-ufacıq.

Adına saldım mehrimi,
Həsrətin yardı zəhrimi.
Bir deyirdim, yar qəhrimi
Bölə ufacıq-ufacıq.

Vüsəl gülün bitirmədin,
Dərib mənə gətirmədin.
Yandım, adım gətirmədin
Dilə ufacıq-ufacıq.

Daha dönəmə becə yerə,
Nə səpəsən, nə göyərə...
Qəsdin budurmu, Mahirə
Ölə ufacıq-ufacıq?..

BİRDİ

O da dağ, bu da dağ, ayrı-ayrıdı,
Çayını aparan dərəsi birdi.
Yalında gözləyə, yan-yörəsində
Yüz ovçu dayana, bərəsi birdi.

Kimdi ox olanı, kimdi yay çəkir,
Kimdi qazan asan, kimdi pay çəkir?
Neçə min ildir ki, ərlər hay çəkir,
Dərdləri cürbəcür, nərəsi birdi.

Nədi istədiyin, gəzdiyin nədi,
Əlin uzatdığını, üzdüyüñ nədi?
Dərman axtarmaqdan bezdiyin nədi,
Yüz dərdin dərmanı, çarəsi birdi.

Müxənnət olanın bəhanəsi çox,
Mərdin haqdan savay istədiyi yox.
Hal əqli olanın gözü-könlü tox,
Yolunun hər yanı, yörəsi birdi.

Kimdi baş açanı qoca dünyanın,
Sirri özündən də uca dünyanın.
Mahirə, bu fani, becə dünyanın
O üzü, bu üzü -hərəsi birdi.

DAĞLARIN

Duman, oralara apar,
Qardı çarası dağların.
Bir qar dənəsində tapar
Məlhəm, yarası dağların.

Məntək qüssədən əzilib,
Yaşı gözündən süzülüb,
Qar xiffətindən üzülüb,
Qalib harası dağların...

Duman örپeyin açmadı,
Yar deyib üstə qaçmadı.
Möhəndən, dərddən uçmadı,
Çıxdı qorası dağların.

Dərd qarsıdib, rəngi solub,
Himə bənddi, gözü dolub.
Hamımıza umud olub
Səfi, sırası dağların.

Yaz gələr, yenə dillənər,
Coşar, fərəhnən sellənər
Binələriynən şənlənər
Yanı-yörəsi dağların.

Xəbəri yox, könül verdim,
Ayağına xalı sərdim,
Mahirə, kim çəkər dərdin
Səndən sorası dağların?

QAYADA BİTƏN ÇİÇƏK...

Qayada bitən çiçək,
Qədrini kim biləcək?
Yüz baxanın olacaq,
Bəs səni kim dərəcək?..
Qayada bitən çiçək,
Kaş ki, qaya döşündə
Görməyəydim səni mən.
Yerin deyilmi çəmən?
Qayada bitən çiçək,
Sən mələksən, ya çiçək?
Şehin gözün yaşımlı,
Axıb nə bitirəcək?..
Qayada bitən çiçək...
Bəs səni kim dərəcək?

Kamil ƏFSƏROĞLU

Onu bağışlamaq olar...

Kino sənətindən söz düşəndə, nədən-sə ilk növbədə uşaq vaxtı baxdığım filmləri xatırlayıram. O filmlərdəki hadisələr, qəhrəmanlar, mənfil-i-müsbətli personajlar xəyalimdə canlanır. Əlbəttə, bu duygu yalnız nostalji hisslərdən yaranır. İnamlı demək olar ki, o dövrdə çəkilən filmlərin böyük əksəriyyəti uğurlu ekran həyatı yaşaya bilməş və bu gün də yaşamaqdadır. Məhz bunun nəticəsidir ki, əlli-altmışinci illərin filmləri indinin özündə də maraqla baxılır, müasir tamaşaçının da zövqünə cavab verir.

Əllinci illər kinosunun sənət dünyamıza bəxş elədiyi maraqlı ekran əsərlərindən biri də rejissor Rza Təhmasibin Məmmədhüseyn Təhmasibin ssenarisi əsasında çəkdiyi "Onu bağışlamaq olarmı?" filmidir.

Film 1959-cu ildə ekrnlara çıxdı və qısa müddətdə populyarlıq qazandı, ən çox baxılan filmlər sırasında yer tutdu. Tamaşaçı ekranda həyatın görünməyən, kölgədə qalan tərəflərini gördü, asayışın keşiyində dayanan fədakar milis əməkdaşlarının çətin, şərəfli işinin şahidi oldu. Müharibədən çıxmış ölkədə cinayətkar ünsürlərin ayaq açılığı bir vaxtda bu cür filmlərin ictimai təsiri özünü göstərir, insanların mənəvi dünyasının, əxlaqının formallaşmasına, gənclərin tərbiyəsində böyük önəm kəsb eləyirdi.

Müharibə geridə qalmışdı, amma onun fəsadları hələ də özünü bürüzə verməkdəydi. Müharibə özündən sonra ağrılı-acılı izlər buraxmış, dağıdılmış şəhərləri, kəndləri, bir də cinayə-

tə qurşanmış adamları miras qoymuşdu. Bu adamların çoxu dava vaxtı valideynlərini itirmiş, kimsəsiz qalmış, kimsəsiz böyümüş uşaqlar idi – müharibə dövrünün uşaqları.

"Onu bağışlamaq olarmı?" filmi bizim uşaq dünyamızda ıldırım təki saxıcı, şimşek təki çaxdı. Baxmaqla doymur, bir seansdan çıxbı o birinə girirdik. Oğlanlar özlərini ekrandaki qəhrəmanlara bənzətməyə çalışırdılar. Qızların da öz sevdikləri personajlar vardi, aralarında filmdəki doktor Kəmalə xanım kimi göz həkimi olmaq sevdasına düşənlər də az deyildi. Təkcə bizim sinifdən üç qızın – Şövkət, Tünzalə və Leylanın həkimlik peşəsini seçməsində, heç şübhəsiz, o filmin təsiri olmuşdu. Oğlanlardan bəziləri isə fikrini dəyişib milis zabiti olmaq eşqinə düşmüdü. Çox qəribədi ki, Tərlan cinayətkar olسا da, aramızda ona bənzəmək istəyənlər də vardı. Biz uşaqlar onun taleyinə acıyrı, müharibə başlar-başlamaz valideynlərini, bacısını itirən bir uşağın cinayət yoluna düşməsinin səbəbini Tərlanda yox, şəraitin özündə, onu bu işə təhrik edən peşəkar oğru, quldur primusdüzəldən kişidə görürdü. Bu hissələr yazıl-yaratmaq eşqilə yaşıyan gənc bəstəkar Sevdaya, doktor Kəmalə xanımıma əl qaldırmış Tərlana olan kin və nifrəti hardasa yumşaldırdı və özümüz də anlamadan nadənsə, hansı səbəbdənse onu bağışlamaq isteyirdik.

Film bizim uşaq dünyamıza yeni qəhrəmanlar bəxş eləmişdi, o qəhrəmanlar ki, ekranda ilk dəfəydi görürdü və özümüzü o qəhrəmanların

yerində hiss edir, onların yerisini yeriməyə çalışırıq. Bizim sinifdə ən çox Seyran oxşayırdı Tərlana, telini Tərlansayaq darayır, Tərlansayaq geyinib-keçinirdi, hətta qaratikanla yanağını çizmişdi ki, filmin qəhrəmanı kimi, onun da üzündə çapıq olsun. Bu, Seyranı Tərlana daha çox bənzəirdi və aramızda ona həsəd aparanlar da vardı.

Bir yol sinif rəhbəri Oruc müəllim oğlanları lövhə öünüə çağırıldı. Dedi ki, ciblərinizi çevirin. Hamının cibindən qurğuşundan düzəldilmiş oyuncaq beşbarmaq çıxdı. Oruc müəllim bizi tənbəh elədi, danlayıb dedi ki, filmlərdən yaxşı mənada iibrət götürmək gərəkdi, pis mənada yox. "Onu bağışlamaq olarmı?" bir gəncin düşdüyü çirkin mühiti pisləyir, onun iztirablı həyatını canlandırir, siz baxıb nəticə çıxarmaq yerinə, hərəniz bir beşbarmaq düzəldib qoymusunuz cibinizə. Bu nə deməkdi, o kinonu bundan ötrümü çəkiblər? Sizin belə hərəkətiniz pioner adına ləkə gətirir... Bu sözləri söyləyəndə Namiqin qarşısında dayanıb, mənalı-mənalı başını buladı. Namiqin atası Süleyman dayı milis kapitanı idi. Bu üzdən də hamidan çox xəcalət çəkirdi, yer yarılsayıdı, yerə girərdi. Başımızı sallayıb durmuşduq. Sinif rəhbərinin tənbəhi ağır idi, necə deyərlər, bir batman balla yeyilməzdi. Hətta mənə elə gəlirdi ki, o tənbəh eləmir, dünyanın ən adil hakimi kimi bizi ittiham edir. Belə baxanda, bizim bu uşaq həvəsimiz pisniyyətlikdən deyildi, oyuncaq beşbarmaqla cinayətə qarşı çıxmış, filmdəki Sevdaları, Kəmalələri cinayətkarlardan qorumaq istəyindən irəli gəlirdi. Hər birimizin ürəyindən qəhrəman olmaq arzusu keçirdi. Biz Tərlana oxşamaqla əslində tərlanlara qarşı çıxmış istəyirdik və əlbət, bunu yaxşı bilən tərcübəli pedaqqoq Oruc müəllim beşbarmaq söz-söhbəti ni şışirtmədi. O hadisə bu günəcən xatirəmdən silinmir. Onda ağlıma belə gəlməzdi ki, uzun illər

keçəcək, yazılılıq fəaliyyətim məni bu mövzuya toxunmağa vadar edəcək və mən qələmə alındığım bir hekayədə o filmlə bağlı epizoda, beşbarmaq söz-söhbətinə qayıdacağam.

"...Kürsülü yeri təsadüfi seçməmişdi, həmişə burda - şumal gilas ağacının altında otururdu.

Düşüncələrə dalıb mahnını axıradək səssiz-səmirsiz dinlədi. Əliylə müğənniyə işaret edib onu çağırıldı.

- Qədeş, kinodan oxuyursan o mahnını? - soruştu.

- Hə, filmnəndi - "Onu bağışlamaq olarmı?".

- Bağıışlamaq olmaz! Nösün ki, o kinonu düz çəkməiyiblər...

- Niyə ki? - oğlan təəccübləndi.

Kişi bu sualı gözləyirdi, əlüstü cavabını verdi:

- Bilginən, Tərlan primusdüzəldəni jıznında satmazdı. O kinonu elənciyinə çəkiblər ki, sovet milisini millətin gözündə qaldırsınlar. Başlarının böyük də yazırıldar: "Mənim milisim məni qoruyur". Eləncik dögüldü axı. Baxırdı adamına: sənin milisin səni qoruyurdu, mənim milisim isə məni qovluyurdu... Bu çəgəycən heç kim bilmir ki, Tərlan kinodakı o bədbəxt qızı kubinkalı Xudamın beşbarmağıynan vurub. Həri... Xudam da «levşa» idi. O vaxtlar srokunu çəkib təzə qeyitmişdi. "Araz"da kinoya baxanda beşbarmağını sekunda tanımışdı. Sən deməginən, MVD-nin muzeyinnən əmanət götürübərmiş. Çəkilişdən sonra bronirovanın maşında aparıb qeytəriblər... Xudam odlanırdı, deyirdi ki, Tərlan biqeyrətlik eliyib. Mən o beşbarmağı bir kərəm də olsun zənənə xeylağına qaldırmamışam...

Müğənni oğlunu maraqla boğurdu, hövsələsini basmadı:

- Xudam sağdı? - soruştu.

- On il olar, rəhmətə gedib. Poluxinlə Sedmoy paralelninin tinində moped vurmuşdu. Qohum-qərdeş qorotdelə pul verib belə oformut elədilər ki, guya električka bastalayıb. Yaxçı dögüldü də, eləncik vesli cayılı moped vurub öldürüb..."

"Onu bağışlamaq olarmı?" biz uşaqlardan ötrü adı film deyildi, əsl məktəb idi. Təyyarəçi, dənizçi, mühəndis olmaq istəyən tay-tuşlarından bəziləri fikrində daşınib, meyil salmışdilar asayışın keşiyində dayanmaq işinə. Onlardan çoxunun uşaqlıq arzusu gerçəkləşdi. Aydın, Vaqif, Faiq, Vahid, Cəbrayıl, Qəhrəman, Kamil Daxili İşlər orqanlarında çalışıdilar. Bu milis zabitlərinin taleyinə gizli cəbhədəki cinayətkar ünsürlərə

qarşı mübarizə aparmaqla yanaşı, həm də Qara-bağda baş qaldırmış erməni separatizminə sinə gərmək, səngərdə erməni işgalçılıyla vuruşub döyüşmək nəsib oldu. Jurnalist kimi cəbhə bölgələrində olanda uşaqlıq dostlarımıla rastlaşdım, yaman dəyişmişdilər, sərtləşmiş, mətinləşmişdilər.

Doxsan ikinci ilin payızı idi. Yaponiyanın NHK televiziyanının əməkdaşı Deqavani Bakıya dəvət eləmişdik. Onu cəbhə bölgəsində yerləşən Cəbrayıl da apardım. Gərgin vaxtlar idı, elə geccə olmurdu, rayon mərkəzi atəş tutulmasın. Səfərimizin təhlükəli olduğunu hələ Bakıda ikən yaponiyalı həmkarıma bildirsəm də, o, mənim xəbərdarlığımı çox soyuqqanlı yanaşmışdı. Çünkü dünyanın ölümsəcan odlu-alovlu bölgələrində çox olmuşdu, işi belə idi.

Rayonun mərkəzi küçəsindəki Çinar kəhrizin üstündə uşaqlıq dostlarımıla şəkil çəkdirdik. Deqavaya dedim, gördünüz bu milis zabitlərini Daxili İşlər orqanlarına gətirən kino oldu – “Onu bağışlamaq olarmı?” filmi. Qonaq dedi ki, kinonun təsiri həmişə güclü olub, mənim də uşaqlıq dostlarım arasında Tokioda polisdə işləyənlər var.

Bir il sonra Deqavayla Tehranda görüşdük. Yaxın Şərqi ölkələri üzrə NHK-in müxbiri işləyirdi. Dedi, Cəbrayıldan hazırladığı program maraqlı alınıb. Gəzib gördüyü o yerlərin işgal olunmasına çox təəssüfləndi. Rayonda tanış olduğu, milisdə işləyən uşaqlıq dostlarımı soruşdu. Bir də filmin adını yadına salmağa çalışdı. “Onu bağışlamaq olarmı?”, – deyib xatırlatdım...

Qarabağ uğrunda döyüslərdən birində milis kapitanı Kamil həlak oldu. Kamilin ölümündən sonra həyat yoldaşı onun yolunu davam etdirmək üçün milis orqanlarında işə girdi...

İnsanın cəmiyyətdə öz yerini tapmasında, yetişməkdə olan gənc nəslin tərbiyəsində kinonun rolu danılmazdır. Televiziyanın yenicə təşəkkül tapmaqdə olduğu bir dövrdə bu vacib missiyanı kino öz üzərinə götürmüdü. Bu baxımdan, hər bir film sadəcə əyləncə kimi deyil, insanların dünyagörüşünə, əxlaqına təsir göstərən, onları formalasdırıran dərin mənali ekran əsəri kimi çekildi. Bu üzdən də kinonun ictimai şüura, düşüncəyə təsiri əvəzsiz idi.

Orta məktəbdə oxuyanda, yay tətilində Bakıya gəlmişdim. Küçədə gəzəndə gözüm dörd olurdu, qarışqa kimi qaynaşan adamların arasında

“Onu bağışlamaq olarmı?” filminin qəhrəmanlarını axtarırdım. Onların həyatda varlığına inanırdım. “Pobeda” maşını görəndə ayaq saxlayıb baxırdım, elə bilirdim, sükan arxasında Tərləni görəcəyəm. Primusdüzəldən canidən zəhləm getsə də, onu da həyatda görmək isteyirdim. Milis polkovniki Qurbanov, mayor Qaya, leytenant Qarayeva, kapitan Qüdrət... Elə bilirdim ki, bu personajlar təkcə ekranda deyillər, həm də həyatdadırlar. Qəribədir ki, sonradan tələbəlik illərindən başlayan Bakı həyatım, jurnalistlik peşəm 70-ci illərdə məni bu personajların həyatdakı prototipləriylə qarşılaşdırıldı. Qaya, yoxsa Daxili İşlər Nazirliyində çalışan milis mayoru Şamil Nəcəfovdu, milis mayoru Mənsur Həsənovdu, bəlkə də, mayor Əhəd, mayor Süleyman Süleymanov qardaşları? Səmərəli və fədakar əməyinə görə dəfələrlə mükafatlandırılmış milis müstəntiqi Azadə Axundovadı, bəlkə, filmdəki leytenant Qarayeva? Onların hər birinin gərgin işi, səyi nəticəsində neçə-neçə cinayətin üstü açılmış, qarşışı alınmışdı. Müxtəlif taleli bu insanları milis sıralarına bir amal, bir istək gətirib – yolunu azanlara, cinayətkarlara qarşı mübarizə aparmaq. Azadə Axundova orta məktəbdə oxuyanda həkim olmaq arzusundaydı. Amma atası cinayətin qurbanı olduqdan sonra gənc qız fikrini dəyişir. Universitetin hüquq fakültəsini bitirib, Daxili İşlər orqanlarında çalışır. “Onu bağışlamaq olarmı?” filmi ekranlara çıxanda Azadə xanım milis leytenantı rütbəsindəydi. Deyir ki, o vədə milis orqanlarında işləyən qızlar, qadınlar az idi. Milis işçilərinin işindən, fəaliyyətdən, demək olar ki, film çəkilməmişdi, “Onu bağışlamaq olarmı?” bu mövzuda çəkilmiş ilk bədii ekran əsəriydi. Azadə xanım xatırlayır: “O filmə ilk dəfə “Nizami” kinoteatrında iş yoldaşlarımla – rəfiqələrimlə baxmışam. Mülki geyimdəydik. Yanımızdakı ta-

maşaçılara necə həyəcan keçirdiklərini görür-düm. Bilmirdilər ki, onlarla birlikdə oturub filmi seyr edənlər arasında milis paqonu daşıyan gənc qızlar da var və bu qızlar cinayətkarlarla ekran-da deyil, həyatda qarşılaşırlar..." Azadə xanım xatırlayır ki, film ekranlara çıxar-çıxmaz onun musiqisi, mahnıları dillərdən düşmədi. Hara gedirdinsə, orda - parklarda, konsertlərdə, restoranlarda "Onu bağışlamaq olarmı?" daki mahnılar səslənirdi...

Bəli, heç şübhəsiz, filmin bir uğuru da onun musiqisiydi - Tofiq Quliyevin bəstələdiyi musiqi. O musiqi ki, bu gün də dillərdən düşmür.

Filmdə leytenant Qarayeva rolunu əməkdar artist Ətayə Əliyeva oynayır. Bu rol epizodik ol-sa da, yaddaqalandı. Leytenant Qarayeva Daxili İşlər orqanında çalışan, öz həyatlarını çox çətin, amma şərəfli bir işə həsr eləmiş fədakar Azərbaycan qızlarının-qadınlarının ümumiləşdirilmiş obrazıdır. Təbii oyunu, səmimiliyi ilə seçilən istedadlı aktrisa Ətayə Əliyeva bu obrazı sevmiş və tamaşaçılara da sevdirə bilmişdi.

Kino sinkretik sənətdir. Əgər rəsm əsəri rəssamın fərdi məhsuludursa, bədii əsər yazıcıının qələminin bəhrəsidirsə, film onlarla, yüzlərlə insanın birgə əməyinin, zəhmətinin barı-bəhəridir. Amma hər halda, filmin uğuru, hər şeydən əvvəl, ssenarıdən, rejissor ustalığından, aktyor oyunundan, operator işindən və bəstəkar bəstəsindən aslidir. "Onu bağışlamaq olarmı?" Rza Təhmasibin kinorejissor kimi ilk müstəqil işi olsa da, uğurlu alınmışdı. Onun teatr və kino sahəsindəki təcrübəsi öz bəhrəsini verməyə bilməzdi. Filmdə operator işi də xüsusi qeyd olunmalıdır. "Onu bağışlamaq olarmı?" quruluşçu operator Teyyub Axundovun kino yaradıcılığında daha bir uğurlu addım oldu.

Filmdə istedadlı aktyor heyətilə rastlaşıraq. Rza Təhmasib filmə korifey aktyorları dəvət eləmişdi: Hökümə Qurbanova, Mehdi Məmmədov, Məmmədrza Şeyxzamanov, Ətayə Əliyeva, Həsə-nağa Salayev... Aktyorlardan söz düşmüşkən, de-yim ki, filmdə başqa respublikalardan artistlər də çəkilib. Baş qəhrəman Tərlan roluna erməni aktyoru Qurgen Tonunsun dəvət edilməsi hansı zərurətdən yaranmışdı, bilmirəm, amma aktyo-run oynadığı rolun öhdəsindən bacarıqla gəldiyini danmaq olmaz.

Filmdə Tərlanın anasını tanımış gürcü aktrisası Ancaparidze oynayır. Bu aktrisaya bağlı

bir əhvalat yadına düşdü. Səksən beşinci il idi. Moskva Beynəlxalq Kinofestivalında həmyerli-miz, tanınmış kinorejissor Əjdər İbrahimovla teztez rastlaşırdım, həmişə də səhbətimiz kinodan düşürdü. Əllinci illər Azərbaycan kinosundan da-nışanda "Onu bağışlamaq olarmı?" filmini də xatırladıq. Əjdər müəllim zarafatla dedi ki, Georgi Daneliyadan maqarış düşür, ona görə ki, qohumunu filmə çəkmişik, Veriko Ancaparidze Georginin doğmaca xalasıdır...

Sevda roluna isə osetin qızı Manana Abuye-va dəvət edilmişdi. Bir aktrisa kimi onun sonra-ki taleyi, yaradıcılığı ilə maraqlansam da, barəsində geniş məlumat əldə edə bilmədim. Öyrəndiyim bu oldu ki, Manananın kino yaradıcılığı cəmi üç filmlə məhdudlaşır: "Onu bağışla-maq olarmı?", "Səhər" və İrəvan kinostudiyasının ekranlaşdırıldığı "Dan yeri sökülənədək" filmləri. "Onu bağışlamaq olarmı?"da Manana Abuyevanı Əminə Yusifqızı səsləndirir. Bu, Əminənin kino-da ilk işi olsa da, gənc aktrisa bəstəkar Sevdanın taleyini, onun ürək çırıntılarını, hissərini usta-liqla dilə gətirir.

"Onu bağışlamaq olarmı?" öz dövrü üçün sə-ciyyəvi qüsurlardan xali olmasa da, böyük tama-şaçı marağını, tamaşaçı rəğbətini qazana bilmüşdi. Filmə bu günün gözüylə baxanda nəzə-rə çarpan bəzi qüsurlar isə bu ekran əsərinin bə-dii məziyyətlərinə xələl gətirmir və ona olan marağı azaltır. Film bu gün də baxılır. Baxılırsa, deməli, yaşayır. Bir məsələni də unutmamalıyıq ki, "Onu bağışlamaq olarmı?" Azərbaycan kine-matoqrafçılarının detektiv janrda çəkdiyi ilk filmlərdəndir və o vədə bu sahədə təcrübə yox idi. Bu janr yalnız Azərbaycanda deyil, ümumi-likdə sovet kinosunda böyük marağa səbəb ol-muş və sonrakı illərdə də ekranda geniş əksini tapmışdı.

Filmin sonluğu da maraqlıdır. Rejissor şablon ənənəcilikdən qaçaraq uğurlu bir forma se-cib - final akkordunu nöqtə ilə deyil, sual işarəsi ilə vurub. "Onu bağışlamaq olarmı?" - caninin anasının dilindən səslənən bu sual filmi personajlarından daha çox, tamaşaçılara ünvanlanıb. Ana cinayət işlətmiş oğlunu onların mühakimə-sinə verir. Sonda hökmü tamaşaçı özü çıxarmalıdır.

Bu kinonun ekranlara çıxdığı vaxtdan yarım əsrdən çox ötbü. Filmdə qoyulan sual isə bu gün də aktualdır - "Onu bağışlamaq olarmı?.."

* * *

Xəyallara nöqtə qoydum,
qapısını bağladım ümidlərin...
Göz yaşımıla
tozunu yuyuram bənövşə dərdlərin.
Təzə-tər qəbirlər əkirəm
kirpiyimlə şumladığım torpaqda...
Ölüm qatarları fit verib getdi,
bizə yer yoxdu hələ...
Köks ötürdü hamı dərindən...
Mənliyim öldürdü içimdə,
gizlətməyə yer tapmadım...
Bu gün də özümü aldatdım,
yaşadım...
Qönçələr dəfn etdim bu gün,
göyərəcək gələn yaz...
Lalələr bitəcək qanından...
Başını qatdım xatirələrin,
yuxuya verdim sevgiləri.
Üzümə durmuşam mən də,
ölümü yubadıram hələ...

Saqif QARATORPAQ

* * *

Bu ömürdə ikimiz
bircə şeir yazmışıq,
bir adı məhəbbətdi,
bir adı ayrılıqdi.
Dərdi ikiyə bölsək,
həsrət sonsuz qalıqdı...

İndi təzə sətirdən
başlayaqmı yazmağa?
Bilmirəm, razisanmı
bu səhrada azmağa?

Kirpiyin qələm olsun,
bir söz yazaq təzədən.
Bir hecası mən olum,
ikinci hecası sən.

* * *

Dünən də öldürdü belə...
Torpaq tökdüm gözünə.
Durub kənardan baxım
indi özüm özümə.

Yapışmışam yenə də
keçmişin ətəyindən.
Bu gün kirlənir, çıxır
köynək kimi əyindən.

Eh... məni də düşürər
zalim zamanın atı.
Dünəndən xatirədi
yolda qalan saatım...

Uşaq deyiləm ki, küsüb də gedəm,
Getməyə elə bir yerim də yoxdu.
Elə dilə tutdun, danışdım nə var,
Daha gizlətməyə sirrim də yoxdu...

Başımı qoymağın bir diz qalmadı,
Nə varsa, əlimdən aldı bu torpaq.
Elə söylənirəm özüm-özümə,
Güçüm deyinməyə yetirmiş ancaq.

Üzümü söykəyim kimə, ağlayım?
Gözümü sıxmağa bir çiyin yoxdu.
Nələrsə qazandım, varımdı... amma,
Heyif, öyünməyə heç nəyim yoxdu...

Nakam arzuların çəni gözümdə,
Kövrək ümidlərin itən yeriyəm.
Biçilmiş zəmiyəm, çalınmış otam,
Yıxılmış ağacın mən də biriyəm...

Mənə ərk edənlər elə çoxdu ki...
Hamı məndən küsür... mən kimdən küsüm?
Gizlicə gözümü sıxım qəlbimə,
Hamıdan xəbərsiz özümdən küsüm...

Yenicə çıxmışdıq elə küçəyə,
Bir qəfil yağışa düşdük, nə düşdük...
Elə islandıq ki yağışın altda,
Yayın ortasında birdən üzüdük.

Dodağın şəh düşən çiçəyə döndü,
Yapışdı əyninə sarı köynəyin...
Bilmirəm, əllərim nə üçün əsdi,
Ürəyim bəs niyə belə göynədi?

İsländi yağışda baxışlarımız,
Nəfəsin üzümə elə toxundu...
Özümdən xəbərim yoxdu, əllərim
Yuxuda bir zərif gülə toxundu.

Qarışdı yağışa saçının ətri,
Onun belə gözəl qoxusu yoxdu.
Eşqin göz yaşında islantanların
Yağışda islanmaq qorxusu yoxdu.

Quşlar da sığındı öz yuvasına,
Hamı qaçıb getdi, boş qaldı küçə...
Yağışda islantan gün işığını
Öpüb qurudarıq biz bütün gecə.

Qanadım çıxmışdı dünən,
Təzə qalxmışdım göylərə.
Sənə güvənmişdim, heyif...
Alib məni vurdun yerə.

Sənə sığınmışdım bir az,
Yağışa düşən quş kimi.
Dedim, bahar olub isit,
Demədim, dondur qış kimi.

Hamıdan üzdüm əlimi,
Üz tutmağa yox bir adam.
Üzdə hamının doğması,
Könüldə hər kəsə yadam.

Daha buz tutub ürəklər,
Yoxdu sevgi, yoxdu qılıq...
Gözlə, gəlirəm, təkliyim!
Sevin, səninəm, tənhaliq!

Fərid Hüseynin POETİK DÜNYASI

Fərid Hüseyin “Əlvida ağacları” adlı şeirlər kitabı “kağız hazırlanması üçün kəsilən ağaclara ithaf edib”. Niyə belə? Bu ağaclarla şair ruhu arasında bir bağlılıq varmı? Ağacda kölgə var...

Ağacda hava, işıq, yaşıllıq, ağacda həyat və bərəkət var! Ağaclar kökündən güc alır! Ucalır! Bəxtiyar Vahabzadə yadına düşdü: “Dünyada hər şeyin kökü var. Kökü var torpağın, daşın da! Adamsa kökünü gəzdirir başında”.

Bəs Fərid Hüseyin poeziyasının poetik kökləri, onun rişələri haradadır, haralaracandır?! Gənc şair ağaclara əlvida deyir. Kəlgəyəmi, havayamı, həyatamı?! Onun poeziyasının poetik ovqatı buradan başlayır. *Kölgə və işıqdan!*

Kölgə və işığın düşdürüyü yer, məkan, əsasən, doğmaliqdır. Doğma yurd, doğma torpaq, doğma ellər. Kölgə və işığın düşdürüyü uzaq poetik məkan da var: İstanbul, Qahirə, Moskva, Sankt-Peterburq, London...

Kölgə və işığın ruhani qidası şair “Mən”inin sevgisi, məhəbbətidir. Amma bu məhəbbət şairin mövzu və motivlərinin bərəkəti olan qadın sevgisidir! Gəncliyin, qayğısızlığın səsi! Səslərin kölgəsi və işığıdır! Fərid Hüseynin poeziyası, doğrudan da, *təzadlı, münkəsirli poeziyadır!* Yəni...

Bu poetik məhəbbət mövzu və motivlər boyu kamala dolur. Ağac pöhrəsi kimi, gəncliyin özü kimi! Hüdudsuz arzular, istəklər, aydın səmalar, ruhun doyumsuzluğu və bütün bunların poetik ehtizazlı halları! Lirik “Mən”in obraz olaraq bu hüdudsuz istəklər qarşısında zəifliyi – bu, insanın təbii fitrətidir! İnsan dünya iradəsi qarşısında həmişə acizdir!

Bəs Fərid Hüseynin *sevgi şeirləri* necədir? – Bu şeirlərin mərkəzdə iki obraz dayanır. Lirik “Mən” və onun sevdiyi: “*Mənim bir sevdiyim vardı*”. Müəllifin əksər şeirlərinin obrazı özüdür; poetik təhkiyə, motiv, ideya, fikir, düşüncə, duyğu, qavrayış, anlayış, mühakimə onun özündən

ötürülür – birinci şəxsin təkindən. Amma bütün ünvanlara – sənə, ona, bizə, sizə, onlara və özünə! Bu poetik şeirlərin – xitabın, ovqat və ahəngin kölgəsi, əzabımı çoxdur, yaxud işığı, həsrətimi? Doğrudan da, istəmədən həyata gələn insanı gözlənilmədən bir sevgi çulğayı, – iztirab başlayır, davam edir və həsrəti gətirir... Hər şey keçmiş olur! Lirik “Mən”in poetik keçmiş kimi! Keçmişin kölgəsi və işığı kimi!

Şairin lirik “Mən”inin bir sevdiyivardı (*işıqda kölgə*), hər səhər onun adından quşlara yem səpərdi (*işıq*). Bu sevgilinin üzü günəşə, işığa bənzərdi, dini-imanıydı bu sevgi. Niyyət namazlarının duasıydı, dualarıydı bu sevgi. Bu dua, bu işıq “*xaraba taledə*” – kölgədə “*uçuq qala*” kimi idi. Niyə “*uçuq qala*”? Niyə işıqdan kölgəyə? Və əksinə. Çünkü “*o qarğışa*” çevrildikcə lirik “Mən”in ona duaları artıb, çünkü “*onun göz yaşalarından şeytanlar da su içib*”. Bu sevgilinin qarşısına indi günahları çıxıb. Niyə belə? Bu günah – kölgə başlanğıcını haradan alıb, bir anadanmı yoxsa?! Lirik “Mən” səbəbi belə görür: “*sevdiyi hər ovcunu açanda orada “günah”ı – kölgəni oxuyur, “ovcunu nə vaxt açsa, anasının günahı çıxardı*”. Təkcə bumu? Bəs özümüz? Sevgili – bu işıq-günəş – lirik “Mən”ə qədər hər şeyə yalandan and içib, ondan sonra isə hər şeyə... Hal-vəziyyətdən başqalaşın bu işıq-günəş. İndi “*köhnə əşyalar alana gözəl günlərin xatırəsini satmaqdadır*”. İşığa yox, işartiya satmaqdadir. Bu sevgili heç nəyə inanmır: nə tarixə, nə də taleyə!

Olmuşlar, olacaqlar qorxutmur gözünü! Həmişəmi? Gün keçir, vaxt ötür... Daha bu işiq həmənki deyil – günəşi qürubdadır (*kölgədə*), gözündə hamı utanır!

Günah! Qaçılmaz səhərlər və günahlar. Və deyim ki, Fərid Hüseynin şeirləri – bütün poetik mətnləri elə bu cürdür, kölgədə işiq, işiqda kölgə kimi!.. Münkəsirli! Səhvərin, günahların özü kimi!

Fərid Hüseynin bədii mətnləri nisbətən uzundur. Amma kifayət qədər lirik-psixoloji, duyğusaldır. Təhkiyə və təsvirləri lirik "Mən" in ovqatına köklənir. Bu ovqatda duyğu, qavrayış, təsəvvür çulgalaşır. Fərid Hüseynin şeirlərində qismən *Rəsul Rza*, *Ramiz Rövşən*, *Vaqif Səmədoğlu*, *Vaqif Bayatlı Odərin nəfəsi* duyulur. Amma onların heç biri deyil. Sadəcə, poetik mətnlərini janın forma təsirləri izləyir.

Fərid bəy təkcə həyat müşahidəsi ilə yazmır, bəzən kitablardan da gəlir – mövzu və motivləri tükənirmi? Təbii ki, yox! Bəlkə, başqa səbəblər də olur... O bəzən adı bir anını, duyusunu Katya, Nexlyudovaya (Lev Tolstoyun "Dirilmə" romanının qəhrəmanları) istinadən təzahür etdirir. Poetik düşüncələrini *Mariya Svetayevanın*, *Anna Axmatovanın*, – rus şairələrinin dilindən ifadə edir. Səbəb? Görünür, bəzən utancaqlığın hissi ifadəsinin poetik əksləri yaxşı olur, gözəl alınır. Belə: "yanaqlarım isinir, gözün məni qucanda" – həya da bir işıqdır!

Bəzən Nazim Hikmatın "Masalların masalı" şeirinin təsirilə də yaşayır: *Göyün əlində şəkil* – *Günaş və Ay*, *Günəşin, Ayın güzgüüsü* – *dəniz, dənizin içində baliq, balığın içində kürü...* Hərdən tavada "yandım" deməyə vaxt tapmir!.. Ənginlik, hüdudsuzluq da bir işıqdır! İnsanın "icində ürək, ürəyin içində sevgi, sevginin içində sevdiyin". İnsan hərdən "sevirəm" deməyə vaxt tapmir – ölürlə!.. Bu, son kölgəmi, işiqmə?! "Əslində sevmək də, ölmək də zamansızlığın içində gizlənir!"

Fərid Hüseyin poetik obrazlarını haradan götürür – gerçəkdənmi, yoxsa psixoloji-mənəvi olanlardanmı? Əslində şeirlərin adları bu fərqi özü deyir: "Sənsizlik", "Sevgililər günü", "Dözmək üçün məşq", "Qaragözlü üçün sonuncu nəğmə", "Eşqin mədhi", "Ağrı", "Ən gözəl yuxum", "Təklilik", "Şəklin arxasına yazılın şeir", "Bir anda", "Tək qalmış əlin səsi", "Yusif peyğəmbərə danışdıgım yuxu", "Təntənəli məyusluq", "Çağırış", "Mələklərin haqqında yazdıqları", "İntihara

dırmanın Mövlud Mövludun ayaq səslərinə", "Xatirələrin düyməsi", "Məhəmməd Hadiyə", "Çarəsizlik", "Söhbət" və s. və i. a. Əksərən belə, lirik-psixoloji. Həmişəmi? Yox!

Belə də olur: "Qatarda", "Sap", "Polis", "Qızıl baliq", "Təsbeh", "Qurbağa", "İnsan" və s. Fərid Hüseyn az hallarda epik, həyatı, maddi obraz yaradır. Amma bütün hallarda reallığın, epik məğzin verdiyi psixologizmə dayanır. Fərid Hüseyn yaradıcılığında belədir; epik materialın təsvir və təhkiyəsi yoxdur, epik nüvədən qor götürən lirizmin əsrarlı, qeyri-adi, bənzərsiz poetik halları olur...

Onun duyğuları, mücərrəd düşüncələri, təbii ki, predmetdən bənd alır – bu predmet metaforası ilə olur. Belə: "Ayrılığın ömrümün belinə dolayıram... Ayrılığın dolağından açıblar, bir ucu əlimdə gəzirəm dünyam" ("Ömür").

Onun yaradıcılığında da bədii mətnin toxunması bir qədər R.Rövşəndə, V.Bayatlıda, V. Səmədogluda olan kimidir: mətnin fərdi başlanğıçı, gedisi, daha çox subyektivliyi, gözlənilməzlikləri, lirik "Mən" in özü və özəlliyi:

Qatarda hamı öz işindədir:
tum çırtlayırlar,
uşaq yatızdırırlar,
su satırlar,
bələdçi zibilliyi yığır,
mənsə tez göz yaşını sildiyin salfeti gizlədirəm.

Yaradıcılığı haqqında danışdığını gənc şairin poetik mətnində monoloji dialoqlar yetərlidir: təsvir-təhkiyəsi buna meyillidir. Şair özünü danışır:

Başını qoysan – sevda balıncıdı,
qoymasan, tabut yeridi ciynam.
Səni görsəm, müştuluğa uzanmış ələm,
görməsəm, papağına zillənmiş dilənçi.

Fərid Hüseynin mətnləri orijinal, hissiyyathı, psixoloji və poetikdir. Şairin hissələri şeiri yazır, özünü həssaslıqla ifadə edir, həyata müdaxiləsi və münasibəti olmur:

"Dur qəbrimi sal, yatım" demək istəyirəm hərdən,
Amma hər dəfə bir cüt göz kəsir yolumu.
Kimdən soruşuramsa, deyir:
"Vallah, mənim gözüm deyil".

F.Hüseynin poetik mətnlərində həmişə xəyal, hissyyat təsvirlərdən (*gerçəkdən*) öndədir:

Allah xatirinə, burax gedim
və xoşbəxtlik
qolumu başının altında unutduğum gecədə
qalsın.

Gənc şairin bədii mətnlərində trapesiya, simmetriya, kubik, bir sözlə, *həndəsi formaların təzahürü* var. Rus şeiri, yapon şeiri kimi!

Psixoloji təzad Fərid Hüseynin bədii mətnlərində mahiyyətdir, həyatın özü kimi, təbii:

Sevgi – insanın ölümlə ayrılığıdı,
Sevgi – söyüdün kölgə barıdır,
Qorxma, iç sevgidən,
badələr qocalmır,
şərablar varlıdı... (“Eşqin mədhi”)

Onun *bədii mətnlərinin publisistik imkanları* da var:

Məktəb illərində qolumuzun,
universitet illərində başımızın,
sonra ürəyimizin ağrısında yaşayır sevgi.
Bu da adlanır bir ömür boyu sevmək,
deməli, insan bir ömür boyu sevmir,
bir ömür boyu ağrıyır,
sevgi də ən gözəl ağrıdır.

Şairin bədii mətnləri, əsasən, sərbəstdir, ölçü-
sü olmayan sərbəst.

Sağclarıma dən düşüb.
Anam hər başımı dizinə qoyanda
Onları çəkib çıxarıır – ağrıyıram.
Və mən onun saçlarına baxıb
Çarəsizliyimi anlayıram.

Fəqət müəllif ölçülü sərbəstlikdən, heçlər ölçülərdən də faydalıdır.

Harda qaldı gəlməyənlər,
Hara getdi gedənlər?

Sənsiz qaldı məndən sonra
Səni bütün sevənlər.

Yerdən, yurddan tapılmı
İtirdiyim adamlar?
Gözlərində dayanmışam,
Gediləsi haram var?!

Bu da sonucusu imiş,
Hara gəlib çatdım mən?
Sən mənim ən gözəl yuxum,
Gecən xeyrə, yatdım mən.

Fərid Hüseynin “Liriklər və qeyri-liriklər” bölgüsündəki məhəbbət şeirlərinin *əxlaq, estetika və psixoloji məziyyətləri* güclüdür (“Qəlbin tərbiyə dərsləri”). Bu baxımdan, onun “Yusif peyğəmbərə danışdığını yuxu”, “Çağırış”, “Təntənəli məyusluq”, “Aharon Appelfeldin müsahibəsi”, “Mələklərin haqqında yazdıqları”, “Xatirələrin düyməsi”, “Terrora ithaf”, “Mən”, “Təsəlli”, “Susa bilmirəm”, “25 yaşın şeiri”, “Bağışlamaq”, “Mikayıl Müşfiqin ölümünə”, “İnsan” şeirləri daha səciyyəvi görünür. Bu mətnlər, əsasən, genişdir. Adları da maraqlıdır, çağdaşdır. Bu səbəbdən əxlaqi-estetik məziyyətin epik bağları nisbətən güclüdür. Lirizm bu epik yük üzərində dayanır. Lirik “Mən” Yusif peyğəmbərə yuxu danışır. Təntənəli məyusluq canını qarsır. Çağırışlar, müsahibələr başlayır. Haqqında qeydlər oxuyur başqalarının gündəliyindən. Mələklər sağ və sol ciyinlərində dayanıb günahlarını və savablarını yazır. Lirik “Mən” intihara yox deyir. Təsəlli tapır. Məhəmməd Hadiyə üz tutur. Susa bilmir. Bağışlayır. İnsanlaşır! Fərid Hüseyin fərdi psixologizminin bioqrafiyasını, tərcümeyi-halını yazır!

Bu şeirlərin bir qədər də *əxlaq və psixolojisindən* yazaq. Belə: “Vicdan hissi artıraqca insan ancaq öz günahlarını xatırlayıır”, “İnsanı öz taleyi qədər heç nə təəccübləndirmir”. “Müqəddəs İsa, bəzən kürək söykəməyə bircə yer qalır insana – o da çarmıxda. Çəkil, çəkil o yana – “yer ver mənə yanında”, “Adəm cənnət uşaqlığından (*hissi-psixoloji ifadə*) cəhənnəm gəncliyinə qovuldu”, “Sözlərin təmizliyin qorumaqcının susardı, anasının əllərindən cənnəti qoxlardı, sevdiyi qadına son ümidi bağışlardı, xeyir meyvələri dərmək vaxtı yetişəndə o saatca yerdən üzülərdi dabanlar”, “Səliqəsi həsəd doğuran qadın, istəməzdi ovçuna pul bassınlar, istəməzdi əllərindən kirlətsin adın” (*estetik ifadə*).

Fərid Hüseyin bədii mətnlərində, əsasən, epik nüvəni-predmeti böyükür, şəxsləndirir, təcəssüm

etdirir, sonra ona impuls-hərəkət, başlanğıc verir, ekspressivlik aşılıyor. Belə:

Addım səsləri düşüb ayaqlarına yalvarırdı:
– Getmə, getmə, dayan.
Addım səsləri ilan olub ayaqlarına dolanırdı...
Dayanarmı heç öz axırına ucalan?

Gənc şair sətirüstü faktlarla sətiraltının mənasını verir, – alt və üst qat həmişə psixoloji və dəyərləndirilən olur, “bundan sonra” obrazlı məntiq gəlir:

Xatirələrin düyməsini açanda
od tutur keçmişin və indin yanır,
gələcəyin kül olur.

Fərid bəy şeirlərində, demək olar ki, bütünlüklə psixoloji təzadı göstərir. Bu da belə: “Nənəm kor idi, – küçələrsə çökək-çökək. Onda mən uşaq deyildim – nənəmin əlindən tutan bir cüt göz idim.

Nənəm öldü,
Sonralar asfalt çəkdilər küçələrə.
İndi mən koram –
nənəli çökəkliliklərə.

Fərid bəyin mətnləri öz qidasını hərdən dini motivlərdən də alır. “Bağışlamaq” şeirindən:

Səni aldadanın da,
səni ağladanın da taleyidi günahı.
Ürəyini açmaq, əlini uzatmaq,
özgənin günahına öz suçuntək ağlamaq –
bağışlamaq hamını,
hər dəfə bağışlamaq...

Poetik *mənalandırma* və *dəyərləndirmə* lirik “Mən”in mühakimələri ilə bütün mətn forması da kəsb edə bilir: “İnsan” şeirindən:

İnsan böyümür ki,
bələyi böyüüb kəfən olur.

İnsan çətinə düşmür ki,
sevdikləri fələk olur.

İnsan ağlamır ki,
gülüşü hönkürür.

İnsan ölmür ki,
torpaq anaya dönür...

Beləliklə, Fərid Hüseynin bədii mətnlərində xeyli uğurlu poetik fiqurlar, poetizmlər – təsvir və ifadə vasitələri var. Bir neçəsi: “Qraf cahilkən deyirdi: “Xoşbəxt kəs hələ doğulmayandır”. “Sonrasa ömrünü az-az yaşadı: Allaha inandığı vaxtlar”, “Anamdan gizli axan göz yaşlarını Cənnətdə gülabtək səpəcəklər üstümüzə. Adamlar həyatımızdan səssizcə çıxıb gedirlər, Necə ki, quşlar “uçuram” demədən uçur”. “Deməli, suallar daha çox düzgün yaşamayanda doğulur”, “Hərdən elə biliyəm, kiminsə yuxusudur ömrüm” və s.

Bu da var ki, Fərid Hüseynin poetik obrazlarını mətnlənən ayırib təqdim edəndə bəzən qismən zəifləyir. Səbəb? Çünkü Fərid bəy poetik mətnin cilasında, estetikasında maksimum səbirli olmur. Daha çox hissini, duyğusunu qoruyub saxlamağa, təbii ifadə etməyə çalışır. İstedad isə həmişə istedad olmur, zəhmət olur! Zəhmət! Fərid bəyin uğurlu metaforaları, təşbehləri var. Lakin o, poetik fiqurların əhatəsini sanki bacardığından az nəzərə alır. Bu ona bənzəyir ki, qapının ağını səliqəli saxlayırsan, əhatəsinə isə az diqqət yetirirsən. O, mətnin əxlaq və fəlsəfəsinə, psixologiyasına daha çox varır...

Gənc şair Fərid Hüseyin ağaclarla əlvida demir. Kəsilmiş ağaclarla əlvida deyir. Ağaclarla kölgə var. Ağaclarla işıq, həyat, sevgi var. Fərid bəy ağaclarla həm kölgə, həm də işıq kimi baxır. Kölgələrə – uğursuz, ölülmüş xatirələrə əlvida deyir, kədərə, təəssüfə əlvida deyir. Xatirələrin, yaşıntıların doğurduğu işığı təbərrük bilir gözünə! Bu işıqdakı sevgi və həyatı bəkləyir Fərid Hüseyin. Arzumuz budur ki, Fərid bəyin lirik “Mən”i həyatın, dönyanın daha geniş üfüqlərinə tezliklə yol alsın və böyük ədəbiyyatın mövzuların, obrazların və ideyaların poetik təbliğatçısı olsun. Uğurlar arzulayıraq!

Əlizadə ƏSGƏRLİ

Babamı xatırlarkən

Səma MUĞANNA

Həyat necə də qəribədir... İnsan nə etməsindən asılı olmayıaraq, heç vaxt dayanır, zamanın səyahətinə davam edir. Həyat xəyalların, möcüzələrin beiyiidir...

Biri var idi, biri yox idi. Altı nəfərdən ibarət bir ailə var idi. Bu ailədə bir balaca qız və qardaşı var idi. Bu qız hər şeylə maraqlanar, səyahət etməyi çox sevərdi.

Günlər keçdi. Bir gün balaca qız həyətə çıxanda göy üzünü qara buludlar aldı. Balaca qız çox qorxdu, qışkırdı. Bu səsi eşidən evdəkilər həyətə çıxdılar və təəccübləndilər.

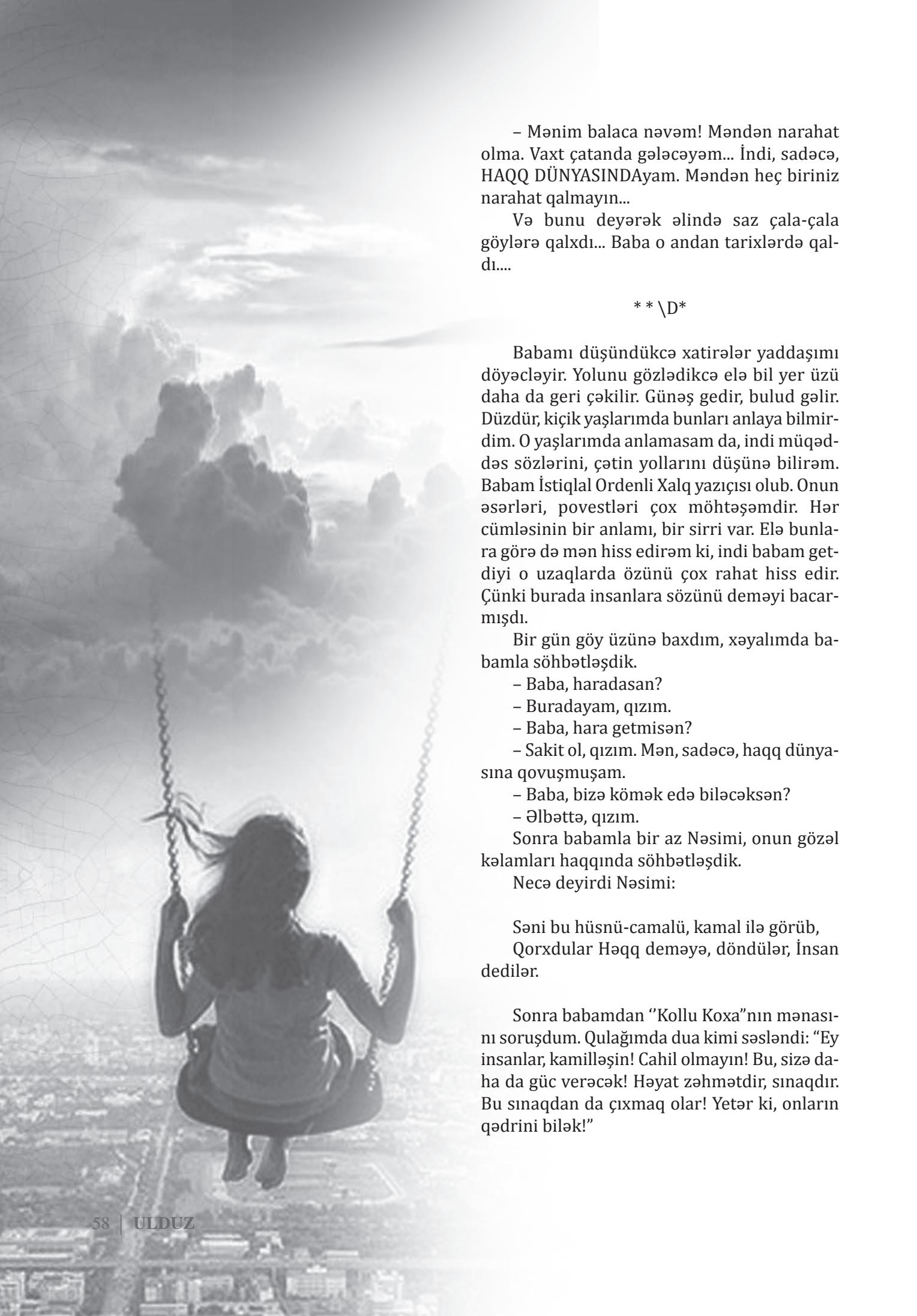
* * *

Dörd gün keçdi. Birdən ailənin ağsaqqalı babanın hali dəyişdi. Evdəkilər nə qədər çalış-salar da... Ehh... Nə isə...

O gündən balaca qızın çöhrəsini qara buludlar bürdü... Neçə gün məktəbə belə getmədi... Danışmadı... Səssizliyə büründü...

Bir gün babasının stolunun siyirməsində bir zərf gördü. O, zərfi açdı, içərisində bir məktub və bir şəkil var idi... Bu şəkildə EYSARIN – babanın şəkli təsvir olunmuşdu. Əlində saz var idi. O, məktubunda bunları yazmışdı: “Əziz balaca qızım... Məndən narahat olma... Vaxt gəldikdə mən yenə geri qayidacağam. Sadəcə, bir az gözlə...”

Balaca qız bu sözlərdən həyəcanlandı... Bir neçə gün fikirli gəzdi... Və həmin gün gəlib çatdı. Birdən onun qarşısına bir qaranlıq yol çıxdı. Bu yol çox uzun idi. Amma balaca qız həmin o qaranlıqdan çıxdı və bir işıqlı yerə gəldi. Orada babasını gördü... O qədər sevincli idi ki, bilmirdi, nə etsin... Babası ilə səhbətləşdi. Baba dedi:

– Mənim balaca nəvəm! Məndən narahat olma. Vaxt çatanda gələcəyəm... İndi, sadəcə, HAQQ DÜNYASINDAyam. Məndən heç biriniz narahat qalmayın...

Və bunu deyərək əlində saz çala-çala göylərə qalxdı... Baba o andan tarixlərdə qaldı....

* * \D*

Babamı düşündükə xatirələr yaddaşımı döyəcləyir. Yolunu gözlədikcə elə bil yer üzü daha da geri çəkilir. Günəş gedir, bulud gəlir. Düzdür, kiçik yaşlarımda bunları anlaya bilmirdim. O yaşlarımda anlamasam da, indi müqəddəs sözlərini, çətin yollarını düşünə bilirəm. Babam İstiqlal Ordenli Xalq yazıçısı olub. Onun əsərləri, povestləri çox möhtəşəmdir. Hər cümləsinin bir anlamı, bir sırrı var. Elə bunlara görə də mən hiss edirəm ki, indi babam getdiyi o uzaqlarda özünü çox rahat hiss edir. Çünkü burada insanlara sözünü deməyi bacarmışdı.

Bir gün göy üzünə baxdım, xəyalında babamla səhbətləşdik.

- Baba, haradasan?
- Buradayam, qızım.
- Baba, hara getmişən?
- Sakit ol, qızım. Mən, sadəcə, haqq dünya-sına qovuşmuşam.

- Baba, bizə kömək edə biləcəksən?
- Əlbəttə, qızım.

Sonra babamla bir az Nəsimi, onun gözəl kəlamları haqqında səhbətləşdik.

Necə deyirdi Nəsimi:

Səni bu hüsnü-camalü, kamal ilə görüb,
Qorxdular Həqq deməyə, döndülər, İnsan
dedilər.

Sonra babamdan "Kollu Koxa"nın mənasını soruştum. Qulağimdə dua kimi səsləndi: "Ey insanlar, kamilləşin! Cahil olmayın! Bu, sizə da-ha da güc verəcək! Həyat zəhmətdir, sinaqdır. Bu sinaqdan da çıxmaq olar! Yetər ki, onların qədrini bilək!"

Yrd. Doç. Dr. K.M.CUMAKADIROVA

*N. İsanov Kırgız Devlet İnşaat,
Ulaşım ve Mimari Üniversitesi
Kırgız Dili Bölümü Bölüm Başkanı*

ŞAİR SEYYİD İMADEDDİN NESİMİ'NİN POETİK ARAYIŞLARI

Azerbaycan'ın büyük şairi Seyyid İmadeddin Nesîmî'nin (1369-1417) edebi mirasları her zaman araştırmacıların dikkatini üzerine çekmiş, araştırma alanını oluştura gelmiştir. Fakat, Doğu şiirinin yıldızı olan İmadeddin Nesîmî'nin poetik dünyasını açıklamak hiç kolay olmamıştır. Şairin sanatı aracılığıyla Doğu felsefesini de içine alan poetik başarıları Türkçe konuşan halkların şirrine, tematik yapısına bir hayli tesir etmiştir. Şairin Türk halklarının söz varlığının imkanlarını ayrı bir ustalıkla kullanabilmesi, bunun neticesinde de şiirleştirdiği her bir kelimenin anlamsal alanını daha da genişleteerek istenilen düşünceyi net açıklayabilmesi onun en büyük başarısı olmuştur. Dolayısıyla bu yazında, İmadeddin Nesîmî'nin Türk edebiyatında bahsi geçen özellikleriyle ayrı bir yere sahip olduğu konusuna açıklık getirilecektir. Şairin şiirlerinin anlaşılması, derin anlamındaki cevherlerin yüzeye çıkartılabilmesi ve felsefesinin açıklanabilmesi pek de kolay olmamıştır. Çünkü çok yönlü bir şahsiyet olan Nesîmî'nin felsefi derinlikli şiirlerini -bizzat şairin bakış açısından- anlayabilmek bile büyük bir ilmî araştırmayı gerektiren zor bir iştir. Şu bir gerçeketir ki, İmadeddin Nesîmî'nin dinî bakış açısını, dünyagörüşünü mistik-felsefi

açıdan ele alıp incelemekle birlikte şairin poetik kimliğini belirlemek, kendi başına ayrı bir araştırma konusunu oluşturur. İmadeddin Nesîmî'nin büyük şair olduğunu Türk halkları tarafından tanınmışsa da felsefeye yoğunlaşmış eserlerini herkesin anlayamadığını söyleyebiliriz. Bu da onun şiirlerindeki eski anlayıştan uzak, yaratılanların en şerflisi olan insana kozmik yükseklikten bakarak insanı yücelten şiirleri onun dünyaya olan bakışının çok üstün olduğuna işaret etmektedir. Büyük şair İmadeddin Nesîmî'nin şiirlerini inceleyken, onun sanatını etkileyen döneminin toplumsal olayların, avam halk tabakasının hayatıyla istek ve arzularının, çeşitli sorunlarıyla tüm o dönemi kapsayan ağır tarihi koşulların kelimeler aracılığıyla en güzel şekilde dile getirildiğini anlıyoruz.

Seyyid İmadeddin Nesîmî, Şirvanşah devletindeki Şemaha şehrinde dünyaya gelmiştir. *Nesîmî* mahlası arapça kelime olup "esinti" anlamına gelir. Belgelerde İmadeddin Nesîmî zanaatkarların arasında yetişmiştir. İmadeddin Nesîmî'nin eserlerinde Celaleddin Rumî, Sâdî, İbn-i Sina, Feridüddin Attar gibi büyük insanların adlarının geçmesi onun ne kadar araştırma ruhlu bir kişiliğe sahip âlim bir şair olduğunu kanıtlı-

dır. Kendi döneminde Nesîmî'nin Şemaha şehrinde âlimler kurulunu (Meclis-ül umma) kurduğu bilinir.

Sair İmadeddin Nesîmî'nin eserlerinin araştırılmasıyla Türk halkın felsefi düşüncesinin, millî değerlerinin en iyi şekilde yansıtıldığı şiirlerinde halkın her şeyden üstün tuttuğu hürriyeti arzusunun da dile getirildiği anlaşılacaktır. Nesîmî'nin "Divan"ını incelerken şairin hayatına, yaşadığı döneme, edebi etkileşimleri ile yaşadığı yüzyılın tarihî-felsefi kaynaklarına da başvurmak gerekmektedir. Lâtîfî Kastamonulu'nun 1546 yılında yazdığı "Latifi Tezkiresi"nde onun ikisini Azerbaycan, birini fars (az bir kısmını arap) dilinde kaleme aldığı üç "Divan"ının bulunduğuandan bahsedilmektedir. Rıza Kulihane Hidayet'in "Çiçekler Bahçesi" adlı tezkiresinde Nesîmî'nin "Divan"ının üç bin sayfadan olduğu ancak bu onun eserlerinin sadece bir kısmını oluşturdugu bilgisine rastlanmaktadır. İmadeddin Nesîmî ile ilgili bilgilere sadece tezkirelerde değil, felsefi risalelerde de rastlamak mümkündür. Şair ile ilgili araştırma yapılrsa, Kula Nesîmî, Usûlî, Muhieddin Abdal, Pir Sultan, Koyunoğlu gibi birçok şairin şiirlerinde Nesîmî'nin etkisinin olduğunu görülecektir.

Azerbaycan edebiyatında şairin hayatını, sanatını ve felsefi eserlerini araştırma faaliyetleri XX yüzyılın 20 yıllarında başlamıştır. Bu bağlamda Salaman Mümtaz ilk akla gelen Nesîmî-naslardandır. Şairin poetik mirası yayımlanırken en son el yazmalardan yararlanılmıştır. Düşünür şairin eserlerinin araştırılmasında Azerbaycan filozoflarının araştırmalarının da ayrı bir yeri vardır. Bilim adamı Z. Kulizade'nin "Hurufilik ve Azerbaycan'daki Temsilcileri" adlı kitabında Hurufilî bir fesefî akım olarak ele almış ve bu akımın siyasi yönüne ağırlık vererek araştırmıştır. İmadeddin Nesîmî'nin "Divan"ını bilimsel olarak inceleyen Türkmen araştırmacı Abdullâti Bende-roğlu, bu eseri Türk dünyasındaki yeni bir açılış olarak değerlendirmiştir ayrıca Seyyid İmadeddin Nesîmî'nin de bir deha olduğunu dile getirmiştir. Bu çalışmada Kuli Nesmi'nin de Seyyid İmadeddin Nesîmî'nin siyasetinin devam ettiricisi olduğunu ancak eserlerindeki ilmî bakış açılarının

tarihi kaynaklara göre birbirinden farklı olduğu, bu farkın da tarihi kaynaklardaki farklı yaklaşımlardan kaynaklanmış olabileceği vurgulanmıştır.

İmadeddin Nesîmî'nin poetik dünyasında menkibe, kissa gibi dinî edebiyat türlerine, mit, halk masalları, çeşitli inanç sistemleri, atasözleri, deyimler gibi sözlü halk edebiyatının hemen hemen her türüne rastlamak mümkündür. Araştırmacıların içinden sadece İ. Hikmet, haklı olarak Nesîmî'nin bir İslam düşünürü olduğu hususunu fark etmiştir. Ancak şairin eserlerinde Türk poetikasının arkaik yapısı açıkça görülmektedir. Ayrıca bu poetik yapıda mitik inanışlarla eski dinî inanç sistemini ilişkilendiren bir bağın olması da özellikle merak uyandırmaktadır. Bu bağlamda İmadeddin Nesîmî'nin mitik konulardan "ay ile güneşin aşkı", dinî mitolojik konulardan "nar ağacının kutsallığı" gibi çeşitli halk inanışlarının onun eserlerinden yer alması birer örnektir. Onun, dönemindeki diğer şairlerden farklı kılan en önemli özelliği felsefi temel olarak Hurufilî kabul etmiş olmasıyla birlikte hümanist yönüdür. Hurufilîn önemli özelliği insanın imkân sınırlarının doğanın bir parçası olarak değerlendirilmesidir. Hurufilîn, sadece dinî-felsefi bir eğilim olmadığı, siyasi yönünün de olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda Hurufilik, Timurlulara karşı mücadelede en temel ideolojik kaynaklardan biri olmuştur. İmadeddin Nesîmî'nin şiirlerinde de Hurufilik fikirlerine yeterince rastlanmaktadır. Hurufilîn saptanmasını felsefi sorular daha da zorlaştırır ki İmadeddin Nesîmî'nin de bu akımdaki rolünü tam olarak belirlemek bir o kadar zordur, ayrıca tartışma konusunu da oluşturur. İmadeddin Nesîmî'nin eserlerinde Allah korku kaynağı olan bir güç olarak değil, rahim, rahman, habip gibi sıfatlarıyla geçer. Dolayısıyla Nesîmî bazı sufiler gibi Allah'ın aşka özgü yönlerini ön plana çıkarır. Bazı şiirlerinde de o insanın kendini tanımaması gerektiğini telkin eder. Mesela,

Kişi kim marifette kamil olmaz, Ona nur-u inayet hâsil olmaz.

Ey özünden bihaber gafil, uyan, Here gel kim, herk, değil batıl, uyan.

Olma fani aleme mail, uyan, Marifetten nesne kıl, hâsil, uyan.

Bu beyitleri şu şekilde özetlemek mümkündür: "Allah görünmez değildir, o senin özündedir". Burada İmadeddin Nesîmî'nin söylemek istediği yaratıcı ile insanın arasındaki bağın ezelî ve ebedîliğidir. Bu bağın farkına varılması ve canlı tutulması da gönül yoluyla, manevi bir yol ile ona ulaşma/ kavuşma arzusuyla mümkün olacaktır. Nesîmî Allah'ı Hurufilik akımının temelinden ayrı olarak değerlendirmemiştir; onun anlayışına göre Allah, bizi kuşatan dünyayla, insanla iç içe ve yan yanadır. Kim ki hakikati ararsa önce kendini anlamaya çalışmalıdır. Çünkü hakikat onun güzelliğe, iyiliğe yaklaşımına göre şekillenir. Böylece o, Yaratıcının kudretine ve büyülüğüne kani olurken aynı zamanda O'nun yarattığı insanın da büyülüğüne kani olması gerektiği düşüncesini telkin etmeye çalışmıştır. Bu düşüncesini "Hazineyi arama sen tahta veya demirde,/ İnsanoğlu hazinedir bilesin her devirde!" mîsraları kanıtlar niteliktirdir. İnsanı yükseltirken Nesîmî; yaratıcının gücünü, yarattığı kulunun bu dünyadaki önemini çok güçlü felsefi düşünceye dayalı olarak anlatmaktadır.

Felsefi-lirik şiirlerinde insan ve aşk kavramlarına genişçe yer verilmektedir. Bu en ulvi hisleri şair kendi bakış açısına göre felsefi kategori olarak değerlendirilir. Allah'a, güzelliklere yönelik bu mistik yaklaşımı Nesîmî'nin lirizminin ana motifi sayılır.

Kadın kavramı ise her zaman felsefi açıdan Allah'ın yarattığı güzellik olarak yüceltilmektedir. Esas teması, insan ve Allah'tır.

Ben dünyanın, yaratılışının, başlangıcının sebebiyim,

Ben güneşten, aydan kalan karanlığın kalanıyorum.

Ben karanlıktan zorlanan her bir yanda parlayan ay ve güneşim,

Ebedî aşkın ve ezelî güzelliğin dünyasıyım,

Şehirdeki darlığı rağmen mutsuzlukta bir tehlike yok derim.

Onun düşüncesine göre insan ve insanın asıl gayesi bu dünyayı terk edip başka dünyaya göçmek değil, Allah'a yakın olmaktır, Allah'tan haki-

katı, iyiliği istemek, İmadeddin Nesîmî Kur'an'ı büyük ilim olarak görür, Ayet-i Kerimelere başvurur, Hurufi bakış açısından dinî konuları şerh eder. İmadeddin Nesîmî'nin ustalığını onun keskin içerikli şiirleri, açık, poetik dil ile ifade edilen ve sınırları aşan felsefi derinlikli mîsralarından anlamak mümkündür. Çok üstün poetik ustalığı, şiir dünyasının gizemli yönleri daha çok gazel türünde açıkça göze çarpar. Şiirlerinin çoğu aşk teması üzerine felsefi lirizm ile yazılmıştır. İmadeddin Nesîmî'ye kadarki şairlerin şiirleri de Nesîmî'nin şiirleri ile aynı potada değerlendirildiği gibi karşılaştırılarak da ele alınır. Belirtimesi gereken önemli bir husus da şudur ki, Şairin en güzel mîsraları, insanoğlunun yüceligkeitine vurgu yaptığı mîsralarıdır. Mesela, "Hazineyi arama sen tahta veya demirde,/ İnsanoğlu hazinedir bilesin her devirde!" mîsraları bunu kanıtlar niteliktir.

Âşık edebiyatının sonraki temsilcilerinin eserlerinde de İmadeddin Nesîmî'nin etkisini görmek mümkündür. İmadeddin Nesîmî; gazel, rubai, tuyug türlerinde şiirler yazan, eserleriyle de Ortadoğu ve Merkezî Asya ülkelerinde tanınan bir şairdir. Ayrıca günümüz şiirini de Nesîmî'siz hayal etmek mümkün olmadığını zamanın kanıtladığına şahit oluyoruz.

Türkiye'de İmadeddin Nesîmî'nin eserleri 2 kere (1871-1880 yıllarında) yayınlanmıştır. Ayrıca müstakil olarak yayınlanmamış eserleri de dergilerde, antolojilerde yer almıştır.

1926 yılında Bakü'de azerbaycanlı tezkireci Salman Mümtaz tarafından "Divan"ı yayınlanmıştır.

1973 yılında doğumunun 600. yıl dönümü armağanı olarak Azerbaycan sinema yönetmeni Gasan Seyitbeyli tarafından sinema filmi çekilmiştir.

2019 yılı, doğumunun 650. yılı dolayısıyla "Nesîmî yılı" ilan edildi.

Sonuç olarak, Seyyid İmadeddin Nesîmî'nin Türk şiiri tarihinde ve felsefesinde ayrı bir yere sahip olduğunu ve onun şiirinin genel olarak insanlığın hümanist eğilimindeki felsefi düşünceleri barındırdığını söyleyebiliriz.

Nurəngiz Gün

TANRI

BƏŞƏR ÖVLADIDIR

Sizə həsr edirəm, mənim Fatimələrim, Kozettalarım,
Zoluşkalarım! Ruhunuza aramsız bir nəğmə oxuyuram bu
gün sizin. Bu nəğmənin öz əhəngi, öz vüsəti var, mənim
susqun, naçar balalarım! Bu nəğmə uşaqlıqdan məhrum
dünyanızın, səadətə həsrət ürəklərinizin, titrək dodaqlarınızın,
yorğun ayaqlarınızın şərəfinə oxunur, mənim qanadsız
göyərçinlərim...

1979-cu ilin bir payız səhəri qatar tıqqatıqla irəliləyirdi. Cavan qadın iki günlük yolda bir an da olsa, gözünü yummamışdı. Nə düşündürdü bu qədər, nə idi onu narahat edən? Axtarsan, heç özü də bilmirdi ki, niyə belə həyəcanlıdı? Bəlkə, o yaralı xatırələr oyanmışdı qəlbində yenə? Yox! Çiyinləri artıq çoxdan boşalmışdı bu yükdən. İndi o, hardasa özünü xoşbəxt sanırdı.

Bu balaca, dar kupe ona elə geniş, elə işıqlı görünürdü ki, sanki başının üstündə sonsuz mavi səma vardı, bu mavi səmada mavi-mavi quşlar civildəsirdi. Ayaqlarının altında yamyasıl otlar vardi, üstündə belədən-beləyə uçaşan böcəklər, kəpənəklər... Gözlərinin önündə isə ucsuz-bucaqsız sünbüll tarlasının sarı-sarı bugda qılıqları bir-birinə ilişib piçıldışırdı.

Kupenin qapısından o tərəfə vaqonun uzun, dar yolcuğu uzanırdı. Bu uzun-uzadı yolcuğun darısqal guşəsinə bir yekə, yupumru günəş yerləşmişdi. "Bəlkə, günəş kainatın anasıdır? Ki, çoxluca sarı-narınçı tel-tel qollarıyla kainatı bərk-bərk qucaqlayıb qoruyur? Necə nəhəngdir Günəş? Nə qəribə rəng qarışığı var bu kəhrəba günəşin?"

...Qürub çağrı yetişmişdi. Uzun günün gündüzüünü par-par yanib hamiya meydan oxuyan kəhrəba günəş artıq mürgüləyirdi. İndi o sapsarı, nəhəng Günəş qıpqrımızi balaca bir nara çevrilmişdi, üfüqdən aşağı yuvarlanırdı. Qadın onun qürub etməsinə heyrətlə baxırdı və bir qədər sonra onu gizli bir kədər hissi bürüdü.

Bir azdan Ay doğdu. Ay lap başının üstündəydi. Əlini atsaydı, az qala tutacaqdı bu gümüş qarışığını! Ayın gümüş telləri ona elə uzun, elə davamlı gəldi ki, az qaldı bu tellərdən yapışib göylərə qalxın.

Ona elə gəldi ki, ulduzlar duz dənələridir, kimsə onları duz gölündən qaşıyb, ovuclarına alıb göyə səpələyib.

Günəş də yorulmuşdu. Ay da öz yuvasına çəkilirdi, ulduzlar da utanmışdı onlara dikilən bu bir cüt mavi gözün vurgunluğundan.

Amma bu qadın bu dar-darlıq vaqonun balaca pəncərəsindən, onunçun sanki təzə ənginlik açacaq dünyasından üz döndərə bilmirdi. Uzun gecəni yatmamışdı o... və...

Və bir də qadının kupesinə bitişik kuppenin açıq qapısının ağızında durub bu "qəribə qadını" izləməkdən yorulmayan bir oğlan. Vaqonun sərininləri çoxdan qapılarını çəkib yatmışdı. Bircə o oğlan! Fikirləşirdi: "Sübədək oyaq qalıb pəncərəyə yapışan bu qadının ayaqları yorulmadı? Niyə onun üzünə qəribə-qəribə ifadələr qonur və tez də yox olub gedir? Niyə o heç kimi görmür, heç kimi hiss etmir. Axı bayaqdan mən onun yanından neçə dəfə keçmişəm!"

Qarşidan ötən bir uzun qatarın vaqonları arasında qadının üzündə şölələnən qıpqrımızi od rəngli işıq oğlana imkan verdi ki, onun gözlərini görsün. Qadının gözləri çox-çox uzaqlarda qalmışdı. Ürək edib yaxınlaşdı. Ehtiyatla:

– Bəlkə, sizə kömək lazımdır?

– ...

– Deyirəm, helə-belə, bəlkə, bir kömək-zad lazımdır?

– ...

– Mənə elə gəldi ki, sizə nədəsə kömək etmək lazımdır.

Qadın öz dünyasına qapılıb qalmışdı. O heç nə eșitmirdi. Oğlan özünü bir qədər itirmişdi. Dedi:

– Bilirsiniz, inciməyin, siz çox "qəribə adam" təsiri bağışlayırsınız. Bir də nə üçünsə məni çox düşündürürsünüz.

Qadın yenə də susmuşdu. Onun bu susqunluğu oğlunu lap çasdırdı.

– Məni düz başa düşün. Helə-belə, nə üçünsə... Qəribə görsənsəniz də, elə bil siz nə isə yaxşı adamsınız axı!

Qadın yalnız indi aldı bu sözləri və xətrinə dəymış kimi çox biganə:

– Təşəkkür edirəm. Ancaq qəribədir, bilmirəm siz qəribəsiniz, ya mən? – deyə cavab verdi.

– Görünür, biz hər ikimiz qəribəyik, – deyə oğlan çox ehtiyatla cavab verdi.

– Onda biz bir-birimizi yaxşı başa düşə bilərik. Elə deyilmə!

– Sübədə!

– Elə isə məni rahat buraxın. Mənim özümlə qalmağımı imkan yaradın.

Qəribə baxışlı bu "qəribə oğlan"ın baxışları, qəribə baxışlı bu "qəribə qadın"ın ardınca ilişib qaldı. Kupe qapısı içəridən kilidləndi. Bir neçə an bundan əvvəl gedən o qısaca söhbət də qapıdan o tərəfdə qaldı.

Qatar gedirdi, sürətini yaman artırmışdı. Sübhə az qalırıldı. Qadın yatmamıştı. Bu axşam üfüqdən aşağı ötürdüyü kəhrəba günəşi gözləyirdi. Üfűq qızardı, amma günəş boylanmadı. Bir topa qara bulud ötdü, pəncərəni yağış döyəclədi.

Qadın birdən-birə diksinən kimi oldu və bayaqqan bəri gözlərinə hədəf tutduğu nöqtəni azad etdi, dərindən köks ötürüb yorğun baxışlarını pəncərədən çekdi.

Kupenin o biri taxtasında balaca bir varlıq yatmışdı. O, ciyərparası idi qadının. Yeganə övladı. Qız uşağıydı. Kupenin isti, boğuq havasının ağırlığından çırmalayıb kənarə atlığı yorğanı yerə düşmüşdü. Əyilib götürdü, yenidən üstünə sərdi, astaca alnından öpdü, sonra da azacıq açıq qalan pəncərəni bərk-bərk örtdü.

Yağış yaman şiddetlənmışdı. Yaxşı təpipler onun adını, şıdırğı! Düzdü, şıdırğı yağırıldı. "Bu yağışı adam içə bilər, bu yağışı adam qucaqlayıb öpə bilər, bu yağışa adam piçhapiçla ürəyini aça bilər, bu yağışda adam lap lüt soyuna bilər, bu yağışda adam yuyuna bilər, lap o yan-bu yana qaça bilər..."

"Amma... al! Adamlar! Onlar cürbəcürdürlər. Biri sənə dəli deyəcək, biri sənə... biri sənə... biri də sənə, bəlkə də... Eh, daha nə bilim, nələr deyəcək".

Qadın birdən lap irəliləri düşündü. Düşündü ki, onun da atası, anası vardi, onun da uşaqlıq illəri vardi. Və bir dəfə Pirşağıdakı bağlarında atasına demişdi ki, bəs:

- Ata, bilirsən ürəyim nə istəyir?
- Nə istəyirsən, gülüm?
- Ata, gülməzsən ki?
- Yox...
- Ata, mən istəyirəm ki, bax, o pişiyi görürsən? Hə, bax, mən elə lap o pişiyin yanında, elə elənciy, bax, o pişik uzanan kimi uzanım.

Pişik, sən demə, gedib küçənin tən ortasında, qumlu, tozlu bir yolda, arxası üstə, qolları, qıçları azad-azadyana torpağa sərili, heç kimi, heç nəyi eyninə almadan özünü eninə-uzununa günə verirmiş. Və, sən demə, Tanrıca çağırılan (onun adı Tanrı idi, elə-belə, evdə və eşikdə. Əsl adı isə...) bu balaca qız da bir vaxt belə iştahla yaşayıb və beləcə bir arzuda olub.

- Yox, göz bəbəyim! Sən mənim gülümsən axı, laləm, nərgizim, bənövşəmsən. Belə incə güllərin o toz-torpaqda nə işi var? Görən nə deyər? Deyərlər ki, Tanrı dəlisovdur, başdan o sözdür...

- Bəs pişiyə niyə deməzlər?

- Çünkü o, pişikdir, sən isə insan.

- Deməli, pişik biz insanlardan azaddır?

- Sən nə çox danışırsan? Hələ uşaqsan, belə şeylərə baş qoşmasan, yaxşıdır, - deyə ata bir vaxt cavab tapıb verə bilməmişdi bu balaca "filosofuna..."

- "Uşaqsan!" Ata bilmirdi ki, bu altı yaşlı qızçıqaz heç onda da uşaqqı deyildi. Ata bilmirdi ki, bu uşağın başı, beyni hər gün dünyanın işləri ilə necə dolub-boşaları, bu uşağın ürəyi yupyum-şaqdır, kövrəkdən də kövrəkdi. Ata hələ onun kimincünsə gecələri yorğanı başına çəkərək gizli-gizli ağlayıb göz yaşı tökdüyüünü, özgələrin kədərini bölmək qabiliyyətini heç görüb duyamışdı da əməlli-başlı. Belə olmasaydı...

Bir Novruz bayramı...

Bir Novruz bayramı dalanlarının dibində yaşayan Qızxanım arvadla yetim nəvəsi cuqqulu Rəna dünyalarca sevinmişdi.

Bayram axşamı ona və nənəsi Qızxanım arvada çoxlu şəkərbura, paxlava, qovurğa, ləbləbi, iki yaşıl şam, iki qırmızı yumurta, hər şey, hər şey, hətta üstəlik bir qırmızı güllü markizet paltar da gəlmışdı. Sevinmişdi cuqqulu Rəna, Tanrıcanın belə adlandırdığı, öz yaşıdı cuqqulu Rəna.

Axırıncı çərşənbə günü dayəsi Yasəmən xala ilə hamama gedirlər. Tanrıca yaman Tanrıca idi. Oddu, alovdu, dəlisovdu. Amma hərdən belə də deyirdilər: "Key Tanrı", "Gic Tanrı"... Çünkü qeyri-adı təbiətli uşaqqı ididi bu Tanrı.

Hə, hamamda haray-həşir salır ki, bəs paltarımı oğurlayıblar. Sən demə, bu paltarımı Yasəmən xalanın uzun, enlibalaq tumanına elə fəndlə sancaqlayıb ki, arvadın heç ruhu belə incimir. Özü isə uydurduğuna inanırmış kimi qışqabağını tökmüş halda deyir: "İşə bax ha, balaca bir uşağın da paltarını oğurlarmışlar! Ay yəyə, (O, Yasəmən xalasını "yəyə" çağırardı) söy də. De ki, əli qurusun helə onu götürənin".

Yasəmən xala dünyada hansı sözü təmiz söyləyə bilsəydi, "cəhənnəmə" ilə "zdrastvuyte" sözlərini heç vaxt düz tələffüz eləyə bilməzdii. İndi də eləcə:

- Izdrasti! İndi neyniyək! Özümüzü öldürək? Cəhəndəmə oğurlayıblar. Buna bax e! Qız, nə eşələnirsən özgənin bor-boxçasında? İtib, itib də. Al geyin gürüm bu soxanı. Hə, indi başını gəti bura gürüm! - deyib qızın başını ləçəklə bağlaya-bağlaya donquldandı:

– Şükür, nə yaxşı başını itirməmisən. Sənin əlindən cana gəlmışəm. Al görün bu qətfəni. Yaş da olsa, bürü özünə. Daha belə yarıçılpaq getməyəcəksən ki küçəni. Yoxsa biz də moltanızad olmuşuq? Nə var, qasqabağını tökmüsən? Gəl bura görüm! Bəlasan, bəla!

Yasəmən arvad yaş qətfəni Tanrıının ciyinlərindən aşağı salladı. Yollandılar evə sari. Budur, üstünə saldığı ağ qətfəsi ciyindən ayaqlarına qədər yerlə sürünlər. Yaylığı başına lap molla əmmaməsi kimi sarınib. Özünü itirdiyindən səndəllərini də tərsəməssəm geymişdi. İndi küçəni şəstlə gedir, hıyləsinin baş tutduğuna sevinirdi. Küçədə adamlar olduğunu unutmuşdu, elə hey dişləri ağarırdı. Elə bil bir qırmızı əmmaməli, ağ cübbəli, balacaboy bir molla peyda olmuşdu və bu balaca molla başdan da bir az səydir. Yamanca gülməli görkəmi vardi. Hətta hamı ona mat-məəttəl baxır və arabir də gülürdülər. Məhəllə uşaqlarından da biri “gic gəlir” – deyib əkildi.

“Gic Tanrıca” səhərisi gün “oğurlanan” həmin o qırmızı gülli təzə markizet donunu və bayram payını cuqqulu Rənasına aparmış və özünü ondan çox-çox yaşılı və ağıllı göstərərək demişdi:

– Bayramın da mübarək! Neçə belə illərə çıxasan nənənnən. İl də siçan üstə təhvil olur. Deyirlər, siçanlar oğru olurlar. Bura bax, elə bilmə ki, mən oğruyam, ha. Anam özü verdi ki, apar Rənaya. Bayramdır axı...

Bəlkə də, anası bunu edəcəkdi, çünki Tanrı-caya bu cür qəlbə anası özü bağlışlamışdı... Amma Tanrı! Tanrı yaman Tanrı idi, “gic Tanrı” idi. Nə üçünsə bir dəfə də...

Bir dəfə də “bic Tanrı” çağırıldılar onu. Qapıbir qonşusu yetim Qişanı analığı Marusya ölüncə döyüb əldən salarkən onu aradan elə çıxarmış, üç gün, üç gecə özlərinin toyuq hinində elə yedirib-içirdib saxlamışdı ki, bunu nə evdəkilər, nə də “Mürdəşir Marusya” bilmüşdi. Marusyaya Mürdəşir adını Tanrıca özü qoymuşdu və bütün qonşular onu elə beləcə “Mürdəşir Marusya” çağırıldilar.

Bir az sonra Qişan uşaq evinə verildi. Və daha sonra hamı bildi ki, bu, yalnız Tanrıcanın təşəbbüsü idi.

Qadının beləcə, bu cür çoxlu uşaqlıq xatirələri vardi, nədənsə, qadın onlara toxuna bilmirdi, kövrəlirdi bəxtəvər uşaqlıq illərinə qayıdanda...

Qatar ötdükçə qadının fikirləri də ötüb keçirdi. Sürətini artırın qatarın pəncərəsindən o tərəfdə geniş bir çöllü-biyabanda ayaqları qırmızı kərpicli tənha bir ev qızardı və tez də axıb arxada qaldı. Birdən qadın bir uşaq dəcəlliyyələ boylandı və həmin o qırmızı kərpicli evin arxasında bir də baxdı. Evin darvazasından çınar ağacı kimi uzun bir arvad çıxdı, toyuqları kişişləyib qabağına qatdı, sonra uzaqlarda əriyib bir nöqtə oldu.

Bu dünyada bir qırmızı kərpicli ev də vardı. Bağçası şaftalı çiçəkli, şəbgüllü, qərənfilli ev! Uşaqlıq dünyasından yaddaşında həkk olunub qalmış ən nəhəng xatırəydi ki, gözlərini yaşırtdı. Görən, indiyədək xəyal dolaşığından ilişib qalmış o balaca qırmızı kərpicli ev yenə eləcə dururmu? Tərtəmiz, ülvə bir məhəbbətlə isinib siğndığı “nənə”, “nənəli” çağırıldığı bibisi yenə elə yumşaq, uyğulu, şirin nağıllıdırı? Yaxşıdan da yaxşı Cahan nənə qocalıb əldən düşməyib ki? Qıcılı, Kifi, Tamella, Süsən, yəqin ki, xoşbəxt bir ailə qurublar, çoxluca da balaları var. Qırmızı kərpicli evin bağçasındaki güllər adamların üzünə hər səhər yenədəmi şəhli-şəhli gülümsəyirlər?

Mesəyə ona-buna oduna gedən, ona tez-tez hindil¹ yiğib gətirən, ərsiz Cəmilənin oğlu “Dəli Dadas” taleyin hansı səmtində ilişib qaldı, görən?

“Dəli Dadas”ın sərgüzəsti nə böyük yük olmuşdu qadına bu qırmızı kərpicli evin xatırəsiylə birlikdə? “Dəli Dadas” istəyirdi ki, artist olsun, gülsün, güldürsün, çalıb-çağırsın, lap elə qışqırsın, bağırsın, desin ki, mən odun yiğmaqdan təngə gəlmışəm, axı mən tək bunu bacarmıram, istedadım var. Sevə də bilişəm. Lap bərk sevirəm, bu sevginin əsirliyindən heç gecələri də yata bilmirəm. Amma qorxuram, insanlar, qorxuram, bütün ürəyimdəkiləri açıqca söyləməyə qorxuram...

Amma bir dəfə qorxmamışdı həmən bu “Dəli Dadas”... Aşıb-daşan hissələrini göyə yağıdırmışdı, göyə. Ağzını göyə açıb qışqırılmışdı: “Tikanlı, ilanlı kollardan əllərimlə bircə-bircə yiğib gətirdiyim hindilləri o qızə uzadanda da qorxuram, əllərim əsir, ürəyim gizildəyir. Bu nədir, ay Allah, bəlkə, sən kömək edəsən?”

Onda həmin o qırmızı kərpicli evin böyrünə yapışiq həyətdən boy verən alçaq damlı evdən uzun, qara hörükələri qulac-qulac cavan Cəmilə bacı çıxmışdı ki, həmən o ərsiz Cəmilə və həmən o lığdan və palçıqdan hörülmə evinin yeganə

¹Hindil - böyürtkən

kişisi – bığ yeri təzətər Dadaşbalasının yaşına uyuşmayan enli, cüssəli kürəklərini hər iki qollarıyla qucaqlamış, evlərinə aparmışdı. Və çox güman, yol boyu bu sözləri tövsiyə etmişdi: "Ayıbdır, adamlardan ayıbdır. Belə etmək olmaz, balam, gözəl – göyçək balam! Unutma ki, atasızsan, sənin hər hərəkətin söz olar. Sus, bir kərəmlik sus, o artistliyi-martistliyi də ürəyindən çıxar. Yetim əlində çörək əcaib olar, bala! Başını aşağı sal, odununu yiğ, güzərimizi² keçirək. Qoy el-oba bizə gülməsin. Olmaz, hər şeyi etmək olmaz, özündən yuxarı pillədə dayananlara aşiq olmaq da olmaz. Olmaz, olmaz!"

Cox güman ki, yol boyu ona bu sözləri tövsiyə edərkən, şübhəsiz, Cəmilənin uzun barmaqlı göyərçin əlləri bir-birinin ardınca Dadaşın ağızını bərk-bərk qapamışdı. Və burası da lap yəqin belə olmuşdu ki, Dadaş yenə də anasının əllərini qapanmış ağızından kənara itələmiş və qışqırmışdı:

– Bəs niyə o şəhərdən gələn həmən o qısa tumanlı qız səhərdən axşama kimi hoqqa çıxarır, söz eləmirlər? Bir yekə payanı qoyub ciyninə atılhaatil fırlanır bu aralıqda. Bibisinin həyətində ağaç qoymayıb təpəsinə dırmanıb oxumadığı. Cırcırama kimi cir-cir cirildayır. Özünü göstərir?

Lap yəqin Dadaş bu sözləri demişdi, qışqıraqışqıra demişdi. Elə bil ta qədimlərdən qadının qulaqlarında ilişib qalmışdı bu sözlər. Bir incə qadın səsi də axıb qalmışdı qulaqlarında: "Ney-nək-neynək, oğlum, uşaqqı da. Təbiəti elədir. Amma məbadə, məbadə ona "gic Tanrı" deyəsən ha!"

"Gic Tanrı!" Bu "gic Tanrı" hər il bu yerlərə yay istirahətinə gələrdi. Bibisigilə, ağ güllü, çit çarşablı bibisigilə. Xanbikə arvada qovuşandan ta ayrılanadək ondan əl çəkməzdidi. Bibisi bu balaca qızçığaz üçün hamidan ağılliydi, sığalliydi, nağılliydi. Yalançıydımı, doğruçuydumu? Bibisinin bir "Hadı-Bıdı" nağıllına qarnı ağrıyıb, türəyi gedincəyədək gülər, axıb gedərdi. Nağılliydi bibisi, əzizdi, doğmaydı. Ancaq arabir küsüşmələri də olardı sevimli bibisiylə. Ona son dərəcə ülvi və təmiz görünən bu bibi, görən, niyə ev qulluqcusu Xoşqədəmi bu qədər danlardı? Və anlaya bilməzdi ki, niyə o yekəlikdə Xoşqədəm evin dalında oturaraq dizlərini qucaqlayıb sakitsakit ağlayırdı? Və niyə Xoşqədəm günlərin bir günü "meşəyə" qaçırdı? "Hə, niyə qaçırdı?", "Hə, niyə qaçırdı?", "Hə, niyə qaçırdı?", "Hə, niyə qaçırdı?"

² Güzər – gün-güzəran

Qatar qarşısında böyük bir qala olan dayanacaqda bir irəliyə, bir arxaya doğru dartınib dayandı. Qadın yuxudan ayılmış kimi balasını xatırladı. Uşaq dünyanın işlərindən xəbərsiz-ətərsiz yatmışdı.

– Vay səni, Nilu! Çatmışıq ki! Dur geyin, gözümün işiği. Heç bizi qarşılımağa gələn yoxdur ki. Birdən bura olmaz ha, vay səni! – deyə qadın narahat-narahat şeylərini yiğisdirdi.

Kupenin qapısı ağızında bu qadın haqqında "qəribə" fikirləşən həmən o "qəribə oğlan" dayanmışdı. Dedi:

– Bağışlayın, sizə yox, çamadanınıza kömək etmək isteyirəm.

– Etiraz etməzdim, ancaq yüküm çox yüngülü mənim... Zəhmət çəkməyinə dəyməz.

– Mən də etiraz etmirəm, elə olsun. Ancaq bilirsiniz... Bilirsiniz... Bilin, siz mənim yaddaşimdə yamanca ilişib qalacaqsınız.

Qadın yalnız indi oğlanın səliqəylə daranmış şabalıdı six saçlarını, şabalıdı gözlərini, nazik, düz biçimli, sivri burnunu, yaraşıqlı çənəsini gördü. Arıq, düz ciyinləri lap paltar asılıqanını xatırlatdı. Uzun qamətinin uzun qolları qadının çamadanına tərəf uzanıb havada ox kimi tarım qalmışdır. Yəqin ki, qadın onu bir daha görməyəcəkdi və heç zaman bilməyəcəkdi ki, bəs bu adam kim idi,

nəçiydi. Və yalnız beləcə, uzun qolları uzun-uzun uzanılı xatirində ilişib qalacaqdı, bəlkə də...

- Xoşca qalın, sağlıqla qalın.

- Təşəkkür edirəm, salamat olun!

Vaqon pillələrini aşağı endilər. Yox, onları qarşılıamağa gəlmışdilər. Uzaqdan üzlərinə gülümsünə-gülümsünə irəliləyən iki kişi xeylağı, güman ki, onlar idi, qohumları. Yanlarında da balaca, çəlimsiz bir qız uşağı. Hə, bu kişi, yəqin, illərdən bəri adını eşidib, üzünü görmədiyi bibisi qızı Zərnisanın əri Paşa idi. Bu arıq, uzun kişi də, deyəsən, bibisi oğlu Sahir idi ki, xeyli dəyişmişdə də, onu tanıdı. Bəs bu bir qarış qız kimdir?

- Maşallah, Nilufər böyük qız olub. Görürsən bunları, Paşa, lap yaddan çıxarıb gediblər bizləri... Sevincək, dil-dil ötən bibisi oğluydu qadının və öz şadlığını ardı-arası kəsilmədən izhar edirdi:

- Gərək bağışlayasan bizi, ay dayıqızı. Allah rəhmət eləsin atana da, anana da, ancaq vallah, bu güzaran dərdi qoymur ki adam bir-birindən hal-əhval tuta.

İnsafən qadının anası həmişə yaxşı danışardı həmən bu bibioğludan. Deyərdi ki, balaları üçün canını verər, gecə-gündüz işləyər, anası və bacısının dövlətindən ummaz, kasib-kasibyana, öz əlinin zəhmətiylə səkkiz uşağını böyüdər. Di gəl ki, bəzi şeylərə susar, göz yumar...

O birisi? Qadın yəqin etdi ki, bu, doğrudan da, bibisi qızı Zərnisanın əridir, belə təkəbbürlə, ədayla irəlidə gedir. Eşitmişdi onun haqqında, amma üzünü görməmişdi.

Lap arxada gələn, onlara çatmağa cəhd göstərən, arıq bədəni üzərindəki yumpyumru başını qəhvəyi rəngli ləçəklə bərk-bərk sarıyan bu balaca qız isə hələ də sual işarəsiydi qadın üçün. Qadın bunu da sezdi ki, bu qız bu kişilərin heç də övladı-filanı deyil. Başından bu fikir də keçdi ki, doğmalar doğmalarının ayağına daş dəyməyinə heç vəchlə dözə bilməzlər. Vay, bu arıq, çəlimsiz qız özündən yekə ağır yüklü çamadanı necə götürür? Vay səni! Bəs bu kişilər qollarını ata-ata niyə belə biganə gedirlər?

- Gəl, tez-tez gəl, ayaqlaruvun altında yu-murta-zad qalmayıb! Dönüb arxasına baxan Paşa, deyəsən, bu balaca qızı açıqlanırdı və bir az sonra yenə elə boğuq və tox bir səslə: - Əşsi, mən gecikirəm. Bir az tez olun, atamın idarəsi deyil ki, buraxım başdı-başına, - dedi.

Bibioğlu:

- Gəlir, gəlir, sən keyfüvü pozma hər şeycün, yeznə... Hə, qızım, ver o çamadanı götürüm, görürəm gedə bilmirsən. Ver, ver, qızım.

- Əşsi, mazgimi aparma, sən özün gəl, o ayağınan da gəlib çıxa bilər. Qohumlarına da de ki, bura şəhər deyil, naz eləsinlər, qoy tez-tez gəlsin-lər. Bu gün mal təhvil almaliyam, başa düşürsən?

Gecədən yağan yağış yolları oymuş, xirdaca nohurlar əmələ gəlmışdı. Qabaqda palçığa batılı "QAZ-24" markalı maşın dayanmışdı. Ədalı yeznə, bibioğlu, hər iki əli məşğul, çəlimsiz bu qız, Nilufər və qadın maşına əyləşdilər.

Oturacağına mil-mil çay süfrəsinə oxşar parçadan örtük çəkilən maşın çox rahat idi. Gur səsli maqnitofondan "BONİ-M"-in səsi guruldayındı. Balaca, əl parçası boyda asılma günüñ üстünə bir dəstə qurumuş çöl tikani taxılmışdı, altından da rezin saplı oyuncaq meymun özüyün dartılıb-yığılırdı. Arxa şüşəyə bir-iki lüt-müt qadın şəkilləri yapışdırılmışdı. Paşa ətli əlini toppuza oxşar bəzəkli yumrusu olan əyləcə atdı, atmağıyla da maşının yola düşməsi bir oldu.

İndi qadının gözləri böyük ehtirasla kəndin küçələrini seyr edir, o qəribə aləmi bir də görməyə tələsirdi. Heç vaxt xəyalından çəkilməyən, başlarında iri donqarlı şal, üstündə zənbil gəzdirən arvadlar gözlərinə görünmürdü. Niyə qadın ancaq onları xatırlayırdı? Ağ güllü, çit çarşablı arvadları unutmuşdumu? "Bibim də belə geyinərdi, ağ güllü çit çarşablı, cəhrayı nəleyinli³ bibim!"

- Bibioğlu, Sahirim! - nəhayət, qadın səsini çıxartdı və sanki indicə görüşürlərmiş kimi, həmişə "Sahirim" deyə çağırduğu əziz bibioğlusunu indi rahatca öpdü və gözlərini özünükünə oxşayan saçlarında, iri göy gözlərində gəzdirdi: - Bir-birimizdən illərlə xəbər tutmasaq da, bu yerlərdən küsə bilmədim axı! Evimiz eləcə dururmu? Bibim qocalmayıb ki? - dedi və köks ötürdü. Qeyri-ixtiyari bu sözlər də çıxdı dilindən: - Ona qurban olum! Arayıb-axtarsa da bizi, bütün bu illəri mən onu unuda bilmədim axı! Eybi yoxdur, bibidir. İncimisəm sizdən, Sahirim, incimisəm! Amma mən bu torpaqdan heç vaxt üz döndərə bilmərəm. Atamın iyini bu yerlərdən alıram, - gözləri doldu və tez əlavə etdi:

- Sən mənə fikir vermə, bu, həsrətdəndir. De görüm, yenə də bibim o ağ güllü, çit çarşablı, cəhrayı nəleyinlidirmi?

³ Nəleyin - başmaq

– Rəhmətliyin qızı! İndi belə şeylər nə gəzir bizim yerlərdə? Səni, məni bəyənməzlər, balam, yatmışan. Baş açıq, diz açıq, göz açıq! Hi-hi... Geydikləri də velyurdur, mokri zamşadır. Boyun-qulaqların da görəcəksən, – deyə bayaqdan bəri özünü tox tutmuş Paşanın qadınla ilk söhbəti belə başladı.

– Olsun, olsun! Hamı firavan yaşasın!

– Sözsüz, elədir. Əshi, iş tək geyimdə-meyimdə deyil e! Ətdi, süddü, yağdı, meyvədi, it də yeyir, qurd da! Gərək çalışasan ki, səni heç kim keçməyə. Söz məsəli, daş-qaşun olsun, altun-üstün dolu olsun. Belə sən ağızını açıb bax-mayan e həsədlə. Gərək bacarıb özüvə baxdırasan! Başa düşdün, bacım? Kişi gərək özün oda-közə vura! Yoxsa sənin bu bibioğlun kimi? Səhər çizir, axşam çizir, içindən də bir qoz çıxmır. Dükanlarda da kağız-mağız qalmayıb ki, almasın. Nə var, nə var, kağız-mağız texnikidir, təzə hoqqa verəcəy elmə...

– Uşaqları da gözlərini dikib onun-bunun üst-başına.

– Sən burda da başladın? Saxla özünü də bir az, yeznə! Bir də ki, mənim balalarım kimnən əskik dolanır ki? Yaxşı şeylərdən danış, de ki, bacilima⁴, gedirik evə, ayaqlaruvun altına xəlcə salınacaq, qoyun kəsiləcək, qohumlar-tanışlar başuva yiğışacaq, hal-əhval tutacayıq bir-birimizdən. Yoxsa...

– Hə, demə, demə. Zəri bakılı bacımıza bir polo⁵ bişirtdirib ki, gəl görəsən. Day Bakı kotleti, kolbasası, supu-mupu yox e, polo, polo! – deyib ağızını marçıldatdı və daha nələrsə söylədi.

Qadın artıq eşitmirdi doğranıb tökülen bu sözləri. Fikirləşirdi. Görən, o bu yerlərə çox-çox illerdən sonra niyə qayitdi? Onu bu yerlərə ürəyinin dərinliklərindən baş qaldırıb cucerən bir arzu – uşaqlıq dünyasına qayıtmaq arzusunu gətirib çıxardı? Nağılli, sığallı bibisi Xanbikəmi? Qırmızı kərpicli evin sərgüzəştərimi?

Maşın kəndin “Kiçik bazar” deyilən hissəsindən keçib Şiləvara tərəf döndü. Enli, dəmir darvazanın qapıları açıldı və düz həyətə girdilər.

– Gələn yollarvuza özüm qurban! Qurban kəsəydim gərək. Allah heç bəndənin əlini aşağı, dilini güdə eləməsin. İlahi, amin! – bibisi qızıydı

⁴ Bacilima - bacı

⁵ polo – plov

irəli yeriyən, Zərnışan. Onu lap yaxşı tanıdı qadın. Amma çox-çox dəyişilmişdi.

– Sənə babalarım qurban, Memi! Yəni bu sənsən, gəlib çıxdun buralara? Əziz qardaşımın əziz girami⁶ balası! – deyib ağlamsınan, oturduğu yerindən asta-asta qalxan Xanbikəydi. Yaşı ötsə də, hündür, düz qaməti hələ əyilməmişdi, gözləri işiqliydi, səsi yenə həmin səsiydi qoca bibinin.

Qadın gözləyirdi ki, indi burada bir qucaqlaşma, öpüşmə və hətta ağlaşma olacaqdır. Düzdür, onlar qucaqlaşdırılar da, öpüşdülər də, qadın nədənsə kövrəldi də, amma bu həsrət, bu doğmaliq bir neçə il bundan əvvəlki həsrətə, doğmaliq bənzəmədi...

Xanbikənin qardaşı bir neçə il idi ölmüşdü. Ancaq göynəmi, acısı hələ ürəklərdə idi. Qır döşənmiş həyətdə bayaqdan bəri velosipedini o yana-bu yana sürən cuqqulu, totuq, göyçək bir qız da:

– Mamalı! Qıza⁷, nənəli! Bu çımdi belə-ə-ə? – amiranə dilləndi. – O! Siznən döyülməmm! Bular çımdi belə axı? – deyə uşaq əsəbiləşdi.

– Sənin o totuq canına maman özü qurban! Cinnənmə, sənə cinnənməy olmaz. Bax, bu xalandı sənin. Bu da onun qızıdır, – deyə Zərnışan cavab verdi.

– Bəs niyə demirdiz mənim xalam var, qızı var, cələcəylər biza. Pisdiylinin biri pisdiyililər!⁸

Nəvəsiydi, deyəsən, Xanbikənin, bunun da adını eşidib üzünü görməmişdi Memi.

Memi! Yəni Məryəm. Bəli, Məryəm idi bu sarışın saçları ciyinlərinə töküldü, mütənasib bədənli, ucaboy, iri göy gözlü, zövqlə geyinmiş cavan qadının adı. Bir zamanlar Tanrıça çağırılan balaca Tanrıının əsl adı. Atası elə-belə Tanrı, Tanrı, Tanrıça çağırardı onun adını.

Tanrıça böyüdü. Tanrı oldu. Bir az da böyük Məryəm oldu. Memi çağırılan Məryəm. Yaziq Məryəmciyəz, bəlkə də, çox yaddaqlan, düşündürən maraqlı bir uşaq olduğundan, “od-yalovça”lığındanmı həmişə bir neçə adlı, bir neçə ləqəbli olardı.

Böyüdü Məryəm, həmin bu “od-yalovça” Tanrı. Yixildi, böyüdü, durdu, böyüdü. İnsanlar içində girdi, payız gördü, yay gördü, qış gördü, bahar gördü, böyüdü. Atalı-analı gözəl günlər də

⁶ Əziz girami - əziz xələf, sevimli

⁷ Qıza – ay qız

⁸ Pisdiyililər – pis adamlar

gördü, qorxulu yuxular da gördü. Yuxularında dördayaqlı adamlar gördü, böyüdü... Əli çörəyə çatmamış atasız-anasız qaldı beləcə... Böyüdü...

Məryəm təmiz idi, ülvi idi, bütün içindəki aləmiylə müqəddəs idi, lap "Məryəm ana" kimi, "Müqəddəs Məryəm" kimi. Di gəl ki... həzrəti Məryəm müqəddəs olaraq, müqəddəs kimi də bizə gəlib çatdı. Onda məlaikələr vardi "Məryəm ana"nın aləmində, fəza həmişə mavi bir pərdədə yırğalanardı, onda cənnət quşları vardi və cənnət quşları cik-cik edərək xatalı söhbətlər danışmazdlar, tövbə! Onlar dimdiklərində cənnət suyu daşıyar, cənnət bərəkəti gətirərdilər müqəddəs Məryəmlərinə...

* * *

İyirmi il bundan əvvəl o, balaca bir qız idi. Hər yay çığı bu yerlərə istirahətə gələrdi. Həyətdə şaftalı ağacları çiçəkləyərdi. Türk qərənfili, solmaz çıçəyi, şəbgülün qoxusu hələ də burnunun qoxu yaddaşındaydı.

Ömründə toyuq başı kəsməyən xoşqılıq Əsəd kişinin - Xanbikənin ərinin, bu həyət, bacada ayrı-ayrı qəfəslərdə bülbüllər saxlamağa ürəyi gələrdi. Amma onların da cəh-cəhi qulaqlarının yaddaşında qalmışdı yaxşıca.

Və bu da yadında qalmışdı ki, günlərin birində özüylə bir ovuc dahar⁹ götürüb qəzvin alçası ağacına dırmanıb və atılıb budaqların birinə, elə ordaca üz-gözünü qırışdırı-qırışdırı, dili-dodağı qamaşa-qamaşa, sulana-sulana ləzzətlə bu alçallardan bu dahara basa-basa yeyirdi. Bunu da soruşub öyrənmişdi ki, bəs bu qəzvin alçası ağacını vaxtilə qəzvinli bir qoca, qocadan da qoca, lap qoca, pirani bir baba özüylə gətirib bu yerlərin torpağına basdırmış və bu kəndin neməti etmişdir.

Ağacın altında oturub badımcan tutmasıyla məşğul olan iki arvad xeyləğinin qart-qurtunu eşitdi:

- Nənə vay! Əsəd kişiyə nə cavab verəcүük?
- deyə birisi, cingöz arvad donquldandı.
- Nə olub axı?
- Noləcəy, o Bakidən gələn yalovça var ha...
- Hə, hə, hə. Sora?
- Hə, hə də, nənəş! Açıb qəfəsi, buraxıb bülbülləri dəəə...

- Vuy, vuy, vuy! Sən Quran! Heyif, heyif o bülbüllərdən. Bu nədi, bu nədi, od aparsın görüm

⁹ Dahar –alça ilə yeyilən duz və nanə qarışığı

onu, sağ-salamat gəlməyəydi heç! Gör bir neçə manatdı o bülbüllər, - o birisi dilləndi. Başında yekə donqarlı ləçək, əynində uzun, enlibalaq tuman, belini bərk-bərk dartıb sarımış qadın - Şabacı arvad.

İndi bu birisi – cingöz, ifritə Səfurə dilləndi:

- Boş qalan yerlərvüzə qurban, ay bülbüllər! Əli quruyeydi helə sizi açıb buraxanın.

Budaqların arasından gözlərini geniş açıb, onlara maddim-maddim baxan Tanrı birdən qorxdu, istədi başını əyib tünlükde gizlətsin, bu ara budaq silkələndi və bir-iki alça şappilti ilə düşdü cingözün başına. Cingöz arvad başını dikəldib yuxarı baxdı: hər şey aydın idi. Tanrını açıq-aydın gördü.

Kənd-kəsəkdə yaxşı qoymuşdular onun adını: İfrıtə, ikiüzlü, yaltaq, sözbaz, paxıl, araqarısdıran, yalançı, xəbərçi, böhtançı, tamahkar Səfurə! Ayıbını ört-basdır etmək üçün cingöz hey yaltaqlanırdı:

- Hi! Qızı, Şabacı! Necə qiyrısan ona! Adamın onu yeməyi gəlir. Qurban olum ona da, dədəsinə də, nənəsinə də! Təkdin¹⁰ e! Sən Allah, sən bu nə qarğışlardı, tökürsən o əzizgirami balaya? Ürəyi yuxadı da, onçun buraxıb bülbülləri də-ə-ə...

Şabacı barmağını çoxdan dişləmişdi. O da başını yuxarı qaldırdı, o da Tanrını gördü və görcək üzünün bütün dərisi gözlərinin kənarında bütüdü, dəli kimi hədər-hədər şaqqanaq çəkdi və başladı:

- Nənəş, boyuva qurban! Sən o ağaca necə çıxdun? Könlüvə alça düşüb bəyəm-m-m? Nə xossan¹¹ e sən! Nənə sənə qurban, deyəydin, nə çox səgir- məgir¹² uşaq! - Çıxartdırardım, dərərdilər dəəə sənçin.

Hər şey aydın idi balaca, həssas Tanrıya. Bunlar ikiüzlü, yaltaq Şabacıları, Səfurələriydi bu kəndin.

* * *

Bütün ömrü boyu xəyalının və yuxularının rəngli bəzəyi olan bu kənd və bu kəndin qırmızı damlı evlərinin arasından daha yüksərlə qızaran qıpqırmızı, qırmızı kərpicli ev!

O bu evin sadə kənd bəzəyini sevmişdi bir vaxtlar... Şəhər evlərindən necə də fərqlənirdi kənd evləri. Divarlarda taxçalar, taxçaların içində

¹⁰ Təkdin - bəsdir

¹¹ Xossan - gözəlsən

¹² Səgir-məgir – yetim-yesir.

rəngli-rəngli boğclar... İpək parçadan zərli saplarla tikilisi vardı, çəhrayı güllü çitdən olanı vardı, qurama tikmədən olanı vardı. Hamısı da səliqə ilə düzülürdü bu taxçalara. Divarların üstündə kibrit dənəsi kimi ayaqları olan əyri-üyru adamlar çəkilmiş, küncü-bucağı yeyilmiş köhnə xalça asılı qalardı. Əyri ayaqlı, ləkəli güzgüyə yapışdırılmış şəkillər... Burada ata və anasının, hətta özünün şəkilləri güzgüyə düzülü qalardı. Nikel çarpayı hüphündür yiğildi. Tanrıya elə gələrdi ki, hansısa bir dağı yerindən qoparıb, gətirb qoyublar bu çarpayiya və üstünü də bəzəkli ipək şeylərlə bəzəyiblər. Döşəmə bir-iki təzeli-köhnəli xırda-para xalça-palaz və həsir-məsirlə döşənəkli olardı.

Bir az aşağı başda zirzəmiyə oxşayan mətbəx-də Tanrıının ürəyincə olan əntiqə dəm-dəsgah vardi: çölmək, su səhəngi, dolça, doşab teşti, ab-qora, araqnanə tökülən uzun, enliağız şüşə bərnilər, hörülmə bazar zənbilləri, bir tərəfdə atılıb qalmış kirkirə, məcmeyi, piltəsi yanıb qurtarmış hisli çıraq, saçaqları sallaq-sallaq xurcunlar... Bunlar Tanrıının yadından heç zaman çıxmırıldı.

Hələ həyətin çəpərə tərəf olan hissəsindəki quyu! Saatlarla əyilib baxardı bu quyuya. Bildiyi hərfləri bircə-bircə deyərdi. Quyu da ona cavab verərdi, öz eks-sədasiyla. Lazımlı, lazımsız quaça¹³ ilə nə qədər su dərtib çıxarardı quyudan, ta tərləyib yorulanadək.

Bu evə tez-tez gedib-gələn çörəkbişirən Cahan qarını necə əldən salardı, ay Allah! İsti təndir çörəklərini, təndirin xoş ətrini qoxlamaqdan doymazdı ki, doymazdı. İlişib qalardı Cahan qarının ətəklərində.

Bəs ban! Qırmızı suvaqlı damın banı? Bu banda nələr tapılmazdı, İlahi, Tanrı üçün eşələməyə? Bana sərilmis irili-xirdalı soğanların üstündən dabanları ağrıyanı kimi belədən-beləyə keçib bura atılmış köhnə-möhñə kitabların içində bütün günü eşələnərdi, xoşuna gələni seçib götürərdi. Buradan tapdığı köhnə xurcunun içindən oğlan uşaqları kimi özünə xırda mix, pas atmış açarlar, xırda ocaq maşaları, nə bilim nələr seçərdi. Alt-üst eləyərdi bu banı. Lap üzüləndə elə oradaca, banın bir küncünə atılmış bir ayağı sınıq, o biri ayağı laxlayan köhnə uşaq beşiyinə yuxılar, guya ki, yatardı.

Şirin idi burda keçən uşaqlıq çağları, dadlı idi bu xatirələr...

* * *

Heyrət götürmüştü Məryəmi. Hara köçməsdü bəs onun gördüyü o aləm? Bu torpağın üstündəki o aləm pərən-pərən olmuşdu. Yoxsa ölmüşdü şaftalı çicəkləri, qəzvin alçası? Hanı türk qərənfilli, solmazçıçəkli, şəbgüllü o geniş həyat?

Qəribədir, küçələr də dəyişmişdi dünyasını. Küçələrdə uzun-uzun yağışlar yağırdı, küçələrdən qara çətirli adamlar ötərdilər.

Evlərin sütunları qırmızı kərpicli, damları qırmızı kirəmitli, qapıları döymə naxışlı... evlər hərəsi bir cür, hərəsi başqa gözəllikdə, pəncərələrinin rəngli-rəngli şüşələri...

Yollar - meşəli, şam ağacli, dəmirağaclı, şəmşidli, vələsli, palıdı, söyüdlü, arxlı yollar...

Heyran qalardı bu dünyaya. Cənnətdi, nəydi? Və bu cənnətdə yaşayan adamlar həsəd aparılışı adamlardı.

İndi kənd daha da gözəlləşmişdi, öz görkəmini dəyişmişdi, amma həmən o cənnət başqa cənnət idi.

Hanı işığı pəncərələrdən küçələrə zəif-zəif ələnən, qırıq-qırıq zərrələrində dolaşa qalan, birgünlik ömrünü oda fəda edən o pərvənə hekayətləri çıraqlar?

Yerlə yeksan olmuşdu o qırmızı ev! Öl-dürdülərmi o evi? Nə üçün?!

İndi bu evin tar-mar olmuş torpağı üzərindən düz göyə uzanan bir ağ ev ucalındı. Çoxpəncərəli, çoxqapılı bir ağ ev! Güzgülü qapının yanında Zərnisan dayanmışdı. Zərzibadan od tutub yanındı. Kök, ətli boynundan adamın ürəyini darıxdıran bir neçə qatlı qalın qızıl zəncir asılmışdı. Xırda, ətli qulaqlarına bərk-bərk yapışan, par-par yanan iri sırgaları seyrək qırmızı saçlı başını daha da balaca göstərirdi. Hələ barmaqları! Yaxşı ki, Allah insanların ayaq barmaqlarını qısa eləmişdi və daha başqa yerlərindən barmaq çıxarmamışdı! Şüurları olmasayıdı, güləmli gələrdi yoxsa yaranmış bütün başqa məxlüqata insan adı daşıyan bu zavallı harınlar. Vay sizi, düşkünlər, ha!

Ötəri fikirlər idi bu fikirlər ki, Məryəmi çulğamışdı. Dolaşib ötdü fikirlər, uçub getdi fikirlər Məryəmin başı üzərindən, gəlib arıq bədəni üstündə, yumru başını qəhvəyi ləçəklə bərk-bərk sariyan, boyu "bir qarış" balaca bir qızçıqazda dayandı. Fikirləşdi ki, Allah göstərməmiş, itələsəydin, əlindəki vedrələrin içində batıb qalaqdı ki, arıq çəlimsiz bu qız! Hələ o gün o

¹³ Quaca- vedrə

Yekəlikdə çamadanı necə aparırı? Bu qızın gücü niyə tükənmir, İlahi?!

Xanbikənin dediyi kimi, yəni doğurdanmı bu qız “əcaib məxluqdur?”

Əgər güldürsə, bəs niyə rəngi sarı, bənizi solğundur, üzündə fağır, ürkək bir ifadə var? “Qız! Od aparmış, qaç tənəbi¹⁴yə, stolun üstün-zadın bəzə. O kresloları da düşürt aşağı, eşitdin? Qız, beli sınmış, qazı da yandır, xörəkləri at üstünə, qızısın. Eşitdin?

Bunları Zəri buyururdu həmən o ortalıqda dolaşan qıza. Asta-asta, nazlana-nazlana buyururdu.

Bir vaxtlarsa...

“Qız! Od aparmış, get xəlçə-palazı gəti, gəl, sər bu çəmənliyə, bir yaxşı təzədəm çay içək, eşitdin?”

“Qız! Canı yanmış, kömürdən-mömürdən gəti gəl, samavarı odda, eşitdin?! Qız, beli sınmış, get ocağı qala, çölməyi də qoy üstünə, üfür odunları, qoy tez bişsin xörəy, eşitdin?!”

Bunları isə bir vaxtlar cavan Xanbikə buyurardı asta-asta, nazlana-nazlana, sonralar o yerilibilməz qalan didərgin Xoşqədəmə, ev qulluqçusuna...

Zərnisan anasının deyişiyə, yerişiyə ətcələnmişdi, böyümüştü.

Ancaq Zərnisan da uşaq olmuşdu. Divarlardan tutub tipir-tipir yermişdi. Ayaq açıb bu çölün, bu çəmənlisinin üstündə gəzmişdi.

Zərnisan da gözəldi. O da sevmişdi, sevilmişdi. Haçansa onun da titrək, incə hissələri vardi, haçansa kiminsə ürəyinin dərdinə şərik olanda gözləri dolmuşdu, böyümüştü. Amma...

Amma ana tərbiyəsi! Amma içində olduğu mühit! Amma hamidən üstün olmaq ehtirasları! Bütün bunlar Zərnisanın ən yaxşı hissələrini, gözəlliyini ogurlayıb gizləmişdi, ana bətnindən dünyaya tərtəmiz atılan Zərnisanı haçansa udmuşdu.

Bir zamanlar Zərnisana bacı kimi isinişib onu sevən Məryəm indi birdən-birə niyə belə qəribəsədi? Bu böyüklükdə evin bu böyüklükdə Zərnisanı açıq-aşkar biçarəydi, yaziqdı!

Ağ evin ağ mərmər pillələri! Nə uzun olarmış ağ evə uzanan ağ pillələr. Yoruldu ki bu balaca qızçıqaz bu uzun-uzadı pillələrdə dönüb-çönüb, çönüb-dönüb, yuxarı-aşığı, aşağı-yuxarı addım-lamaqdan?!

- Kordu, kardı, zəlildi, bir dənə meşə heyvanıdı! - deyə əlində diş firçası, dişlərinin üstü ağ palçıq Paşa nə üçünsə hirslənmişdi.

- Yaxşı, yaxşı daha! Keçib bizimki, - deyən Zərnisan bir an sonra marağını gizlədə bilmədi: Nolub bəyəm? Nə işdi?

- Ayı kimi bir şeydi. Əlimdə iki kərpic olsa, ixtiyarında bir dəniz, məhv elərəm onu bir günün içində.

- Ox, ürəyimi çəkdi bu ürəyi çəkilmiş! Neynib axı bu köpəyin qızı sənə?

- Neyniyəcəy? İşə gecikirəm, papağımı tapa bilmirəm.

- Daha o neyləsin, ay söbzə! Çərrətdün sən məni, ay xırdaçı! Yerinə düz qoy, düz də tap daaa!

- Dayan, dayan, hələ o sənin başuva işlər gətirəcəy! Papağın yerin o bilmir? O sənin hansı qızılıvun, hansı daş-qasıvun hansı deşiydə yerləşdiyini bilir. Günlərin bir günü də oğurlayıb qacaq, qalacaqsan yana-yana, onda deyərəm sənə.

- Baş-beynimə aparma, yeri çıx get xaraba sexüvə, dağıtdılar sexivi, yıldızlar evivi. Sabah da hökumət əlli-ayaqlı basanda deyəcəksən ki, sənin üstündə oldu. Heyif, Məryəm buradadı, yoxsa açardım ağızımı. Nəhlət şeytana!

- Hi... hi... hi... Məryəm, görürsən də necə hirslidi bizim bu Zəri. Vallah, mən ona güldən ağır bir söz demərəm heç vaxt. Onu hamidən yaxşı saxlayıram. Üst-baş onda, daş-qası onda, mənim kimi zirəng ər onda. Ancaq bilmirəm, niyə belə nervinnidi? Hirsləndi ha, qurtardı. Axşamacan düşəcəy mənim üstümə. Əşsi, düşsün e mənim üstümə, təki hirsı çıxsın bədənindən. Mən elə özüm isteyirəm ki, tez-tez qeyzlənsin, canı rahat olsun. Hirs nədi, içəridə saxladı nədi? Yoxsa bütün payimal olar, - deyə canıyananlıq edirdi Paşa.

Bu ara balaca qız əlində yekə, dimdikli papaq tir-tir əsə-əsə onlara yaxınlaşdı:

- Budey papaq!

- Azzar, papaq! Ver bura görüm! - Zəri papağı qızın əlindən dartdı və dedi: - Ədə, Paşa! Papağın tapıldı. Al qoy o tüksüz başuva, çıx get,

¹⁴ Tənəbi - balkon

bizi bir az dinc qoy, sən atovun goru. Bir biz də biləy dünyada nə var, nə yox. Qəqosan, qəqo, xalis qəqo¹⁵!

Paşa pərt olmamışdı, yox! Deyəsən, öyrəncəliyi arvadından eşitdiyi "ılıq", "müləyim" sözlərə. Qapının çıxacağında bir az dayanıb gözlərini Zərinin xırda, ətli gözlərinə, kök, batman bədəninə və qıpçırmızı üzünə zillədi bir müddət. Sonra rüşvət verirmiş kimi xoşa gəlməyən bir gülüslə gülümsündü arvadının üzünə, əlindəki papağın tozunu çırpdı yanına, üstündəki yekə düyməni sığalladı. Sonra həmən o yekə düyməli papağını rahat-rahat başına yerləşdirdi, guya ki, səhərdən işə gecikən, tələsən, partlayan bu deyildi və özünü yiğisdirib oxlov udmuş ilan kimi dübbədüz dartındı, evdən çıxdı.

Dəmir darvazanın qapısı Paşanın ardınca örtülən kimi Zəri hər iki əliylə bir yekə "Kül başuva!" göndərdi onun dalınca və dedi:

- Zəndeyi-zəhləm gedir üzünnən. Araqarışdırın, qeybətcil, xəsis! Hər nə desən, bunda! Mən olmasam, aləmi dağıdar. Elə bilirsən, buları mənə ürəkdən deyir? Bu gün ölsəm, səhər toy elər. Nə utanmağı var, nə qızarmağı. İşdə də camaata qan uddurur. Deyir, sexdəki cindir-mindirdən nə xırda-xuruş qaldı, gərək mənim olsun. Xırdanı da lop-lop udur, zırpını da lop-lop udur özüycün. Verməz, heç kimə xeyir verməz. Yağ verməz şabalıtdı bu! Fors da ki partladır bunu. Ana bilməz, oğul tanımaz. Qoşa-qoşa oğulları var birinci arvadından. Rənglərin tanımaz! Bunun öhdəsindən hələ mən gəlirəm, yoxsa o, elə işlərdən çıxar, elə işlərdən çıxar ki, gəl görəsən... Ancaq nə fayda? Qeyz məni öldürüb. Şəkər məni tutub, davlenni zəhrimər məni tutub, ət də məni basıb. Daş bunun varına da, özünə də, - deyən Zəri gah oturur, gah durur, gah da nazik, seyrək saçlarını oynadırdı.

Bəli, dəyişmişdi Zərnisan, çox dəyişmişdi. Əvvəlləri onsuz da bir qədər çılğın təbiəti olan ərköyün Zəri indi tamam başqlaşmışdı. Əssəbiydi, ağına-bozuna baxmadan ağızına gələni yağıdrırdı Paşaya. Ərindən tutmuş, qohum-qonşularına qədər, həyət-bacada əlləşən lap bu balaca qız uşağına qədər hamiya dəyib-dolaşırıldı. Qızıldangümüşdən danişirdi, amma bu cansız əşyalarla beşdaş oynamadıdan da yaxa qurtara bilmirdi.

Bəli, balaca qız özündən ikiqat ağır kreslərə

düşürdü aşağı. Guya ki, bu mütləq belə olmalıydı. Stuldan kresloya keçməliyidilər. Oturdular. Balaca, girdə çay stolu çox təmtəraqla bəzədilmişdi.

Araya bir neçə anlıq sükut çökdü. Zəri dilləndi:

- Nə fikrə getmisən? İç, ləzzətli çaydır. Araqnanəlidir.

- ...

- Nə işdi, bacılıma, eşitmirsən məni?

- Hə, düzdü, düzdü.

- Nə düzdü?

- ...

- Əxxayyy, adam da adamı eşitməzmiş! Ooo, qızaa! Sənnən döyülmə?

Məryəm bütün bu anları, doğrudan da, heç nə eşitmirdi. Heç nə görmürdü də. Yalnız indi, Zəri "Əxxayyy" kəlməsini vurğu ilə söyləyəndə axırıncı "yyy"lar qulaqlarına doldu, ordan da beyninə keçdi və içində baş vurduğu o başqa aləmdən ayrıldı. Qeyri-ixtiyari dedi:

- De, Zəri, de! Niyə kəndləri öldürürsüz?

- Necə yəni kəndləri öldürürük? Kim? Bi-i-iz? Vallah, sən danişanda mən heç nə başa düşmürəm də...

- Bilirsən, kəndlər, torpaqlar ölüməndə ordakı adamlar da ölürlər axı!

- Bissimillah, bissimillah! Kim ölüb, qız a! Deyirsən, yəni kənddə ölüb-eləyən var? Belə demək istəyirsən, hə? Bağrım çatdadı, tez elə, cavab ver, bilək. Kimdi ölüən? Adam da loxəbər olarmış! Cəhənnəmə ölsünlər, gora ölsünlər. Mənnən artıq döyüllər ki, şəkər məndə, davlenni məndə. Bir də mənə lov xəbər danişma!

- Öldürdünüz, nə vardısa, öldürdünüz! Heç olmasa, qırmızı evə toxunmayadız!

- Vallah, mən heç nə başa düşə bilmirəm. O keçəl Məsmənin oğlu o ləgvə¹⁶ Hüsü var ha, o da danişsa, başa düşərəm, sənin danişığından ömrüm boyu baş açmadım da!

Beləcə də Zəri danişanda o heç nə başa düşə bilməzdi. Qulaqları heç almazdı da bu sözləri. Fikirləri bu boş fəzada qov kimi əl-qol atıb yüngüləcə, azad-azadyana uçuşardı.

Haçansa "gizlənqəç" oyununda güllərinin, ağaclarının boyunda özünə yer tapıb gizlənə bildiyi bu meşə ətirli həyətin torpağına indi qara qır örtüyü sərilmişdi. Qır döşənmiş qupquru həyətin o başında bir qırmızı rəngli, sarı ciyəli

¹⁵ Qəqo - arvadağız, arvad kimi bir şey

¹⁶ Ləgvə - şikəst

yelləncək asılmışdı. Ah, nə qədər yellənmişdi bu yelləncəkdə o! Lap bu cürə qırmızı rəngli, sarı ciyeli qovhağıda!¹⁷ Anası belə deyərdi yelləncəyə – qovhağı. Yellənərdi o balaca Tanrıca, ləzzətlənərdi, nəşələnərdi özüçün dünyanın işlərindən xəbərsiz.

Nə üsünsə Məryəmə elə gəldi ki, bu yelləncəyin yekə, qüvvətli çarxları var, uzun da qanadları. Ah, nə yaxşı olardı, atılıb minərdi ona, bu həyat-bacada yorulmadan dolaşan bu balaca qızçığazı da alardı yanına, qucardı öz balasını, baş alıb uçardılar dünyanın üstündən.

Birdən Məryəm yerindən dik sıçradı. Yüyürüb atdı özünü o yelləncəyə. Bir uşaq sevinciyə yelləndi o yelləncəkdə. Mahnı oxudu. Al dodaqları arasından ağappaq qar kimi inci dişləri göründü. Nə şirin gülüşü vardi Məryəmin. Qəhqəhə çəkib gülürdü. Məryəm bu an sevincin, fərəhin özünə çevrilmişdi. Bəxtiyarlığın özüydü. Ayaqlarını yerə basıb, sanki bütün gücünü topladı, qopdu yerdən. İndi yelləncək göydəydi, göydə! Ona elə gəldi ki, buludlardan yuxarıdadı, ona elə gəldi ki, qatarından ayrılmış durnadı, gücə, qüvvətə gəlib və bu an çatacaq, yetişəcək durna qatarına. Bir şeir qosdu, haray etdi, durnaları səslədi:

*Durna düzümünə dözə bilmirəm,
Durna düzümünə dözə bilmirəm,
Qanadları şəhid durnalar,
Göylər sizə şahid, durnalar!*

Başını yuxarıdan çəkmək istəmədi, sonsuz səmadan ayrılməq istəmədi. Səmada meşə görmişdü, meşə! Meşənin içində balaca, qırmızı ev. Bu nə qırmızıydı belə, bu sonsuz mavilikdə o tutub yanındı? Yox, yox! Daha kimsənə toxunmaz o göylər təmizliyindəki o qıpqırmızı qızaran evin özünə, çətirləri sallaq-sallaq meşəsinə.

Yelləncək yellənirdi. Göylərin o qalın meşə cəngəlliyyindən vələslər, palıdlar, söyüdlər, cökələr, şamlar, qayınlar arasından ucalan bir çinar da piçildayırdı: "Mən də sevmişəm, mən də sevirəm və həmişə sevəcəyəm. Eheyy! Yadindamı o sevgili günlər? Bir çinarın da vardi sənin, öz çinarın. Dururmu ola? Yenə eşidirsənmi onun şeirli, nəgməli səsini?"

Yelləncək yellənirdi. Eşidirdi, eşidirdi Məryəm "çinar" piçiltilərini, bu piçiltilər arasından ürəyinə axıb tökülen bir əsim iliq mehdən

yırğalanan yarpaq- yarpaq nəgməsini:

"Bu meşənin yaddaşında qala biləydim, huşundan çıxmayıyadım, ağuşundan çıxmayıyadım..." Yelləncək yellənirdi, yarpaqlar dodaq açıb yorulmadan piçildayırdı:

*"Bu meşə kaş məni özgə bilməsin,
Qarişqasına qıymaram,
Heç bir qarişına qıymaram..."*

Yelləncək yellənirdi. Yarpaqların piçiltiləri Məryəmin kövrək hissələrinə qarışıb eyni ahəngli nəgməyə çevrilirdi:

*"Bu meşəni tək qoymaram, tənha qoymaram,
bu quşlar səsimdən qorxub, hürkməsin.
Qədəmimdən qaçmasın ciğirlərin ilməsi,
bu meşə kaş məni özgə bilməsin.
Yorulsam bir axşam, tükənsə sözüm, səsim,
dönüb bir şam ağaçına bu yerlərə
qa-yı-da-ca-ğam-m-m..." (C.Ə)*

Yelləncək yellənirdi, qovhağı yellənirdi, dünyanın ən nəhəng göy arabası yellənirdi... Özü də necə yellənirdi...

* * *

Axşam çökürdü. Məryəm yuxarıdakı otaqların birindəydi. Düzü, qarışdırılmışdı bu otaqların adlarını. Tənəbi, zal, orta ev, künc ev, şüşəbənd ev, "Hacı mənə baxdı" ev! Nə isə, baş açmadı hansı otaqdaydı, amma onu bildi ki, əlini atıb işığı yandırmağına peşman oldu. Elə bil evə gur projektor buraxdılar. Gözləri qamaşa-qamaşa tavana göz gəzdirdi. Vay, dədə!

Tavanın tən ortasından kilsə cilçırıqlarını xatırladan nəhəng bir cilçırıq sallanırdı. Ona elə gəldi ki, bu nəhəng cilçırıq bu saatca tavanı yerindən qoparıb, yerlə yeksan edəcəkdir. İstəristəməz arxaya çəkildi və özü də hiss etmədən nəsə soyuq bir şeyə toxundu, çönüb baxdı. Yerdən aq mərmərdən tökülmə bir qadın heykəli ucalırdı. Ayıb olmasın, beldən aşağı cilpaq, beldən yuxarı nazik bir pərdəyə bükülü, guya ki, utanırdı, döşlərini tutmuşdu. Heykəl gözəl heykəl idi, hətta sanki bir mənası da vardi və elə bil deyirdi: "Niyə məni Luvr muzeyindən didərgin salıb buralara gətirmisiz? Axi məni hansı yolla buralara gətirmisiz? Bir vaxt bir dəb idi bu zəhrimər cilpaqlıq, düzü, indi bu kənd-kəsəkdə utanıram görkəmimdən. Buraxın məni, çıxb gedim öz

¹⁷ qovhağı - yelləncək

diyarıma. Axı sizin otaqlarınız nə qədər təmtəraqlı olsa da, heç bir muzeyi andırı bilməz? Otaqlarınıza düzülmüş bu zövqsüz tör-töküntü, şüşə qırıntıları nəyə lazımmış ki? Buraxın məni, bu çürük, ölü əşyalarınız sıxır könlümü!"

Və yoğun Paşa – səhərdən axşama kimi başı cındır-mindirə qarışan "cindirtrest" sexinin müdürü Paşa nə başa düşəydi ki, öz diyarının həsrətiylə çırpınan həmin bu yarıçılpaq qadının əhval-ruhiyyəsi elə özüylə də qəbrə gedəcək? Yaziq heykəl! Sən yoğun Paşaların evində elə-belə bir əşya olaraq da qalacaqsan. Hanı səni yaradanın qabarlı əllərinin gərgin hissərini, düşüncələrini bunların arasında duyan bir kimsə? Bu şışman Paşalar üfunət bataqlığında ilişib qalmış ədabazlardan başqa kimsə deyillər ax!

* * *

İyirmi il bundan qabaq, düz həmin o əyri ayaqlı güzgübənd qoyulan tərəfdən yerləşdirilən elə o cür, əyri ayaqlı başqa bir güzgübənd dururdu. Bu daha təmtəraqlı idi, deyirdilər ki, "arabski"dir. Dəbdən düşdüyündən üstündəki şəkillər də öz yerini tapmışdır. Köcmüşdülər zərli-mərli alboma. Amma hamısı yox. Onların da dəbdə olanları vardi, dəbdən çıxanları vardi. Dəbdən çıxanlar aşağıda – zırzəmidə yerə səpələnmiş təzəli-köhnəli kitablar arasından boy verir, bura atılmış qış ehtiyatı – soğan, kartof, boranı qarışığında itib-batırdı.

Məryəm gəlib düz zırzəmiyə girdi. Həmən o zırzəmiyə ki, indi testsiz, satilsız, kirkirəsiz, çölməksiz-viran qalmışdı. Əyilib yerdən hərəsi bir kuncə səpələnmiş yarımcırıq, yarıçizmaqara, kiminsə ovunda əzik-üzük olmuş şəkilləri qaldırdı, ətəyilə tozunu sildi.

Gözləri deşilmiş bir şəkli görəndə kövrəldi. Yaxşı ki, tanımadı, ancaq bir qədər duruxdu bu şəkinin önündə. Bayaqdan tutulmuş Məryəm yalnız indi, bu atılmış şəkilləri görəndə qəhərləndi. Lap indicə sel kimi axacaqdı göz yaşları...

Göydən asılmış bir rısa¹⁸ soğan və boranı gördü. Təskinlik tapdı, nəydi, bu acı soğan şələsiylə key boranıda? Yaxınlaşdı, astadan:

– Deyin, atamın, anamın şəkillərinin yerini deyin! Deyin, siz Allah, bəlkə, bu yarımcırıq, əzik şəkillər dünyadan vaxtsız köcmüş o nakamlarındır?!

¹⁸ Rısa - salxım

Hiss elədi ki, gözlərindən yaş axır. Gileyləndi öz-özünə: "Niyə belə olur bu dünyanın işləri? Nankorlar! Bir vaxtlar siz ki onun atasının ətrafında pərvanətək firlanır, yaltaqlanırdınız, yerliyərsiz məclislərdə sağlığına cəngacəng qədəh döyüsdürürdünüz? On ildi ki, bu ağ dünyadan atası köçüb, hələ köz bağlamayıb heç ana yarası! Nə tez unutdunuz övladlarını həmişəlik tərk edib gedən bu zavallıları? Ciyərparalarının qapılarını niyə döymədiniz bircə dəfə də olsa?!"

Təskinlik tapdı, nəydi? Susdu. Gözlərini bərk-bərk qapayıb bir ara sakitləşdi. Gəlib alçaq pəncərənin məhəccərində oturdu. Yox, bu aləm daha doğmaydı, burdan çıxmak istəmirdi. Durub eləbelə, nə üçünsə var-gəl etdi. Ayağının altında bir şey diyrəndi. Əvvəl fərqinə varmadı, sonra yenə bu şey ayaqlarını əzdidi. Əyilib baxdı, yerdən qaldırdı. Başa düşə bilmədi, tütəkdi, ya qarğıdan qayrıılma ney? Yaman uzaqlara qayıtdı.

Çörəkbişirən Cahan qarı nəql eləmişdi o balaca Tanrıya ki: "Bəs sənin atan Əsəd kişinin qoyunlarını başına yiğib, dağlara çəkiləndə, yaxşı tütək ələndi..."

"Bəli, həmən bu harın Zərnisanın atasına – varlı Əsədin qoyunlarına çobanlıq edərdi sənin atan. Beş yaşında ikən bir təbii fəlakətdən valideynlərini itirmiş, öz doğma bacısı – həmən bu Xanbikə onu Qəzvin adlı bir şəhərdən bu yerlərə gətirmiş və əri Əsədin "çörəyiylə böyütmüdü". Belə böyütmüdü də, elə beş yaşıdan əlinə çomaq verib, qabağına sürü qatar, bir loxma çörəklə gün çıxandan dağlara, yamaclarla ötürərmiş. Hə, atan arıq, uzun, şümal oğlandı. Gündüzlərini bu tütək və qoyunlarla keçirər, gecələri gözlərinin qarası gedənə kimi kitab oxuyardı. Hərdən bir gözə dəyəndə də ki, axşam toranlaşa-toranlaşmaya, ya dalında bir şələ odun meşədən, ya da qabağında mal-qara örüşdən gələrdi. Tütəyini də elə yanaklı çalardı ki, adamın ürəyini sap kimi nazıldərdi.

Böyüdü, yepiekə oğlan oldu. Sonra birdən-birdə heç kimin gözünə dəymədi. Bir neçə il də keçdi, kəndə böyük qulluq sahibi kimi qayıtdı. Yaxşı işlədi, kənddə ona hörmət etməyən adam tapılmazdı. Çobançılıqdan başqa ona heç bir şey bağışlamayan bax həmin bu "ata-anasını" da unutmadı, qeyrətlərini çəkdi. Yaxşı oğulluq elədi onlara, qızım!

Sora bir bakılı qızına elçi göndərtdi, evləndi. Bax, sənin bu ananla. Anan da ki, ana idi ha!

Xanım-xatın, hörükləri dabanına dəyərdi, "uzun-saç Qumral" deyərdilər adına. Açığın da tutmasın, ay bala, heç Bakı qızlarına oxşayıb eləməzdi, danışında qulağını ağızına tutmasaydın, eşitməzdin, vallahi!

Günlərin bir günü də nə üçünsə üz döndərdilər bu yerlərdən və həmişəlik Bakıya köçüb getdilər. Sən belə şeyləri bilməzsən, bilməsən, yaxşıdır".

Bu nə müəmmələ sözlər idi ki, qarı danışmışdı bir vaxtlar? Bayaqdan bəri hər iki əlində tutduğu yarıcıraq, gözləri deşilmiş şəkilləri və əfsanəvi tütəyi dodaqlarına yaxınlaşdırıldı. Və indi anladı ki, hönkürür, ağlayır. Bu susqun tütək və gözləri deşilmiş şəkillər onu yandırıb yaxmışdı. Üşyan edirdi, nədi? Qişqirdi:

- İn-fü-zor-lar!!! İnfüzoriyasınız, infüzoriya! Taxtabitisiniz hamınız! Böcəklər, birəsiniz, birə!

Heç şübhəsiz, nə şışman Paşa, nə də zərlizibali Zərnisan heç nə başa düşmədilər bu sözlərdən. Zərnisan bircə bunu deyə bildi ki:

- Ooo, qız! İntizar nədi? Sənün nervlərin xarab olub, nə-nə-əə-əə... Doxtura göstər özüvü, bala!

Aşağı mərtəbədə oturub televizora baxırlılar. Zəri Məryəmə tərəf dönüb soruşdu:

- Memi! Sən canun, bu oxuyan qız var ha, rojdenniyə çağırısam, səncə, neçəyə gələr? Yox, yox! Amma paltarı heç xoşuma gəlmir. Bu nə fasondu axı? Peşə tapıblar özlərinə, hərə üstünə bir dənə pakrival örtür, çıxıb atdanır-düşür. Nə oxuyurlar, nə deyirlər, heç baş açmırısan. Adamın lap bağlı çatdırır üzdərinnən. Hamısı da bir-birinə oxşuyur. Oxumaqları da, gözlərinin qara-quraları da.

Məryəm çox biganə görünürdü. Əlindəki kitabı nə üçün belə tez-tez vərəqlədiyini hiss etmirdi, Zəri dönüb arxaya baxdı:

- O! Qız! Bu nədi, bu nədi! Sən o gözlərvünün qarasını hardan tapmışan ki, belə kitab-mitabla çürüdürsən? Bəsdi, sən Allah, yum onun ağızını. Oxumusan, axı hara çıxmışan? Bu sənin üst-başun, nənə...ə-ə... Bu da qulağ-mulağın da!

Toxundu bu sözlər Məryəmə, amma belə dedi:

- Kinoya da baxmırsan?

- Sən Quran, baş-beynimi xarab eləmə. Mənim hövsələm nə gəzir o hap-gop uydurmala baxım-ım-m!!!

- Yaxşı film göstərəcəklər indi.

- Dava-mavadandır?

- Deyəsən.

- Nəyimə lazımdır?

- Ancaq baxsan, görərsən ki, müharibə necə aclıq, necə ehtiyac, necə bələlər gətirdi. Azğınlıq Hitleri nələrə sövq etmədi.

- Qız! Büyyük-büyyük danışma e! Sən hara, Hitler hara? Bala, neyniyib bəgəm bu alarvadı¹⁹ köpəyoğlu, kinolar da əl çəkmir yaxasından indiyə kimi.

Məryəm yanıb-tökülürdü. O, hələ heç bir vaxt Zərinin bu dərəcədə kütlüyüni hiss etməmişdi və ona bu dərəcədə yazığı gəlməmişdi, dedi:

- Neyləyib? Bax, iki böyük sobadır. Birindən od püskürür. Büyükdən-kiçiyə, uzaq olsun, lap belə bu yaşlı uşaqlara kimi, həmən bu sobadan üzü aşağı yuvarlanırlı, o biri sobadan çıxan tüstüyü ah-aman, nalə səsləri qarışib havaya sovrulur. Bu zaman qatillər heç kirpiklərini də qırpmayıb. Bir az başa düşdün? Hələ buna bənzər çox şeylər olub ki, sən bilməsən də, olar, - deyə Məryəm odlu- alovlu danışındı.

- Vuy dədəli, Allah eleməsin! Sən niyə əlüvi mənim bircə balamın üstünə tutursan, evin tikilməsin? Vuy, vuy, irağ olsun bizdən! Sən Əbəlfəz, bəsdir, ürəyim birtəhər oldu. Qiza, yetimçə, yeri mənə bir oxur²⁰ su gətir, - deyib hər iki əlini kök, ətli ayaqlarının üstünə qoydu, başını divara söykədi və zəif səslə: - Güli, mama sənün o topmuş canuva qurban, - dedi.

Hər iki ayağını dizlərindən qatlayıb, üçbucaq şəklində oturmağa adət etmiş Zəri, yenə bu oturuşda, qısa kremlin paltarı dizlərindən yuxarı bützülü, ətli baldırlarının arasında balasını bərk-bərk sıxdı.

- Yox, mən gərək fitrə çıxardam bu ev-eşikdən, - deyə əlini hər biri bir batman olan döşləri arasında gəzdirdi, bir ovuc kağız pul çıxartdı, saydı, arasından bir beşlik seçib "yetimçəyə" uzatdı:

- Qız, əyyar²¹, al bu beş manatı, apar o fağır Hüseynə ver, qoy başımızın sədəqəsi olsun. Bi manatı da gətirərsən. Paşa çötkə vurur, əskik çıxar, belüvü qırar, eşitdün, kar olmuş? Kar qulağuva yuyucu barmağı!..

¹⁹ Alarvadı - cin, əcinnə

²⁰ Oxur – parç

²¹ Əyyar - çoxbilmiş

Durub həmən pulu qızının, anası Xanbikənin, özünün başına dolandırdı. Sonra da gedib düz Paşanın mixdan asılmış papağının yanında dayandı. Əvvəl bir az fikirləşdi, sonra nə düşündüsə, bu pulu Paşanın da papağının başına fırlatdı. Paşa evdə yox idi.

Onsuz da çox möhkəm olmayan tellərlə birləşmiş bu ailə yuva xatırınə, bir vaxt hansı bir məqsəd ucundansa bir yerə toplanmış dəfinə naminəmi, ayaqları üstündə güclə dururdu.

Ta qədimlərdən insanlar da bütün canlılar, quşlar kimi özlərinə yuva qurmağa can atmışlar. Amma lap qədimlərdən bu yuvaları heç kimin açığına, bəhsinə tikməzdi insanlar, tövbə! Quşlarınkı kimi ağac, cir-çırçıyıgıımı, küləş və palçıqdan hörülərdi bu yuvalar, bolluca günəş zərrəli. Günəş bərəkətli. Bəxtiyarlıq idi. Qırmazlılar biri digərini onlara tanış olmayan əşyalardan ötrü. Vəzifələri yox idi ki, kətillərini dartıb, başı üstə yerə endirəyidilər, qızılın pas atmadığını bilməzdilər. Bilməzdilər...

Od, su, torpaq! Yoğurardılar bunları zəhmətlərinə, günəşdən qaralmış bir dəri və bir sümük bədənləriylə, əsla harın olmayan – oddan, sudan və bəlkə, buğdadın təmiz insanlar...

Cox ruzigarlar əsdi, gəlib dayandı insanlar bir gözəl çağın astanasında. Daha nələr istəmədi insanlar? Biri ailə qurdı elə-belə yuva xatırınə, biri, doğrudan da, yuva qurdı ailə xatırınə, biri bu yuvanı dartıb uzadaraq şah sarayına چevirdi, kiminsə açığına, kiminsə bəhsinə, biri bu yuvaya nə yollarla nələr aşırmadı, nələrin və kimlərin üstündən keçərək, biri bu yuvanı şərab çəlləyinə چevirdi, biri mirti mehmanxanasına, biri də...

Biri də dəfinə yuvasına ki, dərin bir yuxuya getmiş kimi, həmin bu yuvanın laxlayan ayaqlarından xəbərsiz-filansız uyuyub getmişdi. Belə lax-lax yuvalardan biri də bizim bu şışman Paşanıñkıydı. Gecələri təşvişdən gözlərinə çimir belə getməyən ər və arvad indi bu yuvanın qorunub saxlanması eşqinə hardasa böyük ehtiyatla birləşkil edirdilər, amma ayrılıqda hərəsi bir niyyətin duasında idi. Bu yuvada ayrı-ayrı balışlara baş qoysalar da, bir döşəyə uzanan iki can, başqa təhər can çəkirdi, başqa təhər niyyətdə idi. Bunlardan hər ikisi biri digərinə ürəklərinin gizli guşəsində açıqça düşmən idi və bəlkə də, biri digərinin bu dünyadan vaxtsız köcməsinə böyük canfəşanlıqdaydı.

Bəli, Zəri beşliyi fırlatdı Paşanın mixdan asılı papağının üstündən və dedi:

- Allah-taala özü bizim başımızdan uzaq eləsin qan-qadəni. Allah elə Paşanı da şəri-şeytannan, quru böhtannan çəpərləsin, İlahi, yamin! Çörək ağacimdır!

Və bu evdə it yerinə qoyulmayan “yetimçəni” elə huyladı ki, xəyala getmiş yetimcə ödünü uddu, yaxın gəlib, bir güclü dürtmək aldı böyrünün yumşaq boşluğunundan və bu cürə “şirintəhər” sözlər eşitdi:

- Nənəvün görünü nəhlət, qız! Görüm inkirminkir aparsun səni, üzüvü mürdəşir yusun tezdiynən, inşallah! Mənim də canım qurtarsın elə sənün üzünnən, Allahdan istəmişəm! - bir az soyudu, sonra: - Qızə²², yezid-zad malı döyül ha sənünçün, pulu itirmə, bərk tut, bi manatı da gəti, gəl. Paşa çötkəyə vuracəy! Birdən qoyub-elərsən seyidgildə ya! Cəddinə də qurban olum, çox qudurmaq lazımlı deyil onu, mənnən beşbetər, adı seyid Hüseyindi, bicdiyi yeri, göyü dağıdır. Cəhənnəmə-gora səgirdi²³. O da Allaha nömrə gələ-gələ söküdü-töküdü bizi.

Deyindi, deyindi, bir az boşaldı Zəri, deyəsən və “yetimçəni” huylayıb bunu da dedi:

- Çər dəymış! Birdən o bir manatı başuva-zaduva dolandırarsan a! Belivi qırram, Əbəlfəz haqqı!

* * *

Məryəm narahat idi. Nə isə itirmiş kimi yan-yörəsinə baxındı. Nilufəri axtardı gözləri. Sonra bu “ev qulluqçusu”nu. Heç o da yox idi. Qulağına qarmaqarışiq səs gəldi. Bu nə hay-küydü, bu nə qiyamətdi belə? Diksindi Məryəm. Tez yuxarı eyvana çıxdı. Gözlərinə inanmadı. Zərnişan balaca qızın-qulluqçunun saçlarını əllərinə dolamışdı. Qız havadan asılı qalmışdı. Burnundan qan tökülürdü üst-başına. Gözlərinin gildir-gildir yaşı da qana qarışmışdı. Eşitməsinlər deyə, batıq, boğuq bir səslə gizli-gizli yalvarırdı:

- Oldüm, vallah, oldüm, incidir, dözə bilmirəm axı! Mən neyləmişəm?

Qapının ağızında dayanmış Məryəmi hər ikisi gördü:

- Neyliyəcəysən, ay yetim, daha yixilmisan, niyə ağlayırsan, dur itil üz-gözüvü yu da! - Bu, Zərnişan idi.

²² Qızə - ay qız

²³ Səgir - yetim

- Hə, hə, Məryəm xala, yixilmişam, bərk yixilmişam, yaman yixilmişam, bax, buram da sancır, - deyə köksünü göstərdi. - Məryəm xala, vallah, ağlamıram, soğan soymuşam, soğan yaşıdır gözlərimi. Ağriyır, yaman ağrıyır buram, bax bura. - Bu da qızçıqaz idi, yanıqlı-yanıqlı ağlayırdı.

Divan tutulmuşdu ona, amma danırdı. Məryəm donub qalmışdı. Nilufər əlləriylə üzünü qapayıb divara çevrilmişdi, hönkür-höñkür ağlayırdı.

Sarsılmışdı Məryəm bu mənzərədən. Sonralar məlum oldu ki... Sonralar bir də məlum oldu ki...

Sonralar məlum oldu... məlum oldu... məlum oldu...

Sonralar məlum olanları Məryəm nə dilinə gətirdi, nə də kimsəyə nəql edə bildi. Bildiklərini elə-belə ürəyindəmi gömdü və nə üçün?!

Bir də bəzi kiçik günahları varmış bu kiçik qızçıqazın. Məsələn, gecə yerinə girənədək oturmağa ixtiyarı olmayan bu "yetimçə" ayaq üstə mil duranda hərdənbir mürgüləyirdi.

Sonralar məlum olub söylənəsi mümkün-lərdən biri də bu idi ki, toyuğun başı ilə tullanası ayaqları ən ləzzətli yeməkmiş bu evdə. Çünkü "hər başda bir ağıl, hər ayaqda bir nağıl" varmış. Bu, Zərinin dilinin əzbər şüarıydı. Və həmən bu "ağillı" toyuq başı ilə "nağıllı" toyuq ayaqları bu "yetimçənin" ən ləzzətli yeməyiymiş.

Bunu da Xanbikə arvad tez-tez deyərmış ki, "bəs qız uşağı ki var ha, bir tikə yedi, bəsidi, sonra bəyənməzlər onu, diyərlər, bəs filankəsin evindəki filan qız qarinquludur".

Yetim Qrişa düdü yadına. Onu uşaq evinə "şeytanlayarkən", bir-iki qurtdumurdu qonşu üz-gözlərini turşudub demişdilər: "Nös belənçiy əliyib balam bu Qumralın qızı! Balam, hər nə! Övladı sayılırdı da bu uşaq bu adamın. Döyürdü də, söyürdü də, çörəyini ki verirdi, balam! Ey bari, bu nə hoqqadır, bu qız çıxartdı?"

Bəli, yadına düdü. İnsafən, "mürdəşir Marusya" Qrişanın başına nə bələlər gətirsəydi də, ancaq çörəyini kəsməzdı. Qrişa hərdənbir oğurlanıb məhəlləyə uşaqlarla şumaqədərdən-zaddan oynamaya çıxanda belə, Marusya kiçik, dar qapılardan başını dalana çıxardıb nazik, cir səsiylə gücü gəldikcə qışqırırdı: "Hrişa, Hrişa, stupay domoy, uje pora poobedat" və s.

Sən demə, bu Marusya da Zərnışandan yüksəklikdə dururmuş bu yarımcıq insanpərvərliyilə.

* * *

Məryəmin anası tez-tez deyərdi: "Var, hər gecənin bir gündüzü var", hələ o vaxtlar, baldızı və baldızı qızı onun ətrafında at oynadıqları vaxtlar, o həmişə susar, beləcə öz qəlb ağrılarını nə kimsəyə bildirər, nə də balalarına sezdirərdi. Adət etmişdi ana həmişə bütün yükü ciyinlərinə götürməyə və bütün iztirablarına baxmayaraq, hər hansı ümüdləsə yaşayar, sakitcə köks ötürüb deyərdi: "Var, hər gecənin bir gündüzü var. Vallah, var, billah, var, simavallah, var!"

Qumral ana sadəlövh, avamtəhər idi, amma savadlı, sözlü-söhbətli idi. Yerdən-göydən xəbərdar idi. Allahın ver günü bir çeşməyi olardı, bir də təzə qəzet və jurnallar. Bir də balaları və onların ağ günə çıxmaları üçün əlindən gələn qayğılar...

Günlərin bir gündündə belə bir söhbət olmuşdu Zərnışanla ana arasında. Deməli, yavaşcadan özü üçün möhkəm inandığı bu atalar sözlərini təkrar edirmiş, Zərnışanın qulağı alır bu sözləri. Bir qaşı aşağı dartılı, o biri yuxarı, xirdaca gözləri iynənin ucu boyda büzülü, alt dodağı irəli dartılı, əlləri belində, sinəsi qabağı:

- Bura bax, daydost! Bu nə gecədir, hansı gündündür, sən belə bizim bostanımıza bu qədər daş atırsan?

Ana fikir verməyib, əl-ayaqlarına dolaşan uşaqlarına:

- Gedin, çəkilin hərəniz öz küncünüzə. Dərslərinizi oxuyun, siz belə işlərə fikir verməyin.

Zərnışanı od götürür:

- Ay daydostı, nə yapışmisan bu uşaqların böğəzindən, oxuyun, oxuyun! Ay- hay! Qızə, oxumuşam bəyəm, kiloynan daş-qasıım var? Uşaqlarına Allah-taaladan bəxt-tale, bəxt-tale istə.

- Bəxt-tale! Bəxt-tale! - deyə Qumral ana bir-iki dəfə təkrar edir və yenə astaca:

- Bəlkə, doğrudan da, bəxt-tale başqa şeydir, bir sirdir, möcüzədir? Olmasaydı...

Olmasaydı, niyə gözəllər gözəli Nərminə... niyə özü gözəl, sözü gözəl Nigar, ilanla dil tapıb danışan Roza... Niyə taleləri onların yanından ötüb də keçdi? Bəlkə, bu, tale deyildi. Elə-belə bir acı pay idi ki, ömürlərinə ilişib qaldı. Bəlkə, onların da səadət tikələrini varmış və Allah onların səadət tikələrini necə olubsa, götürüb səadətə layiq olmayanların boğazının içində keçirib səhvən? Bəlkə, Allah bir vaxtlar insanlara bəxt bölgüsüylə məşğul olanda əl tərəzisindən deyil, elə-belə, bu indiki enliboğaz mağaza tərəzilərin-

dən istifadə edib? Doğrudan a, niyə belə olur bu dünyanın işləri?

Bu bəxt-tale məsələsi Məryəmi də məşgül etdi. Məryəmin başından çox şeylər firlandı, keçdi. Gəldi düşdü yadına "Fırıldaklı Elaza". Vay səni! Nə bədəncəl, nə bədheybət, nə çirkli, nə çirkin qız idi bu qız, özü də gicəsula²⁴. Dərs bilməzdi, böyük-küçük bilməzdi, yarıcaq qalan ağızından su axardı. Orta məktəbdə oxuyurdular. Yazıq Tanrıının sağ qolu həmişə ağrılı olardı onun dümsüklərindən "Ayza, ayza, qolunu bir az da o yana çək, köçürdüm də, ağəz!" Köçürdü, köçürdü, burnunun suyu ağızına, ağızının qoluna axa-axa. Üst-baş vaveyla, uşaqlar əlindən şəhid böyüdü.

Böyüdülər. O da, Tanrı da. Tale hərəsini bir səmtə saldı. Gərdiş elə dövr etdi ki, bu səmtin biri xoşqılıqla əsdi, biri...

Tanrı böyüüb, Məryəm olmuşdu, ərə getmişdi. Amma gətirməmişdi Məryəminkı. Tay-dəyişik ayaqqabiyalar: o və əri. Toy gecəsində Məryəm anasına piçildəmişdi:

- Ana, qurban olum, gəl incimə məndən, mən sənin təkid etdiyin o gəlinlik paltarın əynimə almayıacam, başıma gəlin fatası qoymayacam. Çox ağırdır mənimçin. Yalvarıram. Daha o barədə xatırlatma, ana!

Ürəyində gizli nisgilivardı Məryəmin. Hamidən gizli o əlçatmaz gənc oğlanı düşünürdü.

- Bəs niyə nişanlandıñ, Məryəmim? Səni ki güclə vermədim?

- ...

- Niyə məni kövrəldirsən belə? Sevmədən yaşamaq dəhşətdir axı! Niyə sən belə etdin, mənim ilkim, nübarım!

- Sənə kömək etmək istədim. Səninçin ağır idi, ana! Beş uşaq. Sən isə tək. İstədim ciyinlərinin yükünə dayaq olum.

Məryəm atasının qəfil ölümünü xatırladıqca dözümsüz olurdu və çalışırdı ki, nə anası, nə də bacı-qardaşları böyüksüz, başsız olduqlarını heç vaxt hiss etməsinlər. Məryəm gecəsini gündüzünə qatmışdı. Oxuyurdu da, işləyirdi də. İnstytutdan aldığı əlaçı təqaüdünü, maaşını bütünlükə anasına verərdi. O da bir vaxt ərköyün böyümüdü. O da firavan yaşamışdı. Bilməzdi dünyanın əyər-əskiklərini. İndi anlayırdı ki, şiltaq, qayğısız günlər bir əlçatmaz yüksəklik kimi get-gedə uzaqlaşmaqdadır.

²⁴ Gicəsula – gicbəsər

Əri yaxşı ailədəndi Məryəmin. Özlərinə görə güzəranları vardı. Bir yerdə yaşayırdılar, böyük bir ailədə. Əri də onu çox sevirdi, lap çox. Di gəl ki, axşamları öz otaqlarına çəkiləndə heç bir mövzu-filan tapa bilməzdilər. Məryəmin söhbətindən də belə məlum olurdu ki, əri yaxşı adamdı, di gəl ki, bir "azca" içməyi vardi, bir "azca" davakarlığı, bir "azca" da deyingənliyi. Oxuyanda daancaq "Sovetski sport" qəzeti oxuyardı. Bütün bunlarla bərabər, yaxşı adamdı, təmiz adamdı.

Ulduzları barişmadı, tale o deyənnən getmədi.

Sonralar Məryəm heç zaman xatırlamadı olub-keçənləri. Heyiflənmədi də. Bircə bunu başa düşdü ki, onda ərinə qarşı nifrət hissi də oyanmamışdı. Və bunu da başa düşdü ki, bu iş namuslu-qeyrətli anasına dərd oldu, balaca ciyərparası nisgilli qaldı bu dünyada.

Məryəm belə düşünməmişdi öz gələcək həyatını. O, çox incə təbiətli idi. Arabir haqsızlığa qarşı döyüşkənliyini və duzlu-yumorlu sözsöhbətini qarışdırırmamaqla, qadınlıq onda daha möhkəm yer eləmişdi. Həmişə deyərdi ki, sevdiyim oğlana ərə gedəcəyəm, sonra onunla lap qəbrə də gedəcəyəm. Çoxlu, lap bağça müəllimlərinin yanına salıb, özüylə küçələri gəzdirdiyi uşaqların sayı qədər uşaqlarımız da olacaq. Amma... Nə bileydi Məryəm ki, hələ qarmaqarışq düyünlər qabaqdadır?

Lap sonralar Məryəm ikinci dəfə ərə getdi. Məktəbdə işləyirdi, gözəl-göyçək balalara dərs deyirdi. Bu balalar onu sevirdilər, o da bu balaları.

Bir gün sinfə orta yaşı bir oğlan geldi, redaksiyaların birində jurnalistedi. Oğlan içəri girər-girməz tutulmuşdu nədənsə. İlk baxışdan sonra Məryəmin üzünə baxmadan dedi:

- Mənə sizin haqqınızda yazmağı həvalə ediblər. Mümkünsə, dərsdən sonra qalın, mənə bir neçə cavab lazımdır.

Məryəm dərsdən sonra qaldı. Oğlan onun cavablarını yazdı, amma sonralar yenə gəldi. Yenə gəldi və günlərin bir günü də qabağını kəsib dedi ki, bəs çətin olur ona Məryəmsiz keçən günlər. Məryəm ömründə heç kimi belə öyür-çöyür etməmişdi ürəyində, bircə o qızlıq çağlarındakı o əlçatmaz oğlandan başqa. Nə isə gecələr də, gündüzlər də bu jurnalist oğlan barədə düşünməyə başlamışdı. Alt-üst olmuşdu yeknəsəq, eyni rəngli həyatı. Oğlan təkrar bir də gəldi, soyuqda gəldi, qarda gəldi. Və bir qarlı gecədə də görüşdülər.

Məryəmin otuz yaşı ancaq olardı. Oğlan da elə o yaşda görsənirdi, amma deyəsən, ondan bir-iki yaş kiçikdi, uca boyu vardi, yekə əlləri. Qulaq oxşayan güclü səsi, yapışqlı siması.

Məryəm gözəlliklə yaşamışdı yaranışından. Gözəllik, incəlik onun həyatının gövdəsiydi. Yaman sevirdi Məryəm. Ömründə belə sevmemişdi. Ağlını alan bu yekə əllər onu bir dev gücüylə qucaqlayır, bağırına basardı. Oğlan tez-tez deyərdi: "Səni mənə Allah göndərib, Allah da alacaq..."

Amma Allahın hökmündən də qüvvətli hökmələr olurmuş bəzən. Bir neçə il sonra onu oğlandan heç də Allah deyil, bir arıq, uzun, əlləri və ayaqları, bəlkə də, oğlaninkindən da yekə bir qarayınız qız aldı, necə oldusa...

Bəlkə də, bu qız babat idi, ancaq Məryəmə çox çirkin görünürdü. Bəlkə, heysiyyəti tapdalandığına görə düşünürdü ki, bu belədir?! Və Məryəm fikirləşirdi ki, bu qiza da Allah tərəzi məsələsində, deyəsən, güzəşt edib.

Yaxşı, sevgili günləri var idi ki, ömrünə ilk və axırıncı dəfə yazıldı Məryəmin. Və Məryəmin ömrünə bu oğlanla əlaqədar yaxşılı-pisli çox şeylər yazıldı, amma Məryəm onlara bir daha toxunmadı.

İndi bu oğlan Məryəmin kövrək hissələrindən, od tutub yanın duyğularından, qaranlıq, yarıçılpaq, tənha gecələrindən, qarmaqarışq yuxularından boylanırdı.

Nə qədər sual və nida işarələri ötüb keçərdi Məryəmin böyründən. Bir zamanlar dil-dil ötən, çevik, heç nədən qorxmayan bu mərdanə qızçıqaz – Tanrıca indi niyə belə ürkək olmuşdu? Nədən üzünü hamidan gizlədirdi. O ki oğurluq etməmişdi? Küçələrin ən səssiz, adamsız tin və dalanlarıyla addımlayan bu qadın nəyin əzabını çəkirdi, görən? Niyə bu sual və nidaların yanından cavabsız ötür, susurdu?!

Olub-keçənlərə heç vaxt qayıtmazdı Məryəm. Amma bircə günü – o qarlı qış gecəsini heç vəchlə ovundura bilmirdi.

Bərk qar yağmışdı. Xırda-para damları da qarın altında qalmışdı.

Pəncərə şüşələrindən küçəyə süzülən işıq parçalarında qar dənəcikləri par-par parıldayırdı. Körpəsi yatmışdı. Məryəm oyaq idi. Uzun gecəni yata bilmirdi. Əllərini pəncərənin soyuq, bumbuz şüşələrinə söykəyib, bu bəmbəyaz, sakit aləmə tamaşa edirdi. Lopa-lopa yumşaq qar ələnirdi bu ağappaq gecəyə. Elə bil şəhər süd gölündə

mürgüləyib yatırdı. Bu səssizlik içindən Məryəmin qulağına bir səs gəldi: "Üşüdüm soyuqdan, yoruldum bu küçələri avara gəzməkdən, vallah, belə getsə, donub buz parçası olacam, üstümə qar ələnəcək, sabah uşaqlar da halsiz-xəbərsiz üstümdən xizəklə sürüşüb keçəcəklər".

Qulaqlarını qapadı bərk-bərk. Qapadı. Bir zamanlar beləcə qarlı bir qış gecəsindən süzülüb içəri keçən bu sözləri, ona tanış gələn bu səsi qulaqlarında əbədi saxlaşın deyə, ömründə ilk dəfə böyük bir qısqanlıq hissili möhkəm qapadı qulaqlarını. Ki, bu səs heç kimə, heç hara paylanması. Bu səs axırıncı səs olaraq həmişəlik onun olsun, ilişib qalsın qulaqlarında.

Qəribə cür toxunu ona bu qarlı gecə. Və nədənsə Məryəmə elə gəldi ki, həmin gecə oğlan da xatırlamışdı onu, çarpayıda müşil-müşil yatan körpəsini və tərəzidə bəxti yaxşı gətirmiş arvadını unudaraq xatırlamışdı.

Səhərə yaxın yuxuya getdi. Yuxusu bəmbəyaz idi. Elə bil yuxusunun qapı-bacısı yox idi. Lap gözlerinin qabağında çıarpaq bir çinar yüksəldi. Məryəmə tanış gəldi bu çinar, tanıdı da. Onun tökülmüş yarpaqlarını görüb kədərləndi. Ona elə gəldi ki, çinar üzüyür, ya da uzun bir yuxuya gedib. Əllərini uzadıb yan-yörəsində gəzdirdi ki, bu tanış, doğma çinarcığızını bürüməkçün, bəlkə, bir şey tapa. Lap özüylə bürüyə. Bir anlıq beləcə birlikdə bürünüb qalalar istinin qılığında. Amma nə edəydi ki, hər yer soyuq, bomboz və bəmbəyaz idi. Bu aldadıcı yuxularında da o deyənlə getmədi tale...

Ağır iş idi Məryəmçün həm kişi, həm də qadın vəzifəsini yerinə yetirmək. Ev-eşik qayğısı, bazar, uşaq, məktəb, cürbəcür məisət qayğıları ömründən yavaş-yavaş qoparırdı Məryəmin. Saçlarına ara-sıra dən də düşmüşdü. Amma yaşamaq Məryəm üçün bir başqa nemət idi. Ləzzət alırdı hər gün doğan günəşin ev- eşiyyində oyanmasından, yeganə balasının işıqlı, ağıllı gözlərindən, yaxşı insanlarla bir göyün altında yaşamasından, işindən, peşəsindən. Naşükür deyildi Məryəm, əsla!

Hələ kəndə yola düşməmişdən bir neçə gün qabaq, bir bazar günü hər iki əli zənbilli bazardan gəlirdi. Tərəzidə bəxti gətirənlər isə evdə oturub bazarlıq özü gəlib çatmamış, onu necə həzm edəcəkləri barədə düşünürdülər. Trolleybus

gözləməli oldu. Basabas salan kişiləri gözlədi, onlar mindilər, sonra o da öz zənbillərini qaldırdı trolleybusa.

- A-a-a... Ağəz, sənün adun nədü? Yadımdan çıxdı şögərib ki? - deyə sinli bir arvad bərkdən-bərkdən danışdı. - Ağəz, səniyinənəm, e! Gijdərvə şükür, İlahi, bu yatıb ki? Ağəz!!!

- Mənimləsiz? - dilləndi Məryəm. - Bağışlayın, fikirliydim, eşitmədim. Tanımadım sizi.

- Ağəz, nös tanımadun, ağəz! Begəm bizdə ya, sən a, az olmusan? Azz, bağımızın yəxsi, sarı əncil-üzümünnən heç yeməmisən? Pis də çıxmasun, sən dögüldün əncil ağacımızı yonub-töküb, qotur gününə qoyan, sora da digən ki, "pax -pax totya Pike takoy sladkiy incil?" - deyə əyilib Məryəmin zənbilindən bir-iki əncir götürdü və davam etdi:

- A....a...a... - Əlini əlinin üstünə vurub, ağızına apardı. - Ey bari!!! Bu nödü almışan? Hamı gedər quş getirər, Şaqqulu beyquş getirər. Gedib pulu gör negə verib! Yandım, töküldüm. Bu qabla-qübla əncirlər nödü almışan? Kişivin öyün yıldundan ki, ağəz?

Məryəm pörtmüssdü. Arvadın ağızı yumulsun deyə, tələsik dilləndi:

- Hə, xala, tanıdım sizi, Elazanın anası deyilsiz?

- Hələ özüdü ki var.

- Elaza necədir?

Arvad elə bil buna bənd imiş:

- Soruş da, nös soruştursan, beyəğdən? Yazıq Elazam, bədbəxt Elazam! Bu çəçələ barmağı ki, yoxdu, hə, ora bir balaca yara çıxıbdü. Əri də özünü öldürür, digir ki, dünyani dağıdaram səninçün. Hə, çox istigir əri onu. Nə başuvu ağrıdım, ağəz. Getirib aparıb Karlıví Variyə.

- Ora neyçün?

- A... pərvərdigərə, bu heç nə bilmir ki, ağəz? Balam, Karlıví Vari bilmirsən nödü?

- Bilirəm, PİK xala, soruşturam ki, ora niyə aparıblar, bir balaca yaraydı da. Onu elə burda bizim həkimlər də...

Sözü ağızında qaldı. Arvad:

- Əri böyük adamdü balam də. Destgahdü ye!!! Yeri dögül. Bir dəfə digərəm sənə, Allah qoysa...

Bəli, bu arvad həmən o "firtıqlı Elaza"nın anası idi. O Elazanın ki, bu hadisədən bir neçə gün əvvəl ərinin maşının Məryəmin yanından düz keçdi. Yəni ki, "mən atliyam, sən piyada". Amma nə fikirləşdisə, dönüb qayıtdı. Başını maşının pəncərəsindən çıxardıb:

- Memi, privet! Kak dela, ağəz? Gəl otur, aparaq.

- Çox sağ olun, yaxına gedirəm.

Güt-bələyla mindirmişdi onu maşınlarına və söyləmişdi ki, hələ bu harası, ərinin hökumət maşını da var, qulluqçusu da var, daha nələrisə var, var, var... Bəs qiyamət yaşayır. Üstəlik, bunları da deməyə macal tapmışdı ki:

- Bu nödü, ağəz, geymisən eynüvə? Hanı sənin o çayda balıq yan gedər vaxtlarun? Ağəz, nös belənçi yarab olmusan? Bəlkəm, sənə caduzad eləyiblər? Bura bax, indi sənə bir söz diyəciyəm, amma gərək öz aramızda qalsın, - deyə başladı piçhapiçla danışmağa ki, əri başa düşməsin:

- Denən, Ətağa cəddi, heç kimə demərəm?

- Yox, demərəm. Ancaq istəyirsən, heç demə.

- A! Sənə yazığım gəlir e, diyirəm. Başuvu əy mənən tərəf, qulağunu ver bura. Hə, mən bir kənd tanıyıram, orda bir ocaq var. Adına "Cil ocağı" deyirlər. Bütün cadu-piltələri açdırmaqçun, belə cadunun özünü elətdirməyçün, soram, tilsimün-zadun oldu, pozdurmaqçun nəzir aparırsan ora. Bütün niyyətvə çatırsan. Eştdün? Diyim hardadı o ocaq? Get tilsimüvə açdır, ağəz də. Mütləq açdır. Tilsim bəla shəydir.

- ...

Məryəm heç bir cavab tapıb deyə bilmədi Elazaya, cadu-piltəli "xoşbəxt Elazaya". Bircə bunu fikirləşdi ki, nə yaxşı ki, "Elaza səadəti" heç bir zaman ona toxunmadı.

* * *

Tilsim! Vardımı tilsim! Vardı, vardı. Yaxşı insanları Məryəmə bağlayan tilsim! Sevgi, məhəbbət tilsimi! O, bu tilsimi açdırmaqçun heç bir ocağa gedə bilməzdi. Əksinə, bu ecazkar tilsimdən qurtarmamaqçun hansı tilsimlərdə ilişib qalmadı Məryəm?

"Cil ocağı!" Tanış idi Məryəmə. O gün Zəri qarğış töküb deməşdi ki, bəs "kim mənim qulluqçumu öyrədir, ağızı gəlib yapışın başının dalına. "Cil ocağına" niyyət eləmişəm!"

Elə həmin gün də Zəri, Güli, Xanbikə, bu balaca qız və Məryəm "Cil ocağı"na getmişdilər. Bəli, Məryəm də qoşulmuşdu bunlara. Məryəm tilsimlənmışdı. Ancaq Məryəm tilsim açmağa getmirdi. Tilsimlənib ardiyca getdiyi bu balaca qızın intizarından, nigarənciliqdan heç vəchlə yaxa qurtara bilmirdi.

Bir neçə gün bundan qabaq qızçıqaz yaman xəstələnmişdi. Ardı-arası kəsilməyən öskürək onu lap əldən salmışdı. İndi onu bir nazik, yamaqlı, nimdaş paltarda, ayaqyalın “Cil ocağı”na aparırdılar. Aparırdılar ki, nəzirlərini daşısın. Aparırdılar ki, ayaqlarından çıxaracaqları ayaq-qabılara göz olsun.

Qabaqda Xanbikə, sonra Zəri, sonra Güli, sonra Məryəm, sonra da... əlində yekə boğça tutan bu balaca qız... Gedirdilər. Evlərindən bir neçə kilometr aralı məsafləni piyada getməliyidilər. Dinin müqəddəs qanunu bu ocağa ancaq piyada getməyi müqəddəs əməl sayırdı. Miniklə getmək günah sayılırdı. Yolun tən ortasında Güli yoruldu, dabanlarının siziltisindən şikayət etdi. Allahın müqəddəs evinə yollanan bu “karvanın” ən axırda gələni, Allahın yetim bəndəsi o balaca qızçıqaz Gülidən bir qarış hündür boyunu qatladı Gülünün altına və aldı onu qabırğaları sümük-sümük çıxmış belinə. Düzəldilər yola.

Bir çöllü-biyabanla az getdilər, üz getdilər, gəlib çıxdılar mətləblər yetirilən “ibadətgaha”. Uzaqdan öz uzun, sonu görünməyən pillələri ilə nəzəri cəlb edən məbəd çox həşəmətli idi. Yaxınlıqda kənarları oyulmuş, sonradan sarı palçıqla şirələnmiş bir çala vardı. Ayaqqabılını soyundular, tökdülər ora. Məryəm də. Beləcə ayaqyalın bir neçə addım da getdilər. Məryəm də. Məbəddən aşağı enən uzun pillələrin üstünə çıxdılar. Xanbikə örtməyi artıq çoxdan tərgitdiyi ağ gülli, çit çadrasını qoltuğundan çıxartdı. Gözlərindən başqa hər yerini bürüdü. Dümağ, uzun bir vücut bir neçə dəfə əyilib-durdu, öpdü bu daş pillələrin hər ikisini. Hər iki qollarını Allaha uzatdı və dodaqaltı dua oxumağa başladı:

– Pismillahi rəhmani rəhim, ərrəhmani rəhim! Malikən yumiddin, ya kəənnə budi və ya kəənnə mustağim. Ehtina surətən mustağim, surətən ləzinə, ənəmtə əleyhim, qeyril məğzubi əleyhin, valəzzə-a-a-a-lin! – ayinini özü bildiyi kimi söyləyib qurtardı, əlini ehtiyatla üzünə çəkdi və dedi:

– Qurani - kəbir buyurub. Salavat çəkin üzünüze, yavaş-yavaş düşün aşağı.

Yenə qabaqda Xanbikə, sonra Zəri, sonra Güli və sonra Məryəm sira ilə yollandılar üzüəşağı. Təkcə qızçıqazdan başqa. Bütün fikri bu çöllü-biyabanda tənha qalacaq qızçıqazın yanında olan Məryəmin ürəyi ovulmuşdu:

– Qızım, balacam, sən də gəl! – demişdi.

– Vuy, vuy, vuy! Onun adın çəkmə! Sən neynirsən, heç bilirsən, necə günah edirsən? – Zəri dilləndi.

Artıq pillələrin yarısını düşmüştülər. Məryəmin ayaqları getmirdi. Onun ürəyinin yarısı arxadakı pillələrin başında məlul-məlul dayanmış o qızçıqazda idi.

Sərin külək qopdu. Çıskin yağış başladı. Külək pillələrin başında dayanmış qızçıqazın nazik, çit paltarını əsim-əsim əsdirirdi. Məryəmə elə gəldi ki, qızçıqaz titrəyir.

– Qorxma, balacam, gəlirəm! Mən burası onsuz da səndən ötrü gəlmışdım. Səni heç vaxt tək qoymaram, mənim balam!

Bu müqəddəs məbəddən zəhmlili bir səs eşidildi:

– Məryəm! Nə etdiyini başa düşürsən? Kimin dalınca gedirsən? Onun ayaqları buralara dəyməməlidir. Bu ocaq elələrini qəbul eləməz! Bu, Allah ocağıdır. Cil ocağı, Cil! Başa düşürsən? Bura mundarları götürməz!

O, geriyə baxmadan üzüyxarı qalxan pillələri sürətlə addımlayırdı. Allahın ocağından yenə səs eşidildi, uzun, lap uzun bir səs. Zəri nişandı, paklıqla murdarlığın arasında çırpinirdi:

– Məryəm! O ki bicdir! Bic! Bicdir, bildin? O, qanunsuz doğulub. Onun anası Allahın, qanun-qaydanın əleyhinə çıxıb. Allah evi elələrini götürməz! Getmə onun dalınca, qayıt! Bicdir, Bi-i-c-c-c. Bi-i-iccc!

Qaranlığa enən bu pillələrin tən ortasında büt kimi səssiz-səmirsiz dayanmış Məryəm donmuşdu.

Bir səs gəldi qulağına:

– Batırma özünü günaha, ay qız, Məryəm! Sən ya dəlisən, ya da bab!

Bəlkə, ətəkləri qatlanmayan bu ucsuz-bucaq-sız göylərdə, doğrudan da, kimsə oturmuşdu və bu an o elə ədalətliydi ki, heyrətdən donub qalmış Məryəmin özünə gəlməsi üçün həmin vədə dəhşətli bir yağış yağıdırdı. Şimşəyiylə, dolusuya, küləyiylə birgə. Və Məryəm bu uğultuya dərin yuxudan ayılmış kimi oyandı. İndi pillələri üzüyxarı qaçırdı, qaçırdı, qaçırdı. Güclü yağış üz-gözünü, saçlarını yumuşdu, yuyub dağıtmışdı. Qızçıqaz isə pillələrin hündür təpəsində bir zəif sarı payız yarpağı kimi yağışında cimirdi o “ədalətli” göylər yiyəsinin.

Məryəm yerə sərələnmiş qızçıqazı aldı qolları üstünə, bu dəhşətli yağışdan da artıq yağışını yağıdırdı göylərə:

- İlahi! Niyə bəndələrin ondan üz döndərib?
Hanı bu körpəciyin anası! Taleyn hansı daşına
vurub onu bu hala saldın? Niyə bunu belə səfil
edib yuvasından didərgin etdin?

O, qolları üzərinə bihus sərilmış, Allahın
“gözdən düşən biçarə bəndə”sini bağırna
basmışdı. Üzündən, gözündən öpürdü. Duamı
edirdi, qarğışmı yağıdırırdı? Hara, kimə və niyə?!

Allahı sevən allahlılar aşağıda, məbədin
içərilərində Allaha ibadət etməkdə davam
edirdilər. Bir baba bəndə isə göylərin bu dəli
yağışından içərək, sərxoş olmuşdu, sərxoş!

* * *

O zamanlar - Məryəm Tanrıca olanda allahlı
Xanbikə yazılı Xoşqədəmi qabağına qatıb
qovhaqov qovanda incimişdi sevimli bibisindən
və şappadan bibisinin üzünə demişdi: “Sən
daşürəklisən, bibi!” və küsü saxlayaraq tam bir
yayı o yerlərə ayaq basmamışdı. Onda Qumral ana
dönə-dönə başa salmışdı öz Tanrıcasına ki, “sən
ancaq öz uşaqlıqları qarşı bilərsən, çünkü
uşaqsan, hər şey üçün də bibidən küsməzlər.
Bibini sev, bibi yaxşı şeydir və hər kimin də bibisi
ola bilməz!”

Xanbikənin öz fikirlərivardı müxtəlif illərin
müxtəlif çocuq-mocuq qulluqçuları haqqında da,
öz ərköyün balası Zəri haqqında da. Deyərdi: “Qız
uşağının ruzusunu gərək Allah versin, kız uşağı
nədi, oxumaq nədi? Oxumaq, dərs, elm kız uşağını
payimal edər, rəngdən çevirər, əqlini başından
alar”.

Zəri haqqında isə deyərdi ki, üçüncü sinfi ki
qurtardı ha, atasının Fitilbörkə oxumağa
gedəcək. Deyərdi ki, Zərinin geydiyi paltarları
bircə şah nəslindən olan qızlar geyinə bilər.
Torqsın-morqsın²⁵ nə karədir ki, Zəri oradan
alınma paltarlar geyinsin?!

Zərnisan hər gün süddə çimib, ipəklə
qurulanıb, çin yorğan-döşəkdə yatarmış. Ev
qulluqçuları, qaravaşları qabağında əsim-əsim
əsərmış. Bəli, bu harınlıq çox-çox bundan qabaq
Zərnisanın qanına yermişdi.

Zərnisanın bəndələrdən bir neçə sırrı vardı
ki, onlar, bəlkə də, sırr olaraq qalmışdı. Ancaq bir
sırrı də vardı, bəndələr bunu bilirdilər.
Bəndələrin də ondan gizli bir sırrı vardı, amma
Zərnisan bundan xəbərsizdi. Di gəl ki, onun bu faş

olan sırrını “çoxbilmiş” bəndələr hardansa bilib
öyrənmişdilər. Bilirdilər ki, “kiloyla qızıl payı”
olan Zərnisanın övlad payı yox idi.

Amma necə oldusa, çox intizardan sonra evdə
bir qız uşağı peyda oldu. Lənət şeytana, sırr
açmayan qadir Allah bunu haçan salmışdı bu
bəndələrin arasına? Bəlkə, bəndələr “pis
bəndələr” idi, paxıl və ifritə bəndələr idi ki, bekar
qalib qara yaxırdılar, tutdu-tutmadı?

Allah var eləsin, totuq-motuq qız olsun, o da
bəşər övladıdır. Qoy olsun, qayğısız-filansız bö-
yüsün. Təki amansız böyüməsin, harin böyü-
məsin. Həyatı, insanları sevsin, anasının cansız
daş-qasılarının hərisi olmasın, yazıq olar bu körpə
bala, günahsız bala!

Körpə böyüdü. Sonralar ləzzət alırdı evlərin-
dəki bu “yetimçə”nin üzünü səhər -axşam şap-
pıldatmaqdan, bu tifili təpikləməkdən, “konfet
oğrusu”, “pamador oğrusu” deyib cırnatmaqdan.
Ancaq haradasa ağıllı uşaq idi. Bir dəfə
“yetimçə”yə dedi:

- Qını, Qını! Çül sənün başuva, məttəvə də
detmirən, böyüküb hampal olacəysən.

Məktəbə getmirdi Qını. Yazıq uşaq, sən bir
adına bax! Qınıq, Qını, Qındıca... Qənirə idi əslində
adı bu “yetimçə”nin. Amma çoxdan unudulmuşdu
bu ad bütün ətrafdakılar tərəfindən, hamı elə onu
“Qını”, “Qınıq”, “Qındıca” çağırırdı.

Qınıq o qədər cindir-mindir geyinərdi ki, lap
küçə qaraçılara oxşardı. Başı da həmişə bürürlü
olardı düz qasılarının üstündən. Saçları qaraydımı,
sarıydımı - görən olmamışdı. Əməlli-başlı ev
qulluqçusuna oxşamaqdan ötrü, görünür, sadəcə
olaraq belə bir görkəm almamışdı. Üz-gözü
yaman çirkli, cizmaqara görsənirdi. Yox, insafən,
səhərlər bir-iki saniyə su çırpardı üzünə, vaxt
tapanda. Nədənsə yenə də üzündə elə bil
mürəkkəb yazıları olardı. Sonralar yenə bəndələr
öz aralarında piçildaşmışdılardı ki, yazıq tifilin
üzündəki cizmaqaralar ömürlük qalası olacaq,
çünki bu Zərnisanın uzun dırnaqlarının şəkliydi
ki, çəkilmişdi bu tifilin üzünə.

Ac qalmışdı bütün günü, zər-zibali Zərnisanla
şışman Paşa qonaq gedəndə, “çaşib” qapılarını
bağlayanda və yazıq Qındıcaya yemək qoymağın
“unudanda”. Onda bu “əyyar”aclığa dözə
bilməyib, alt mərtəbədəki mətbəxdən düz ikicə
monpası konfet və üç pomidor oğurlayıb yemişdi.

Vay sizi, pis bəndələr! Nə böyük söz-söhbət
olmuşdu “yetimçə”nin bu əhvalatı?!

²⁵ Torqsın - 1950-60-cı illərdə məşhur geyim mağazası

Yetim Qınıq! Yetim Qınıq!

Bir vaxt bu ikcə konfet və üç pomidor üstündə səni heyva ağacına sariyib kəmərin güclü zərbələriylə ürəyin gedib, yerə sərilincəyədək döyücləyən bu şışman Paşaya niyə tüpürmədin? Niyə haylamadın yaxşı bəndələri bu canavarın üstünə? Yaxşı bəndələr susmazdilar axı, vallah, susmazdilar...

İndi Məryəmi Qınığı necə tərk edib getməsi narahat edirdi. Qınıq ki balacadır, o hələ həyat haqqında bir o qədər də anlamır. Necə olacaq bunun işi? Gündə yorulmadan su daşıməq, paltar yumaq, ev süpürmək, söyüslər, təhqirlər! Budurmu ona ömründə bir dəfə verilən uşaqlıq həyatı?

Gecələri "bəy", "xanım", "şahzadə" və qoca "xanımxadə"nin əl-ayağın yuyub yerlərinə saldıqdan sonra balaca, köhnə sökük-mökük bir nimdaşa uzanıb nazik örtük çəkərdi üstünə, yixilib yatardı "ev köpəyi" kimi düz qapının ağızında.

Anasını güclə xatırlayırdı. Anası qəflətən od tutub alışanda o, balaca bir qızçıqaz idi, balaca! Atasını xatırlaya bilmirdi... Sonra qapılar...

Qapılar... yaşıl məxmər pərdəli kapılar, sarı-zər pərdəli kapılar, mərmər pilləli kapılar...

Axırıncı qapının qalın pərdələri arxasında isə Paşa və Zərnisan dayanmışdı.

Unutmuşdu hər nə var... Unutmuşdu yaddaşından zəif-zəif boylanan anasının yaşıl gözlərini, titrək səsini, qara, qıvrım tellərini, cavan, tarım bədənini. Xəbərsizdi anasının sevgili günlərindən və bir bələli sevginin başına gətirdiyi sərgüzəstlərdən. Bilmirdi ki, anası - cavan, gözəl, duyğulu, həssas və xeyirxah anası bir sevgiyə düşcar oldu və bu sevgi bir hörümçək toru olub anasının bütün ömrünü uddu. Və heç zaman bilmədi Qınıq ki, o, nütfəsi sevgidən mayalanmış, sevgidən yoğrulmuş günahsız bir bəşərdir.

Gecəyarı idi. Hamı yatmışdı. Məryəmin yuxusu ərşə çəkilmişdi. Yerindən dik durdu və düz Qınığa doğru getdi.

Qınıq üstüaçıq yatmışdı. Məryəm ay işığında bir xeyli tamaşa etdi ona. Əlini başına qoydu. Anlaya bilmədi, öz əli istiydi belə, ya Qınığın başı od tutub yanındı. Qınıq uzun gündüzün yorğunluğundan daş kimi yatmışdı. Əyilib üstünü örtdü, qaydıb yerinə girdi.

Yata bilmirdi. Fikir onu çulgamışdı. Gedib uşaq evinəmi xəbər versin? Bəlkə, Nilufərinə bacı, özünə övlad etsin onu? Bəlkə... Bəlkə... Yox, Məryəm qeyrətliydi, bunu edə bilməyəcəkdi "canbir qohumlarına". Bəs nə olsun? Əgər doğrudan da, qeyrətlidirsə, niyə bu həngamələrə göz yumsun? Axi o nədən çəkinirdi? Bəlkə, qorxurdu? Yox, Məryəm əsla qorxaq deyildi. Namərd də deyildi. İlani da görəndə ya başını əzərdi, ya yaralayıb buraxardı, onda da arxasiyca düşmən oyadardı, heç bu işdən də qorxmadı. Qorxmur onlardan da Məryəm. "Yaralayıb buraxacam onları. Qorxma, Məryəm, qorxma! Sən ki hələ qız çağlarından cəsarətli idin! Yadindadır, o iki biçaqlaşan dəliqanlı oğlanın arasına təkcə sən girmişdin? Kişi-mişilər kənardan baxırdılar. Onda sən həmişəlik qurtardın bu iki dəli-dolunu, birini ölümdən, o birisini cəhənnəm əzabından. Təpin bunlara, Məryəm! Utanma, de ki, canisınız siz, firildaqcı varlılar, saxtakarlar, harınsınız siz!"

- Siz canisınız, firildaqcı varlılar, saxtakarsınız, harınsınız! Nifrət edirəm sizə! Birdən-birə düşündüklərini son dərəcə qətiyyətlə söylədi, qışqırdı və təkrar daha nələrsə söylədi.

Özündən xəbəri yox idi. Bir zamanlar "Gic Tanrı" çağırılan bu Məryəm indi "Dəli Məryəm" olmuşdu bu gecə...

Şübhəsiz, hamı oyanmışdı və hamı matı-qutu çəkilmiş ona baxırdı. Qorxularından qımlıdanmındılar da. Məryəm xeyli sonra özünü yiğisirdi. Hürkmüş balasını və tir-tir əsən Qınığı görüb toxadı.

İndi yanaqlarından sakit-sakit göz yaşları yuvarlanırdı. Güclə eşidiləcək bir səslə:

- Niyə belə edirsiz? Zalımlığı boynunuza almısız? Bəlkə, onun anası qaranlıq dünyadan əllərini sizə doğru uzadıb qışqırır, fəryad edir, deyir, toxunmayın bircə balama, sindirmayın sınıq qəlbini, günahsızdır balam! Axi siz Allahı tanıyırsınız?! Bəs niyə Allahlı hərəkət etmirsiz?

- Gəl, gəl içəri. Mən sənə əvvəldən demişdim ki, bu, başdan bir az xərəbtəhərdir. - Zərnisan ərini içəri dartdı. Sonra yataq otağının qapısından başını çıxarıb, yuxulu, kal səsiylə belə dedi:

- Sən də, qız! İtil köp mitülündə!

Mitilində büzüşüb yuxusu ərşə çəkilən Qındıca hey fikirləşirdi: "Axi bu qadın kimdir? Bu xala hardan gəlib çıxdı bura? Niyə o, bu qədər yaxşıdır? Bəlkə... Bəlkə elə anamdır o mənim, gözlərinin rəngi yaşa dolduqca maviləşib? Bəs onda saçları? Saçları? Eh! Nə olsun ki, Cəco

deyirdi ki, şəhərli qızlar saçlarını rəngləyirlər. Bəlkə, elə qaradır? Bəs niyə qırvım deyil? Bəlkə, çoxlu-çoxlu darayıb, su vurub darayıb? Bəlkə, gecələr onun saçları qaralır, qırvımlaşır? Bəlkə, gizlicə gedim baxım!"

Oğrun-oğrun, sürünen-sürünü Məryəmin yatağına yaxınlaşdı. Əvvəlcə diqqətlə baxdı. Sonra ehmalca əllərini onun saçlarına sürtdü. Sonra dodaqlarını Məryəmin yanaqlarına toxundurdu və ürkək-ürkək pçildadi:

- Məryəm xala!
- ...
- Sən də bunlardan qorxursan?
- ...

O gecə Məryəm qızçığazı bərk-bərk qucaqlamışdı. Qınıq ömründə ilk dəfə idi ki, ağ, təmiz, yumşaq yorğan-döşəkdə, isti hərarətli, ana nəfəslə bir qadının qucağında yatırdı. Və bayaqdan bəri ürəyində bir söz dolanırdı. Üzümüzdü onu bu söz, ancaq heç vəchlə deyə bilmirdi o sözü. Yalnız indi, Məryəm onu bərk-bərk qucaqlayıb, saçlarından öpüb, nəvazişlərinə bürüyəndə ürəklənmişdi:

- Məryəm xala!
- Hə?
- Bəlkə, sən mənim anamsan?
- ...
- Anamsan?

O, Qınıqın bütün fəlakətini duymuşdu, əsim-əsim əsirdi. Ay işığında birinin yaşı, o birisinin mavi gözləri parıl-parıl yanındı və tilsimlənmiş kimi bir-birinə zillənmişdi.

* * *

Sonra həmən o fəryadlı gecənin sübhü açıldı.

Qiyamət hələ daldayıdı. Zərnişan vay-aman eləyirdi:

- Biz ona axı neynürüy, balam? Onu parçalansın helə! Evimə qan salıb. Kim mənim qulluqçumu öyrədir belə, bax, bax bu ağızı - deyə gücü gəldikcə hər iki dodağını tutub dartdı, qıpçırmızı xoruz pipiyinə döndü, davam etdi: - Bu ağızı gəlib, belə yapuşsun başının dalına!

- Mama! Əbəlfəzi çağır! Qızə, mamali, sənnənən döyüre-ə-əm!!! Əbəlfəzi çağır də-ə... - qızı idi, əmr və təkid edirdi.

- Belə çağırırm, o yana da keçərəm. "Cil ocağına" saçımnan bağlaram, "Babo ocağı"na kələğay aparram, "Seyid Mirzəylə Seyid Cəmal xəlifa"sinə gedib hər iki qardaşdan niyyət istərəm, "Maşxan"da yatıb, mətləbimə çataram, ya

Əbəlfəz! - deyə özü öz hikkəsindən ləzzət alılmış kimi, daha başqa şeylər sadalayırdı.

- Ana, Əbəlfəz əmini yenə çağırırlar sənin üstünə. Gəl, çıxıb gedək burdan. Mən qorxuram, ana. Sonra sənə... - deyə narahat olan, sarsılan qızıydı Məryəmin.

- Qoy çağırınsın! İstədikləri qədər çağırınsın. İnanmiram heç nəyə! Ən qiymətli nəyim vardısa, qıydı ona göylər...

Düzü, imansız olmamışdı heç zaman Məryəm. Bircə o qızılı payız günü. Günortaçağından sonra...

Bir payız səhəri bolluca günəş tökülmüşdü anasının pərişan saçlarına, bol günəş çökmüşdü anasının artıq ölüm pərdəsi çəkilmiş gözlərinə, bolluca günəş hopmuşdu anasının get-gedə saralan çöhrəsinə. Qarışmışdı günəşin zəif sarısı ölüm sarısına. Dəhşət idi o an! Ana güclə, heysiz, əllərini göylərə qaldırdı, göylərdən bir az da ömür istədi:

- Balalarım var, səni çağırıram, qadir Allah!..

Düzungün bəndəsiydi Allahın, həyalı, ismətli, haqqā düz, namuslu bəndəsiydi Allahın. Amma "qadir Allah" ona qıydı. Köçürdü o bilinməz dünyaya bir nazlı göyərçini... Bir payız səhəri Məryəmciyəz beləcə yetim qaldı anadan da.

Allah onun gözəl, yaraşıqlı, ismətli anasının gözlərini özü bağladı, özü qapadı yekə, ağır əlləriylə. Ağrısız və göynəməsiz.

* * *

Sınıqdı qəlbi, yaralıydı Məryəmin. Hamidan güzli nisgili vardı. Di gəl ki, nə qədər məğrur, nə qədər nikbindi Məryəm!

Pəncərəni taybatay açdı, təmiz hava doldu otağa. Çamadanını gətirib stolun üstünə qoydu və pal-paltarını yiğmağa başladı.

* * *

Böyük bir qalanı qucaqlayan vağzal əzəmətlə dururdu. Vağzalın nə böyük söz -söhbəti vardı, sirləri vardı! Yormuşdumu yolları bu yüklənmiş vaqonlar, yüklü adamlar, yükler? Ki, yolların nağıllı bağıri sanki əbədi qapanmış, eləcə açılmamış qalmış, lal kimi susub kirimişdi?

Qara hisli, qara paravozun kūy dolu uzun səsi eşidildi. Kimsə Məryəmi bərk itlədi. Əlindəki çamadan yerə düşdü. Əyilib götürdü. Bir əlinin içində balaca Nilufərin balaca barmaqları, o biri əlinin içində balaca çamadanın balaca qulpu

irəliləyirdi. Gəlib yorğun-yorğun sütunlu daş divarın küncündə daldalandılar. Kimsə oxuyurdu:

*Kinə məşि, kinə məşि
Zəmbili budəm,
azan omedəm.
Kinə məşि, kinə məşि
Poyoz omedəm,
azan omedəm...*

- Kinə, məka! (Ay qız, bəsdir!)
- O! Çiçi? (Nədir axı?)
- Kinə, vəso! (Ay qız, kəs!)

Bir az qabaqda qoca bir kişi özüylə götürdüyü yükün üstündə oturub yanındaki qırçın tumanlı balaca qızla talış dilində hey deyinirdi:

- Kinə, vallo, tını bəkiştəm (Ay qız, vallah, səni döyərəm).

Balaca qızın heç nə vecinə deyildi. Onun düymə dodaqlarının dəyirmi üzü, düymə burnu, düymə gözləri, günəşdən qaralmış vücudu elə hey gülürdü, Məryəm platformaya tərəf irəliləyirdi. Fikirləri dəmir relslər uzunu bir-birinə dolaşib qalmışdı. "Qınıq da beləcədir. Lap düymə boydadır. Amma bu şıltaq, balaca qız nə qədər fərəhlidir, gümrahdır, heç yorulmur. Xoşbəxtidir. Qoy olsun! Bəs Qınıq?"

Kimsə Məryəmi yenə itələdi:

- O! Bo boyda dünyani qoyub, helə gərək gəlib burdan keçəsən? Heç dəxli var? Yol ver, keçək o tərəfə. Görmürsən poyuz gəler?!

Vaqonlar lazımlıca yükləndilər. İndi qatar üzü o yana gedirdi. Məryəm başını çarpzalaşmış qolları üzərinə qoyub, dərin nəfəs aldı. Sanki dincəldirdi. Dincəldirdimi? Yox, dünyadan götür-qoyu onu tənha buraxmırıldı. Yollar, vağzallar. Yollarda insanlar nələr daşımındılar? Böyük bir qarmaqarıqlıq içərisində nə böyük həngamə-dəyidlər insanlar? Tələsən kim, daşınan kim, daşıyan kim? Nə üçünmüş? Məgər bir ömür payımızı adı yaşaya bilmərikmi? Nədir bu təmtəraqlar?

Məryəm gözlərinin önündəki mənzərəyə xeyli tamaşa etdi. Bir sürü mal yiyəsiz-beşməkansız başları aşağı otlaya-otlaya örüşdən qayıdırıldı.

"Bunlar ot yeyənlərdir. Bir də var ət yeyənlər. Nə fərqi? Dördayaqlıdırlar. Ya ot yeyərlər, ya ət? Ya ət verərlər, ya süd, ya da dəri! Başqa heç nə bilməzlər. Amma xeyirxahdır bəzi dördayaqlılar - ot yeyənlər, ət yeyənlər. Dördayaqlı da olmaq

olar. Təki yırtıcı dördayaqlı olmayasan, amma yox, dördayaqlı yırtıcı da olmaq olar, təki iki ayaqlı yırtıcı olmayasan!"

Dalğında Məryəm. Uzun, ariq barmaqlarını kürəyinə qədər tökülmüş sarı saçlarının arasında dolaşdırdı. İri, bulud gözlərini yorğun-yorğun təbiətdən ayırdı.

Qatar tərpəndi. Ot yeyənlər arxada qaldı. "Ot yeyən ki deyilik? Görən məndəmi dördayaqlıyam? Bəs niyə Qınığı tənha buraxıb gedirəm? Sən də zəifsen, sən də haradasa qorxacaqsan, xud-pəsəndən! Axi sən Qınığı..."

Kor-peşman qayitmışdılar evlərinə... Məryəm də, Nüluəfər də. Yox! Onlar Qınığı tərk etməmişdilər. Məryəm hələ kənddə ikən tez-tez kədən bazarına gedirdi. Bazarda xalq vardi, torpağın nemətləri vardi. Hər gün bir qoca, kor kişinin yanıqlı-yanıqlı çaldığı kamançasının insəni xəyal aləminə dərtib aparan səsi elə bil peşkəş edilirdi bu bol-bolluca bazara. Yox, o dilənmirdi. Sadəcə, çalğısında sırr gizlənən kamançasından ayrıla bilmirdi. Tənhalıqdan qorxurdu, bir də adamlarsız yaşaya bilmirdi. Başına yiğışan bir-iki sənət əsiri deyirdi ki, lap elə bil İsmayıllı Talışinskinin ecazkar sənətindən güc alıb bu kişinin barmaqları. Bazarın düz ortasından axıb gələn: "Ay sərin su xəlbiri, ürəyi yanan, gəl bəri!" sözlərin eşidib, elə bil gerçəkdən susayırdın və bu sudan alıb içmək, sonra yenə bu nurani kişiye dönüb onun sehrkar musiqisinin sədaları altından qopmaq istəmirdin.

Şərq şirniyyatı olan findiq halvası, bamiyə, küncüt halvası, İsfahan halvası bu bazarda yaman dəbdə idi. Bütün bazar, bazardakı adamlar hamisi yemiş qoxuyurdu, cəmən, ot ətri qoxuyurdu.

Bazarın o başında kömür iyi çayxanada yoğun, balacaboy kişilər arasından nəhəng gümüşü samovar boylanırdı, piqhäpiqıyla, tüs-tüsüylə. Burdan keçən qoca kişilərin maraqlı qədimi söz-söhbəti dəyirdi qulaqlarına.

Həsir-palaz satılan küncdə özündən bir qədər yaşılı, enlikürək, cüssəli bir kişi Məryəmin düz qabağında dayandı:

- Salam, Məryəm müəllimə! Eştidik, gedirsiz, vallah, bikef olduq. Uşaqlarım sizi yaman istəyirlər. O, balaca "findiq bala" var a, Cəco! Deyir ki, dünyada, ən yaxşı xala Məryəm xaladı. O nədir elə bağışlamusuz ona, kəpənəkdi, parabüzəndi-nədi, o qırmızı başataxanları deyirəm e! Heç gecə yatanda da hörük'lərindən açmır. Deyir, Məryəm xala Qınığı da çox istilil. Deyir, onu o qədər öpül

ki, heç qoxmul ki, ona da çeçə çıxotka. Doğurdan, Məryəm müəllimə, siz görürsüz də o Qınığın başına nə işlər açırlar.

— ...

— Nədir, elə baxırsız, tanımadız? Yəni sizə heç tanış gəlmirəm? Qonşuyam da, Paşanın qonşusu. Dilonun, Mövsümün, Həsənin, Aytənin, Dadının, Eldarın, Solmazın, Cəconun dədəsiyəm də.

Sözlüydü bu kişi. Məryəm əvvəl elə bildi ki, hardansa doğur bu söhbət, ya maraqdan, ya sözçülükdən. Bir anlıq baxışlarını kişinin gözlərində gəzdirdi. Kişinin gözlərinin içi tər-təmiz idi. Sözbaz, araqarışdırıan adama oxşamırıdı. Dedi:

— İnciməyin, siz ki çoxdan qonşusunuz, çoxdan görürsünüz bu işləri, bəs niyə ağızınıza su alıb durmusunuz?

Bir an tutuldu kişi, sonra yenə o təmiz, xeyirxah baxışlarını Məryəmə çevirdi:

— Düzü, qonşuluqdur da. Bir də bu güzaran dərdi! Ev, ailə, bir sürü uşaq! Zarafat gəlməsin sizə. Özüm şofer işləyirəm Bakıyla bu kənd arasında. Səhər çıxırsan səfərə, bir də üç-beş günə qayıdırısan yorğun-arğın, balalarının birinin üzünü görürsən, o birisinin yox. Yenə sabah açılır, yenə belə. Nəsə etmək istəyirsən, mümkün olmur. Arvad da deyir ki, olar qudurmuşun biridirlər, ağızunu yum, sənə iş vurarlar. Neynim, bacım, balalar var axı?

İçində xeyirxahlıqla qorxaqlıq tən birləşən bu adamla söhbətinin uzanmasından Məryəm nədənsə tez vaz keçdi və dedi:

— Siz Bakıya hansı markalı maşın sürürsünüz?

— “Kraz” maşınında sürücü işləyirəm.

Məryəm tez məqsədinə keçdi:

— Onda gəl belə edək. Belə başa düşürəm ki, əl-ələ verib bu tifili xilas etsək, savab iş görmüş olarıq.

— Necə edək ki?

— Qınıq hələ alaqaranlıqda suya gedir. Siz durun Şiləvar tərəfdə. O, küçəni burulanda vedrələri qoyub qaçar, ancaq qabaqcadan Cəconu başa salın, qoy hər şeyi danışın ona, sayıq olsun. Hə, sonra alın maşınızı, yetirin onu mənə. Ünvanımı sizə deyəcəyəm. Gəl, bu işi köməkləşib edək. Sizin işiniz yalnız bundan ibarət olacaq, vəssalam!

Kişinin insafı, xeyirxahlığı qorxaqlığına üstün gəlmişdi, deyəsən. O, şəhadət barmağıyla yekə papağını arxaya itəldi, sonra peysərini qaşdı,

alını qırışdırıldı və riyazi məsələ həll edirmiş kimi ağır-agır, bir az da qorxa-qorxa dilləndi:

— Deyirəm, birdən bilsələr, məni işdən-zaddan azdırırmazlar ki bir tərəfə? Ağzını marçıldatdı və birdən təzə bir şey kəşf etmiş kimi tələsik:

— Əşı, cəhənnəmə ki! Siz qadınsız, qorxmursuz olardan, mən qorxacam? Neyləyəcəklər bəyəm olar mənə? Qorxub-eləmirəm mən olardan. Bilirsiz, Məryəm bacı, düzü, zəndeyi-zəhləm gedir mənim olardan. Yan-yörəsinə baxıb yavaşcadan: — Şanbaz köpəy uşaqlarıdır onlar! Lap ürəyimcə eləyəcəyəm bu işi. Deməli, küçə bu, ev nömrə də bu! — deyə əlində tutduğu köhnə, cırıq qəzet parçasına qeyd etdi və sağ əliylə sol barmaqlarını bir-bir qatlaya-qatlaya saymağa başladı:

— Bu gün cümə, sabah şənbə, birisi gün bazar. Deməli, bazar ertəsi o sizin yanınızda. Razısız?

— Cox sağ olun. Mən ömrüm boyu sizin yaxşılığı unutmaram. Alın, bunu da Qınığın yolluğuna verirəm, — deyə Məryəm portmanatından bir qədər pul çıxırtdı.

— Yox, götürmərəm. Bir qulu mən əsarətdən pulla xilas etmərəm. Elə bilirsiz, bizim kişiliyimiz-zadımız çatmır, əziz bacım Tanrıca? — dedi və tələsik əlavə etdi: — Baxın, yaxşı baxın, bəlkə, tanıdınız. İtib, hər şey itib. Bircə adım qalıb. Gəlin tanış olaq. Adım “Dəli Dadaş”dır.

Məryəm sevinirdi. İkiqat sevinirdi. Sevinirdi ki, o dəli-dolu “Dəli Dadaş” ev-eşik sahibi olub, xoşbəxtidir, çoxluca uşaq atasıdır. Sevinirdi ki, Qınığı onunla “Dəli Dadaş” qovuşduracaq.

* * *

Qınıq birdən-birə qüssələndi. Böyük dəb-dəbəli ev ona bomboş göründü. Amma darixmağa imkanı yox idi. Ev yiğışdırıldı, sildi, süpürdü. Çay qoydu, çay süzdü, qab yudu, suya getdi, sudan gəldi. Günlərin birində də iri, yekə vedrəni quyuya salıb dayandı. Ağır vedrə suya sallanıb dururdu. Nə etsin? O, niyə belə dumanlıdır? Nə istəyir? Başa düşə bilmədi qızçıqaz. Heç nə anlaya bilmədi. Birdən sakit-sakit quyuya söylədi:

— A-na! Məryəm a-na-a-a-a-a-a!!!

Quyudan qalxan əks-səda qızı qorxutdu. Yan-yörəsinə baxındı. Yox, ətrafda onu pusan kimsə yox idi. İndi hər şeyi deyə bilər, quyunun lap içərilərinə deyə bilər:

— Quyu əmi! Heç kimə deməzsən ki? Səninlə sağlamışmağa gəlmişəm, e! Sağ ol da! Sabah məni

anamgilə aparacaqlar. Dünən Dadaş dayı dedi, "Dəli Dadaş" var ha, o!

- O! O! O! O!... quyunun hər tərəfindən bir "o!" səsi qopdu.

- Hi! - Quyu əmi, sən də sevinirsən? Hə, hə. O Dadaş dayı aparacaq məni, Dadaş dayı! - deyib yenə başını quyunun sərinliyinə sallayıb ləzzətlə söylədi: - Da-dاش da-yı-yı-i!!!

Arxadan yekə bir əl ağızını qapadı və gözlənilməz bir ağır təpik onu yaman ağırdı.

- Hardasan? Nə itib-batmışan burda? Heç bilirsən nə olub? Sağ olmamışlar neyniblər? Köpək uşaqları, matoru birdən buraxıblar, kranın trubaları partlayıb, su basıb ev-eşiyi. Əldən düşmüşük. Sənsə burda can verirsən! Evə dönmə, dönsən, meyidin qalacaq! - dedi Paşa. Yaman dedi, şir kimi, pələng kimi dedi.

Firr eləyib div boyda kişi bənövşətək boynubükük bir çiçəkdən küsdü, getdi.

Heç ağrılarını hiss etmirdi də. Bircə şeyə sevinirdi. Nə yaxşı ki, Paşa Dadaş dayının adını eşitmədi, nə yaxşı ki, quyu ona heç nə demədi.

Hava qaranlıqlaşırıldı. O, quyunun başında naçar-naçar oturmuşdu. Axı Dadaş dayısı onu aparmalıydı. İndi o, hardan biləcək ki, Qınıq burda quyunun başındadır?

Nə üçünsə balaca, "iyiəsiz küçüklər" kimi zingildəyirdi. Birdən yumşaq bir əl başını sığalladı. Qızçıqaz indi lap qorxurdu, dönüb arxaya baxmağa qorxurdu. Kirpiklərini bir-birinin üstünə bərk-bərk sıxmışdı.

- Qorxma, qızım, aç gözlerini, mənəm!

Gələn Sahir idi. Bacısının qana batırıb yedizdirdiyi çörəkdən bu qızçıqazın yaxa qurtarmasına heç bir çıxış yolu tapa bilməyən aciz və mələk təbiətli Sahir!

- Dərdim böyükdür, Qınıq! Bu dünyada bircə bacım var. Mən ona bu çətin günündə kömək eləyə bilmədim. Daşqın olub, daşqın! Mən isə əlimə bir qab alıb, bircə qırıq su da boşaltmadım bu evdən. Əlim gəlmədi. Heç olmasa yadlar durub kənardan baxırdı, mən isə gizlənmışdım, Qınıq. Nə ayaqlarım getdi, nə də əllərim qalxdı. Öz doğma bacıma kömək edə bilmədim, keyləşmişdim, - dedi.

Çox üzüntülü, çox süst görkəmivardı. Yenə dedi:

- Gəlmisəm səni aparam bizə. Al, bu çörəyi ye! Yavan da olsa, hələlik ye, ac qalma! Sora görək də, Cövhər xalan nə bişirər. Yeyərsən, dincələrsən, bir az uşaqlarnan oynayarsan, o

vaxta buların da hirsi soyuyar, sora gedərsən. Yoxsa səni, Allah bilir, nə günə qoyarlar.

Sahir, yaxşı ki, hələ bu sözləri deyə bilirdi. O, elə əzgın idi ki, az qalırdı üzüqöyli yerə uzansın. Uşaqsa öz yeməyində idi. Sanki çörəyin üstündə bal vardi. Bu çörək parçasını şirin-şirin yeyirdi. Birdən Qınıq nə görsə yaxşıdır? O boyda kişinin gözlərindən yumru-yumru yaşlar axır. O boyda kişi quyunun yanındakı daşın üstündə oturub yaziq-yaziq ağlayırdı.

- Qınıq, sən bilməzsən belə işləri. Dərdim böyükdür. Bu gün mən ən pis xəbər eşimmişəm. Heç bilirsən nə olub? Dadaş ölüb...

Sahir ölü kimi üzüqöyli düşdü.

Sahirin gətirdiyi loxma bütün ümidi lərini itirmiş qızın boğazında daş kimi ilişib qalmışdı.

* * *

Bir çərşənbə axşamı, zülmət qaranlıqda yenə suya gedirdi Qınıq. Amma bu dəfə yamanca titrəyirdi. Yox, ağlamırdı Qınıq! Ağlamağa vaxtı da yox idi. Uzanmaqda olan qaranlıq yola yaşıl gözlərindən sanki zümrüd işıqlar səpələnirdi. O, gedirdi. Əlində iki boş vedrə danqıdadaraq gedirdi. Hara gedirdi. Niyə gedirdi? Quyunu ki çoxdan ötüb.

Tini burulub vedrələri qoydu yerə. İndi yeyin-yeyin qaçırdı. Axı o hara qaçırdı? Getməyə yerimi vardi? Bu nə qorxu idi düşmüşdü onun körpə ürəyinə? Bir yandan da bu küçə itləri? Elə bil bir-birinə xəbər vermişilər. Hamısı hürürdü balaca qızçıqaza. Yox, Qınıq qorxmurdu bu itlərdən. Nə onların Qınıq'a açılmış yekə dişlərindən, nə bağırtılarından. Qınığı indi başqa şey qorxudurdu. Birdən onu izləyərlər, axtarıb taparlar. Necə olar Qınıqın hali?

O, qarşıda nələr olacağını heç düşünmürdü də. Təki bu gecədən çıxsın. Elə bil Qınıq hansıa ümid kələfindən tutmuşdu. Bu kələf onu yaxşılığa doğru aparacaq, mütləq aparacaq!

O, ümidi qaçırdı, vağzala çatdı.

Vağzal. Pəncərələrinin çərvivələrinə qırmızı, sarı, göy rəngli şüşələr yapışdırılmış bu nəhəng binanı tanıdı. Dondurma, siqaret və s. satılan köşkün böyründə daldalandı. Ətrafda sıx ağaclarдан başqa ins-cins yox idi. Köşk, gecə və şam ağacı onu örtüb gizlətmışilər. İndi rahat nəfəs ala bilər.

Üzündə tər damcıları gilələnirdi. Ayaqyalın idi. Əynindəki cindir paltar yamyaş idi. İndi vaqonları bir-birindən möhkəm yapışmış uzun

qatar gələcək, nəfəsini bir azca dərib Qındıcanı qoynuna alacaq və o, bu yerləri, bəlkə də, həmişəlik tərk edəcək. Tərk edəcək, tərk edəcək...

"Həmişəlik tərk edəcək! Həmişəlik tərk edəcək! Həmişəlik tərk edəcək..." yorğunluqdan mürgüləyən Qınıqın göz qapaqları endi.

...Bir parça ay dolandi üzündə. Amma yepiekə idi. Bütün ağacları, damları, adamları örtmüsdü. Mavidən də mavi idi, lap Məryəm ananın gözləri kimi. Ayın belə füsunkar maviliyindən gözləri qamaşdı. Yaşıl gözlərində sulu titrəmələr oynasıdı. Sürüşüb ciyinlərinə düşən ləçeyinin altından qara qıvırcıq telləri görsəndi. Əlini çəkib bağlamaq istədi. Ləçək qov kimi yüngül bir boşluqda əllərindən sürüşüb qeyb oldu. Qulağına narın-narın səslər doldu:

- Yoluna süd kimi ağ işıqlar səpələnsin!
- Hi! Sən kimsən? Sən hardan danışırsan?
- Ömrün aydınlıq olsun!
- Sən Dadaş əmisən?
- Yox, sənin Dadaş əmin indi buludlar arasındadır.
- Sən Sahir əmisən?
- Yox, körpəciyim! Mən Sahir əmi olsaydım, səni çıxdan xilas etmişdim.

- Susun, əmi, susun! Sahir əmi yaxşı əmi idi, - qızçıqaz ətrafinə baxındı. Heç bir şey anlamadı. Əllərini uzadıb ləçeyini axtardı. Tapa bilmədi. Yenə o səs eşidildi:

- Lazım deyil, mənim biçarə məxluqum! Gizləmə, gizləmə tellərinin qıvırcıqlarını! Nə gözəldir saçların sənin. Gözlərin iki damla göldümü? De görüm, bu yar-yaraşıq sənə atanmı bağışlayıb, ananmı?

Göydən Ay piçildayındı. Bayaqdan bəri onu aram-aram seyr edən Ay! Apaydin eşidirdi bu sözləri Qınıq. Danışmağa heyi yox idi. O da piçildədi:

- Atam yadına gəlmir, Ay! Anam da danışmazdı ondan, - susdu qızçıqaz.

Bu ara xəfif bir qızartı çökdü üzünə. Aya dikilmiş baxışlar yerə endi.

- Bəs anan?
- Anam yadimdadır. Yaşıl gözləri vardi, qıvrımlı telləri, yumşaq əlləri.
- Bəs hanı?
- Ölüb, Ay əmi!

O bu son sözlərini deyərkən titrəşən sulu gözlərini Aya dikdi və elə nagahan baxdı ki, Ay utandı.

İstər-istəməz süd kimi ağ qanadcılarını uzadıb qızın tellərini sahmana saldı.

Artıq Ay uzaqlaşmışdı. Bir az sonra son sözləri eşidildi. Ay kövrək-kövrək lap astadan piçildayırdı:

- Kədərlənmə, göyərçin balam! Sən də bəşər övladısan!

Qınıq göz qapaqlarını açarkən, doğrudan da, bir gümüş şəfəqli Ay doğmuşdu və o məşum cərşənbə axşamı arxada qalmışdı.

* * *

Sən demə, uzun-uzun dəmir relslərin üzəriylə şütyüyən qatar yaman fəryad etməyi bacarırmış. Sən demə, bu qatar fit verib dünyanın çöl-biyabanlı geniş döngələrindən sağa-sola dönərkən dərindən köks ötürməyi bacarırmış, ağızından qıpqırmızı od qığılçımları püşkürürmüş. Sən demə, qızçıqaz soyuqdan tir-tir əsərkən un kisələrinə söykənirmiş və sən demə, alçaq damlı, üstüaçıq yük vaqoncuqlarından üzüyuxarı dünya necə də nəhayətsiz imiş!.. Və bir də nə üçünsə adamların hamısı gecikirlərmiş qatara minməyə, zavallı Qındıcanı bu yerlərdən həmişəlik alıb aparın alçaqboylu, üstüaçıq vaqonlu qatara!

* * *

Səhər alatoranlıqda Nilufər də oyanmışdı, Məryəm də. Onlar məktəbə getməliyidilər. Stolun başında oturub səhər yeməyi ilə məşğul idilər.

- Bü gecəki yuxudan heç baş açmadım, Nilu! Boğulurdum elə bil. Sonra gördüm ki, göldür. Qınıq balıqların arasında üzür, gah batır, gah suyun üzünə çıxır. Guya balıqlarla yarışır. Amma gözümə yaxşı dəydi. Hə, əlimi atdım, ancaq sürüşüb gözdən itdi. İstədim çağırıım, səsim boğuldı. Gördüm ki, gölün o sahilindəki dağlardan qar yiğini töküür. Bu qar topasının içiyə hündür cüssəsini ağır-agır dartaraq Dadaş addımlayıır. Gülümsünürdü... İndi belə bir-təhərəm, Nilu!

- Eh! Hər şeyin fikrin çəkirsən. Yuxudur da. Nənə demirdi ki, yuxu tərsinə olur həmişə? Deməli, Qınıq gəlir. Dadaş dayı gətirir onu.

...Əgər bilsəydi Məryəm ki, o dəli-dolu Dadaş növbəti yol səfərlərinin birində qəzaya uğrayıb o çoxluca balalarının gözlərini yollarda qoyacaq, əgər bilsəydi ki, Məryəm yollarda əriməkdə olan bir özür yollarda da bitəcək, çox yəqin, yanılıb töküldə o zəhməti özündən ağır Dadaşa və indicə hönkür-hönkür ağlayardı. Yollarda ölen

leyləklərin ömrünə bənzədi "Dəli Dadaş"ın ömrü...

Radioda kimsə oxuyurdu:

*Sənə mən aşiqi-şeyda, qərənfil,
Sənə mən aşiqi-şeyda, qərənfil...*

- Ana, şeyda nədir?
- Şeyda? Yəni dəli.
- A... Qərənfilçin də dəli olmaq olar?
- Olar, olar, quzum! Sevib dəli olmayı hər kimsə bacarmaz! Mən də şeydayam. Dəli kimi sevirəm. Yəni səni və Qınığı.

Gülüşdülər. Bu ara telefon zəng çaldı. Məryəm dəstəyi qaldırdı:

- Alo, eşidirəm sizi.
- Kimsə susurdu.
- Alo, kimdir?
- Mənəm.
- Kimdir?
- Mənəm, Qınıqdır!
- Nə? Kim? Eşitmədim, kimdir?
- Qınıyam, Qını! Acıqlanmayın mənə.

Bilirsiz... mən...

- Axı sən hardan danışırsan, göz bəbəyim?
- Qınığın ürəyi bu sözlərin həlimliyindən quş kimi çırındı.
- Burdan, vağzaldan.
- Vağzaldan? Yəni hansı vağzaldan, harasından axı?

- Burdan, Bakıdan, bir qutabsatan xalanın ərəbəsinin yanından. Bu xala mənə qutab da verdi, mənimçin zəng də etdi.

- Yaxşı, dur ordaca, gəlirəm, bu saatca çıxıram evdən. Heç hara tərpənmə ha, o yaxşı xalanın yanından, eşitdin? Hə, allo, bəs Dadas dayı sənə heç nə demədi?

- Dedi.
- Bəs sən onu niyə gözləmədin?
- Çünkü...
- Hə, danış, eşidirəm.
- Çünkü o çox uzağa gedib.
- Uzaq yola çıxbı?
- Hə... Dünən Sahir əmi dedi.
- Nə dedi?
- Dedi ki... Ana, mən ağlayıram.
- Sahir əmi daha nə dedi?
- O da ağlayırdı.
- ...
- Ana, sən də ağlayırsan?

Əlbəttə ki, ağlayırdı. Məryəm Dadaşın qəfil ölümünə yanıb-tökülürdü. Əlbəttə ki, ağlayırdı. İndi onu ikinci bir səs "Ana!" deyə ardiyca çağırırdı.

Vağzalın qarmaqarışılığı içərisində bir-birlərini tanıdları. İllerdən bəri didərgin düşmüs doğmalar kimi öpüşdülər, qucaqlaşış bir müddət aralanmadılar. Məryəm Qınığı bağrına elə bərk-bərk basmışdı ki, sanki bu saat əlindən çıxacağından qorxurdu. Məryəm onun üzülmüş, zərif bədəninin hər yerindən bir ürək çırıntısi eşidirdi.

Uşaqın gözləri qupquru idi. O heç nə başa düşmürdü. Nə bu qarmaqarışiq vağzal həyatını, nə də fəlakətini. Məryəm isə bircə kəlmədən - "Ana!" deyə bütün varlığını titrədən səsdən çəşib qalmışdı. Onunçun açılmaz olan düyünlərin ən duyğuluşu, ən sirlisi bu idi - bu titrəyiş, bu səs!

Küçələrin daş döşəmələrini sarı payız yarpaqları bəzəmişdi. Hava tutqun idi. Səma ağır qurşun təki yerə sallanırdı. Hansı diyardansa süzüb gələn bir qatar durna ötdü.

Qara, gen meşin mantolu bir qadın küçənin çarpez tinini burulub yeyin addımlarla irəlilədi. O, birdən ayaq saxladı. Başını qaldırıb boz səmaya və ötən durna qatarına baxdı. Nə qərib görkəm almışdı dünya? Hələ sarı payız neməti?! Ayaqlarının altına səpələnmiş qızılı yarpaqların üzəriylə addımlamaq onunçun ən amansız bir iş idi. Əyilib bu "qızıl" parçalarından birini ovcuna aldı. Nə üçünsə düşündü: "Yiyəsiz ki deyil Qınıq..."

Gözlərini bir də gəzdirdi qurumuş yarpağın qanı uçmuş damarcıqlarında. "Var, onun iyiyəsi var, hörmətli işşman Paşa və zərli-zibali Zəri, var! Qarşısından açılan bu işıqlı sabahlar bəs kimindir?! Sızsə bax, bu qurumuş yarpaq kimi, zəif bir külək üfürümünə bəndsiniz..."

Bu nədir? O hara gəlib çıxmışdı? Bu boz, payız səmasının altında bir neçə addım da irəliləyib qırmızı yazılı bir qapının ağzında qətiyyətlə ayaq saxladı.

Bayıl. Milis idarəsi.

O burası şikayetəmi gəlməşdi? Ta yaranışından indiyəcən yaxşılı-pisli adamlardan şikayet etməmişdi. Ömründə ilk dəfə milis qapısı açıb içəri addımlayan bu qadını görəndə yuxarı başda oturan milis mayoru da belə fikirləşdi, deyəsən. Qadına bir də nəzər saldı. İti, ağıllı gözləri olan bu qadını dərhal tanıdı. Amma susdu.

– Bağışlayın, mən vətəndaş Məryəm Tahirliyəm. Sizin sahənizin sakiniyəm. Bilirsiz... Bilirsiz... – deyə Məryəm özünü toplayıb ürəyinin ən böyük götürür- qoyunu söyləmək istədi. Milis mayoru onun sözünü kəndi:

– Bilirəm. İstəyirsiz hər şeyi danışım. Mən sizin bütün həyatınızla tanışam... O balaca qız əhvalatını da bilirəm. Sizin narahatlığınızın səbəbini də bilirəm. Arxayın olun, orqan Qınığın etibarlı əllerdə olduğunu bilir və daha axtarış elanı verməyəcək. Siz böyük xeyirxahlıq etmisiniz. Xoşbəxt yaşayın, Məryəm xanım!

Məryəm mat qalmışdı. Qeyri-ixtiyari dedi:

– Təşəkkür edirəm...

– Siz mənə ikinci dəfədir ki, təşəkkür edirsiz, yükünüz yenə də yüngüldür?

– Mən sizi anlamadım.

– Yadınızdamı, cəmisi bir ay bundan əvvəl biz bir qatarda gedirdik? Sizə kömək etmək istəyirdim, təşəkkür etdiniz. Yükünüzün yüngül olduğunu söylədiniz.

– Xatirimdə deyil.

– Mən də dedim ki, amma siz mənim yaddaşımıda yamanca ilişib qalacaqsınız.

– Təşəkkür edirəm.

Şabalıdı saçlı, şabalıdı gözlü bu oğlan – gənc mayor fikirləşdi ki, niyə bu qadın bu qədər incə, kövrək, qayğılı və eyni zamanda bu qədər laqeyd və soyuqqanlıdır? Və bu qadın nə çox “təşəkkür”lündür?

– Təşəkkür edirəm sizə, düzlüyə, ədalətə!

– Qəribəsiniz... və qəribə hissiyyatınız var. Siz nə bildiniz ki, mənim adım Ədalətdir. Bəli, özüdür ki, var Ədalət İbrahimov...

“Qəribə...” Hə, Məryəmin yadına düşdü. “Siz qəribə qadınsınız...” Məryəmin gözləri aşağı, parket döşəməyə endi.

– Məryəm!

– ...

– Siz çox qeyri-adi qadınsınız. Sizi düşünməmək olmur. Hətta sizin xəyalınız belə unudulmur...

Məryəmi sükut çulğadı. O, hətta ani olaraq kövrəldi də... Lakin heç bir şey demədən qapıya doğru yönəldi.

– Məryəm!!! Biz sizinlə çox xoşbəxt olarıq!

Məryəm artıq qapıdan o tərəfdə idi.

– Mən sizi onsuz da axtaracağam! – bu gənc mayorun səsinin qətiyyətli sədası idi.

Milis idarəsinin qapıları onun arxasında yüngülcə örtüldü və bu səda eşidilməz oldu. Bu

səda Məryəmi büsbütün sarsılmışdı. Bir zamanlar onun ardınca tökülen “o bir unudulmaz səda”nın çiliklərinə bənzəmirdimi bu səda?

Məgər Məryəmin bütün inamını qırın, ümidişlərini boşça çıxaran həmən o səda – o üzdəniraq alicənablıq sədəsi deyildimi?! O bir səda deyildimi, nəcib və gözəl Məryəmi növbəti, daha dəhşətli zərbəyə məruz qoyan? Yox, indi Məryəm qulaqlarını daha möhkəm bağlamışdı. O, heç bir şey eşitmək istəmirdi.

“Qəribə”. “Qəribə qadın”. “Qəribə adam!” Hərgah insani xüsusiyyətləri tam mənasıyla özündə təcəssüm etdirə bilən həssas bir insansansa və sənə çəkinmədən “qəribə” deyirlərsə, bu özü əsl qəribəlik deyilmə? Məryəmi qəribələr dünyasında seçilmiş, bəlkə də, yeganə bir “qəribə” etmirmi? Və bu ən böyük qəriblik deyilmə? Hə, qərib deyilmi Məryəm?!

Yox, heç vaxt, heç vaxt! Məryəm heç vaxt bu aldadıcı sədalara cavab verməyəcək!

Qarşılaklı daş fontanın üstünə əyildi. Bir az su içdi, bu sudan bir az da üz-gözünə səpələdi. Çiyinləri sanki ağır bir yükdən qurtulmuşdu. O, cinayət və oğurluq etmədiyini elan edə bilmədi.

Evə yollandı.

* * *

İki cüt göz intizarla yollara dikilmişdi. İçəri girdi. Nə böyük səadət! Qucaqladı bir cüt balasını.

Evin içindən təmiz bir rayihə yayıldı canına. Bu sadə, yoxsul və “zəngin” otağı ona dinclik gətirirdi həmişə. Divarları xalisız idi. Amma boş deyildi. Dünyadan köçüb, dünyada qalan bir neçə dahiylə bəzənmişdi divar: Büyük Nazim Hikmət, qoca Tolstoy, öz əliylə çəkdiyi pirani Füzuli, altında da bu beyt:

*Öylə sərməstəm ki, idrak etməzəm,
dünya nədir,
Mən kiməm, saqı olan kimdir,
meyü-səhba nədir?*

Bir layı ovulmuş başqa bir divarın içərisindən payız sobası qırmızı dilimlərlə alovlanırdı. Sobanın üstü kərpiclə hörülülmüş və heç bir pula alınmamış təbiət əşyaları ilə bəzədilmişdi. Təbiət bunları elə-belə peşkəş etmişdi Məryəmə. Bunlar: ilbiz çanağı, balıqqlağı, qamış qırımları, çayır otu... Su ilə doldurulmuş, amma içi qırmızı balıqlarsız yaşıl yosunlu akvarium. Bir vaxt geniş

meşələrə uçurduğu bülbüllər kimi, akvariumun qırmızı balıqlarını da tutub bircə-bircə buraxmışdı gen dəryaya...

Otağın bir kənarında köhnə palaz və üstündə iki mütəkkə. Kitablar... Buydu Məryəmin var-dövləti, vəssalam.

Mütəkkələrdən birinə dirsəkləndi. İndi nə olacaq? O, hələ cavandır. Götürdüyü bu uşağı və Nilufəri bu böyük dəbdəbəli həyatda necə böyübəcək? Yox, Məryəm heç bir çətinlikdən qorxmurdu. Sadəcə olaraq düşünürdü. "Görən, onu xoşbəxt edə biləcəkmi? Birdən ömür Məryəmi yarıda qoydu?! Nə olar bu iki övladının sonu?"

Qarşidan uzun bir yol uzanırdı.

* * *

Aylar adlayırdı. Bir güzgü. Üç qadın! Gör nə həşir vardı burda? Üçü də tələsir, üçü də bəzənirdi. Teatra gedəcəkdilər.

Keçib yerlərində oturdular. Pərdə açıldı. Tamaşanın ortasında səhnəyə üçbaşlı div gəldi, nərə çəkib qabağa doğru irəlilədi.

Kiçik qızının sağ əli Məryəmin ovcunda idi. Məryəm hiss etdi ki, onun barmaqları buz parçasına dönüb, piçildədi:

- Nədir, soyuqdur sənə? Səninləyəm, Qınıq!
- ...

Uşaq dovuxmuşdu. Məryəm qaranlıqda onun üzünə baxdı. Gözləri bərəlib nəlbəki boyda olmuşdu.

Səhnədəki div nərə çəkərək lap yaxına gəldi. Qınıq Məryəmin yanından "Vuy nənə!" - deyib sıçradı, sıraların arasıyla qapiya doğru necə qaçdisa, bütün tamaşaçılar onun ardınca boyandılar. Özünü itirmiş Məryəm qışqırdı:

- Qınıq! Qınıq! Qındıca-a-a!

Hamı güldü. Tamaşa bir yana qalmışdı. Bəlkə, div də güldü.

Hər şey aydın idi. Özünü itirmiş Məryəm necə oldusa: - Tanrı! Tanrı! Səninləyəm, qorxma, qızım, bu yalançı divdir, qorxma! - deyə birdən-birə adından utandığı Qındıcasına və özü də bilmədən öz adıyla çağırduğu Tanrıcasına doğru yüyürdü.

Tamaşadan yarımcıq evə döndülər. Yol boyu gülməkdən uğunub gedirdilər.

* * *

"Tanrı". Bu adla məktəbə yazdırıldı onu Məryəm. Adını da ona bağışladı, əsilzadəsini də.

Tanrı Tahirli. Balaca Tanrısının əlindən tutub böyük Bakının küçələrini gəzərək vitrinləri ötdülər, bağlardan, bağçalardan keçdilər. Təzə paltar, ayaqqabı, məktəb çantası, rəngbərəng qələmlər, dəftər, kitab, hər şey aldılar. Balaca Tanrı sevincək idi. Dodaqlarından təbəssüm əskilmirdi. Bir cüt hörük hörmüşdü ona anası. Çəhrayı lentli hörüklər, çəhrayı ipək donu sarı bənizini gizlətmışdı.

Qoşa qala qapısından keçib İçərişəhərə girdilər. Məryəm: "Bu, Xan sarayıdır. Bura hamam olubmuş. Zəlzələ bunu kufəkun eləyib. İndi bərpa olunub, tarixi abidə kimi qorunur. Bu möhtəşəm qala da Qız qalasıdır ki, onun nağılıını sənə danışacağam".

Qotazlı, zinqirovlu, bərli-bəzəkli bir fayton baş alıb gedirdi. Başında buxara papaq, əynində milli geyim olan bir qoca faytonu əylədi, mindilər. Atın nal səsləri taqqatuqla küçələri döyəclədi.

* * *

Nilufər çox sevirdi bacısını. Bu balaca qız ona heç kimin bilmədiyi səadət bağışlamışdı. Nilufər bu səadəti hamidən gizli saxlayırdı.

Dünən ürək qızdırıb Nilufərə bir "sirr" açmışdı Tanrı:

- Nilu, de, ana canı, heç kimə deməzsən?
- Yox, ana canı, demərəm.
- Bu rus dili yaman çətindir e!
- Elə bu?
- Hə də, rus dili çətindir də.
- Bəs nəyi deməyim heç kimə?
- ...
- "İki" almışan?
- ...
- De, de! De ki, "iki" almişam da!
- Hə, - başını aşağı salladı və əlavə etdi:
- İki dənə!
- Ay səni...

Elə həmin günü də Nilufər zorla ona bir xeyli rus kəlməsi əzbərlətmışdı. Ancaq bir telefon əhvalatında Tanrı Nilufəri "biabır" etmişdi. Dəstəkdə qonşu Rənanın dilli-dilavər dünya gözəli (Məryəm onu belə çağırardı) Laləsiydi.

- Tetya Maryam! Eto ya, Lala, Zdrastvuite!
- Zdrasti, rodnaya.
- Tet Məryam, moya mama qovorit, çto u vas novaya devočka. Pravda li, ona vaşa dočka?
- Da, da, da!
- A...ay balam, a kak e, eto?

- ...

- Vot vam teper xoroşo. U Nilu sestrička, a u was dve dočki.

- Da, da, rodnaya.

- A vot, ya b toje xotela b sestričku. Mama ušla, a ya odna. A vi znaete, pozavčera, ona mne prinesla koşku i qovorit: "vot tebe i sestrička, poiqrav s neyü!" Vay-y. Çto ye, mam qovorit? A kotonok je ne čelovek, tet Mar! Ne pravda li? On ved ne qovorit so mnoy, i vse vremya molčit. A naoborot, qolovu moročit: myaukaet, şalit, kuşat prosit bez konsa... O mama eşe qovorit, çto ona v yaşıçek delaet, za etim ti doljna sledit. Vay-y-y... A vot, kak neskolk stranno zvučit "Čelovečik!" Ya dumayu!

Gülməkdən özündən getməyi vardi Məryəmin. İndi bu böyük-böyük danişan balaca şeytan Lalənin bu sözlərindən uğunub gedirdi.

- A mojna li seyças mne s ney qovorit?

- Mojno, mojno, koneçno. Al, Tanrı, al dəstəyi, daniş.

- A... nə deyim mən ona?

- De ki, kak dela, Lala?

- Kak telo, Lələ?

- De ki, prixodi k nam inoqdo.

- Yox, yox, mən belə deyə bilmirəm.

- De, de, de -ki, i-noq-da pri-xo-di k nam.

Tanrı çox ciddi bir görkəm aldı, özünü topladı və güclə belə dedi:

- ...Ni-kağ-da ni-pir-xadi k nam.

Otaq gülüş səsiylə dolmuşdu. Tanrı özü də gülürdü. "İnoqda"nın "nikoqda" söyleyən Tanrı bir neçə vaxt ərzində artıq çoxlu rus kəlməsi öyrənmişdi. Ancaq lap ötən günlərdə "Russkiy yazık"da oxumuşdu: "Mama jidiyot papa", "Eto eşqaf" (şkaf), "eto čirk" (sirk), a eto... deyib ardını oxumadan öz-özünə söylənmişdi: "Niyə pis adamların adlarını yazırlar kitaba?"

Qızçıgaz "tetya Paşanı" "Paşa" başa düşmüş və ağızlaçıq qalan kitabı dərhal üzüsağı yerə qoymuşdu.

Hər şey maraqlı idi, məzmunlu idi, iliq və həlimtəhər idi həmin gecə. Və həmin gecənin lap gecəyarısı qapı döyüldü. Qapının o tərəfindən səslər eşidildi. Yuxusundan səksəkəli ayılan və heç bir şey anlamayan Məryəm əvvəlcə uşaqları düşündü: "Görən, ayılmayıblar ki?" Yatmışdilar.

Qapıya yaxınlaşa-yaxınlaşmaya qapının arxasından bu sözləri eşitdi:

- Ay həyasız, qulluqçumu didərgin etmisən sən! Məktəbdə uşaqlardan pul alıb qiymət yazan! Ay boşanmış, ay əri qoyub gedən. Ay yazıq! Sındıracağam qapını, aç deyirəm sənə! - Bu, Zərnisan idi.

Qapıya gəldi:

- Gözləyin, geynim!

- Hə, bəlkə, milisə zəng edəsən! Zəng et də, niyə durmusan? Milisi pulnan satın alaram, səni də üstəlik! - bu da Paşanın səsi idi.

Yox, Məryəm arxadan vuran naməndlərdən deyildi. Qorxmurdu Zərnışandan da, onun haykündən də, qapısına hücum etmiş, qadın üstünə "xəncər-bıçaqla" gəlmış yoğun və sışman ərindən də, özünün ərsizliyindən və tənhalığından da.

Qapını açdı. İndi sışman Paşa yekə, zırkı ayaqlarıyla dəmir qəfəsdəki şirə bənzəyirdi, imkansız-imkansız otaqda var-gəl edirdi. Kişiyyi tapdanmışdı, kişiliyi.

Zərnisan isə qonşuları ayaq üstə qaldırıandan sonra içəri girib düz Tanrıının çarpayısına tərəf getdi. Yatmış Tanrı gözünə ətcələnmiş göründü, başqa təhər göründü, amma Zəri belə dedi:

- Dur ayağa, ay yazıq uşaq, ay yetim! Gəlmışəm səni aparam. Heç bilmirəm sənnən neynim, necə eləyim?

- Neyliyəcəksən? İki kərpicdir, bir dəniz, bir də onun canı. Salla kərpicləri boynundan. Tulla dəniniz ortasına, vəssalam! - deyə Zərini qızısdırmağa başlayan Paşa yatmış Tanrıının lap başı üstündən dedi bu sözləri və əlavə etdi ki:

- Mən sənin yerində olsam, onu bir gecənin içində məhv edərəm. Məryəmi haldan çıxarmaq istədi və birdən yatmış qızçıgazın saçlarına toxundu, möhkəm toxundu. Kobud barmaqlarını onun saçlarının arasına ilişdirib pırtlaşdırıldı.

Məryəm atıldı:

- Əl vurma ona! - Bu bircə cümlədən boğazının bütün telleri az qala qırılmışdı.

Tifil isə səksəkəli, yuxusunu söyləyirdi: "Ana! Mən qorxuram. Onların əlində iki yekə kərpic var".

Paşa lap yuxarı başa keçdi. Yerdən qoyulmuş mis satılın içərisindəki qamış qırımlarının qabağında ayaq saxladı, baxdı. Baxdı və güldü, ələ salıb güldü:

- Ay Zəri! Bir adam ki, çöl qamışlarını qırıb gətirə evin yuxarı başına düzə, sən o adamdan daha nə gözləyirsən? Hələ sən bir buna bax! - deyib, divardan asılı qalan, Məryəmin öz əliylə

tikdiyi "qurama" tikili əl işini qoparıb yerə atdı və davam etdi:

– Bir adam ki, cırdır-mındırı bir-birinə tikə, divara vura, ev-eşik bəzəyi eliyə, daha üşüyü burdan götür də! – Sonra şaqqanaq çəkib güldü:

– Mənim seximdə kefün istəyən qədər belə cındırlardan var. Gəl, bala, gəl, nə qədər istəyirsən, verim sənə, dayı yazıqsan da, keçib bizimki.

Məryəm susmuşdu. Bayaqdan bəri hay-küyü aləmi başına götürən Zərnisan da susmuşdu. Heç bir kəlmə də danışmirdi. Gözlərini evin hər tərəfində gəzdirdi. Baxışları sol divarda ilişib qaldı. Nə üçünsə süstəldi. Rəngi solmuş palazın üstündəki alçaqboylu kətilə oturdu.

Bir neçə dəqiqəlik hər üçü susdu. Sükutu Paşanın səsi pozdu:

– Sən bura nə üçün gəldiyini unutma! Bəlkə, qonaq gəlmisən? Bəs səhərdən nə ölçüb-biçirdin?

Paşa dözə bilmirdi. Qurduğu hiylə, deyəsən, həyata keçməmişdi. Yaxınlaşdı, Zərinin qulağına nəsə piçildədi.

Zərnisan yenə susmuşdu. Paşanın piçiltələri davam edirdi və hətta bəzi sözlər eşidildi də: "Nə donub qalmışan? Heç olmasa qorxuz onu, de ki, evinə od vurub yandıracaqsan. Al, al kibriti verirəm sənə, al qorxut!"

Zərnisan heç eşitmirdi ərinin söylədiklərini. O, nə üçünsə birdən partladı və birdən söndü.

Zəriyə birdən partlamağı keçdiyi həyat tərzi öyrətmişdi. Birdən sönmək isə təbiətində idi. Bu, Zərnisanın bir zərrəcik insafı idi ki, hardasa, bətninin bir tərəfində gizlənmişdi və onun partlayışını söndürmüdü.

Adətən, insanların içində məğlubları, qalibləri olur. Zərnisan bunların heç birindən deyildi. Bir də insanlar arasında xeyirxahlar var, yaramazlar var, Zərnisan bunların da heç birindən deyildi. Və adətən, tez partlayıb, tez sönməyi bacaranlar, tamam yaramazlar kimi qəbul olunmayıb insanlar arasında. Belə adamlar çox da qorxulu olmurlar. Zəri belələrindəndi. Amma tərbiyə! Amma xudpəsəndlilik! Məhv etmişdi onu bu iki məfhum və bəzi hərislik!

Yox, Zəri yaman susmuşdu. Bu susmaq Paşanın keyfini korlamışdı.

– Hə, bəlkə, yazığın gəlməyə başladı Məryəmə? Nə ağızuva su alıb durmusan? Heç olmasa al bu bıçağı, doğra altundakı o nuh əyyamından qalma palazı. Yazıqsan, doğram-doğram elə ki,

qoy hirsün çıxsın. Belənçiye bu da azdı, – deyib Zərini ayağa durğuzu, palazı yiğmalayıb Zərnisanın keyəlmış qucağına verdi və əlindəki cib bıçağını ona uzatdı.

Hikkəli Zərnisan bilərkədən bıçaq uzadan Paşanın "planları" bambaşqa imiş.

– Hə, nə durmusan, gör sənin başuva nələr gətirib bu qız! Qorxursan bəyəm ondan? Durmuşam dalında dağ kimi. Mən sənin yerində olsayddim, lap onu öld...

Paşanın yerdən yiğmalayıb arvadının qucağına verdiyi palazı Zəri hələ də qolları arasında bərk-bərk tutmuşdu. Niyə, nə üçün bu palazla birlikdə donub qalmışdı, özünün də xəbəri yox idi.

– Zəri! Bəlkə, başuva hava-zad gəlib? Nə durmusan?! – deyən Paşa arvadını bərk düm-sükəldi.

Evin bir küncündə toxtatıb dayanmış Zəri sanki dərin yuxuda idi, indi birdən ayıldı, bayaqdan bəri gözlərini möhkəm zillədiyi sol divara tərəf yeridi. Gəlib həmən o sol divarla lap üzəbüz durdu. Burdan asılan ağ, qırmızı və çəhrayı rənglər qarşığından ibarət boyalı bir şəklin önündə dayandı. Xeyli dayandı. Udqundu. Hər iki qolları arasında yumurlayıb tutduğu palaz qeyri-ixtiyari yerə sürüsdü. Bir şəklə, bir Məryəmə, bir Məryəmə, bir də şəklə baxdı. Baxdı və güclə bu sözləri deyə bildi:

– Mənim anam necə də cavanmış!

Başqa heç nə deyə bilmədi. Deyə bilmədi ki, böyük itkilərdən sonra Məryəmin qapısının rəngini belə tanımayan anasının şəkli niyə Məryəmin evinin rəngli bəzəyi olmuşdu? Və bu nə ağ çarşab, bu nə çəhrayı başmaq, bu nə qırmızı rəng idи ki, bürümüşdü aləmi? Çəhrayı nəleyinli, ağ çit çarşablı, qara saçları ortadan ayrılmış, iki qara hörukleri gümüş kəmərinə kimi uzanan, hüphündür, amiranə dayanmış anasının böyründən boy verib görsənən bu qırmızı kərpicli ev niyə belə bapbalacayıd? Bir də bu bapbalaca evin bu bapbalaca qırmızısı niyə o yekəlikdə ağlı-çəhrayı anasını udmuşdu?

Bütün ömrü boyu yaddaşında həkk olunub qalan o uyğulu, nağıllı, sığallı bibisinin – Xanbikənin və o qıqpırmızı od tutub yanan, ocaq-ocaq dilimləri tüstüsüz yanan o qırmızı kərpicli evin sərgüzəştli ömrünü Məryəm özü çəkmişdi böyük məhəbbətlə, böyük ehtirasla. Və bu şəkil, bəlkə də, daimi təsəllisiydi onun evinin, daimi kədəriydi, daimi nisgiliydi ki, eləcə sükutla baxırdı.

Nəsildən yeganə bir kötük! Məryəmin ürəyi əsim-əsim əsirdi. Ona elə gəldi ki, indi hər şey alt-üst olacaq, kimsə o yeganə kötüyü kəsəcək, doğrayacaq və doğrudanmı hər şey bitəcək? Məryəm elə yazılıq, elə müti göründü ki bu an. Dedi:

– Dağıdın, söküñ! Nəyi istəyirsiniz, aparın! Dəyməyin ona! – Hər iki qolları geniş açılmış, şəkli hasarlamışdı. Sanki sonu yaxşı olmayan bir fəlakət gözləyirdi onu.

Ixtiyarsız dayanmışdı. Divardakı şəkil birdən-birə onun üçün sanki bir həyat parçasına çevrildi. Canlandı...

...Qırmızı evin qırmızı kərpicləri arasından yağış damlları damcıladi. Xanbikə uzun, düz və qüvvətli ayaqlarını şəklin çərçivəsindən addım-addım çıxarıb qərənfilli, mixəkli, şəbgüllü həyətə endi, toyuqları kişlədi. Qırmızı kərpicli evin böyrünə sıxlıb qərb-qərib qəribəsəyən Tanrıcasının, boynu bükülüb çiyninə əyili duran Məryəminin yağışdan islanmış tellərini hamarladı. Doğma-doğma, yana-yana, aciya-aciya söylədi: "Niyə bikefsən, Məryəmim? Ölməmişəm ki! Bu qoca canım hələ səninkidir də! Bu bomboş evcikdə nə darıxırsan belə? Özüm hayan olaram sirrinə də, nisgilinə də! – Söylədi, yaman söylədi, yanıqlı söylədi: – Anan da olaram, atan da! Niyə ki, gözləri giryan gəzirsən? Niyə ki, tənha olursan bu böyüklükdə dünyada?!"

Bəlkə, şəkildən Məryəmin gözləri öndən açılmış bu köhnə dünyadan rənglərini, səslərini Zəri də duyurdu, eşidirdi? Bəlkə, duyurdu ki, bəlkə, eşidirdi ki, belə yumşalmışdı Zəri? Və güclə eşidiləcək səslə dedi:

– Biz də bu cărük, nənə! Pis adamlarıq! – Sonra Məryəmə sarı döndü:

– Heyf sənə! Əziz dayımın əziz-girami, nübar balası! Sən bu ev-eşikdə yaşayırmışan? Heyf, heyf sənə! – dedi. Dedi və əlləriylə üzünü qapadı.

Və həmən gecə Paşayla Zəri şəhəri tərk etdilər.

* * *

Həmin gecənin "qəfil küləyi" Məryəmi bərk sarsılmışdı, yorğan-döşəyə salmışdı. Həkimlər gəldilər və getdilər. Dava-dərman məsləhət gördülər, ümidi sözlər dedilər.

Uzun yorğunluq və üzüntüdən sonra Məryəm bu bir neçə gündə birinci dəfə dərin yuxuya getdi.

Yuxusunda gördü ki, qaranlıq dünyadan bir küncündə müsəlman Fatimə, xristian Zoluşka və

katolik Kozetta oturublar. Başlarında çələng var. Hər üçünün ad günüdür. Yuxarıda, ağacların lap üstündən meşə qumrusu öz aramsız nəğməsini həzin-həzin oxuyur. Ayaqlarının altına xədicə gulləri²⁶ səpələnmişdir. Əfsanəvi bir mavilik ələnir üz-gözlərinə. Büzüsdükləri küncün yaxınlığından çay axır. Lap ortada tək bircə qırmızı şam yanırı.

Kim çalırdı bu neyi onların ad günündə? Ki, uzaqdan həzin-həzin səsi gəlirdi?..

Yuxarıdan, həmin o gece qumrusunun oxuduğu ağacların dalından aqşanadlı, aqbədənli bir məxluq uçdu, gəldi onların yanına. Ayıra bilmədi Məryəm, bu göylərin məlaikəsiydimi, ya müqəddəs həzrəti Məryəm idı?

Həmin bu məxluq ağ qanadlarının ucunda üç qızılı telli üç "dirilmə xaç" nişanını ahəngdar bir moizə oxumaqda davam edərək, bunların hər üçünün boyunlarından keçirdi, lakin Fatimənin gözlərində ilişib qaldı. Yəqin, düşündü: "Bəs Fatimə? O ki müsəlmandır? Bu xaç nişanlı bəzək onun nəyinə lazımdır? Onun ki öz inamı, öz etiqadı vardır?"

Bu məxluq, bəlkə də, ağır bir düşüncə içərisində fikirləşirdi: "Görən, nə fərqi varmış körpəcə Fatimə üçün bu din şərtiliklərinin? Ulu Tanrı ki birdir!"

Məlaikə tövbə ediləsi şeylər də piçıldadı astadan:

"Tövbə, İlahi, tövbə! Ulu Tanrı! Əgər sən vardınsa, niyə insanları böyük-böyük elədin?! Nədir bu xristian, katolik, müsəlman çəlikləri? Məgər günahsız Fatimələri, Zoluşkaları, Kozettaları bu bölüm bu təbəqə mirasları məhv etmədim?"

Çılpaq məlaikə xəyalından ayrıldı, bəyaz qanadlarını və topığuna qədər uzanılı günəş telli saçlarını onların hər üçünün üzündə-gözündə gəzdirdi, uçdu bilinməzlərə...

Onların hər üçü ağlayırdı, gülürdümü, seçə bilmədi Məryəm. Beləcə uyumuş-uyumuş, yuxusundan yuxarı çıxan bulud dolu, duman dolu pilləleri yavaş-yavaş addımladı.

Soyuq tər içində yuxusundan ayıldı. Başının üstündə balaları pərişan-pərişan dayanmışdı. Gülümsündü üzlərinə və zəif bir üzüntüylə:

– Yaxşıyam, heç fikir çəkməyin, – dedi, – hər şey yaxşı olmalıdır.

²⁶ Xədicə gulləri - cənnət gulləri

Halı yaxşılaşmışdı. Neçə gün idi ki, dilinin altından heç nə keçmirdi. Çay istədi, yemək istədi. Düzəlib oturdu. Ürəyində nəsə bir mahnı zümrütmə etdi:

*Saçın ucun hörməzlər, sarı gəlin,
Səni mənə verməzlər, sarı gəlin.*

Sonra səsini bir az qaldıraraq:

*Neynim sarı gəlin, aman, sarı gəlin
Boy-boy, sarı gəlin, aman, sarı gəlin...*

Hər iki qollarını açdı, tükənmiş gücü ilə hər iki qızçığazı köksünə sıxıb belə bir nağıl danışdı:

"Biri varmış, biri yoxmuş, bir zamanlar kor yağışlar yağarmış. Bir də bir üzü sarı, bir üzü qırmızı almalar varmış. Bu kor yağışlar yağanda həmən bu almalara baxan olsayıdı, görərdilər ki, onların bir üzü gülür, bir üzü yaziq-yaziq ağlayır... Bu zamanlar çox-çox yaxşı insanlar da var imiş ki, belə günlərində bu almaların dərdlərinə şerik olarlarmış."

- Varmış, varmış, çox yaxşı adamlar varmış. İndi də çoxdur yaxşı adamlar, mənim balalarım! Hə, həmən o yaxşı adamlar yunan Diogeni, bizim Şah İsmayılli bu günə kimi yaşatdılar, ölməyə qoymadılar. Hə, hə, deməli, Şah İsmayıll adlı bir şah varmış, Diogen adlı bir filosof yaşarmış. Günlərin bir günü bir yaxşı adam bir pis adama nəql etməyə başladı:

"O boyda Diogen, dövrünün məşhur Diogeni həmişə ehtiyac içində yaşarmış, amma heç kimdən, heç nəyi dilənməzmiş. Hə, deyir, həmin bu Diogenin qalmağa damı da yoxmuş. Bir gün bu ilahi bəşəri küçə itlərinin arasında yatan görüblərmiş. Sən demə, soyuqdan ölməsin deyə, itlərin istisinə, nəfəsinə möhtacmış".

Hə, göyərçinlərim! İnsanın ən böyük faciəsi onun səviyyəcə özündən qat-qat aşağı olan adamlardan asılı vəziyyətə düşməsindədir. Görüsünzmü, nə üçünsə, həmən bu müdrik Diogen dördayaqlılara pənah aparıb, amma pis ikiayaqlılara əyilməyib...

Bir dəfə də bazarın qırığında oturub qarpız qabıqlarını gəmirən görüblərmiş onu... Sual ediblər ki, bəs, ey Diogen, sən bu böyüklükdə alim, filosof, şair, dahişən, sənə nə layiq belə bir hərəkət etmək? Cavab verir ki, heç kimdən asılı olmamaq üçün, bütün ehtiyaclarını atمالısan.

Hə, mələklərim! Şah İsmayıll da şahdı. Amma o, insanlara nə qədər yaxındı, insanlığı vəsf edən necə gözəl şerlər yazmışdı".

Nağıl uzanırdı. Gecə uzandıqca Məryəmin arzuları da bu gecə uzunu ayaq aldıqca uzanıb gedirdi. Daha qurumuş dodaqlarını yalamırdı, daha ümidsiz gözlərini balalarına zilləməmişdi.

Yerindən qalxdı, dənizə açılan küçə eyvanına çıxdı, gecəyə tamaşa elədi.

Deməli, həyat hələ davam edir. Həyatda tamaşa etməli nə çox gözəlliklər var! Aylı-ulduzlu kəhkəşən var, dənizlər, çaylar var ki, balıqları belədən-beləyə üzür, yosunları yamyasıl, çinqilləri laylalı, ecazkar... Daha nə istəyirdi, görən, insanlar? Yaşayırlar - çörəkləri var, suları var, sevgiləri var, belə füsunkar gecələri var. Kasıb ki deyildi insanlar, kasıb ki deyildi Məryəm!

Tek-tək sönən parıltılı ulduzlar sabahın açılacağıni xəbər verirdilər.

Dərindən köks ötürüb başı üstündəki bir parça səmaya baxdı. Səma çəhrayı, səma bənövşəyi, səma mavi idi, üstündə buludlar nazlana-nazlana yırğalanırdı. Buludlardan o tərəfə? Görən, buludlardan o tərəfə nələr vardı, İlahi?!

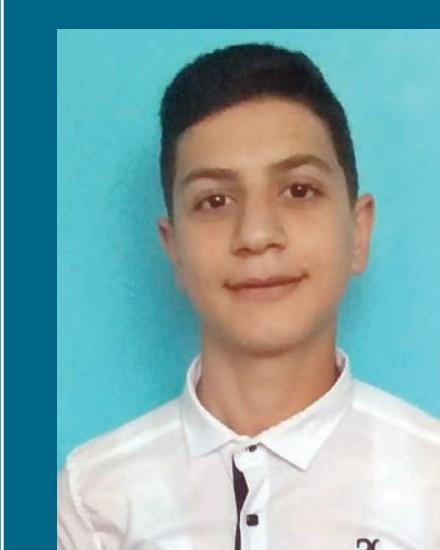
Bir şam vaxtı günbatandan günəş doğmuşdu, onların hər üçünü qızdırılmışdı.

Və göydən bir üzü sarı, bir üzü qırmızı üç alma düşmüştü...

Deyəsən...

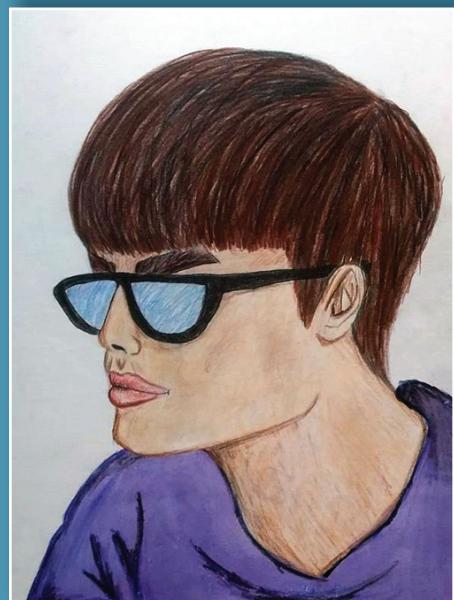
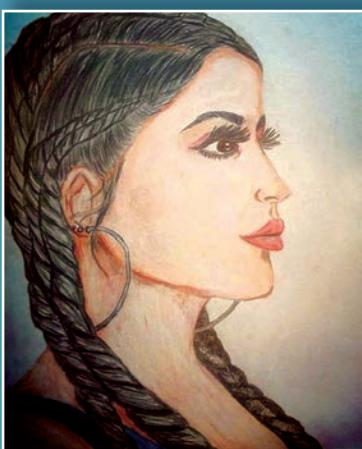
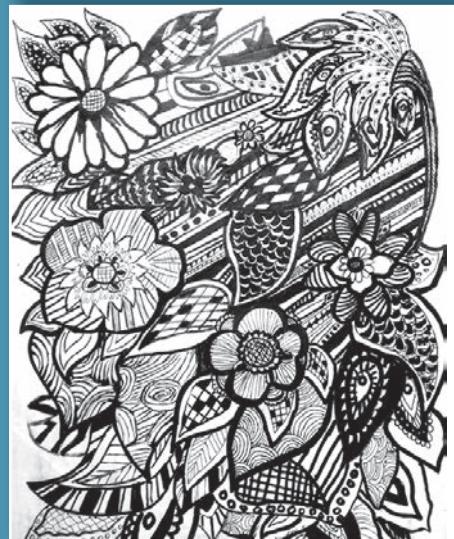
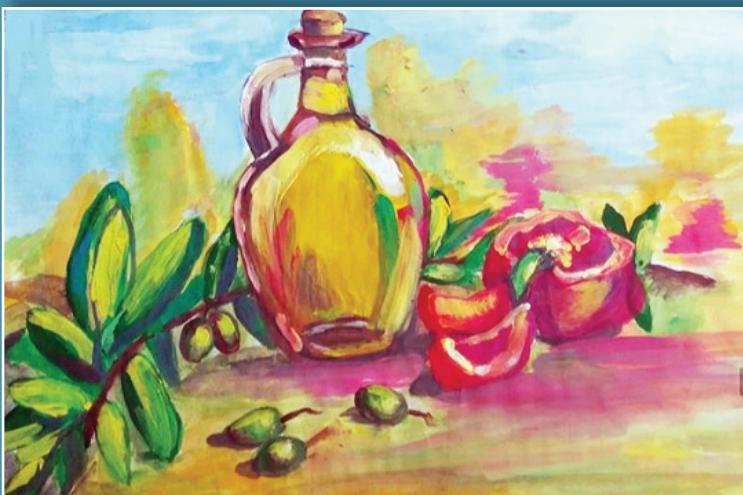
1979,
sentyabr - noyabr.

Oli Rüstəmzadə

Səbail rayonu Etibar Əliyev adına
162 sayılı tam orta məktəbin
9-cu sinif şagirdi

ISNN 0134-522
İNDEKS AZ 1000 2 AZN